

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

HERMAN MELVILLE

Israel Potter Sürgünde Elli Yıl

ÇEVİREN

Ayşe Deniz Temiz

BILL CHRISTOPHERSEN'İN ÖNSÖZÜ VE
ROMANIN ESİN KAYNAĞINDAN BİR ALINTIYLA

İLETİŞİM KLASİKLERİ

Israel Potter
Amerika tarihinin
yol ayrımlarından olan
Bağımsızlık Savaşı'nı
tutsaklık, sürgün
ve seyyahlık
temalarıyla birleştiren
bir başyapıt.

Israel Potter'ı yazdığı yıllarda Melville.

Edebi maharetinin zirvesinde kaleme aldığı bu tarihî romanında Melville, Bağımsızlık Savaşı gazisi Israel Potter'ın bir hayalet yazar tarafından yazılan otobiyografisini esas alır. Roman kahramanının yıllar süren sürgün hayatının arka planında meşhur deniz muharebelerinin Melville'e özgü doğaçlama tasvirleri yer alır. Israel Potter'ın İngiltere ve Fransa'daki meşakkatli yolculuğu ve tarihî misyonu onu neredeyse mitik-kutsal bir figüre dönüştürürken bağımsızlık retoriği Eski Ahit'ten Yunan mitolojisine muhtelif göndermelerle örülür. *Israel Potter*, Batı medeniyetinin mirasının Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda yarattığı yeni mizaca ilişkin benzersiz bir anlatı.

"Melville, *Israel Potter*'da sıradan insanın ulaştığı zirveyi vurgular."
RAY BROWNE

HERMAN MELVILLE • Israel Potter

Israel Potter: His Fifty Years of Exile

© Önsöz: Bill Christophersen, "Israel Potter:
Melville's 'Citizen of the Universe'", *Studies in American Fiction*,
cilt 21, sayı 1, Ilkbahar, 1993.

İletişim Yayınları 2289 • İletişim Klasikleri 94

ISBN-13: 978-975-05-1910-9

© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş

1. BASKI 2016, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge

YAYINA HAZIRLAYANLAR Barış Özkul, Emrah Serdan, Güneş Akkor

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ August Matthias Hagen, "Dağlar", 1835

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Nazmi Cihan Beken

BASKI ve CILT Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

HERMAN MELVILLE

Israel Potter

Sürgünde Elli Yıl

Israel Potter
His Fifty Years of Exile

ÇEVİREN *Ayşe Deniz Temiz*

BILL CHRISTOPHERSEN'İN ÖNSÖZÜ VE
ROMANIN ESİN KAYNAĞINDAN BİR ALINTIYLA

iletişim

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

HERMAN MELVILLE 1819 yılında, kalabalık bir tüccar ailesinin üçüncü çocuğu olarak New York'ta doğdu. Küçük yaşta geçirdiği kızıl hastalığı yüzünden görme yetisinin önemli bir bölümünü kalıcı olarak kaybetti. New York'ta başladığı ilkökul eğitimine 1830'dan itibaren Albany'de devam etti. Melville on iki yaşındayken, babası önce iflas etti, sonra hayatını kaybetti. Annesi varlıklı akrabalarından aldığı yardımlarla ailenin geçimini sağlamaya çalıştı. Melville okulu bırakarak tarım işçiliği, banka memurluğu, öğretmenlik gibi işlerde çalışmaya başladı. 1838'de New York'ta bulunan Lansingburgh Akademisi'nde mühendislik öğrenimi gördü. Ertesi yıl New York'tan Liverpool'a giden bir ticaret gemisinde çalışmaya başladı. 1841'de bir balina avı gemisiyle sefere çıktı. Yolculuk sırasında gemiyi terk ederek Markiz Adaları'nda üç hafta boyunca Typee yerlileriyle yaşadı. 1843'te ABD donanmasına katıldı ve ertesi yıl Boston'a geldi. 1845'te, *Typee: Polinezya Hayatına Bir Bakış* adlı kitabını tamamladı. 1846 yılında yayımlanan eser büyük ilgi gördü. 1847'de yayımlanan *Omoo*'yla birlikte Melville, bir yazar ve bir maceracı olarak bir anda şöhret kazandı. 1847 yılında Elizabeth Shaw ile evlendi ve üç sene sonra, Massachusetts'ten bir çiftlik satın aldı. Burada geçirdiği yıllarda *Redburn: His First Voyage* (Redburn'ün İlk Seyahati) ve *White-Jacket*'i (Beyaz Ceket) tamamladı, *Mardi and the Voyage Thither*'in (Mardi ve Oraya Seyahat) büyük bir kısmını yazdı, aynı zamanda çeşitli dergilere makale, şiir ve kısa öyküler yazmaya başladı. 1849'da yayımlanan *Mardi and the Voyage Thither* okurları için büyük bir hayal kırıklığı oldu. 1851'de en çok bilinen romanı *Moby Dick* yayımlandı. Yazar bu eserini ortaya çıkarırken çok sıkı çalışmış olsa da, 1840'larda yakaladığı ilgiyi ve ünü tekrar kazanamadı. *Moby Dick* ya da ilk yayımlandığı zamanki ismiyle *Beyaz Balina*, ancak yazarın ölümünden otuz sene sonra başyapıt olarak değerlendirilerek birçok dile çevrilecekti. Melville bu tarihten itibaren yirmi yıl boyunca *Pierre ya da, Belirsizlikler* (1852), *Yazıcı Bartleby* (1853), *Israel Potter* (1855), *The Piazza Tales* (Piazza Öyküleri, 1856), *Sağlam Adam* (1857) adlı kitaplarını yayımladı. 1863'te New York'a taşındı. 1866'dan itibaren on dokuz sene boyunca New York rıhtımında gümrük müfettişi olarak çalıştıktan sonra 1885'te emekli oldu. 1891'de New York'taki evinde kalp krizi sonucu hayatını kaybetti ve New York Bronx'ta bulunan Woodlawn Mezarlığı'na defnedildi. Ölmeden önce üzerinde çalıştığı *Billy Budd* 1924'te yayımlandı.

İÇİNDEKİLER

ROMANA DAİR GÖRSELLER.....	7
KRONOLOJİ.....	15
ÖNSÖZ	
ISRAEL POTTER: MELVILLE’İN “EVRENİN SINIR TANIMAYAN YURTTAŞI” /	
BILL CHRISTOPHERSEN.....	31

Israel Potter

ROMANIN ESİN KAYNAĞINDAN BİR ALINTI /	
HENRY TRUMBULL.....	309

ISRAEL POTTER: OR, FIFTY YEARS OF EXILE.

A FOURTH OF JULY STORY.

CHAPTER I.

THE BIRTHPLACE OF ISRAEL.

THE traveller who at the present day is content to travel in the good old Asiatic style, neither rushed along by a locomotive, nor dragged by a stage-coach; who is willing to be

thin and rocky soil; all whose arable parts have long since been nearly exhausted.

Yet during the first settlement of the country, the region was not unproductive. Here it was that the original settlers came, acting upon the principle well-known to have regulated their choice of site, namely, the high land in preference to the low, as less subject to the unwholesome miasmas generated by breaking into the rich valleys and alluvial bottoms of primal regions. By degrees, however, they quitted the safety of this sterile elevation, to brave the dangers of richer though lower fields. So that at the present day, some of those mountain townships present an aspect of singular abandonment. Though they have never known aught but peace and health, they, in one lesser aspect at least, look like countries depopulated by plague and war. Every mile or two a house is passed untenanted. The strength of the framework of these ancient buildings enables them long to resist the encroachments of decay. Spotted gray and green with the weather-stain, their timbers seem to have leaped back into their woodland original, forming part now of the general picturesque of the natural scene. They are of extraordinary size, compared with modern farm-houses. One peculiar feature is the immense chimney, of light gray stone, perforating the middle of the roof like a tower.

On all sides are seen the tokens of an ancient industry. As stone abounds throughout these mountains, that material was, hence, as ready to the hand as wood, and being much more durable. Consequently the landscape is intersected in directions with walls of uncommon size and strength.

The number and length of these walls were more surprising than the size of the blocks comprising them.

By Titans seemed to have been at work. That so small an army as the settlers must needs have been, who have taken such wonderful pains to make so ungrateful a soil; that they have accomplished such herculean labors with so slight prospect of reward is a consideration which affords a significant hint of the temper of the Revolutionary era.

Is there a sifter country be found

PUTNAM'S MONTHLY.

A Magazine of Literature, Science, and Art.

VOL. IV.—JULY, 1854.—NO. XIX.

IS MAN ONE OR MANY?

Types of Mankind. By J. G. Kern, M.D., and George R. Gussow. Philadelphia: Lippincott, Grambo & Co. 1854.

It is not our object in noticing this important work, to enter upon any extended criticism of its merits and demerits, of which are obvious enough, but to settle the controversy.

science, is that which derives the immense variety of nations now on the globe from the Adam and Eve of Genesis, or rather from Noah and his three sons, Shem, Ham and Japheth, who were saved from the deluge, in which all the rest of mankind perished, and which, as the common kind estimates it, occurred in the 1656th year of the world, or 2344 years before the birth of Christ. It assumes that the statements of Moses are simple history, and that all the distinctive differences observed among the results of the various races are the result of the different degrees of civilization upon the minds of the people, and of other external causes.

The Caucasian, the Negro, the Mongolian, the American, the Native, all the tribes of the forest, the hunter of Adam; and, lastly, that they possess as well as animals.

This theory rests upon the words of the Bible, and is a mere endeavor to combine considerations of natural science with those of language, from the various positions of various peoples, and the records of all the Christian sects, conflicting over their respective claims. Scripture is either entirely unanimous in its first book of Moses, or it is the most eminent of the human race.

ISRAEL POTTER:

His Fifty Years of Exile.

BY HERMAN MELVILLE,

AUTHOR OF "TYPEE," "MOOD," ETC.

New York:

G. P. PUTNAM & CO., 10 PARK PLACE.
1855.

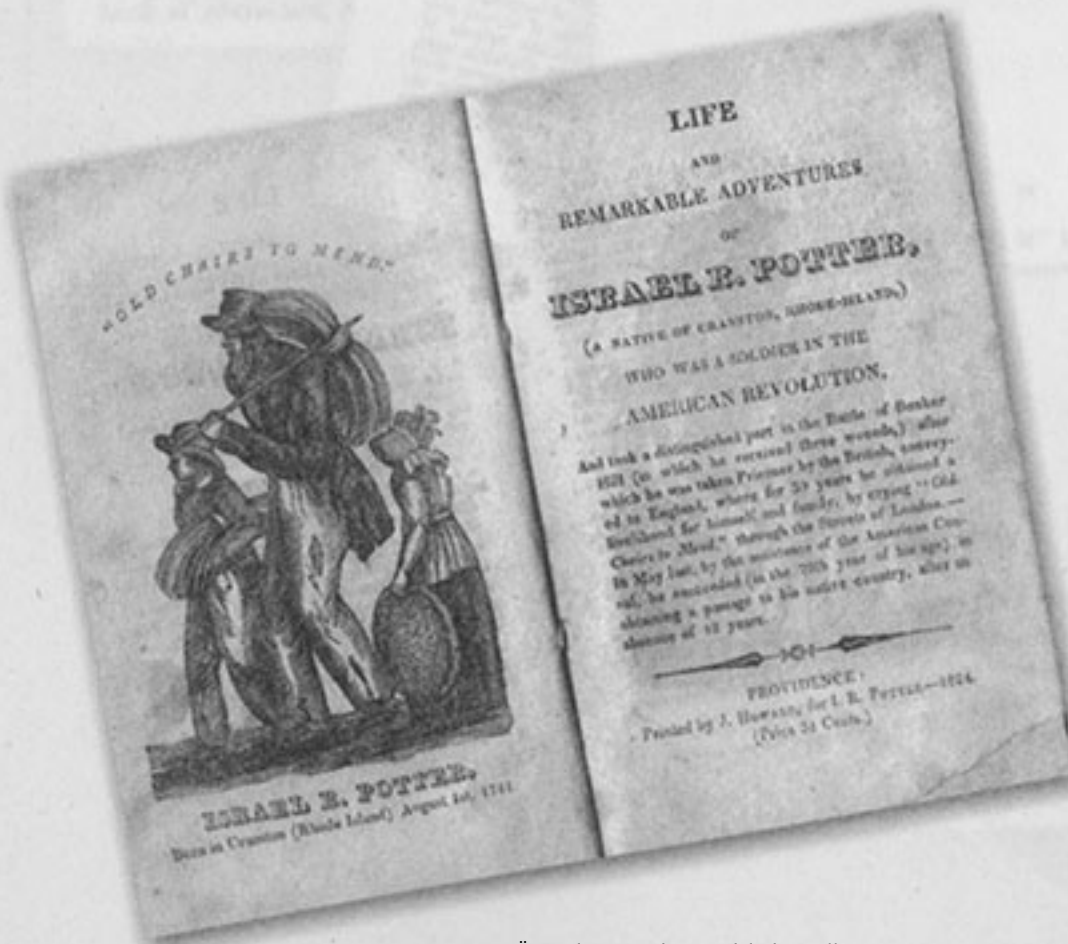
• Israel Potter'in tefrika edildiği Putnam's Monthly dergisinin Temmuz 1854 tarihli sayısının kapağı ve ilk sayfası.

• Israel Potter'in 1855 tarihli ilk baskısının kapağı.

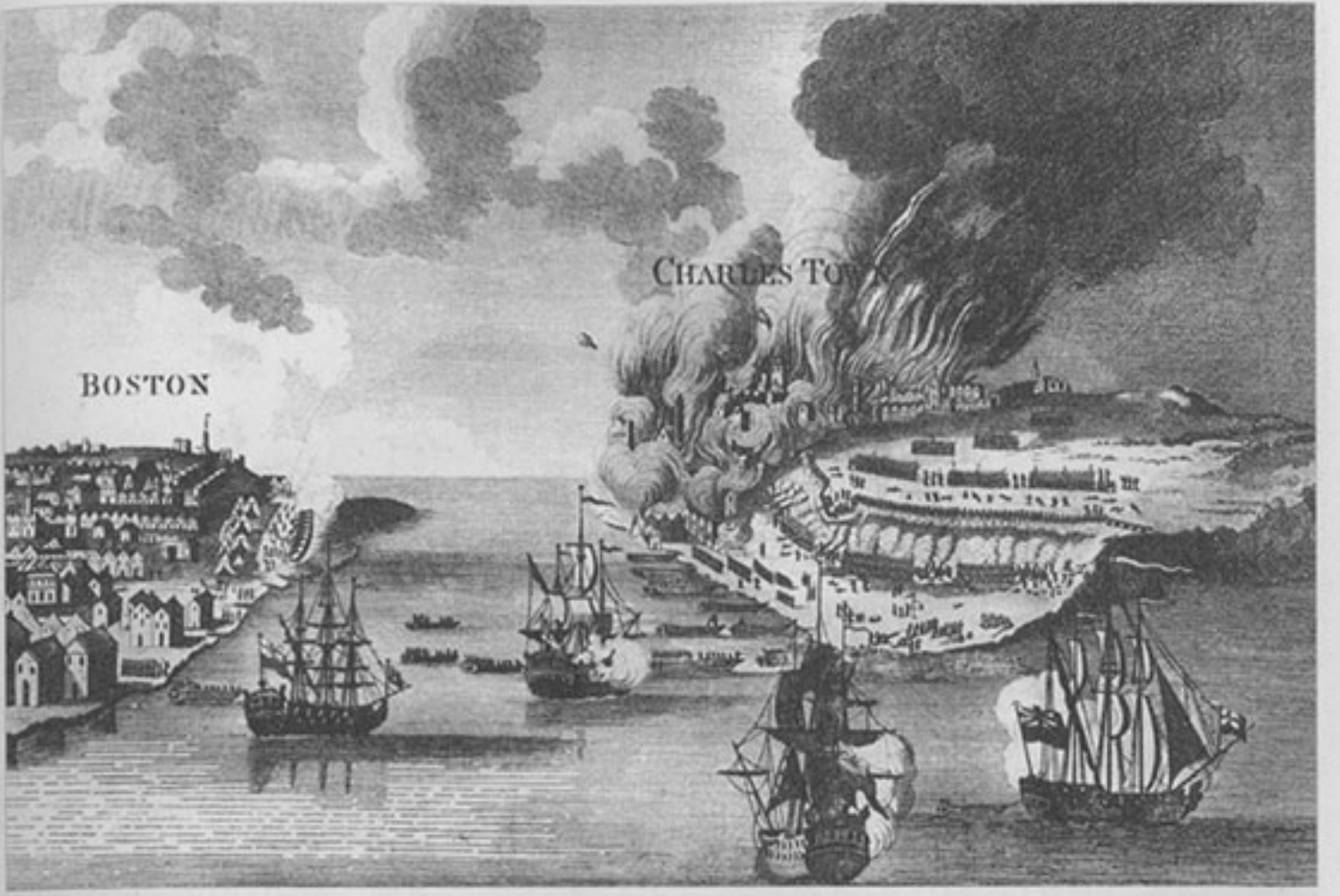

Israel Potter gravürleri:

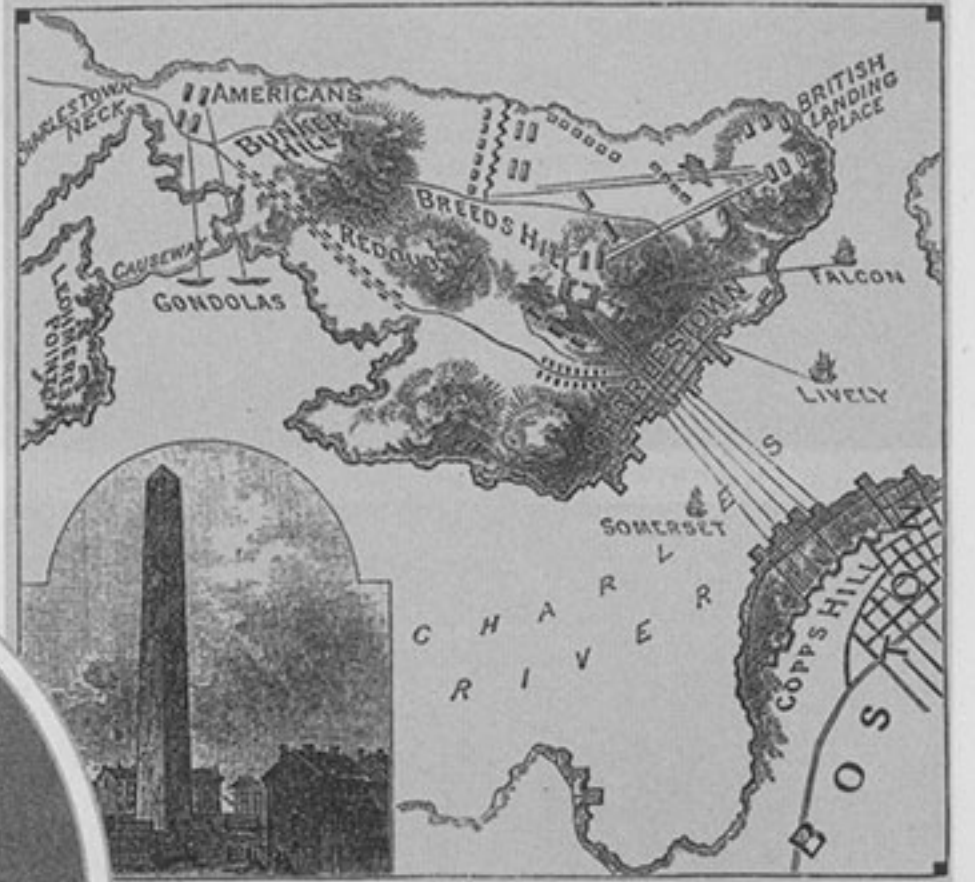
- Eski sandalyeler tamir edilir! (üstte).
- Halen hayatta olan en yaşlı sandalye tamircilerinden Israel Potter (sağda).

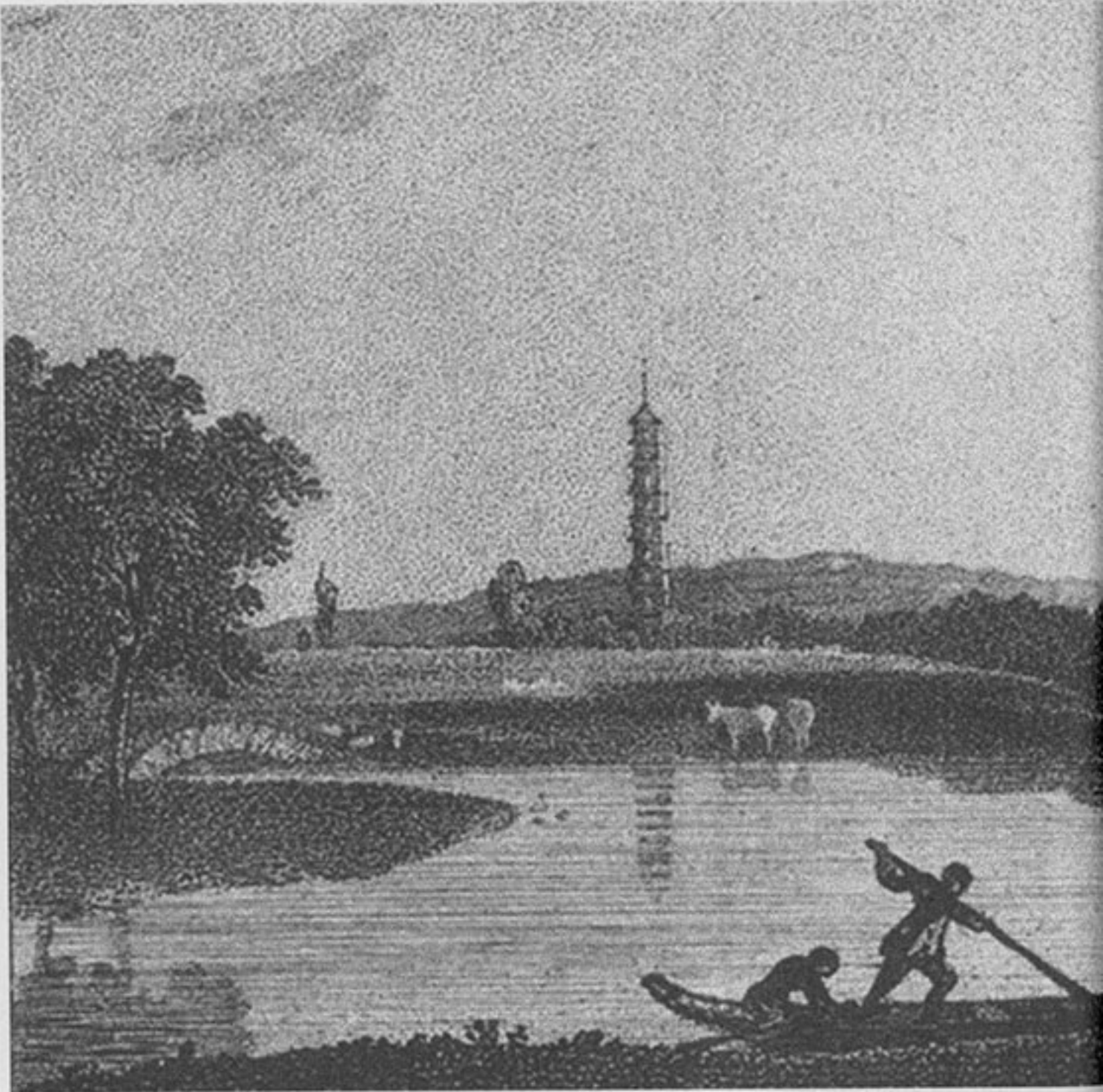

Melville'in kitabı yazarken kullandığı 1824 tarihli *Life and Remarkable Adventure of Israel Potter* (Israel Potter'ın Hayatı ve Hayret Verici Serüvenleri).

- Bunker Hill saldırısı ve Charlestown'un kundaklanması (üstte).
- Bunker Hill Muharebesi'nde Charles Nehri üzerindeki İngiliz gemileri Lively, Falcon ve Somerset'i ve Charlestown'da İngiliz güçleri ve Amerikalı milislerin yerlerini gösteren plan ve sol altta Bunker Hill Anıtı (sağda).
- John Paul Jones (altta).

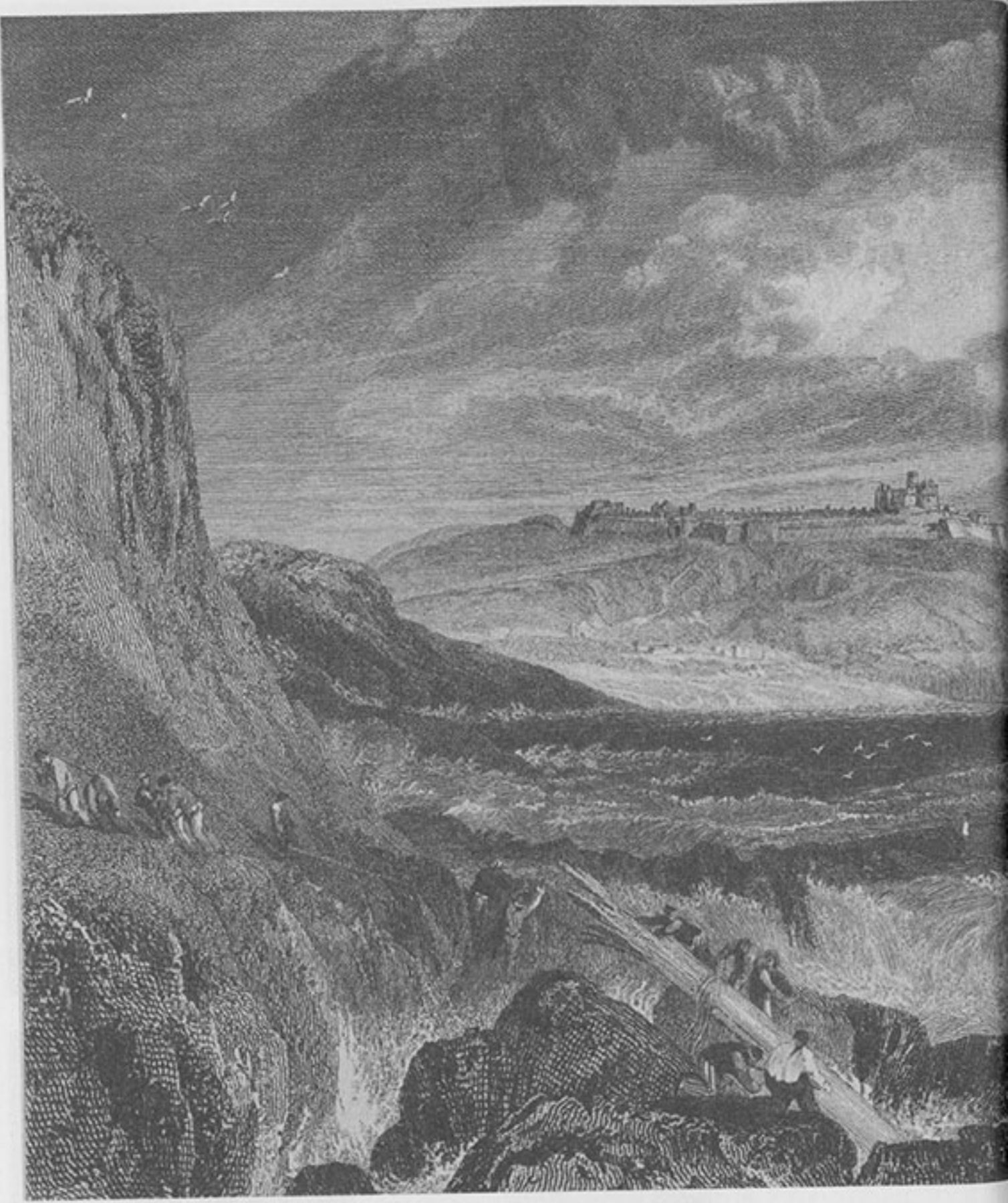

- Richmond'daki Kew Kraliyet Bahçeleri'nden bir manzara (üstte).
- Güneybatı İskoçya açıklarındaki Ailsa Kayası (solda).
- Laurel Gölü ve Berkshires manzarası, Massachusetts (sağda).

Ethan Allen ve Cornwall'da
hapsedildiği Pendennis Kalesi.

ETHAN ALLEN

VERMONT

KRONOLOJİ

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1819	1 Ağustos günü New York'ta dünyaya geldi. İskoç kökenli bir tüccar ve ithalatçı olan Allan Melvill ile Albany'nin saygın ailelerinden, Amerikan Bağımsızlık Savaşı kahramanı General Peter Gansevoort'un kızı Maria Gansevoort Melvill'in ikinci oğluydu.	– ABD Kongresi, yerlilerin beyazlara tarım, okuma-yazma ve aritmetikte uyum sağlaması amacıyla \$10.000 değerinde bir "medeniyet fonu" oluşturdu. – İngiltere'de parlamenter sistem yanlılarının bastırıldığı Peterloo Katliamı oldu. – René Laënnec, stetoskopu icat etti. – George Eliot ve Walt Whitman doğdu.
1820		– ABD'nin batı topraklarında köleliğin düzenlenmesini amaçlayan Missouri Uzlaşması, kölelik taraftarı ve karşıtı gruplarca imzalandı. Monroe tekrar başkan seçildi. – Birleşik Devletler, dünyanın en büyük ham pamuk üreticisi haline geldi. – Antarktika kıtası keşfedildi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1820		– Friedrich Engels doğdu.
1821		– Montana'dan New Mexico'ya kadar uzanan Santa Fe Yolu açıldı. İlk Amerikalı yerleşimciler Teksas'a ulaştı. – Boston'da ilk devlet okulu açıldı. – Napoléon Bonaparte, St. Helena Adası'nda elli bir yaşında mide kanserinden öldü. – Johann Wolfgang von Goethe, <i>Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları</i>. – Fyodor Dostoyevski, Gustave Flaubert ve Charles Baudelaire doğdu.
1822		– Massachusetts'te kadın işçilerin çalıştığı pamuk imalathaneleri açıldı. – Charleston, Güney Carolina'daki köle ayaklanması sonlandı. – E.T.A. Hoffmann öldü.
1823		– Monroe Doktrini yürürlüğe girdi: ABD, Batı Yarımküre'deki olaylara müdahale etmemesi için Avrupa'yı uyardı, karşılığında Avrupa'daki savaşlara müdahale etmeyeceğini vaat etti.
1824		– Fransız Eugène Delacroix, "Sakız Katliamı" resmini yaptı. İngiliz Romantik şair Lord Byron, savaşa katıldığı Yunanistan'da sıtmadan öldü. – Viyana'da Theater am Kärntnertor'da Ludwig van Beethoven'ın 9. Senfonisi'nin galası yapıldı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1825	Ağabeyi Gansevoort ile birlikte New York Erkek Lisesi'ne başladı.	– John Quincy Adams, Birleşik Devletler'in altıncı devlet başkanı oldu. Erie Kanalı kullanıma açıldı. – William Sturgeon, elektromıknatısı icat etti. – İlk kamuya açık demiryolu olan Stockton ve Darlington Demiryolu açıldı.
1826		– Birleşik Devletler'in kurucularından sayılan Thomas Jefferson ve John Adams, 4 Temmuz günü, Bağımsızlık Bildirgesi'nin imzalanmasının ellinci yılında birkaç saat arayla öldü. – Samuel Morey, içten yanmalı motoru icat etti. – James Fenimore Cooper, Amerikalı yerlileri ve kolonizasyonun etkilerini konu ettiği <i>Son Mohikan</i> romanını yazdı.
1827		– William Blake öldü. – Ludwig van Beethoven öldü, Viyana'da yapılan cenazesine binlerce kişi katıldı. – Thomas De Quincey, <i>Güzel Sanatların Bir Dalı Olarak Cinayet</i>.
1828		– Andrew Jackson başkanlık seçimlerini kazanarak Demokratik Parti'den seçilen ilk devlet başkanı oldu. – Noah Webster, 70.000 kelimelik <i>Amerikan İngilizce Sözlüğü</i>'nü yayımladı. Henrik Ibsen, Jules Verne, George Meredith doğdu.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1829	Eylül ayında Gansevoort'un da devam ettiği New York'taki Columbia Grammar School'a yazıldı.	– Johann Wolfgang von Goethe'nin <i>Faust</i> oyunu ilk defa sahnelendi. – Seloteyp ve ilk elektrik motoru icat edildi. – Frédéric Chopin, Varşova'da daha sonra adı verilecek konservatuarı tamamladı. - Rossini'nin <i>Giyom Tell</i> operası Paris'te ilk defa sahnelendi.
1830	Alan Melvill iflasın eşiğinde olan şirketini lağvettikten sonra, aile Albany'ye taşındı. Ağabeyiyle birlikte Albany Akademisi'ne başladılar. Melville bir sene devam ettikten sonra, ailenin durumu kötüleşince okuldan alındı.	– Hangi ulaşım yolunun daha güvenli olduğunu ölçmek için Baltimore'da at arabası ve buharlı lokomotif yarıştırıldı. Buharlı lokomotif arıza yaparak yarışı kaybetti. – Joseph Smith, New York'ta İsa Mesih Son Zaman Azizler Kilisesi'ni kurdu.
1831		– William Lloyd Garrison, köleliğin kaldırılması yanlısı ilk ulusal dergi olan <i>The Liberator</i>'ın ilk sayısını Boston'da yayımladı. – Southampton Ayaklanması olarak bilinen, köle isyanı şiddetle bastırıldı. İsyanın düzenleyicisi Nat Turner birkaç ay sonra yakalandı, Virginia'da asıldı. – Sanayi Devrimi'nin ilk işçi ayaklanmalarından olan Canut isyanlarının ilki gerçekleşti. – Yirmi iki yaşındaki Charles Darwin, gönüllü doğabilimci olarak HMS Beagle gemisinde Güney Amerika, Yeni Zelanda ve Avustralya'ya gitti. – Amerika'da Cyrus McCormick mekanik biçer-döveri icat etti.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1832	Kasım ayında işlerini halletmek için New York'a geçen ve dönerken Hudson Nehri'ni yürüyerek aşmak zorunda kalan babası, ateşler içinde, arkasında büyük bir borç bırakarak 28 Ocak'ta öldü. Herman, New York Eyalet Bankası'nda yazıcılığa başladı. Bu senelerde, belki de ailesiyle özdeşleştirilen başarısızlıklardan kendini uzaklaştırmak için soyadının sonuna "e" ekledi.	– Asya'dan Amerika'ya geçen ilk kolera salgını tüm Amerika'ya yayıldı. New York'ta 2.251 ölüm olayı olurken, on iki günlük bir süre içerisinde New Orleans'ta 6.000'in üzerinde insan öldü. – Houghton Mifflin yayınevi Boston, Massachusetts'te kuruldu. Lewis Carroll doğdu; Johann Wolfgang von Goethe ve Sir Walter Scott öldü. – Mısır bağımsızlığını ilan etti.
1834	Bahar aylarında bankadaki işinden ayrılp, ağabeyi Gansevoort'un şapka ve kürk dükkanında çalışmaya başladı. Aralarda, amcası Thomas'ın Pittsfield, Massachusetts'deki çiftliğinde çalışıyordu.	– İspanya'da VII. Ferdinand'ın eşi Ana Kraliçe Maria Christina, Engizisyon'u resmen sona erdirdi. – Samuel Taylor Coleridge öldü. Honoré de Balzac, <i>Goriot Baba</i>.
1835	Albany'de ek iş olarak muhasebecilik yaptı; Albany Akademisi'ne başladı.	– Meksika'nın, Teksaslıların eyalet olma kampanyasını reddetmesiyle Teksas Devrimi başladı. – Georgia eyaletinde Çeroki kabilisinin topraklarında altın bulundu. Çerokiler topraklarından tehcir edildi.
1835		– Fırat ve Dicle nehirlerinde buharlı gemiler seyahat etmeye başladı. – Samuel F.B. Morse, telgrafı icat etti. – Victor Cousin, "L'art pour l'art" (Sanat için sanat) ifadesini ilk kez kullandı. – Alexis de Tocqueville, <i>Amerika'da Demokrasi</i>'nin ilk cildini yayımladı. Hans Christian Andersen, <i>Masallar</i>'ının ilk 168 öyküsünü yayımladı. Nathaniel Hawthorne, <i>Young Goodman Brown</i>.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1836		– Kölelik karşıtı kampanyaların kongrenin eline geçmesini önlemek amacıyla konunun tartışılmasına yasaklama getirildi. – Teksas, Meksika'dan bağımsızlığını ilan etti; Alamo Muharebesi, Teksaslı ayrılıkçıların yenilgisiyle sona erdi. – Papa XVI. Gregorius, papalık devletlerinde demiryolunu yasakladı. – Nikolay Gogol'un <i>Müfettiş</i> oyunu, Petersburg'da İmparator I. Nikolay'ın huzurunda sahnelendi. Charles Dickens, <i>The Pickwick Papers</i>.
1837	Albany Akademisi'ni tamamladı. Bu yıl ağabeyinin dükkanı iflas etti; güz dönemi boyunca Pittsfield'da öğretmenlik yaptı. Senenin bitiminde Albany'ye döndü.	– Kölelik karşıtı gazete yönetmeni Elijah P. Lovejoy, Alton, Illinois'daki ofisinin önünde silahlı bir grubun saldırısına uğradı ve linç edildi.
1838	Albany'deki bir genç münazara kulübünün çıkardığı <i>Albany Microscope</i> dergisinin 24 Mart sayısında hicivler yazdı. Ailesiyle birlikte baharda New York'taki Lansingburgh'a yerleşti. Sonbaharda amcasının çiftliğinde bir süre çalıştıktan sonra, Kasım ayında Lansingburgh'e döndü ve burada mühendislik ve haritacılık okudu.	– Georgia, Alabama ve Tennessee eyaletlerinde yaşayan Çerokiler bugünkü Oklahoma'ya tehcir edildi; dört bin kadar Çerokinin hayatını kaybettiği bu olaya "Gözyaşı Yolu" adı verildi. – Samuel Morse, mors kodunu geliştirdi. – New York'ta Wiley & Putnam yayınevi kuruldu. – Charles Dickens, <i>Oliver Twist</i>.
1839	"L.A.V." takma adıyla, <i>Democratic Press</i> ve <i>Lansingburgh Advertiser</i> 'da yazılar yayımladı. 4 Haziran'da, ticaret gemisi St Lawrence'da mürettebat görevlisi olarak Liverpool'a yola çıktı. Ekim ayında döndükten sonra, New York'ta öğretmenlik yaptı.	– <i>L'Amistad</i> gemisindeki köleler ayaklanma çıkardı. ABD Yüce Mahkemesi, 1841'de köleleri özgür bırakarak Afrika'ya geri gönderdi. – Amerikalı Thaddeus Fairbanks baskülü icat etti.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1839		– Honoré de Balzac, <i>Kayıp Hayaller</i>; Charles Dickens, <i>Nicholas Nickleby</i>; Stendhal, <i>Parma Manastırı</i>.
1840	Parasını alamadığı için öğretmenliği bıraktı. Batıda iş bulmak amacıyla arkadaşı Eli James Murdoch Fly ile birlikte amcası Thomas'ın Illinois'daki çiftliğini ziyaret etti.	– “O.K.” kısaltması ilk defa kullanıldı. – Justus Liebig'in bilimi çiftçiliğe uygulama yöntemini geliştirmesiyle tarım alanında Sanayi Devrimi başladı. – Emile Zola, Thomas Hardy ve Alphonse Daudet doğdu.
1841	Doğuya döndüğünde iş bulamayınca, balina gemisi Acushnet ile Güney Denizi'ne ilk seferine çıktı. Markiz Adaları'ndayken gemiden ayrıldı, dört hafta sonra Avustralya bandıralı balina gemisi Lucy Ann ile yola devam etti.	– ABD Başkanı William Henry Harrison, başkanlığının ilk ayında hastalanarak öldü. John Tyler, Birleşik Devletler'de başkanın ölümü sonucu devlet başkanı olan ilk başkan yardımcısı oldu. – Samuel Slocum, tel zımbayı icat etti. – İngiliz biyolog ve paleontolog Richard Owen “dinozor” kelimesini türetti.
1842	Tahiti'de karaya çıktı ve gemide isyan çıkarmaktan hapsedildi. Ekim ayında hapisten Nantucketli balina gemisi Charles and Henry'nin mürettebatına katıldı.	– Oregon'a göç, Ohio Vadisi ve Missouri bölgesinden başladı. – Yüce Mahkeme, kaçak kölelerin yakalanması ve geri getirilmesini yasaklayan eyalet kanunlarının anayasaya aykırı olduğuna karar verdi. – Joseph Dart, ilk tahıl silosunu yaptı. – Stendhal öldü.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1843	Mayıs ayında Hawaii Adaları'ndan Lahaina'da gemiden ayrıldı ve bowling salonlarında kuka dizicilik, mağazalarda tezgâhtarlık yaptı. Yazın sonunda Honolulu'da donanmaya katılarak United States fırkateyniyle okyanusa açıldı.	– Sojourner Truth, tüm ülkede kölelik karşıtı konuşmalar yapmaya başladı. – Mormon Kilisesi'nin kurucusu Joseph Smith, Tanrı katından inen bir vahiynin çokeşliliği onayladığını ilan etti. – Amerikalı Charles Thurber, daktiloyu icat etti. – Søren Kierkegaard, <i>Korku ve Titreme</i>. Francis Scott Key ve Noah Webster öldü.
1844	Ekim'de neredeyse dört yıldır uzak olduğu ülkesine döndü, terhisinin hemen ardından Lansingburgh'e geri döndü.	– Samuel Morse, ABD Yüce Mahkemesi salonundan Baltimore, Maryland'a ilk uzun mesafeli telgraf da gönderdi. Mesajda "Tanrı neler yaptı?" yazıyordu. – Paul Verlaine, Friedrich Nietzsche ve Sarah Bernhardt doğdu. – İngiliz John Mercer, merserize pamuğu icat etti. – Charles Dickens, Martin Chuzzlewit; Alexandre Dumas, Üç Silahşörler ve Monte Kristo Kontu.
1845	Markiz Adaları'nda Typee yerlileriyle yaşadığı serüvenleri kaleme aldı; dosya New York'ta Harper & Brothers Yayınevi tarafından reddedildi ama Londra'da Amerika Elçiliği'nde sekreter olarak görev yapan ağabeyi Gansevoort'un çabaları sayesinde John Murray Yayınevi'nden kabul aldı.	– James K. Polk, ABD'nin on birinci devlet başkanı oldu. – İrlanda'yı vuran Büyük Kıtık sonrası, İrlanda diasporası Amerika'ya kitlesel göçlere başladı. – Florida ve Teksas eyaletleri, ABD'ye katıldı. – Richard Wagner'in "Tannhäuser" operası Dresden Hoftheater'de ilk kez sahnelendi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1846	Markiz Adalarında Bir Vadinin Yerlileriyle Geçirilen Dört Ayın Hikâyesi yayımlandıktan sonra, Mart ayında Wiley & Putnam tarafından <i>Typee</i> adıyla New York'ta yayımlandı. Rochester'da bulunduğu Toby Greene'in <i>Typee</i>'de geçen olayları doğrulamasının ardından metinde düzeltmeler yaptı ve sonuna "Toby'nin Hikâyesi" adlı bir bölüm ekledi. Gansevoort, Mayıs ayında Londra'da hayatını kaybetti.	– Amerikalı askerlerin Teksas'ta Meksika ordusunu kışkırtmasıyla Meksika Savaşı başladı. – Joseph Smith'in ölümünün ardından Mormon Kilisesi'nin lideri Brigham Young, Mormonların batıya göçünü başlattı. – Honoré de Balzac, <i>Bette Abla</i>; Nathaniel Hawthorne, <i>Mosses from an Old Manse</i>. – Adolphe Sax, saksofonun patentini aldı. Massachusettsli diş hekimi Dr. William Morton ilk kez diş çekiminde anestezi kullandı.
1847	Bir yandan başkent Washington'da kendisine bir iş bulmaya uğraşırken, diğer yandan <i>Omoo</i>'yu yazdı; kitap 30 Mart'ta Londra'da Murray tarafından, 1 Mayıs'ta New York'ta Harper & Brothers tarafından yayımlandı. Ağustos ayında, Yüce Mahkeme üyesi Lemuel Shaw'un kızı Elizabeth Shaw ile evlendi. New Hampshire ve Kanada'da balayı yaptıktan sonra, Manhattan'da kayınpederinin yardımlarıyla aldıkları bir eve yerleştiler. <i>Literary World</i> ve <i>Yankee Doodle</i> dergilerine yazılar yazdı.	– Aylarca süren çatışmanın sonunda, General Winfield Scott'ın Mexico City'ye girmesiyle Mexico Savaşı sona erdi. – Anne Brontë, <i>Agnes Grey</i>; Charlotte Brontë, <i>Jane Eyre</i>; Emily Brontë, <i>Uğultulu Tepeler</i>. – Cyrus McCormick, Chicago'da biçer-döverinin üretimine başladı. Sonraki yıllarda bu araç, ABD ve Avrupa'da tanınma bir devrim yaratacak.
1848		– Avrupa'da 1848 Devrimleri patlak verdi. <i>Fransa'da Şubat Devrimi</i>: Cumhuriyetçilerin ayaklanmaları sonucunda Kral Louis-Philippe tahtı bırakarak İngiltere'ye kaçtı. Louis Napoléon Bonaparte, İkinci Fransız Cumhuriyeti'nin ilk başkanı oldu.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1848		– Sacramento, Kaliforniya'da Sutter's Mill yakınlarında altın bulunmasıyla; batıda "altına hücum" başladı. – Modern feminist hareketin başlangıcı sayılan New York'ta yapılan kadın hakları konferansı düzenlendi. Lucretia Mott ve Elizabeth Cady Stanton'ın önderliğinde bir kadın hakları bildirgesi yazıldı. – Karl Marx ve Friedrich Engels, <i>Komünist Manifesto</i>'yu yazdılar. - Emily Brontë öldü.
1849	Oğlu Malcolm, 16 Şubat'ta dünyaya geldi. <i>Mardi</i>, Harper & Brothers tarafından Nisan ayında yayımlandı. Kasım ayında <i>Redburn</i> aynı yayınevinde yayımlandı. Ekim ayında Londra'daki yayıncılarını ve Avrupa kıtasını ziyaret etmek amacıyla seyahate çıktı.	– Zachary Taylor, ABD'nin on ikinci devlet başkanı oldu. – Pacific Railroad Company, St. Louis'ten Kansas City'ye ördüğü yolla Mississippi Nehri'nin batısına giden ilk demiryolunu inşa etti. – Walter Hunt çengelli iğneyi icat etti. Gaz maskesi icat edildi. – Karl Marx, Londra'ya yerleşti. Fyodor Dostoyevski, <i>Netoçka Nezvanova</i>; François-René de Chateaubriand, <i>Mezar Ötesinden Hatıralar</i>; Henry David Thoreau, <i>Sivil Itaatsizlik</i>.
1850	31 Ocak'ta ülkeye döndü. Mart ayında yeni romanı <i>White-Jacket</i> yayımlandı. Ağustos'ta Pittsfield'da tatildayken, bir piknik sırasında yazar Nathaniel Hawthorne ile tanıştı ve iyi arkadaş oldu. O ay <i>Literary World</i>'de Hawthorne üzerine bir makale kaleme aldı. Eylül ayında kayınpederinden aldığı borçla Pittsfield yakınlarında Arrowhead adını verdiği bir çiftlik satın aldı. Eve ailesiyle birlikte Ekim ayında taşındılar.	– Küçük Buz Çağı sona erdi. – Prusya'da alınan kararla 640 bin çiftçi özgür tarıma başladı. – Çin'de 20 milyon kişinin öldüğü 20. yüzyılın en kanlı isyanı olan Taiping Ayaklanması oldu. – İngiliz gemilerinin yüzde beşi, bu yıl buharla çalışmaya başlamıştır.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1851	Nathaniel Hawthorne'un dehasına ithaf edilmiş romanı <i>Moby Dick</i> , Kasım ayında yayımlandı. İkinci oğlu Stanwix, 22 Ekim'de doğdu.	– Avustralya'da binlerce insan altına hücum etti. Nüfusu kırk binleri bulan çadır kentler kuruldu, yiyecek ihtiyacı Avustralya'da ekonomiyi canlandırdı. – Londra'da Hyde Park'taki Kristal Saray'da Dünya Sergisi, yapıldı.
1852	<i>Pierre ya da Belirsizlikler</i> yayımlandı.	– Harriet Beecher Stowe, bir yıl içinde 300.000 adet, on altı ay içinde bir milyon adet satan <i>Tom Amca'nın Kulübesi</i>'ni yayımladı. – Burma'ya gelen İngilizler, Hindistan'dan getirdikleri afyonu Burma'da satmaya başladı. – ABD'de kese kâğıdı makinesi icat edildi.
1853	<i>Putnam's Monthly Magazine</i> ve <i>Harper's New Monthly Magazine</i> 'de bu tarihten başlayarak üç sene boyunca toplam on dört öykü yazdı. Sağlığından endişe eden ailesi, Melville'in bir konsolosluk görevi alması için uğraştı, ancak başarılı olamadı. Elizabeth adındaki kızı 22 Mayıs'ta dünyaya geldi.	– Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasında Kırım Harbi başladı. – ABD Deniz Kuvvetleri Tuğamirali Matthew C. Perry, Japon başkenti Edo'yu tehdit ederek, şehri ticarete açmalarını emretti. – Giuseppe Verdi, <i>La Traviata</i>'yı yazdı.
1854		– Fransa ve Britanya, Rusya'ya savaş ilan etmesiyle Kırım Harbi başladı. – Londra'da, bugün Big Ben adıyla bilinen saat kulesinin yapımı tamamlandı. Şehirleşmede ve sanayileşmede yeni bir çağa girildi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1855	Putnam's dergisinde tefrika edilen <i>Israel Potter</i> , kitap halinde yayımlandı. İkinci kızı Frances 2 Mart'ta doğdu.	– Champs-Élysées'de <i>Exposition Universelle</i> fuarı gerçekleştirildi. Fransa'nın diğer ülkelere üstünlüğünü kanıtlamak isteyen III. Napoléon, Kristal Saray'ı aşmak niyetiyle Palais de l'Industrie'yi yaptırdı. – Chicago'dan ABD'nin en kapsamlı kanalizasyon sistemi yapılmaya başladı. – Walt Whitman, <i>Çimen Yaprakları</i>.
1856	“Yazıcı <i>Bartleby</i> ” (1853) ve “Benito Cereno” (1856) dahil beş öyküsünü derlediği <i>The Piazza Tales</i> yayımlandı. Damadının sağlığından endişe eden Shaw, Melville'in İngiltere, Yunanistan, İtalya ve Kutsal Topraklar'ı kapsayan seyahatini karşıladı. Glasgow'dan güneye inen Melville, Liverpool'da Hawthorne ile buluştu.	– Üç yıl süren Kırım Harbi'nin sonunda Paris Kongresi yapıldı. – Louis Pasteur, pastörizasyonu keşfetti. – Gustave Flaubert, <i>Madame Bovary</i>.
1857	<i>Sağlam Adam</i> yayımlandı. Melville, bu yıldan itibaren üç sene Roma'daki heykeller, Güney Denizleri ve seyahat konulu bir dizi konferans vardı.	– Giuseppe Garibaldi, İtalya'nın birleşmesini savunan İtalyan Ulusal Birliği'ni kurdu. – Hint Ayaklanması sonucu, Britanya İmparatorluğu yönetimi Doğu Hindistan Şirketi'nden devraldı. – Elisha Otis, New York'taki bir mağazada ilk yolcu asansörünü kurdu.
1859		– Süveyş Kanalı'nın yapımına başlandı. – Charles Darwin, <i>Türlerin Kökeni</i>'ni yayımladı. – Charles Dickens, <i>İki Şehrin Hikâyesi</i>; Ivan Gonçarov, <i>Oblomov</i>.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1860	Dümeninde kardeşi Thomas'ın olduğu yelkenli Meteor ile 30 Mayıs'ta Kaliforniya'ya gitti. Horn Burnu civarında yaşadıkları tehlikeli yolculuk nedeniyle sarsılınca, tek başına Panama'dan New York'a döndü.	– İtalya'daki Nice ve Savoy bölgeleri, İkinci İtalyan Bağımsızlık Savaşı'nda Avusturya İmparatorluğu'nu yenilgiye uğratan Fransız İmparatorluğu'na geçti. – II. Afyon Savaşı: Fransız ve İngiliz orduları Pekin'deki Yasak Şehir'e girdi. – Britanya'da Yahudilere ilk defa oy hakkı tanındı.
1861		– İngiltere'de Kraliçe Victoria'nın eşi Konsort Prens Albert, 42 yaşında hayatını kaybetti. – Abraham Lincoln, ABD başkanı oldu. Köleliğe müdahale etmeyeceğini belirtse de, güney eyaletlerin ayrılıkçı bir siyaset izlemesi üzerine iç savaş patlak verdi. – Charles Dickens, <i>Büyük Umutlar</i>.
1862		– Alman devletlerinin en büyüğü olan Prusya'da Otto von Bismarck başbakan atandıktan sonra meclisi dağıttı ve kralın yetkisinin üstünde bir güç tanımadığını ilan etti. – Birleşik Devletler'de ilk banknot basıldı. – İvan Turgenyev, <i>Babalar ve Oğullar</i>; Victor Hugo, <i>Sefiller</i>.
1863	Kardeşi Allan'ın 104 Doğu 26. Cadde'deki evini satın alarak temelli New York'a yerleşti. Allan, Arrowhead'i satın aldı.	– Londra metrosunun ilk kısmı halka açıldı. – Başkan Lincoln, <i>Özgürlük Bildirgesi</i>'ni kanunlaştırdı.
1864	Allan ile birlikte İç Savaş'ın Virginia cephelerini gezdi, kuzeni Albay Henry Gansevoort'u ziyaret etti.	James Clerk Maxwell, elektromanyetik alanları açıklayan bir dizi denklemi sundu.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1865		General Robert E. Lee ve kurmaylarının kılıçlarını teslim etmesiyle iç savaş sona erdi. Başkan Lincoln beş gün sonra suikaste uğradı.
1866	<i>Harper's</i> dergisinde İç Savaş hakkında dört şiir yayımladı. Melville'in savaş şiirlerinin derlendiği <i>Battle-Pieces and Aspects of the War</i> yayımlandı. New York limanında gümrük denetçisi olarak çalışmaya başladı.	– İlk okyanuslararası telgraf çekildi. – Dostoyevski, <i>Suç ve Ceza</i> .
1867	Evliliğinde mutsuz olan ve Melville'den korkan Elizabeth, rahibe Melville'den ayrı yaşamak istediğini söyledi; aile Elizabeth'in evden kaçırılması ve Boston'daki akrabalarının yanına sığınması teklifini bir süre düşündükten sonra reddetti. Eylül ayında büyük oğlu Malcolm, kendisini bir tabancayla kafasından vurarak intihar etti.	– İsveç'te Alfred Nobel dinamiti keşfetti. – Viyana'da Johann Strauss'un <i>Güzel Mavi Tuna</i> eseri ilk defa seslendirildi.
1868		– William Gladstone başbakan oldu. – Küba ve İspanya arasında On Yıl Savaşları başladı.
1869		– Akdeniz ile Kızıldeniz'i birbirine bağlayan Süveyş Kanalı açıldı. – Dostoyevski, <i>Budala</i> ; Flaubert, <i>Duygusal Eğitim</i> .
1871		– Bessemer ve Thomas çeliğinin icadıyla İkinci Sanayi Devrimi başladı. – Henry Morton Stanley, Tanganika Gölü kıyılarında Dr. David Livingstone'ı buldu.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1872	Annesi Maria Gansevoort Melvill, seksen iki yaşında hayatını kaybetti.	
1876	Uzun şiiri <i>Clarel</i> yayımlandı. Yayın masraflarını dayısı Peter Gansevoort karşıladı.	– Kraliçe Victoria, Hindistan İmparatoriçesi oldu. – Richard Wagner'in <i>Nibelung Yüzüğü</i> ilk defa baştan sona sahnelendi. Ibsen'in <i>Peer Gynt</i> eseri, Oslo'da ilk defa oynandı.
1878		– Avrupa devletleri arasında imzalanan Berlin Antlaşması'yla Sırbistan, Karadağ ve Romanya imtiyazlı vilayet haline getirildi. Bulgaristan prensliği kuruldu.
1880		– Britanya'da on yaşın altındaki çocuklara eğitim zorunlu hale getirildi. – Dostoyevski, <i>Karamazov Kardeşler</i>. Flaubert, son romanı <i>Bouvard ile Pécuchet</i>'yi tamamlayamadan öldü.
1885	Gümrükteki görevinden yıl sonunda istifa etti.	– Başbakan William Gladstone'un İrlanda'nın kendi kendisini yönetmesini desteklediği söylentisi dolaşmaya başladı.
1886	Oğlu Stanwix, Şubat ayında San Francisco'da öldü.	– Özgürlük Anıtı inşa edildi. – Burma, Kraliçe Victoria'ya doğum günü hediyesi olarak armağan edildi. – Karl Benz, ilk ticari otomobili sattı; Coca-Cola formülü geliştirildi.
1888	Kız kardeşi Frances Priscilla'dan kalan 3.000 dolarlık mirasla <i>John Marr and Other Sailors</i> 'u yirmi beş kopyalık bir edisyon olarak yayımladı.	– Kraliçe Victoria'nın liberal fikirlere sahip kızı Vicki'nin oğlu II. Wilhelm, imparator oldu.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1891	<i>Timoleon</i> 'u yirmi beş kopyalık bir edisyon olarak kendi imkânlarıyla yayımladı. 28 Eylül günü kalp krizi sonucu hayatını kaybetti. New York'ta Bronx'ta bulunan Woodlawn Mezarlığı'na defnedildi. Geride bıraktığı metni <i>Billy Budd</i> , ilk kez 1924 yılında yayımlandı.	

ÖNSÖZ
ISRAEL POTTER: MELVILLE'İN
"EVRENİN SINIR TANIMAYAN YURTTAŞI"
BILL CHRISTOPHERSEN

"Kimmiş bu şarkı söyleyen, yaslanan, hikâye
uyduran herif?"

– Herman Melville, *Israel Potter*

Herman Melville'in *Moby Dick* ve *Pierre*'i yayımladıktan sonra kaybettiği okuyucularını geri kazanma gibi bir ihtimali vardysa, 1855'te basılan *Israel Potter: Elli Yıllık Bir Sürgün* eline geçen en kuvvetli şanstı. Edebi maharetinin doruğunda ("Efsunlu Adalar"dan hemen sonra, "Benito Cereno"dan önce) kaleme aldığı bu tarihi romans, Bağımsızlık Savaşı gazisi Israel R. Potter'ın bir hayalet yazara ait otobiyografisini esas alıyordu; tutsaklık, yoksulluk ve İngiltere'de yıllar süren bir sürgün bu vatansever askerin meslek hayatını gölgelemişti. *Israel Potter*, birçok özelliğinin yanı sıra, Benjamin Franklin'in yergiyle resmedilişinden Bon Homme Richard ile Serapis arasındaki meşhur deniz muharebesinin tasvirine, 18. yüzyıl Londrası'nın dokunaklı manzaralarına keyifle okunan bir hikâyedir. Bocalamayı önlemek amacıyla Melville iki Bağımsızlık Savaşı kahramanını –Ethan Allen ve John Paul Jones– hikâyesine sokar ve maceralı sahnelerde bazen kendinden geçerek, bazen de bıyık altından gülerек doğaçlamaya koyulur. Tüm aşırılığına rağmen tarihî olayları esas alan, komik olmasına rağmen derinliğini yitirmeyen *Israel Potter*, yazarın *Typee* ve *Omoo*'dan beri hasret kaldığı yoğun ilgiyi getirecek delifişek gibiy-

di. Yine de roman, tüm olumlu eleştirilere rağmen başarı yakalayamadı (Melville'in kendi yayınevi Putnam'dan çıkan bir başka Bağımsızlık Savaşı romansı, *Kate Aylesford: A Story of the Refugees* [Bir Mülteci Hikâyesi] romanı gölgede bırakmıştı). Daha da ilginç, Melville'in külliyatını delik deşik eden 20. yüzyıl eleştirmenleri bile Melville'in muhtemelen en az okunan kitabının itibarını iade edemediler.

Israel Potter'ı mercek altına alan eleştirmenler genellikle iki türlü kusur bulmuşlardı. Lewis Mumford, Warner Berthoff ve Newton Arvin romanı dağınık, "ihmalkâr görünecek derecede doğaçlama bir şekilde yazılmış", "bir dizi eskizden farksız" bulmuş – kısacası, epizodik yapısının azizliğine uğradığını söylemişlerdi.¹ George Henry Lewes, Charles Feidelson Jr. ve F.O. Matthiessen ise kitabın sonuç bölümünü (Potter'ın sürgününü) anlaşılmazlık, nihilizm, "zorlama" sembolizme başvurmakla suçlamış, Israel'in tarihçesindeki önemli bir kısmı (Londra'daki fakirliğini) temsil etmekte yetersiz kaldığını dile getirmişti.² Konuyu en ileri götüren Matthiessen, kitabın "karman çorman" doruk noktasının Melville'in basiretsizliği yüzünden olduğunu söylemişti. "Yazar, kahramanı ile kendisini fazla özdeşleştirerek maksadını şaşırmıştı," der Matthiessen.

İkinci eleştiri hayret vericidir. *Moby Dick* ve *Pierre*, yazarın hikâyesi ne gerektiriyorsa –ister bir kişi dışında tüm karakterlerini öldürmek, ister ateizm ve ensest gibi konularla boğuşmak– yerine getirmeye gönüllü olduğunun beyanıdır. Berthoff ve diğerlerinin işaret ettiği birleştirici düzenin eksikliğine gelecek olursak ("*Israel Potter*, müstesna bir hayal gücünün becerilerini gelişigüzel israf ettiği izlenimini veriyor" – Berthoff, s. 59), kitabın yalnız içindeki-

1 Lewis Mumford, *Herman Melville*, Harcourt Brace, New York, 1929, s. 167; Warner Berthoff, *The Example of Melville*, Princeton Univ. Press, Princeton, 1962, s. 69; Newton Arvin, *Herman Melville*, William Sloane, New York, 1950, s. 245.

2 George Henry Lewes, *The Leader*'daki *Israel Potter* incelemesi, 5 Mayıs 1855, s. 428; Charles Feidelson Jr., *Symbolism in American Literature*, Univ. of Chicago Press, Chicago, 1953, s. 183; F.O. Matthiessen, *The American Renaissance*, Oxford Univ. Press, New York, 1941, s. 491.

ler bölümü dahi “hazırlıksız” ithamını çürüten kapsamlı bir yapısal ilkeyi meydana koyar. “Israel Aslanın İninde,” “Filistinliler Arasında Bir Samson,” “Israel’in Yaban Ellere Kaçışı,” “Israel Mısır’da”: Melville’in kaynağında (Henry Trumbull’un *Life and Remarkable Adventure of Israel Potter* [Israel R. Potter’ın Hayatı ve Hayret Verici Serüvenleri] kitabı rastlanmayan bu başlıklar, bu destanın gerisinde var olan biçimsel –veya tipolojik– planı işaret eder. Melville, ait olduğu kültürün tarihinin ve yazgısının Eski Ahit’teki İsrail’i gösterdiği kabulünden ilerleyerek romanı şekillendirmiş gibidir; Amerikalılar tutsaklıktan kurtulmuş, Tanrı tarafından kutsanmış, ilahi bir ruhani ve tarihi misyonla görevlendirilmiş bir seçilmiş halktır. Peki Melville bu tarihi romansı niçin böyle biçimsel temeller üzerinden kurmuştu? Daha da önemlisi, Melville’in *Israel Potter*’ı uyarlamak-taki maksadı neydi?

Çağdaşı Fransız eleştirmen Emile Montégut’ye göre maksadı, Amerika’nın kendi tarihini mitleştirmeye olan eğilimini konu etmektir. “*Israel Potter* (...) oluşma aşamasındaki Amerikan kişiliğini anlatır.”³ Montégut’nün yaklaşımı Arnold Rampersad gibi günümüz eleştirmenlerince güncellenmiştir; Rampersad, Melville’in “maksadı (...) Amerikalı bedenin karanlık, şiddetli tarafını aydınlatmaktır,” iddiasında bulunmuştur.⁴ Alexander Keyssar da hemfikir; romanın kahramanlarını el üstünde tutarken toplumsal gerçeklikleri görmezden gelen bir Amerika’yı resmettiğini dile getirir.⁵ Benzer bir izleği benimseyen Kenny Jackson şöyle belirtir: “Bunker Hill Anıtı’na bir ithafla başlayan ilk satırlardan romanın kapanış cümlelerine kadar, Melville bir yandan Amerika’nın değer yargılarındaki yanlışları dile getirirken, bir yandan da Amerikalı tavra dair zekice bir incelemeyi okura sunar.” Jackson şöyle sözlerini sürdürür:

3 Emile Montégut, *Israel Potter* incelemesi, *Revue des deux mondes*, 1 Temmuz 1855, s. 7.

4 Arnold Rampersad, *Melville's Israel Potter: A Pilgrimage and Progress*, Bowling Green Univ. Press, Bowling Green, 1969, s. 101.

5 Alexander Keyssar, *Melville's Israel Potter: Reflections on the American Dream*, Harvard Univ. Press, Cambridge, 1969, s. 24.

Müstakbel Amerika'ya dair artan endişelerini dile getirmek için Melville, Amerikalılık deneyiminin farklı aşamalarını temsil eden üç meşhur halk kahramanı seçmişti. Yine de romanda bu kahramanların bazılarına karşı bir düşmanlık sezilir. (...) Roman, Amerika'nın bir halk kahramanıyla gerçek bir vatansever arasında ayırım yapamayan kesimine yöneltilmiş bir suçlamadır.⁶

Jackson'ın kitabın ulusal benlikle alâkâsını vurgulamasına dair sözleri, Montégut, Rampersad ve Keyssar'inki gibi son derece isabetlidir. Melville'in konusu kesinlikle Amerika'nın kimliğidir – ancak bu konuyu vatanperest duyguların, toplumsal adaletin ve hatta çağdaş zihniyetin kapsamının dışına kadar takip ederek Amerika'nın temelinde yatan Kitab-ı Mukaddes mitinin, ilahi seçimin ışığında masaya yatırır. Diğer yandan bunu dile getirmek kitabın karamsarlığınca engellenmek demektir; ne de olsa Feidelson'un dile getirdiği gibi en nihayetinde Israel Potter, “hayatı hiçbir anlam ifade etmeyen” bir gezgindir. Tabii *Israel Potter*, Amerika'nın kafasında kurduğu seçilmişliği ironik bir şekilde yansıtmıyorsa. Tabii Melville'in maksadı, Amerika'nın asıl kimliğini mercek altına alırken bu şişirilmiş otoportreyi yerle bir etmek değilse. Eğer ki niyeti buysa, *Israel Potter* iradenin ve sanatın mağlubiyeti değil, zaferidir: konu edindiği başlıkları neticesine kadar izleyen, Amerika'nın mitlerini yıktığı yerde modern insanın mitini yükselten bir anlatıdır.

Israel Potter'da Melville'in dokuduğu mecazi goblen, kısmen savaş kahramanlarını Kitab-ı Mukaddes'ten tiplerle dönüştürmesiyle Amerika'yı Kitab-ı Mukaddes'teki Israil'le özdeşleştirir.⁷

6 Kenny Jackson, “*Israel Potter*: Melville's '4th of July Story,’” *CLAJ*, sayı 9, 1963, s. 197-198, 204.

7 Nathalia Wright, *Melville's Use of the Bible*, Duke Univ. Press, Durham, 1949 kitabında Israil motifine değinmiştir. Diğer eleştirmenler –bilhassa da Melville's *Thematics of Form: The Great Art of Telling the Truth* (Baltimore: Johns Hopkins Univ. Press, 1968) kitabında Edgar A. Dryden– *Israel Potter*'da mevcut olan Kitab-ı Mukaddes göndermelerinin ironisini tespit etmiş ama bu mo-

Ben Franklin, “diplomat ile çoban”ın iç içe geçtiği yaşayan bir Yakup Peygamber’dir. John Paul Jones, “eski devirlerin genç Davut’u misali, İngiliz Gath devine kafa tut[ar]”. Tutsak edilen Ethan Allen, Filistinliler arasında bir Yanki Samson’dur; bir “güzel Delilah”ın öpücük karşılığında saçından bir tutam kesmesine izin vererek bu role göz de kırpar. Tüm bu sayılanların benzeri ve karışımı olan Israel Potter ise, isminin işaret ettiğidir: Eski Ahit tarihçesinin tek kişilik bir özeti. Hikâyesinin başında bir İngiliz fırkateynince tutuklandığında prangalanarak briğe gönderilir ve burada “balinanın karındaki Yunus misali” bir ay kalır. Taşraya kaçtıktan sonra, İngiliz kıyafetlerini hendek kazıcının çok renkli paltosuyla değiştirir. Çok geçmeden, “İbrahim soyundan olan [bir] asilzade”yi dost edinir, istemeden yollarını ayırmak zorunda kalır. Kralın bahçesinde çalışmaya zorlanan Israel, tıpkı Danyal gibi, boyun eğmeyi reddeder ve bu sayede kralın saygısını ve dostluğunu kazanır – dolayısıyla da, İngiliz Aslanı’nın ininde can vermekten kurtulur.

Bu karmakarışık alegori savaş sahnelerinde geri plana düşer – gerçi Israel bir noktada ona “peygamber Danyal’ın yıllara bedel günleri gibi” gelen bir süre boyunca hücreye kapatılır ve daha sonra Gomora şehrinin yıkımına benzeyen bir deniz muharebesine katılır. Savaş kısmı sona erer ermez, alegori kaldığı yerden devam eder. “Israel’in Yaban Ellere Kaçışı” ve “Israel Mısır’da” gibi başlıklar, Israel Potter’ın İngiltere yollarındaki talihsiz ve zulüm altındaki yolculuğunu, Potter’ın, “Seyyah Yahudimiz”in Londra isimli dumanlı “çöl”de huzur bulmasını –nihayet bir oğulla, “yaşlılık günlerinin can yoldaşı Benjamin’le” kutsanmasını– burada kırk yıl yaşadıktan sonra “Vaadedilmiş Ülke’ye (...) denizin öte yanındaki uzak Kenan illeri”ne göçmesini haber verir gibidir. Bu aşamada Israel Potter tüm Kitab-ı Mukaddes benzerliklerini özümsemiş, onların zirvesine dönüşmüştür: “yaralı bir haçın sahibi”, vatanına ia-

tifi Amerika’nın tipolojik benliğiyle ilişkilendirmemiştir. Dryden ise şu gözlemde bulunur: “Sık sık bağdaştırıldığı Kitab-ı Mukaddes kişilerinin aksine, [Israel’in] katlandığı bedensel acı ve eziyet, manevi anıma ve yeni doğuş için bir hazırlık değildir.”

desi “bir geri dönüşten ziyade ölümden dönmeye” benzeyen bir Yanki Mesih’tir.

Melville’in kültürel cazibesini arttırmak için hikâyesine böyle göndermeler serpiştirmesi anlaşılır bir durum. Ne de olsa Amerika’nın 17. yüzyıldaki kurucuları, Yeni İngiltere’yi Yaradanın Tepe Üzerindeki Şehri Yeni Yerusâlim olarak ilan etmekle teşebbüslerinin ilahi boyutunu vurgulamışlardı. Püriten teokrasinin tefsircileri bu fikri sayısız Kitab-ı Mukaddes göndermesiyle harfiyen uygulamış, kendilerine bahşedilen işi tanımlamak ve haklı göstermek için emsali olmayan bir retorik sistemi yaratmışlardı. Ursula Brumm ve Sacvan Bervotich hem Yeni İngiltere’nin tarihini ve misyonunu tipolojik olarak ne boyutta algıladığını, hem de Eski Ahit tiplerlerinin cumhuriyetin retoriğinde ne derece devam ettiğini göstermişlerdir.⁸

Melville’in bu retoriği seçmesinin –romanının yapısal çerçevesi haline getirmesinin– sebebi başka bir sorudur; cevabı yazarın konusuna olan tavrından ayrı tutulamaz. Birkaç bölüm boyunca Melville, Amerika’ya karşı dalgın bir kayıtsızlık gösterir. Hem mitin hem de gerçeğin farkındadır; bu yüzden geçici olarak Amerika’nın en meşhur kahramanlarının çelişkileri dağıtmasına izin verme yolunu güder, tipolojik arka plan da kahramanların eylemlerini büyütür, önemini tasdik eder. Ancak tam romanın ortasına gelindiğinde konuyu çevreleyen ironi hikâyede ağır basmaya başlar ve hicvin arındırıcı gücüne bile karşı koyar. Tipolojik arka planın olduğundan küçük gösterdiği bu ironilerin yoğunluğu arttıkça, Melville’in Amerika’nın çelişkilerine olan ilgisi azalır, önce artan bir şüphenin, sonra da insan değerine dair evrensel soruların gölgesinde kalır.

Melville, *Israel Potter*’a bir masal Amerikası’nı benimsemiş olarak başlar. Birinci bölümün birinci sayfasındaki Yeni İngiltere “tanrı katı” ile klasik cennet arasında bir yerdedir. Melville bu yeri kömürçüler ve akçaağaç şurubu kaynatanlarla doldurur doldurma-

8 Ursula Brumm, *American Thought and Religious Typology*, Rutgers Univ. Press, New Brunswick, 1970; Sacvan Bercovitch, *The Puritan Origins of the American Self*, Yale Univ. Press, New Haven, 1975 ve *The American Jeremiad*, Univ. of Wisconsin Press, Madison, 1978.

sına ama, yine de mitolojik halkların yaşadığı bir mitolojik ülkedir burası. Kitabının başlangıcında kahramanının ve Amerikan Devrimi'nin doğum yeri olan Doğu Massachusetts'i resmederken Melville, Yeni İngiltere'nin taş duvarlarından bahseder; bu "Herkülvari işler (...) Titanlar'ın elinden çıkmıştır adeta" ve Devrim dönemindeki insanlığın mizacının bir belirtisi gibidir. Farklı mitolojileri coşkuyla birbiriyle harmanlayan Melville şöyle devam eder:

Bugün bile en iyi taş-duvar ustaları, en iyi oduncular bu ıssız dağ köylerinden çıkar; baltayı Kızilderili'nin tomahavkı kadar isabetli kullanan, taş yuvarlarken Sisifus gibi sabırlı, Samson gibi kuvvetli, boylu boslu, atletik ve dayanıklı bir soydur bu.

Yalnız Tanrı'nın desteği değil, sanki tüm Batı medeniyetinin mirası bu puslu cennet ülkesini tohumlamış, bu efsanevi Amerikalılar yaratmış gibidir.⁹

Ancak çok geçmeden bu manzaraya kara bulutlar çöker. Ay-na karşısındaki kadının aynı zamanda sırttan bir kuru kafayı gösteren portresi gibi, yaz mevsiminin sona ermesiyle Yeni İngiltere'de:

dağlar çıplak ve kupkuru kalır. Yağan çiğ taneleriyle birlikte üzerlerine bir yalnızlık çöker. Tehlikeli dönemeçlerde yolcu, kendini yoğun sis tabakasının içinde bulur. (...) Derken, bu tehditkâr sahne karşısında huzursuz, bitkin bir halde yola devam ettiği sırada, yol kenarında hayaleti andıran bir nesnenin sisinden belirdiğini görür; ona doğru yaklaşıncı, karşısına dikilen yontulmamış beyaz bir taş üzerine çiziktirilmiş üstünkörü bir yazıt, elli-altmış yıl önce ahşap kızağı devrilen bir çiftçinin yükünün altında can verdiği noktayı işaret etmektedir.

Bazen komik, bazense trajik bu iki taraflılık Melville için hem bu ülkeyi, hem de insanlarını tarif eder gibidir.

9 Robert Zaller'ın isabetli bir biçimde dikkat çektiği üzere, Melville'in Yeni İngilterelileri daha en baştan ironik bir düşünceden çıkmış olabilirler; ne de olsa tüm Titanlar, Sisifos ve Samson "klasik beyhudelik kahramanları"dırlar. Bkz. "Melville and the Myth of Revolution," *SIR*, sayı 15, 1976, s. 608.

Aslında Melville'in tüm vatanseverleri birer paradokstur. Ben Franklin "pazenlere bürünmüş iş bitirici [bir] büyücü", "İtalyanlar'a has o iş bilir vasfının yanı sıra, özverili [bağlılık]" sahibi "Otağında oturan yanık tenli bir Machiavelli"dir. Ethan Allen kendisini, espri-li bir dille, Türkler arasında "merhametli bir Hristiyan" olarak ta-rif eder; her ne kadar onu seyretmeye gelen İngiliz hanımları için "bir Osmanlı", "Adeta bir salon beyefendisi gibi konuş[an bir] ya-bani" olsa da. Diğer yandan John Paul Jones –şair ve haydut, zam-para ve hükümdar, beyefendi ve barbar, çocuk ruhlu adam ve *enfant terrible*– daha da belirgin bir paradokstur. İsrail onu ilk ola-rak bir oda hizmetçisini merdivende kovalarken görür. Daha birkaç saniye geçmişken aynı John Paul Jones sahneye girer, bu kez gemi ve destek isteyen coşkulu bir vatanperverdir. "İsrail onu yeniden gördüğünde," diye yazar Melville, "bir an gözden kaybolduğu sı-rada bütünüyle bir değişim geçirmiş gibiydi." Belki de John Paul Jones'un en çarpıcı özelliği "içiçe geçmiş, kocaman birtakım şifre-lerden oluşan (...) yalnızca saf kan vahşilerde görülen türden bir dövme" ile süslü koludur; ama Paris'ten aldığı mantosunun dan-telalı yeninin altında gizler. Melville bu "abasına sarınmış tezcanlı barbar"ı tipik bir Amerikalı olarak görür:

Gözü kara, fütursuz, aman vermez, leş kargası gibi yırtıcı, dış görünüşü medeni ancak yüreğinin derinliklerinde bir vahşi olan Amerika, milletler arasında bir Paul Jones'tur veya öyle olma yolundadır.

Melville'in ustaca yaptığı Ben Franklin, John Paul Jones ve Et-han Allen portreleri, ince zekâlarına rağmen Amerikalılarla öz-deşleştirilen diğer özellikleri çağrıştırır: "labirent gibi bir zihne" ait açıksözlülük (Melville'in Franklin ve ruhani yoldaşları Jacob ve Tho-mas Hobbes'a atfettiği bir özelliktir bu); otoriterlik yanlılığı ("Aklı-selim adını verdiğiniz o mıymıntı çekingenlik yüzünden" öfkelenen John Paul Jones, "Tanrım, neden beni dünyaya bir Çar olarak gön-dermedin!" diye haykırır); dolara duyulan hastalıklı bir saygı (Ben

Franklin ifadesiz bir yüzle, “Ne cenazelerde ne de bir iş bağlarken asla şaka yapma,” diye azarlar); değişken bir esneklik ve elinden her iş gelirlik (bu açıdan “üzerinde yetiştiği topraklara özgü bir tip ve deha” olan Ben Franklin “bir şairden başka her şeydi”); gizlendiği zamanlarda bile belli olan bir bedensel iştah (üç kahraman da zamparadır; yetmiş iki yaşındaki Dr. Franklin “Saray’ın en soylu güzellerinin el bebek-gül bebek gözdesi”dir); ve de “batıya has ruh hali” (Melville, Ethan Allen hakkında şunları söyler: “Özünde batılı bir ruha sahipti ki kendine has Amerikancılığı da burada yatar; zira batıya has ruh hali [zira bir başkasının harcı değildir bu ve olamaz] Amerikan ruhunun özünü oluşturur veya oluşturma yolundadır.”)

Melville’in buraya kadarki üslubu, Amerika’nın bu acayip kahramanların kişiliğinde yarattığı bilmeceyle ilgilenen meraklı bir gözlemcinin üslubudur. Metne hâkim olan güldürüye rağmen, trajik bir olasılık karakterlerin pek çoğunda bulunur. Örneğin, Israel’in uğursuz vatana dönüşünün işaret ettiği gibi, “Batı’ya has ruh hali” gözü pekçe atılımlar kadar naif bir aldanmışlığı da barındırır. Keza “milletler arasında bir Paul Jones” olan bir Amerika, mert ve korkusuz olduğu kadar vahşi ve ahlâksız da olabilir; bunu Melville yuvarıda alıntıladığım pasajda ima ettiği gibi, daha sonra göstermiştir de. Diğer yandan “deha”sı suret değiştirmek olan bir Amerika, bensizlik tehlikesini de beraberinde taşır. Bu gizli ironinin en çarpıcı örneği muhtemelen John Paul Jones’un kendisini neşeli bir dille “evrenin sınır tanımayan bir yurttaşı ve denizcisi” olarak tanıtmasıdır. 19. yüzyıldaki bir Amerikalı bir anlamda tam olarak buydu; ne de olsa Amerika hâlâ tanımsızdı, bir şey halini alma evresindeydi – bu sebepten de, tıpkı insanları gibi, tek bir halkın veya kültürün değil, tüm dünyanın etkisini barındırması gereken bir kimliğin mirasçısıydı. John Paul Jones’un alnının, “henüz sırlarına erişilmemiş bir kişiliğe (...) sahip olmanın bilinciyle” ışıldadığını okuruz. “Sırlarına erişilmemiş” bir evren “denizcisi”, aynı Israel’in anlatısının ortaya koyduğu gibi, müphem bir kimlik olduğu kadar müphem bir nimettir de.

O halde vatanperverlerin silüetleri ilgi ve bilgi oluşturduğu gibi, Melville'in bir halkın soyut karakterini niteleyişine aracılık da eder. Fakat bir yerden sonra onlardaki olağanüstülük, bir "dizin" olarak faydalarını sınırlar. Melville'in ilgisi nihayet bu özelliklerden birçoğunu harmanlayan Israel Potter'da birleşir. Israel kurnaz ve cesur, özverili ve gururludur: Kısacası, meşhur ahbabları kadar şerefli. Tıpkı Ethan Allen gibi İngilizlerce yakalanır, kışkırtılır ve taciz edilir ama kendine göre karşı koymaya devam eder. Tıpkı Paul Jones gibi Israel de erken yaşta denize açılır, bir gemiyi devralır ve tek başına düşmanlara meydan okur, bu sırada nezaket ile cesareti, medenilik ile yabaniliği birleştirir. Tıpkı Franklin gibi yabancı bir ülkede görevlidir, ama gizli olarak; "labirent gibi bir zihne" özgü açıksözlülüğü birkaç durumda sergiler; hatta bir kitap da kaleme alır: Nesnel yol göstericiliği, kim bilir, muhtemelen Yoksul Richard'ın alaylı vecizeleriyle rekabet edebilir.

Özetlemek gerekirse Israel, bir Amerikalı prototipidir: devrimci savaşçı, vasıfsız işçi ve gezgin bir Yanki esnafın karışımıdır – üstelik bir Püriten ada sahiptir. Yine de tüm kahramanlığına ve başarılarına rağmen, bu karma vatansever ve aile reisi figürü isimsiz bir asker olarak ölür. Bu isimsizlik hikâyesini daha gerçekçi kılsa da, anlamını çözmekte zorlanırız. Kitab-ı Mukaddes'teki Israel'in aksine tüm atlattığı badirelerin kurtuluşa, mükâfata, kendini tanımlamaya veya kendini gerçekleştirmeye değil de kimliksizliğe götürdüğü bu kültürel anti-kahramana dair ne düşünmeliyiz? Sanki Kitab-ı Mukaddes'teki Danyal aslanın ininden sağ kurtulmuş ve yıllar sonra Babil'de sahipsiz ölmüş gibidir.

Israel'in isimsizliği tesadüfi bir talihsizlikten de ibaret değildir. Daha çok bir kimlik boşluğuna işaret eder. Israel'in meslek hayatı çoğunlukla kıyafet değiştirmekle (neredeyse on sayfada bir), kendini kalabalığın içinde kaybetmekle, yabancı bandıralar altında denize açılmakla ve mecazen ölüp yeniden doğmakla geçer. Sağlam Adam'ın¹⁰ bir müjdecisi olan bu adamın girdiği kılıklara di-

10 Robert P. Rogin bu kıyaslamayı bir tezat olarak görür. Bkz. *Subversive Genealogy: Politics and Art in Herman Melville*, Knopf, New York, 1982. s. 230.

lenci, bostan korkuluğu ve hayalet de dahildir. Melville okuru güldürmek için bu rastlantıları fırsat bilse de, Israel'in hayatı nihayetinde komik değil, trajiktir. Aynı, kimliğine büründüğü sınır karakterler ve değersiz kimseler gibi, Israel'de de bir asılsızlık vardır: ağız laf yapan, konuşması sürekli "Kimsin sen?" sorusuyla bölünen bir hayal ürünü.

Melville'in Israel'in kaçamaklı kimliğine dair düşünceleri, "Mekik" bölümünde saplantı raddesine varır. Bir çatışma sonrası geminin ön güvertesinde beliren Israel'e "Hangi cehennemden geldin sen?" diye sorar İngiliz nöbetçi subay. (Israel çatışma bitmeden gemiye atlamıştır; şimdi mürettebata aitmiş numarası yapmazsa düşman olduğu anlaşılabacaktır.) "*Kimin* nesisin sen? (...) Adın ne? Geminin defterlerinde kayıtlı mısın? – bırak onu, tabiatın kütüğünde kaydın var mı?" Israel'in ölçüsüz oyunbaz cevabı ("Adım, efendim, Peter Perkins. (...) Efendim, (...) gemiye yazılırken alkolün etkisinde olduğumdan, dalgınlıkla kendi adım yerine başkasınınkini vermiş olabilirim,") ona zaman kazandırır ve canını kurtarır. Fakat kesin bir dille "hayalet" ve "hortlak" olarak adlandırılır ve bu alaylı söz, girişken ve yaratıcı bir numaracı olarak Amerika'nın kültürel karikatürüne dönüşür.¹¹

Bu noktadan itibaren kitabın takındığı karamsar üslup da bu tip bir okumayı destekler niteliktedir. İlk bakışta belli olmayan ise, Melville'in Amerika'nın paradokslarına karşı başta beslediği güler yüzlü tavrın niçin karikatüre dönüştüğüdür. Bu tavırdaki karamsarlaşmanın anahtarı, "Mekik" macerasından hemen önceki Bon Homme Richard ve Serapis karşılaşmasını anlatan bölümde gizlidir. Bu aşamaya kadar kitabın karanlık ironileri zararsızca fokurdamış, tipolojik zemin hikâyenin dokusunu belli belirsiz zenginleştirmiş ve kahramanların serüvenlerine derinlik kazandırmıştır. Ama bu savaş sahnesinde ironiler infilak eder; biçim ve zemin karşı karşıya gelir; tarih, bir anlamda, tipolojinin altını oyar.

11 Israel'in kimliksizliği üzerine daha kapsamlı bir inceleme için, bkz. John Seelye, *Melville: The Ironic Diagram*, Northwestern Univ. Press, Evanston, 1970)

Britanya, önceki bölümlerde zalim ulus Babil ile özdeşleştirilmiş- tir – bu nedenle “İsrael Aslanın İninde” başlıklı bölümde kimliğini ele veren Israel, Kral III. George ile dost olur. Serapis-Richard sah- nesi ise bu tipolojiyi tamamen havaya uçurur. Savaş uğursuz bir dille bize haber verilir: “Sanki benzersiz bir açıklayıcı niteliğe sa- hip gibidir bu muharebe. Aynı anda hem bir ilk örnek, hem bir paralellik, hem de bir kehanet barındırır sanki içinde.” Bu paralel yeterince huzursuz edicidir: “Dış görünüşü medeni ancak yüreği- nin derinliklerinde bir vahşi olan Amerika, milletler arasında bir Pa- ul Jones’tur”. Ancak kehanetten ziyade örnektir sarsıcı olan. Ba- bil (İngiliz Aslanı) üzerinde zafer kazanan mağdur bir Amerikalı “İsrael”in hikâyesi yerine, Melville bu muharebeyi Sodom ve Go- mora’nın yıkımının denizde geçen haliymiş gibi anlatır. Her iki ge- minin de yelkenlerini saran alevlerin resmini çizen Melville, şöyle devam eder:

Gün doğduktan birkaç saat sonra Richard’ı terk eden müret- tebat Serapis’e ve Paul’ün filosundaki diğer gemilere bindiril- di. Saat on sıralarında Richard, insan kıyımına tıkabasa doymuş halde, ağır ağır yana devrildi, suyun üzerinde yavaşça yükseldi, ardından, kükürt anaforlarıyla infilak ederek, Gomora şehri mi- sali, yavaşça dibi boylayıp gözden kayboldu.

Paul Jones’un gemisi Richard, “Gomora şehri misali” batır. (Bu deyimdeki dramatik ironi, Jones’un daha önce “Sodom’un üzeri- ne yağın ateş gibi bu fena İngiltere’nin üzerine mermi yağdırı- yım,” diye ant içtiğini düşününce daha da belirgin hale gelir.) İn- giltere ve Amerika’nın birbirinden sapkın iki kent olarak anlatılma- sı beklentilerimizi sarsar, Amerika’nın kendinden hoşnut halini ise alaşağı eder.

Melville, Kitab-ı Mukaddes’teki İsrail’in aksine, Amerika’nın ken- di kanından olanlarla savaştığını sık sık hatırlatarak bu hainlik tipo- lojisini meşrulaştırır: “İki yabancı taraf arasındaki bir çatışmadan zi- yade bir kardeş kavgasını andırıyordu. Veya bir çift Siyam ikizinin,

aralarındaki göbek bağından bihaber, gayri tabii bir kavgaya tutuşmasını.” Düşmanlar da biçimsel paraleller ve bağlantılar üzerinden birbiriyle ilişkilendirilir,¹² “Hasımlar (...) bir patlayıcı maddeler limited şirketinin ortakları konumunda” gibidirler; sonunda “tek bir mahvoluş girdabına” sürüklenirler. “Fena İngiltere”ye hem gerçek hem mecazen akraba olan Amerika, “seçilmiş” olma bahanesi ile son derece kandırılmış gibi durur. Bu ironiler, savaşçıların savaş sırasında gösterdiği vahşetle daha da şiddetlenir.

Paul Jones bu noktaya kadar yalnız cesareti değil, insaniyetiyle de kendini göstermiştir; Whitehaven’da İngiliz gemisini ateşe verdiği gibi:

Bütün bu hengâme sırasında tek bir bina yıkılmamış, kimsenin burnu dahi kanamamıştı. Sonuçta insan hayatına hiçbir zarar gelmemesi, kalkışılan işin umutsuz cesaretiyle orantılıydı. Paul’un şehir halkının canına ve malına zarar gelmemesi için gösterdiği babacan özen, onun şehre duyduğu merhamet dolu küçümsemenin bir göstergesiydi kuşkusuz.

Ancak Serapis çarpışması sırasında kılıç savuran çıplak koluyla “Şeytan’ın tılsımlı amblemi gibi korkunç bir kabala sergileyerek” ölüm dağıtan vahşi ve gözü dönmüş bir Paul Jones ortaya çıkar. Dahası, önceki sayfalarda İngiliz kralının canını yakma fikrine karşı koyan Israel, bir el bombasını ambar ağzına “öylesine şaşmaz bir isabetle” fırlatır ki, “Yirmiden fazla adam o saniye öldü, kırka yakını yaralandı.” Melville, böylesine bir kıyımın ortasında partizanca tezahürat etmeyi kendine yediremez gibidir. Mecazi Israil olan Amerika, birbirinin gırtlığına yapışan diğer kabilelerden farksızdır.

12 Örneğin her iki gemi de yoldaşlarının faydasız yaklaşımları ve çekilmelerine maruz kalır. İki gemi, aynı zamanda “şahin ile karga” ve bir fay hattının iki ucu olarak resmedilir. “Her iki gemiyi (...) birbirine hayret verici biçimde [kenetlenmiş] bütün o serenler ve çipalar”ın ilk gösterildiği kare, ne kadar ayırt edilemez olduklarını işaret eder. “İki gemi, müşterek duvar üzerine birer kapı açılmış iki evi andırıyordu; alt katın tamamına bir aile (Gelf’ler) yerleşmişti, üst kata ise bir başka aile (Gibelin’ler).”

Bu heykel kaidesi bir kere çatırdadıktan sonra, cumhuriyet çarpıcı bir paradokstan ziyade patolojik bir şizofren vakasını andırmaya başlar. Bir an öfkeli bir aslanken, bir an sonra "Her yerden kovulan, zavallı bir emir kulu"na dönüşen Amerika/İsrail'in bu usta ele avuca sığmazlığı göz kamaştıracağı yerde daha da huzursuz eder. İsrail'in bir sonraki bölümde yarıda kalmasına rağmen yine de maruz kaldığı uzun çapraz sorgulamanın nedeni budur: Kaypak kahramanından yorulan Melville, sanki bu değişken adamı sorgu altında terletmek istiyor gibidir.

Serapis-Richard serüveni anlatıda meydana gelen bir diğer değişimin habercisidir. Bu noktadan itibaren ulusal kimlik nosyonu tamamen havaya karışır, kendini aşan bir paradoksun karşısında anlamsız hale gelir. Her iki tarafın insafsızlığını da gösteren Melville iki tarafın kayıplarını rakam olarak verdikten sonra, bölümü sonlandırır:

Bu muharebeye bakınca insan pekâlâ şöyle sorabilir – Aydınlanmış insanı bir vahşiden ayıran nedir? Uygarlık apayrı bir şey midir, yoksa barbarlığın ileri bir aşaması mı?

Serapis-Richard karşılaşması, Melville'in bu sayfaya kadar dile getirmiş olduğundan daha engin, daha sinik bir insan fikrini öne atar: Bu fikri geriye kalan bölümlerde önce geliştirecek, daha sonra iltihaplanmaya bırakacaktır.

Melville'in Amerikan kişiliğini sökme teşebbüsü ona hem beklediğinden daha azını, hem de daha fazlasını verir. Amerika'nın kendini kandırma becerisine dair görüşleri oldukça dehşet vericidir ama daha sonra da belirttiği gibi, Amerika kendini kandırma konusunda yalnız değildir. Yine de "Serapis" ve "Mekik" bölümlerinin sonrasında ulusal kimlik, aynı derecede esrarengiz olsa da, şiddetli önemini kaybeder. Sanki Melville kitabın üçte ikisini tamamladığı sırada Amerika'nın ele avuca sığmaz yüzeyini irdelemenin anlamsız, derin benliğini irdelemeninse insanlığı irdelemek-

ten farksız olduğunu fark etmiş gibidir. Serapis bölümünün bir sonucu olan bu sezgi muhtemelen kitabın bize sunduğu en derin aydınlanmadır. Eğer kendine layık gördüğü “seçilmişliğe” rağmen Amerika’nın hususi bir tarafı yoksa, o halde diğer ülkelerden farksızdır: bencil, gaddar, üzücü derecede insan. Bu aydınlanma başta dehşete düşürür gibi olsa da, Melville öyküsünden daha derin bir sempati, yeni bir tipoloji –hatta yeni bir ahit– çıkarmayı başarır.

İngiltere ile Amerika arasındaki, ilk olarak Serapis-Richard bölümünde gözle görünür hale gelen ironik benzerliklerin, daha sonra kitabın diğer yerlerindeki retorik hilelerde yankılandığını görürüz. Melville, örneğin normalde İngiltere’yi nitelemek için kullanılan “aslan” kelimesini (“İngiliz Aslanı”), Amerika’nın prototipi olan Ethan Allen ve Israel Potter’ı tarif etmek için kullanır. Aynı şekilde Richard –hem Ben Franklin’in “Yoksul Richard”ı, hem de John Paul Jones’un gemisi Bon Homme Richard’ın ismi– İngiltere’nin Arslan Yürekli Richard’ını akla getirir; Melville’in anlatıcısına göre bu kral, Ethan Allen’in manevi kılavuzudur. İngiltere’nin “yaban eller” ve Londra’nın “çöl” olarak anlatılması da, Ben Franklin’in Yeni Dünya haritasında henüz tamamı keşfedilmemiş Amerika’nın “çöl” olarak adlandırılmasını yanıtlar gibidir. Melville bu retorik oyunları biçimsel paralellerle de güçlendirir: Israel/Amerika’nın isimsizliğini Londra’nın kalabalıklarıyla karşılaştırır, eski İngiltere’nin pusu ve kasvetli sanayi örtüsünün içinde Yeni İngiltere’nin sislerini anımsattır. Bu taktiklerin başarısız olması ihtimalini düşünmüşçesine, araya açtığı Ethan Allen parantezi sırasında Allen’ı medeni İngilizler arasında “yabani bir hayvan” olarak tanıtır, ama sonra, bir sonraki bölümde, tutsak Allen’ın İngilizlerden gördüğü korkunç muameleyi anlatarak durumu tersine çevirir ve son sözü söyler: “Vahşi hayvanlar arasına düşmüşsen ve sana diş gösteriyorlarsa, sen de vahşi bir hayvan ol.”

Bu ironiler yalnız Amerika’nın “seçilmişlik” mitini değil, kendisini sert bir dille değerlendirmeyen tüm ulusları karşısına alır. Kısacası, başlıca ironide insanlık Amerika’nın bulunduğu yeri alır. Allen’ı an-

lattığı bölümden sonra Melville, satırlarına ulusal sınırları tanımayan gözlemler ekleyerek evrensel bir pisliği resmeder:

Kişiler arasında olduğu gibi iki ulus arasında da şu kural geçerlidir: Birinin yoksun olduğunu farz etmek baskı ve küçümsemeye yol açar, gelgelelim bu yoksunluk refaha döndüğü vakit, daha önce kendisini aşağılamış olanlardan bile siyasi itibar görür.

İsrail'in İngiltere'ye sığındığı bölümler de bu eğilimi sürdürür; Melville, İsrail'in yaşadığı sorunlara ulusal, parasal ve sınıfsal ayrımlarla ilişkilendirilenlerinkinden daha büyük bir pay biçer. Bir noktada, mürettebatın hacizle karşı karşıya olduğunu öğrenen İsrail, başarılı bir şekilde sızdığı İngiliz gemisini terk eder ve karanın içlerine doğru kaçarken, "yakalanacak olursa, ister İngiliz olsun isterse Amerikalı, artık her halükârda esir edileceği düşüncesi peşini bırakmıyordu." Çok geçmeden, yine dilenci paçavralarına bürünmüş olan İsrail, kendini varoluşçu tuğla işçilerinin arasında bulur: "Bu çamur filozoflarına göre, insan da tuğla gibi çamurdan yapılmıştı. Kim olduğumuzun ne önemi var? İster bey ol ister hendek kazıcı, diye düşünüyordu kalıpçı; her şey nafile, her şey çamur. (...) 'Krallar kepezelikte soytarılara taş çıkartır – bir hiç olmayan kim var?'"

Melville'in düşü korkutucu bir ümitsizlik uyandırmaya başlamıştır. Aynı felaketten gözünü ayıramayan Lut'un karısı gibi Melville'in de dizinin bağı çözülmüş, karşısındaki korkunç manzara ve yaklaşan kıyamet onu felce uğratmış gibidir. Londra'yı şöyle tarif eder:

Güneş sanki tutulmuş gibi ortada görünmüyor, hava kararıyordu; her şeye sıkıcı, bunaltıcı bir hava hâkimdi, sanki yakınlardaki bir yanardağ, işaret dumanını püskürterek koca şehri, Herkülenyum, Pompei yahut Ovada Kurulmuş Şehirler misali yutmaya hazırlanıyormuş gibi. Ve dehşet içinde dağa doğru çevrilen yüzlerin hepsine is ve kurum yağıyordu. Ne mermer, ne ten, ne de

zavallı insan ruhu, külden yapılmış bu Dis Şehri'nde akça pakça kalamazdı.

Charles Feidelson, Jr. bu son sayfalarda, "Yüzyıllardan beridir, tükenmez bir sardalya sürüsü gibi Londra Köprüsü'nün üzerinden akıp giden kadim kalabalık"ta yakalanan nihilizmi isabetli bir şekilde not düşer. Daha önce İsrail/Amerika için kullanılan hortlak benzetmesi, Melville'in "Hades'ten gelen davetsiz hayaletler gibi, birbiri ardına" geçip giden kalabalıkta evrenselleştirilmiş olarak tekrar eder. Artık ne ulusal ne de başka türlü "kılık" yeterli değildir; kimse korkunç bir kimliksizlikten kurtulamaz. Herkes hayalettir; duvara örülü tuğlalardır; sürü halindeki sardalyadır.

Amerika'nın alaşağı edilmesi ve öneminin küçültülmesiyle, Melville'in zahmetle dokuduğu mecazi goblen gereksiz bir eşyaya dönüşmeye yüz tutar. Fakat tipolojik çatıyı bırakmak veya yeniden yapılandırmaktansa, Melville daha da yoğun hale getirir. Kitabın "İsrail'in Yaban Ellere Kaçışı", "İsrail Mısır'da" gibi son bölümleri İsrail'in İngiltere'ye sığınmasını bu çatının örneğine dönüştürür, her ne kadar fazla anlatacak bir serüveni kalmadıysa da. Hatta Melville bu motife fazla yüklenir; "Zavallı İsrail! Adı üstünde – İngiliz Mısırı'nda bir köleydi," diye seslenerek kahramanının bu özelliğini iyice belirginleştirir; "Yitik asker kabilelerinin terk-i diyar edişinden cesaret bulan İsrail, iskemle tamiri işine geri döndü," diyerek onu adeta bir kenara atar. Ancak sakarca olsun ya da olmasın, bu bölümler anlatıda bir işlevi yerine getirir: hem İsrail'in "kurtuluşu" ve Vaadedilmiş Ülke olan Amerika'ya göçmesini muştulamış, hem de İsrail karakterinde beliren mesih kimliğinin mecazi zeminini hazırlamış olur. Melville'in son bölümlerdeki mecaziliği hem ironik bir antitez, hem de yeniden kurulmuş bir metafor işlevi görür. İsrail'in çöküşü ve yoksulluğunu anlatan kapanış bölümleri, "karman çorman bir doruk noktası"¹³ olmaktan çok İsrail'in vatana dönüşünün nihai ironisinin ilk notaları gibidir. Bir Kitab-ı Mukaddes Çı-

13 Matthiessen, s. 491.

kış'ına, uzak Kenan illerine göçe dair beklentileri canlandırarak, Melville'in yeniden ortaya çıkardığı tipoloji devleşerek İsrail'in hayatında meydana gelen çöküşü önemsizleştirir.

Melville'in ödünç aldığı Amerika tipolojisi, bir koloninin, bir ulusun, Tepe Üzerindeki Şehir'i en başından bir gözü peklik deneyi olarak görmüş bir halkın manevi belkemiği idi. Massachusetts'in kuruluşu, daha sonra yerlilerle olan savaşlarda ve Cromwell'in Protektorası'nın yıkılmasında, daha da sonrasında Yeni İngiltere'de teokrasinin gerilemesinde ve tekrar Devrim esnasında bu "seçilmişlik" retoriği Amerika'nın muazzam hasımlara göğüs germesine ve bu sıkıntıların, Kitab-ı Mukaddes'in İsrail'inde olduğu gibi, kutsal bir yazgının kanıtı olduğuna inanarak atılımlar gerçekleştirmesine imkân tanımıştır. Misyonunu Eski Ahit'teki İsrail'inkiyle özdeşleştiren Yeni İngiltere –daha sonra da cumhuriyet– hem yerleşmeyi seçtiği vahşi doğaya karşı ördüğü duvarları sağlamlaştırmış, hem de bu doğayı bir vahaya dönüştürmüştür. Bu retorik duruşun dayanağı, elbette, cezalandırarak günahı arındıran ve kullarıyla asla çiğnemeyecek bir ahit imzalayan bir Tanrı fikriydi. Peki ya bu ulusun çektiği eziyetler, her ulusun başına gelen talihsizliklerden ibarettiyse? Ya vahşi doğada karşılaştıkları zorluklar hiç bitmeyecekse? Ya ahit de bir uydurmacaysa ve kurtuluş hiç gelmeyecekse? Ya Kenan illeri de sadece bir çölse? Kısacası, ya İsrail unutulup gidecekse?

Yaşananlar da tam olarak budur. Bahsedilen zaman gelip geçtikten sonra (kitabın alt başlığının –"Sürgünde Elli Yıl"– ima ettiği gibi) İsrail "Vaadedilmiş Ülke"ye geldiğinde kendini, her zaman ki gibi, bir yabancı olarak bulur. Vatansever bir geçit alayının altında kalmaktan zor kurtulan (Boston'a ayak bastığında tarih 4 Temmuz'dur) İsrail'in tek elinden gelen ise babasının evine, eski bir şöminenin parçalanmış kalıntılarına bakakalmaktır. Kurtuluş, inayet, mükâfat; hiçbirine ulaşamamıştır. Hak ettiği maaşı bile bağlanmaz. İstenmeyen ve hatırlanmayan İsrail, "başından geçenleri kayda geçiren küçük bir kitap" yazdıktan sonra hayata gözlerini yumar.

Böylelikle Günümüz-Israeli' ve-Amerika-olarak-Israel çölün ortasında, kutsal kitabıyla birlikte ölür. Ancak son ana kadar faaliyetini sürdüren mecazi yapı onun başından geçenleri üsluplandırır, eve dönüş melodramını şiddetlendirir. Melville'in kurduğu ironi acıklı olduğu kadar kusursuzdur: benimsediği el değmemiş doğada Amerikalı zihninin hem kafasında ürettiği kuruntusu, hem de yegâne dayanağı olan alevlerden bir sütunun üzerinden yavaşça, defalarca geçen bir el.

Eğer *Israel Potter*'da "Israel" alaşağı olduysa, "Potter" olmaz. Ana kahramanın adında barındırdığı "seçilmişlik" ve kimliksizlik arasındaki gerilim Amerika mitinin altını oyar oymasına, ama onun yerine insanın mitini inşa eder.¹⁴ Melville'in kitabı tamamlayan bölümlerde dirilttiği tipolojinin ikinci, ironik olmayan işlevi de budur: insanlığın görünüşteki değersizliğine ve bırakılmışlığına rağmen itibarını yükseltmek. Bu kez Mısır'da tutsak edilen Israel figürü bir İngiliz kolonisi olarak Amerika'nın değil, yabancı ülkede mecazi bir sürgün olarak bir Sıradan Adam'ın temsilidir.

Bu nedenle Israel "Seyyah Yahudi"ye benzetilir; zira Israel'in daimi bir kişiliği varsa, o da Sürgün ve Gezgin kimliğidir. Aynı sebepten son olarak "yaralı bir haçın sahibi" bir Mesih figürüne dönüşür. Melville bir yerde "hayalet"inin biçimini değiştirir; onu yalnız bir peygamber değil, bir rahip ve maskara kral da yapar: kimliğini, *Ithaf* bölümünde "Haşmetmeap" Bunker Hill Anıtı'yla birleştirir. Son olarak, Melville'in Londra'nın "eza çeken insanlığı"na duyduğu empati, tuğla ustalarını resmeder ve tuğla alegorisi yaparkenki

14 Ray B. Browne da aynı zamanda "*Israel Potter: Metamorphosis of Superman*"de sıradan adamın ulaştığı zirveyi vurgular; *Frontiers of American Culture*, ed. Ray B. Browne vd., Purdue Univ. Press, Lafayette, 1968, s. 89-98. Fakat Browne için *Israel Potter* bir nevi kahramanlarımız ve tanrılarımızın tahlillerinden Jacksoncu demokratik yaklaşımla indirilmeleri, eşitliğe ve "insanlığın ümidi olan (...) Amerika"ya duzülen bir zafer şarkısıdır. Böylesine milliyetçi bir okuma, Potter'ın eve dönüşü ve ölümünün altında yerle bir olur. Melville bu şovenist duygulardan uzak durur; öyle ki, hikâyenin sonunda Potter bir demokratik kahramandan ziyade, yerlerde sürüklense de Tanrı katına alınan bir "evren yurttaşı"dır.

sempatisi de bu yüzdendir. (Ocakta yerleştirildikleri yere göre çeşitli yerleri yanan tuğlalar gibi, insan hayatının da ateşle imtihan olduğunu söylerler; kimi için ölümcülse de, ocağın ateşine karşı koyabilenler güçlenirler.) Melville'in son bölümleri "dilencinin kuru bir tahta üzerine uzanmış cesedi"nin ardından methiyeler düzer: "'Kötü bir aktör' olan insan, yaşamın tragedyasında, komedisinde olduğundan daha başarılıdır."

Bu canayakın, hümanist bakış açısı *Israel Potter*'a özgü değildi. Melville'in 1853-1855 arası öykülerinin çoğunda görülebilir. Örneğin "The Tartarus of Maids"ın (Hizmetçilerin Tartarus'u) anlatıcısı bir kâğıt fabrikasında ter döken soluk yüzlü işçilerle kendini özdeşleştirir. Benzer bir şekilde, "Yazıcı Bartleby"nin anlatıcısı, Bartleby'nin acıklı ölümünü düşündüğü sırada bir zamanlar Bartleby'nin seçip ayırmakla ilgilendiği alıcısı ölmüş mektupları gözünün önüne getirir ("af bekleyerek ölmüslere af kâğıtları, umutsuz ölenlere umut, içinden çıkılamamış felaketler içinde ölenlere iyi haberler") ve son sözü söyler: "Hey gidi Bartleby! Hey gidi insanlık!"¹⁵

Uyarlama dinî motiflerle *Israel Potter*'da ifade edilen duygular, "Asil Horoz Benevantano'nun Ötüşü" ve "Efsunlu Adalar"ın da temelini oluşturur. "Asil Horoz Benevantano'nun Ötüşü"nde mutsuz bir müflis, avaz avaz öten bir horoz ile zor durumuna boyun eğmeden ayakta duran sahibi testereciden cesaret alır. Melville, hikâyesinde dirilişin değil ölümün üstün geldiği ironik bir Paskalya fablı çizer (önce testereci, sonra hasta karısı ve çocukları, en sonunda da horozu trajikomik bir zincirleme reaksiyon halinde mevta olurlar). Fakat hayata sabırla katlanmış bu çilekeşlere verilmiş bir lütf, hatta bir taş olduğu için, Melville'in reklamını yaptığı Paskalya metni ("Ey ölüm, dikenin nerede? Ey ölüm, zaferin nerede?") yeni, belki daha az gizemli bir görkem kazanır; öten horoz ise, Incil'de İsa'yı reddeden Petrus'u reddeden atasının aksine, şüphe ve cesaretsizlik içindeki anlatıcıya övünç ve muhteşem bir cüretkârlık kazandırır.

15 Herman Melville, *Yazıcı Bartleby*, çev. Murat Belge, İletişim, 2014, s. 83.

Fakat *Israel Potter*'a üslup ve metafor anlamında en yakın olan eser "Efsunlu Adalar"dır. Bu öykünün merkezinde, kocası ve erkek kardeşiyle birlikte kaplumbağa yağı toplamak için Galápagos Adaları'na giden Dul Chola Hunilla vardır. Onları geri getireceğini söyleyen kaptan sözünü yerine getirmez. Katamaranları resifte parçalanınca, erkek kardeşi ve kocası, Hunilla'nın gözü önünde boğulurlar; Hunilla'nın anlatıcı ve mürettebatı tarafından kurtarılmasından önce bir balina gemisinin mürettebatı onu görür, yakalayarak tecavüz eder ve tekrar denize bırakır. Melville'in portresi bu örnek kurbanı saygı duruşu niteliğindedir: "Ey zaptedilemeyen insanlık," diye yazar Melville, "başı defne yapraklarıyla süslü muzaffer değil, bu bozguna uğramışların yüzü suyu hürmetine tapıyorum sana." Hikâyeyi tamamlayan manzara bu dul kadını bir ahir zaman İsa'sına dönüştürür: "Yalnız Hunilla'yı en son gördüklerinde, ufarak bir boz eşiğin üzerinde Payta kasabasına doğru ilerliyordu; eşiğin omuzlarının arasında, şeytanın göğüs zırhındaki haçın eklemli uçlarına benzeyen gözü ilişti."

Israel Potter'ın hümanist kutsal kitabını ayrı tutan ise hikâyenin gizlediği, Melville'in de radikal bir şekilde çürütüp dönüştürdüğü tipolojik bağlamdır. "Efsunlu Adalar"ın ada evreni, Darwin'in evrimin etkilerinin potası olarak incelediği Galápagos Adaları'dır ve daha ilk baştan doğal seleksiyonun her şeyi yönettiği, cüruf ve sürüngenlerle dolu bir çorak arazi, "tutulmamış mutluluk vaatleri dışında (...) hiçbir şeyin bitmediği" bir insanın düşüşü sonrası dünyadır. Buna karşın *Israel Potter*'ın evreni Amerika'dır; bereketli toprağı ve filizlenen kültürünün kutsal tutkulara inanılabilirlik kazandırdığı bir Yeni Dünya Kenan'ı. Bu vaadedilmiş ülke bir anlamda değişmeden kaldığında ve tüm dünya bir tuğla ocağı, bir çöl olarak karşımızda durduğunda hissedilen manevi çöküş duygusu korkunçtur. Melville'in hikâyeden çıkardığı sevgi esası, hemen öncesinde gelen inanç sarsılmasını düşününce daha da olağanüstü görünür.

İnsanın payına düşen Kenan illeri değil, Çömlekçinin Tarlası olabilir. Fakat Melville'in en merhametli kitabı olan *Israel Potter* ce-

nazeye bir yücelik bahşeder ve Çömlekçinin Tarlası'nı bir anıt me-
zara dönüştürür (Başka bir deyişle Potter ismini dünyanın her kö-
şesindeki isimsiz topraklara vermiş olur). Bir anıta ithaf edilen *Is-
rael Potter*'ın kendisi bir anıttır; Kitab-ı Mukaddes'e başvursa da,
kendisi bir kutsal kitaptır. Fakat bir Amerikan mitine değil, insan-
lık haline dikilmiş bir anıttır bu; ve tek bir halkın değil, tüm insan-
lığın kutsal kitabıdır.

Çeviren EMRAH SERDAN

Haşmetmeap Bunker-Hill Anıtı'na¹

Dürüst ve cesur kişilerin sona ermiş yaşamlarını anlatmanın ötesinde bir maksadı olmayan, en saf biçimiyle bir yaşam öyküsü, insani erdeme en çok yaraşan –tümüyle çıkar-
dan uzak bir düzlemde sunulan ve kabul edilen– bir ödül olarak görülebilir, zira ne yazar, konu ettiği kişiden bir takdir umabilir, ne de yaşam öyküsü anlatılan kişi, biyografinin kendisine bahşettiği ayrıcalıktan zerre kadar nemalanabilir.

Israel Potter, böyle bir ithafa fazlasıyla layıktır. Kendisi, Bunker Hill'de çarpışmış bir er olarak vatanına sunduğu sadık hizmetin karşılığında yıllar önce toprağın altındaki derin mahremiyete intikal etti; hayattayken mahrum kaldığı, ancak teselli olarak ölümünden sonra bağlanan maaşı da her baharda taptaze yosunlar ve ayırık otları cinsinden kendisine ödenmekte.

1 Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın Boston cephesine ait bu mevzi, "Siper-Tepe" olarak çevrilebilir.

Israel Potter'ın özyaşamöyküsünün burada, kişi zamirinde yapılan bir değişiklikle beraber, neredeyse bir tıpkıbasım gibi muhafaza edilmiş oluşu, bu ithafı Haşmetmeabın ayakları dibinde gerçekleştirmek için beni bilhassa yüreklendiriyor. Takatten düştüğü yaşlılık çağında anavatanına geri döndükten kısa bir süre sonra, başından geçen maceralara dair ufak bir hikâye, adi saman kâğıda yapılmış mahzun bir baskıyla seyyar satıcıların tezgâhlarında boy gösterdi; muhtemelen kendisi değil, onun ağzından çıkanı not eden bir başkası tarafından yazılmıştı. Fakat tıpkı sakat adamdan artakalan, Beautiful Gate civarındaki koltuk değneği izleri gibi, bu bulanık kaydın da baskısı bugün ortadan kalkmış durumda. Eskicilerin elinden kıl payı kurtarılan yırtık pırtık bir nüshaya dayanan, şimdi aktaracağımız hikâyeyi, genişletilen bazı bölümler, eklenen tarihsel ve kişisel ayrıntılar ve birkaç yerde yapılan sahne değişikliği hariç, harabeye dönmüş eski bir mezar taşının rötuşlanması olarak görmek herhalde pek yanlış olmaz.

Haşmetmeabınızın gözünde hikâyenin kıymetinin, asıl öykünün temel akışına ne ölçüde sadık kaldığına bağlı olarak belirlendiğini gayet iyi bildiğimden, kahramanımın çetin yazgısını herhangi bir noktada yumuşatmaktan kaçındım; özellikle sona doğru, her ne kadar bu yönde kuvvetli bir istek duyduysam da, Takdir-i İlâhi'yi, şiirsel adaletin sunduğu herhangi bir sanatsal teselliyle ikâme etmekten kaçındım; dolayısıyla, hikâyemin son birkaç bölümündeki karamsarlıktan kimse benim kadar derin bir esef duyamaz.

İşte Zât-ı âlinize takdim etme şerefine nail olduğum eser ve adam budur. Burada sözü geçen ismin Sparks ciltlerinde yer almamış oluşuna hayret edip etmemek ayrı bir konudur; ancak Israel-Potter halkın önüne böylesine ulvi bir mercinin himayesi altında çıkmak için mahsus beklemiş gibidir, zira Haşmetmeap, yukarıdaki tanıma göre, en yüce an-

lamıyla büyük bir Biyografi Yazarı sayılır: siz ki, granit taşınızın somut mükâfatı dışında belki de hiçbir karşılık görmemiş olan, 17 Haziran 1775'in nice meçhul askerleri için milli bir abidesiniz.

Haşmetmeabın mazur göreceği ümidiyle, bu nadide günde en içten dileklerime, içten tebriklerimi ekleme cüretinde bulunarak, kutlamakta olduğumuz yıldönümünde, Zât-ı âlinize (her ne kadar Zât-ı âliniz vaktinden önce ağarmış da olsa) bunun gibi nicelerini diler; her kış yağan kar, Israellsrail Potter'ın mezarı üzerine nasıl hafifçe seriliyorsa, yaz güneşinin de alnınızda her daim öylesine ısıltıyla parlamasını temenni ederim.

Haşmetmeabın
en sadık ve yalaka hizmetkârı,
YAYINCI
17 Haziran 1854

Birinci Bölüm

ISRAEL'İN DOĞDUĞU YER

Günümüzde bir lokomotifin peşi sıra sürüklenmekten, yahut bir at arabasının içinde imanı gevremektense o eski, bildik Asya usulünde seyahat etmeye razı olan; bir han sahibine para saymaktansa, yoluna çıkan tek tük çiftlik evlerinin misafirperverliğini seve seve kabul eden; en derin ıssızlıktan, en bozuk yollardan, en sarp yamaçlardan dahi gözü yılmayan bir yolcu, Massachusettes'in Berkshire bölgesinin doğu kesiminde, engebeli arazisi ve her tür karayoluna sapa düşmesi sebebiyle sıradan bir turistin gözünde neredeyse Bohemya'nın iç kesimleri kadar gizli kalmış olan bu kırsal alanın eşsiz manzarası karşısında şairane bir tefekkür için bol gıda bulacaktır.

Otis kasabasından kuzeye doğru ilerlerken yol, yirmi-otuz mil boyunca, Vermont'un Yeşil Dağlar'ının Massachusettes içlerine uzattığı tepelerin çoktan beridir kırık mahmuzu üzerinden boylu boyunca Windsor'a uzanır. Neredeyse bütün bu mesafe boyunca, ay yüzeyinde bir yayladaymış gibi bir hisse kapılırsınız. Ne ovayı anımsarsınız ne vadiyi, hatta ne de dünya üzerinde olduğunuzu. Yolun aniden inişe geç-

mesiyle birlikte kendinizi bir dar boğazın içinde bulmadığınız sürece, kırlarla kaplı dağların sırtları veya yamaçları boyunca gider durursunuz; ta aşağıda, uçsuz bucaksız Housatonic Vadisi olanca güzelliğiyle ayaklarınızın altında uzanmaktadır. Çoğu kez, atınız yükseklerde bir masa gibi dümdüz bir patikaya ulaşır, ot bürümüş, kuş uçmaz kervan geçmez yolda neşeyle tırıs gittiği, hayran bakışlarınızın aşağıdaki engin manzarayı bir baştan bir başa taradığı sırada, gökyüzünde at süren Boötes'ten farkınız yoktur. ¹ Ara sıra göze çarpan patates tarlaları dışında, bütün arazi orman veya meralarla kaplıdır. Atlar, inekler ve koyunlar asıl sakinleridir bu dağların. Ancak yıl boyunca ormanın derinliklerinden salınarak yükselen duman sütunları, odun kömürü imalatçısı denen o yarı-kanun kaçağının varlığına delalet eder; bahar başlangıcında buna eklenen buhar kıvrımları ise akça ağaç şurubu kazanlarının devreye girdiğini haber verir. Gelgelelim, buralarda düzenli olarak tarımla uğraşan pek kimseye rastlanmaz. Her halükârda, ekilebilir kısımları uzun zaman önce hemen hemen tükenmiş olan bu ince ve çorak toprakta kimsenin bu yolla bir servet kazandığı görülmemiştir.

Oysa ülkeye ilk yerleşildiği dönemde burası çorak bir bölge değildi. İlk yerleşimciler buraya geldiklerinde yer seçiminde temel aldıkları o malum ilkeye uyarak, bakir bir bölgenin zengin vadilerinin ve alüvyonlu nehir yataklarının tarıma açılması sonucu ortaya çıkan tekinsiz zehirli havadan daha az etkilendiği için, yüksekleri düzlüğe tercih etmişlerdi. Gelgelelim zaman içerisinde bu sıhhi irtifanın sağladığı güvenliği terk edip, daha alçak ancak daha verimli tarlaların tehlikelerini göze aldılar. Öyle ki, dağ başındaki yerleşimlerin bazıları günümüzde benzeri görülmedik bir ıssızlık arz ederler.

1 Eski Babil'de tarım tanrısı olan Boötes, eski Yunan mitolojisine Demeter'in oğlu olarak dahil edilmiştir. Adını verdiği takımyıldızından örneğin Homer'in *Odessia*'sında denizciler için sabit bir nirengi noktası olarak söz edilir.

Her ne kadar tarihleri boyunca barış ve sağıktan başka şeye tanık olmamış olsalar da, ıssızlık bakımından, salgın hastalık ve savaşın kırıp geçirdiğı ülkeleri andırırlar. Ancak bir-iki mil arayla sahipsiz bir ev çıkar karşınıza. İskeletlerinin sağıamlığı, bu çok eski yapıları adım adım yaklaşmakta olan çürümeye karşı uzun süre dayanıklı kılar. Havanın etkisiyle gri-yeşil lekelerle benek benek olan ahşap, aslı olan ormana rücü etmişçesine, etraftaki doğal manzaranın parçası haline gelmiştir artık. Günümüzün çiftlik evlerine kıyasla bu evler olağanüstü bir büyüklüğe sahiptir. Dikkat çekici bir diğ er özellikleri de, açık gri renk taştan yapılmış olan ve çatının ortasını bir kule gibi delip geçen devasa bacalarıdır.

Dört bir yanda eski devrin azminin emareleri görülür. Bu dağlarda taş bol bulunduğundan, çit yapımında, çok daha dayanıklı olan bu malzeme ahşap kadar yaygın olarak kullanılmaktaydı. Bu nedenle arazi, dört bir yanda, bu görülmedik derecede muntazam ve sağılam duvarlarla bölünmüştür.

Bu duvarların sayısı ve uzunlukları kadar şaşırtıcı olan bir başka husus da yapımında kullanılan taş bloklardan bazılarının boyutudur. Titanlar'ın elinden çıkmıştır bunlar adeta. İlk yerleşimcilerin muhtemelen ne kadar küçük bir emekçi ordusu olduğunu hesaba katınca, böylesine nankör bir toprağın etrafını çevirmek için böylesine muazzam bir zahmete katlanmış olmaları, karşılığını alma ihtimali böylesine zayıfken bu denli Herkülvari işler başarmış olmaları, Devrim çağ ı insanların mizacı hakkında bize önemli bir ipucu sunar.

Fedakâr vatansever İsraellIsrael Potter'ın doğum yeri için bundan daha uygun topraklar olamazdı.

Bugün bile en iyi taş-duvar ustaları, en iyi oduncular bu ıssız dağ köylerinden çıkar; baltayı Kızilderili'nin tomahavkı kadar isabetli kullanan, taş yuvarlarken Sisifus gibi sabırlı, Samson gibi kuvvetli, boylu boslu, atletik ve dayanıklı bir soydur bu.

Açık ve güneşli Haziran günlerinde çiçeklerle bezenen bu dağlar tarifsiz güzelliktedir. Ortadan kaybolmadan önce en son bu dağları ziyaret eden Bahar, tıpkı günbatımı gibi, en hoş cazibesini onların üzerine serer. Yayladaki her bir tutam ot, bir çiçek demeti gibi misk amber kokar. Tatlı bir rüzgâr bir tütsü gibi bir o yana bir bu yana salınır. Göz bir tarafta, bir kartal uçuşu süresince, güneyde, Taconic Dağları'nın mor kubbesinden –ki bu yamaçların St. Peter kilisesidir– kuzeye, Berkshire'in çifte çankuleli doğal katedrali Saddleback Dağı'nın ikiz tepelerine doğru uzanan yılankavi dağ silsilesini takip eder; batı yönünde ise ta aşağıda Housatonic Nehri, yamaçlardan yansıyan gün ışığında yıkanan göz alıcı çayırlar arasından, sudan labirenti içinde kıvrım kıvrım yoluna devam eder. Bu mevsimde etrafınızdaki her şeyin güzelliği, yolun yalnızlığını doldurur. Bu civarı bundan daha kalabalık halde göremezdiniz. Tüm duyularınızla bu güzelliği kana kana içerken, canınız doğadan başka yoldaş arzulamaz.

Nasıl da esrime içinde izlersiniz, yamaçlardaki kocaman bir kovuğun üzerinde dönüp duran, veya ta aşağıda gömülü Housatonic Vadisi'nin üzerinden muazzam bir yükseklikte ağır ağır süzülen soylu bir kartalın, paylaşılmaz coşkusuyla hem ovaya hem de dağlara tepeden bakışını. Veya kulelerle çevrili şatosundan ayrılan eski bir Ren ülkesi baronu misali, kayalığın tepesinden kendini bırakan bir şahinin av peşinde nehre doğru bir ok gibi fırlayışını. Bazen de bu külhanbeyi kuş, zirvede tembelce süzölmekteyken aniden bir karganın hışmına uğrar da, tüm cesaretine rağmen beriki onu ısrarkâr bir cüretle gagalayıp, sonunda gerisingeri kalesine kovalar. Başka zaman gözü kara olan bu haydut, en yükseklerde dolaşırken, ölümün bu kuzguni suretine boyun eğmek zorunda kalır. Bu arada, sahnenin ihtişamına değilse de güzelliğine çok şey katan, daha küçük ve daha az ünlü nice kuş

da eksik değildir. Sarı kuş, kanatlı bir nergis çiçeği gibi bir o yana bir bu yana uçuşur; menekşe demetlerini andıran mavimsi kuşlar çimlerin üzerinde öbek öbek koşturmaç oynar; çayırdan koruya doğru aceleyle seğirten nar bülbülü ise ağaçları tutuşturan bir meşaleyi andırır. Hava onların şarkılarıyla çınlamaktadır, ruhunuz da genel neşeden payını alır. Bir orkestranın ortasındaki bir yabancı gibi, etrafınızdaki her şeyden böylesine şükürler² yükselirken siz de şarkı söylemekten alamazsınız kendinizi.

Fakat sonbahar gelip çatınca bu şen kuzeyliler, bu kuşlar, güneydeki çiftliklerine dönerler. Onların arkasından dağlar çırcıplak ve kupkuru kalır. Yağan çığ taneleriyle birlikte üzerlerine bir yalnızlık çöker. Tehlikeli dönemeçlerde yolcu, kendini yoğun sis tabakasının içinde bulur. Bir anlığına sisin seyrettiği bir açıklığa çıkınca, terk edilmiş boz renkli bir evin önünden geçerken yükselen buharın viran haldeki kapının önünde burgaçlar yaptığını görür, tıpkı ovadan bakarken uzak ve ıssız yücelerde anaforlar yaptığını gördüğünüz gibi. Yahut ürken atının üzerinden inerek onu, yalçın kayaların arasından dik bir inişe geçen, sonra yine aniden yükselen yol boyunca sarp bir vadiden aşağı doğru yürütür. Derken, bu tehditkâr sahne karşısında huzursuz, bitkin bir halde yola devam ettiği sırada, yol kenarında hayaleti andıran bir nesnenin sisin içinden belirdiğini görür; ona doğru yaklaşınca, karşısına dikilen yontulmamış beyaz bir taş üzerine çiziktirilmiş üstünkörü bir yazıt, elli-altmış yıl önce ahşap kızıağı devrilen bir çiftçinin yükünün altında can verdiği noktayı işaret etmektedir.

Kışları bu bölge kardan kapanır. Ağustos ayında adam boyu otun bürüdüğü bu ulaşılmaz, geçit vermez, yabani ve ısı-

2 Hosanna: "Medet," "imdat," şükürler olsun," gibi anlamlara gelen bir ünlem. Yahudiliğin kutsal kitabında *hoshana* olarak geçen sözcük, Hristiyanlık'a intikal ettikten sonra Latince'de *hossana* biçimini almış ve daha sonra eski İngilizce'ye aktarılmıştır.

sız yollarda, Aralık'ta yağan pamuk gibi kar insanın boğazına gelir. En yakın komşuların, aralarına okyanusun dalgalarını girmişçesine, bazen haftalar boyu birbiriyle irtibatı kesilir.

İşte, kahramanımızın dünyaya geldiği topraklar günümüzde bu vaziyettedir: sofu birer Püriten olan ana-babası ona Israelsrael adını koyarken isabet buyurmuşlardır, zira zavallı Potter kırk yılı aşkın bir süre boyunca dünyanın en çetin güçlükleri ve musibetleriyle dolu yaban ellerde dolaşıp duracaktır.

Küçük bir çocukken bu New England yamaçlarında babasının sürüden kaçan davarlarını kovaladığı sırada hiç aklına gelir miydi, gün gelip onu da kaçak bir asi diyerek Eski İngiltere'nin bir başından bir başına bir hayvan gibi kovalayacakları? Bu dağların sonbahar sisi onu sarmaladığı vakitlerde hiç hayaline gelir miydi, üç bin mil uzakta, denizin öte yanında yad ellere karışıp gideceği, Londra'nın kömür isi içinde derbeder gezeceği? Fakat kader böyle yazılmıştı. Housatonic'in pırıl pırıl sularına bakan yamaçlarda doğan bu küçük oğlan, yaşamının en güzel yıllarını pislik içindeki Thames kıyılarında bir tutsak veya fukara olarak geçirecekti.

İkinci Bölüm

ISRAEL'İN GENÇLİK MACERALARI

İsrail'in köy yerinde geçen çocukluk günlerini hayalimizde kolayca canlandırabiliriz. Gelelim toyluktan biraz olsun sıyrıldığı günlere.

Diyar diyar dolaşmaya çok erken başlamıştı anlaşılan; üstelik, haklı ilkeler uğruna kralının boyunduruğundan kurtulmazdan evvel İsrail, bir o kadar makul sebeplerle, kendisini beybabasından azat etmişti. On sekiz yaşına kadar ana-baba sevgisine doyduktan sonra, bir komşu kızına gönül verince –her nedense babası bu kızı ona uygun görmediğinden– sert biçimde azarlanmış, ziyaretlerini kesmesi için uyarılmış ve vazgeçmemesi durumunda utanç verici bir cezaya çarptırılmakla tehdit edilmişti. Kız hem güzel hem de sevecen –gerçi, ileride görüleceği gibi, oldukça zayıf kişilikli– ailesi ise, her ne kadar fakir de olsa, herkes kadar saygın olduğundan, babasının tavrı İsrail'e mantıksız ve baskıcı göründü; hele de, kızın kendiyle değilse de yakınlarıyla olan ilişkisini bozmak, böylece ileride olası bir evliliğin önüne aşılması imkânsız engeller koymak için babasının gizli yollara başvurduğunu öğrendiğinde. Zira İsrail'in niyeti hemen evlen-

mek değil, akliselimin böyle bir adımı tasvip edeceği ileri bir tarihte bunu gerçekleştirmekti. Böylece, babasının baskısından bunalan, sevdiğinin ise derin bir hayal kırıklığına uğrattığı çaresiz oğlan, her ikisini de terk edip başka bir yuva ve yeni arkadaşlar bulmayı kafasına koydu.

Ev halkının yakınlardaki bir çiftlik evinde toplanan kiliseye gittikleri bir Pazar günü, bir mendilin içine sığdırabildiği kadar giysisini bohça yaparak, küçük bir miktar yiyeceklerle birlikte evin arkasında bulunan küçük bir korunun içine gizledi. Ardından geri dönüp akşam saat dokuza kadar evin içinde oyalandıktan sonra, yatmaya gidiyormuş gibi yaparak arkadaki bir kapıdan çıktı ve doğru koruya, bohçasının yanına koştu.

Bunaltıcı bir Temmuz gecesi idi. Ertesi gün daha rahat seyahat edebilmek için bir çamın dibine uzanarak şafak sökmeden bir saat öncesine kadar uyudu; uyandığında, sabahın ilk soluğuyla kıpırdayan çamın, sanki kehanet yüklüymüş gibi hafif iç çekişini işitti. Bu her dem yeşil ağacın yaprakları gibi yüreğinin tüm telleri titredi; gözünden yaşlar döküldü. Fakat babasının zorbalığını ve sevdiğinin ona sadakatsizlik gibi görünen tavrını düşününce bohçasını sırtlayarak yerinden doğruldu ve uygun adım yürümeye başladı.

Niyeti, Hudson Nehri boyunca uzanan Hollanda yerleşimleri ile Housatonic boyunca sıralanan Yanki yerleşimleri arasında, kuzeye ve batıya doğru uzanan bakir ülkeye ulaşmaktı. Böylelikle kendisini aramak için peşine düşenleri atlatacaktı. Aynı nedenle, ilk on-on beş mil boyunca ana yollardan uzak durarak ormanın içinden ilerledi, çünkü pek yakında yokluğunu fark edip peşine düşeceklerini biliyordu.

Varış noktasına sağ salım ulaştı; bir aylığına bir çiftçinin yanında işe girerek hasat zamanını burada çıkardıktan sonra Hudson Nehri üzerinden Connecticut Nehri'ne geçti. Burada, nehrin kaynağı civarındaki bilinmeyen topraklara doğru

yola çıkmış olan bir serüvenciye rastladı. Birlikte bir kanoya binip kürek ve sııklarla nehir yukarısına doğru kilometrelerce ilerlediler. Burada yine üç aylığına işe girdi; sürenin sonunda ücret olarak kendisine New Hampshire civarında yirmi dönümlük bir arsa verilecekti. Toprağın bu kadar ucuz olması, buranın yalnızca yeni bir bölge değil, aynı zamanda tehlikelerle dolu olmasından kaynaklanıyordu. Vahşi hayvanların cirit attığı yabani bir arazi olması bir yana, birbirinden çok uzakta yerleşmiş olan sakinleri de, boş bulundukları bir anda Kanadalı vahşiler tarafından yok edilme ya da tutsak alınma korkusuyla yaşıyorlardı. Vahşiler, Fransızlarla olan savaştan beri savunmasız kalan sınırın ötesine akın düzenlemek için hiçbir fırsatı kaçırmamışlardı.

Onu işe alan kişi arazi konusunda verdiği sözü tutmadığından, ve ülkede onu buna zorlayabilecek kanunlar da olmadığından, Israel –ki her ne kadar cesur yürekli, hatta ica-bında gözü kara olsa da, yaşamının pek çok aşamasında benzeri görülmedik bir sabır ve mülayim bir tavır sergilemiş gibidir– hayatını idame ettirmek için yaban topraklarda kendisine bir tarla açmak dışında yollar aramaya mecbur kaldı. O sırada kraliyete bağlı bir kadastro ekibi, Connecticut Nehri'nin kaynağına kadar olan nehir boyu kısımda yerleşim bulunmayan bölgelerin haritasını çıkarmaktaydı. Ayda on beş şiline zincir taşıyıcı yardımcısı olarak bu ekibe dahil olduğunda, ormanda serbestçe dolaşan bir avcı gibi sürüklediği bu kraliyet zincirinin, gün gelip zindanın birinde ayağına vurulacağı aklının ucundan bile geçmezdi. Kış ortasıydı; arazi ölçümü kar ayakkabılarıyla yapılmaktaydı. Gün bitiminde kuru baldıran çırpılarıyla ateşler tutuşturuluyor, derme çatma bir kulübe kuruluyor ve takım, yiyip içip uyuyordu.

Ücreti nihayet ödendiğinde bir silahla biraz cephanelik satın alan Israel avcılığa başladı. Etrafta geyikten, sincaptan

bol bir şey yoktu. İki-üç ay içerisinde pek çok post sahibi olmuştu. Böylelikle insanı hedef alan bir nişancı olmak için gereken beceriyi edindiği, herhalde aklının köşesinden bile geçmiyordu. Oysa Bunker Hill'de nice infazlar gerçekleştiren o şahane atışlar için talim yapmaktaydı bu sırada; Putnam'ın,¹ ateş etmek için düşmanın gözünün akını görünceye kadar beklemelerini tembih ettiği o avcı-askerler işte böyle yetişmekteydi.

Avdan elde ettikleriyle Israel nehrin aşağısında, yerleşimlerin daha yoğun olduğu civarda on dönümlük bir arazi satın aldı; ahşap bir kulübe yaptı, ve iki yaz boyunca, kendi elleriyle, arazinin üç dönümlük kısmını ekilecek hale getirdi. Kış aylarında ise avlanıyor, yaban hayvanlarına tuzak kuruyordu. İki yılın sonunda arazisini –şimdi çok daha iyi durumdaydı– ilk sahibine elli pound fazlaya sattı. Elindeki post ve kürkleri Connecticut üzerinden Charlestown kasabasına (bazen 4 numara da denir)² götürüp satarak karşılığında Kızılderili battaniyesi, kök boya ve vahşiler arasında ticaret yapacak birinin işine yarayacak bunun gibi birtakım albenili öteberi aldı. Bu arada tekrar kış gelmişti. Mallarını elle çekilen bir kızağa yükleyip Kanada'ya doğru yola çıktı – yabani arazide dolaşan, kulübeler yerine Kızılderili çadırlarının kapısını çalan bir seyyar satıcı. Mevsim yaz olsaydı, Israel bir el arabasıyla dolaşırdı diye düşünüyor insan; arnavutkaldırımların üzerinde el arabasını süren bir hamalın kayıtsızlığıyla öteberisini kadim ormanlar içinde sürüklerdi. İşte atalarımızı ulusal bağımsızlığa eristirecek olan o gözüpek, kendi ayakları üstünde duran, bağımsız mizaç böyle fi-lizlenmekteydi.

1 Amerikan Bağımsızlık Savaşı komutanlarından General Israel Putnam (1718-1790).

2 1756 İngiliz-Fransız Savaşı öncesine kadar New Hampshire bölgesinin en kuzey ucunda bulunan İngiliz kasabası. Burada bulunan kale "4 numara" olarak anılmaktaydı.

Bu Kanada seyahati hayli başarılı oldu. Parıltılı eşyalarını büyük bir kârla satıp karşılığında, kıymetli deri ve kürkleri bir o kadar ucuza aldı. Charlestown'a dönerek, beraberinde getirdiği yükü yine gayet iyi bir fiyata elden çıkardı. Artık, hafiflemiş yüreği ve ağır çeken cüzdaniyla, üç yıldır hiç haber almadığı sevgilisini ve ailesini ziyaret etmeye karar verdi.

Onu yeniden karşılarında gördüklerinde, şaşkınlıkları sevinçlerini gölgede bıraktı; öldüğüne kanaat getirmişlerdi. Fakat sevgilisi hâlâ, tuhaf bir biçimde soğuk davranıyor; istekli görünse de esrarengiz bir biçimde uzak duruyordu. Geçmişin entrikaları hâlâ işbaşındaydı. Çok geçmeden Israel, dönüşüne mutlu olmakla birlikte babasının bu evliliğe hâlâ katî surette karşı olduğunu, oğlunun girişimlerini hâlâ anlaşılmasa bir biçimde engellemeye çalıştığını öğrendi. Mahzun bir yürekle yazgısına sessizce razı oldu. Sahip olduğu haklar konusunda ısrar edip (zira artık yirmi bir yaşını doldurmuştu) başkalarını tehlikeye atmaktansa, bir başına tehlikelerle yüzleşmek konusunda daha gözüpek olduğundan, bir kez daha geri adım atmaya ve köyünün mavi dağlarını terk edip lacivert dalgaları kucaklamaya karar kıldı.

Ormanda bir inziva, insanlardan kaçan bir dar kafalının sığınağıdır; okyanusun üzerinde bir hamak ise dara düşmüş bir cömert yüreklinin barınağı. Okyanus doğanın hüznü ve trajedisiyle dolup taşar; dehşetin o engin sularında insanın kendi kederi, bir zerre gibi yitip gider.

Yaya olarak Rhode Island'ın Providence şehrine ulaşan Israel, oradan Batı Hint Adaları'na doğru yola çıkan kireç yüklü bir şalopaya bindi. Denize açıldıktan on gün sonra, suyun kireçle teması sonucunda tekne alev aldı. Alevleri söndürmenin imkânı yoktu. Filika indirildi, ancak çok fazla güneşe maruz kalmış olduğundan suyun yüzünde kalması için durmadan su boşaltmak gerekiyordu. Yanlarına yalnızca biraz

tereyağı ve on galon su alacak kadar vakitleri oldu. Sekiz kişilik mürettebat, kevgir gibi bir kayığın içinde, karadan fersah fersah uzakta, kendilerini dalgalara emanet etti. Filika, alevler içindeki cıvadranın altından geçerken, Israel kontra floktan bir parça yakaladı, taşıyıcı halatın güverteye yakın ucu kül olduğundan, yelken trinketten aşağı kaymıştı. İsten hafifçe kararmış, kenarı alevlerden yanmış haldeki bu branda parçası yolda onlara kahramanca yardım etti. Tanrı'nın inayetine hamdolsun, ikinci gün, Eustatia'dan yurda dönmekte olan bir Hollanda gemisi onları güvertesine aldı. Kazazedeler insancıl bir muameleyle karşılandılar, bütün ihtiyaçları yerine getirildi. Bir haftanın sonunda, cahil Israel ana gabya çanaklığında oturmuş, Hollanda'da başına geleceklere, oranın kimbilir ne ıssız, ne yabani bir ülke olduğunu, orada geyik vurmanın, sincap avlamanın mümkün olup olmadığını düşünmekteyken, birden, tam karşıda Piscataqua'dan Antigua'ya doğru yol almakta olan bir Amerikan brigi belirdi. Amerikalı onları güvertesine aldı ve sağ salim varış limanına ulaştırdı. Israel oradan Porto Rico'ya ve ardından Eustatia'ya doğru yola çıktı.

Seyahatler birbirini izledi; derken Nantucket'tan kalkan bir gemiye yazılarak Batı Adaları açıklarında ve Afrika sahillerinde on altı ay boyunca deniz canavarını kovaladıktan sonra, nihayet küpeştesinin tepesine kadar yüklü gemiyle Nantucket'a geri döndü. Bu adadan bir kez daha balina yolculuğuna çıkıp bu kez engin Güney Denizi'ne açıldı. Burada zıpkıncılığa terfi eden Israel, yaban topraklarda silah atarken geliştirdiği görüş ve atış becerilerinin üstüne, şimdi bir de zıpkın fırlatmayı öğrenmiş, nişancılığı ilerletmişti; farkında olmasa da hâlâ, Bunker Hill'de tüfek kullanacağı günler için hazırlık yapıyordu.

Bu son seyahatte maceraperest kahramanımız, uzak barbar denizlere doğru yapılan uzun seyahatler esnasında bir

balina avcısının çektiği bütün zorluk ve yoksunlukları son raddesine kadar deneyimledi; bilimin türlü yollardan yaptığı büyük katkı sonucu denizcilerin katlandıkları eziyetin hafifletildiği, rahatlarının artırıldığı günümüzde, bu güçlük ve yoksunlukları bilen kimse kalmamıştır. Okyanus canına tak eden, ve yeniden çalılığın özlemiyle tutuşan İsrail, seyahatin bitiminde Nantucket'ta tezkeresini alır almaz dosdoğru dağdaki yuvasının yolunu tutu.

Gelgelelim sevgilisine beslediği umutla dönüş yolunu kanatlanmışçasına kateden kahramanımızın umutları boşa çıkacaktı. Sevdği o sahtekâr kız, artık başkasınındı.

Üçüncü Bölüm

**ISRAEL SAVAŞA KATILIYOR; BUNKER HILL'E
TAM VAKTİNDE YETİŞİP VATANI GÖREVİNİ YERİNE
GETİRDİKTEN HEMEN SONRA, DENİZİN ÖTE YANINA,
DÜŞMAN TOPRAKLARINA
YOLCULUK ETMEK ZORUNDA KALİYOR**

Beyhude bir kedere kendini bıraksaydı alnında derin çizgiler belirebilirdi. Oysa acısını içine gömen Israel, teninde izlerin açılmasına izin vermektense toprağın üzerinde çift sürmeyi seçti. Toprakla uğraşmak insanı kederinden çekip alır. O dingin uğraş, dingin düşüncelerden başkasına izin vermez. Toprak ananın bağrında insan ne ekerse onu biçer; başka alanlarda olduğu gibi, ektiği şeyin kökünden söküldüğüyle kalmaz. Gelgelelim, ıssız diyarlarda dolaşmak, denizlerde yol almak, ağaç kesmek, avlanmak ve gemisinin batması, balinalarla boğuşmak ve bütün diğer tuhaf serüvenleri Israel'i artık umutsuz bir hal alan tutkusundan vazgeçiremediyse de, yaklaşmakta olan olaylar bu tutkuyu sonsuza dek suya gömecekti.

1774 yılıydı. İngiltere ile kolonileri arasında hanidir sürmekte olan pürüzler bir krize dönüşmek üzereydi. Düşmanlıklar belirginleşmişti. Amerikalılar hazırlık yapıyorlardı. New England bölgesindeki çoğu şehirde birlikler kurulmuş; bunların "dakik adam"¹ adı verilen üyeleri, emir veril-

1 Minutemen: İngiliz Kraliyet Ordusu'na karşı şehir ve kasaba ölçeğinde örgütlen-

diği takdirde bir dakika içinde her nereye olursa olsun harekete geçecek şekilde hazır beklemekteydi. Sekiz aydan beridir Windsor'da bir çiftlikte ikamet etmekte olan Israel de, ileride "general" unvanını alacak olan Lenox'lu Albay John Petterson'ın birliğine yazılmıştı.

Lexington Muharebesi 18 Nisan 1775'te başladı. Haberler, Berkshire vilayetine ayın yirmisinde öğle saatlerinde ulaştı. Ertesi sabah şafak vakti azığını sırtına, tüfeğini omzuna alan Israel, Patterson'ın bölüğüyle birlikte Boston'a doğru uygun adım ilerlemekteydi.

Tıpkı Putnam gibi, Israel de heyecan verici haberler geldiği sırada bir sabanın üzerindeydi. Ancak olanları duyar duymaz savaşa koşmak konusunda Putnam kadar istekli olsa da –tarlanın sürülmedik yalnızca yarım dönümlük bir kısmı kaldığından– çift öküzünü kırbaçlayarak işini tamamladı. Bir göreve koşarken diğerini yarım bırakmak olmazdı; İngilizler'i kırbaçlamaya yardım etmeden önce, küçük bir tatbikat niyetine, mahmuzu kendi öküzlerine sapladı. Kanı ile alın teri birbirine karışarak tarlasından savaş alanına koştu. Büyük resmin coşkusuna kapılırken tuvali meydana getiren her bir ipliğe olan borcumuz unutulmamalı.

Çeşitli bölgelerden gelen diğer birliklerle beraber Israel'in bölüğü de birkaç gün boyunca Charlestown yakınlarında kamp kurdu. Haziran'ın on altısında, Petterson'ın bölüğünün de aralarında olduğu bin Amerikalı, Bunker Hill'de siper kazmaya giriştiler. Gece boyu çalışarak ertesi gün şafak vaktinde siperi tamamladılar. Savaşın nasıl geliştiği zaten herkesçe malum. Yalnızca Israel'in, düşmanın gözüne isabet ettirmek konusunda Putnam'ın övgüsünü kazanan nişancılardan biri olduğunu söylemekle yetinelim. Baskıcı babası ve sadakatsiz sevgilisine karşı her ne kadar sabır-

nen ve 1775'teki bağımsızlık savaşının altyapısını oluşturan genç, idmanlı askerlerden oluşan militer birlikler.

lı, çiftlikte her ne kadar mülayim bir tavır sergilemiş de olsa Israel, Bunker Hill'de bambaşka biri olup çıkmıştı. Putnam adamlarına, subaylara nişan almayı emretmişti; bunun üzerine Israel, tıpkı ormanda iki boynuzun arasına nişan almış gibi, burada da sırmalı iki apoletin arasını mimliyordu. Hasımlarını inatla küçümseyen İngiliz el bombacıları tepeye isteksiz, ağır adımlarla tırmanıyorlar, böylece siperde doğrulan tüfekler için şaşmaz birer hedef arz ediyorlardı. Israel bütün alçakgönüllülüğüyle, ormandaki tecrübesi düşünüldüğünde hiç de acemi bir nişancı sayılmayacağını belirtiyor, tüfeğinden apoletli el bombacılarına isabet eden her kurşunun, farklı koşullarda kendisine bir geyik postu kazandıracağını ima ediyordu. Kör cesaretiyle öne atılan İngilizler ise açılan ateşten yaralı ceylanlar misali kaçıyorlardı. Lakin nişancıların cephaneliği tükenmişti, teke tek dövüş başladı. Amerikalılar'ın ellerindeki tüfeklerin yirmide birinde bile süngü yoktu. Bunun üzerine dehşetengiz çiftçiler, şapka ve paltolarını fırlatıp, ellerinde ne varsa sağa sola savurarak, kürkler içindeki el bombacıların arasından, onları iki adımda bir yere sererek ilerlediler, tıpkı fok avcılarının Shetland fokunu kumsalda sopalarla yere serdikleri gibi. Yoğun kalabalık ve kargaşada tüfeğinin takıldığı bir anda Israel bir bıçağın yerden yatay olarak ayaklarına doğrultulduğunu gördü. Yere serilmiş bir düşmanın son nefesinde kendisine saldırmaya çalıştığını sanarak tüfeğini elden bırakıp çeliği yakaladı, ama onu tutan elin ne kadar cesur olsa da gücünü sonsuza dek yitirmiş olduğunu farketti. İngiliz bir subayın dövüş sırasında gövdesinden kopmuş, dantelalar içindeki kılıç tutan koluydu bu; silahını teslim etmemek için son ana dek direnmişti. Tam o sırada bu kez canlı bir subayın tuttuğu bir başka kılıç, Israel'in başını hedef almaktaydı. Saldırgan, bir anda karşısında kendisinininkine eş bir bıçak buldu ve yabancı bir elin savurduğu kardeş kılı-

cıyla yere devrildi. Fakat Israel de hiç yara almadan kurtulabilmiş değildi. Sağ kolun dirseğe yakın kısmında, subayın saldırısına karşılık verirken aldığı yara; göğsünde boylu boyunca bir kesik; kalçasına saplanan bir tüfek mermisi ve aynı bacağın bileğe yakın kısmına isabet eden bir diğer mermi, Sicinius Dentatus'umuzun² bu şanlı cephede kazandığı gözü peklik nişanlarıydı. Yine de yoldaşlarıyla birlikte Prospect Hill'e varmayı başardı ve oradan Cambridge'deki hastaneye sevk edildi. Kurşun vücudundan çıkarıldı, daha hafif yaraları sarıldı; bileğine yakın kemikteki çatlak yüzünden epeyce acı çektikten ve kemiğin birkaç parçası cerrah tarafından çıkarıldıktan sonra, çok geçmeden bir toprak adamının çakı gibi sağlığı ve temiz kanı sayesinde Israel, Prospect Hill'de siper kazılmakta olduğu sırada yeniden bölüğüne katıldı. Bunker Hill ise şimdi hasmın eline geçmiş, bu kez onlar tarafından tahkim edilmekteydi.

Temmuz'un üçünde Washington güneyden gelerek kumandayı devraldı. Israel onun coşkulu birlikler tarafından tezahüratlarla karşılanmasına şahit oldu.

Bu arada Boston'a sıkışmış durumdaki İngilizler, erzak kıtlığı yüzünden çok güç durumdaydılar. Washington onlara erzak ulaşmasını önlemek için her tür tedbiri aldı. Karadan gelecek her tür yardımı kesmek işten değildi. Deniz yoluyla, kraliyet yanlılarından ve diğer isyancılardan herhangi bir yardım almalarını önlemek içinse general, herhangi bir işbirlikçi kruvaziyerin girişini engellemek üzere silahlı üç gemi hazırlattı. Kaptan Martindale kumandasındaki on toplu Washington guleti³ de bunlar arasındaydı. Denizci bulmak zordu. Askerlere bu gemilerde görev almaları için çağrı

2 Sicinius Dentatus: İÖ 6. ve 5. yüzyılda yaşayan, "Roma'nın Akhilleus'u" olarak anılan ve Roma Cumhuriyeti'nde 5. yüzyıl başında patrisyenlere (seçkinlere) karşı ayaklanan pleblere önderlik eden pleb kökenli Romalı komutan.

3 *Brigantine*: Önceleri korsanlar (*brigands*) tarafından kullanıldığı için bu adı alan, iki direkli yelkenli tekne tipi.

yapılmıştı. Israel gönüllüler arasındaydı; her ne kadar bu yeni görevden pek fazla hazzettiği söylenemezse de, deneyimli bir denizci olarak bu koşullar altında vazifeden kaçmanın yakışık almayacağını düşünmüştü.

Boston Limanı'ndan demir aldıktan üç gün sonra gulet, Foy adlı, yirmi toplu bir düşman gemisi tarafından ele geçirildi. Mürettebatın geri kalanıyla birlikte esir alınan Israel daha sonra Tartar adlı firkateyne nakledildi; geminin derhal İngiltere'ye hareket etmesi emredilmişti. Gemide yetmiş iki tutsak vardı. Israel'in öncülüğünde bu adamlar, yolu yarılacakları sırada gemiyi ele geçirmek için bir plan yaptılar, ancak kaçak bir İngiliz onları ele verdi. Elebaşı olarak Israel zincire vuruldu ve firkateyn Portsmouth'ta demirleyinceye kadar o vaziyette kaldı. Orada güverteye çıkarıldı; sorgulama sırasında, ispiyoncu İngiliz'in, himayesine girdiği ülkeye ihanet etmeden önce doğduğu ülkenin ordusundan da firar etmiş olduğu ortaya çıkmasaydı, Israel belki de korkunç bir akıbetle karşı karşıya kalacaktı. Zincirlerinden kurtulan Israel kıyıda bir denizci hastanesine kaldırıldı, burada tutsakların yarısı kızamığa yakalandı ve üçte biri hastalığa teslim oldu. Yafa'dan⁴ bahsetmeye ne hacet?

Sağ kalanlar hastaneden Spithead'e nakledilerek bir yüzer hapis haneye kapatıldı. İşte burada, güneşsiz denizin derinliklerine gömülmüş olan geminin kara bağırsakları içinde, zavallı Israel'imiz, balinanın karnındaki Yunus misali, tam bir ay kaldı.

Derken güneşli bir günün sabahında Israel'i güverteden çağırırlar. Komutanın gemisinde bir kürekçi hastalanmıştır. Denizci olduğu bilinen Israel, şimdilik noksan adamın küreğini çekmek üzere görevlendirilir.

4 Filistin'in liman şehri Yafa'da 18. yüzyılda baş gösteren salgın hastalıklar, Napoléon Bonaparte'in Mısır ve Şam seferi sırasında ressam Baron Antoine-Jean Gros'a sipariş ettiği, "Napoléon Yafa'da Salgın Hastanesini Ziyaret Ediyor" (1804) adlı ünlü tabloya konu olmuştur.

Subaylar karaya çıkınca, mürettebatın bir kısmı, şen İngilizler'e yakışır bir şekilde, yakındaki bir birahaneye koşup hep birlikte dostça bir-iki puro tütürmeyi teklif eder. Kabul edilir. Yola koyulurlar, Israel de peşleri sıra. Birahanenin kapısından girdikleri sırada mahkûmumuz aniden daha acil bir çağrıyı hatırlar. Herhangi bir art niyetten kuşkulandıklarından, kısa bir süreliğine gruptan ayrılmasına izin verirler. Arkadaşlarının yerlerine yerleştiğini görür görmez Israel tabanları yağlar, kanatlanmışçasına, bir ceylan gibi fırlar. Dört mil boyunca (daha sonra itiraf ettiği üzere) durmadan koşar. Londra'ya doğru yol alır, şehrin kalabalığına bir kez karışınca kendisini bulmalarının imkânsız olduğunu bilgece sezmiştir.

Hesap ettiği kadarıyla, kürek takımından ayrıldığı yerin on mil uzağında, yol kenarındaki küçük bir köyün bira salonunun önünden, artık epeyce güvende olduğunu sanarak aheste adımlarla geçtiği sırada, ne işitse beğenirsiniz?

"Ahoy, hangi gemiden geliyorsun?"

"Ne gemisi," der Israel, hızlıca yoluna devam ederek.

"Dur."

"Sen kendi işine bakarsan ben de kendiminkiyle meşgul olacağım," diye yanıt verir Israel soğuk bir tavırla. Bir an sonra yine kanatlanmışçasına, saatte otuz mile yakın bir hızla neredeyse uçmaya başlar.

"Durdurun hırsız!" diye bağırır öteki bu kez. Yol kenarındaki evlerden bir sürü insan koşup gelmiştir. Bir mil süren kovalamacanın ardından zavallı ceylan soluk soluğa yakalanır.

Kıvrımanın artık fayda etmeyeceğini anlayan Israel bir savaş mahkûmu olduğunu mertçe itiraf eder. Subay, ki anlaşılan iyi bir adamdır, Israel'in hana geri getirilmesini emreder ve vardıklarında han sahibine, mahkûmun safkan bir Yanki'ye benzediğini söyleyerek onca koşmanın ardından gücünü toplaması için Israel'e içki ısmarlar. Ardından iki as-

ker şimdilik Israel'e göz kulak olması için görevlendirilir. Bunlar olduğunda vakit akşamüzeridir; fakat gece geç saatlere kadar han, kibarca asi Yanki diye hitap ettikleri mahkûmu görmeye gelen yabancılarla dolup taşar. Bu saf köylüler, anlaşılan, Yanki'lerin bir tür yabani mahlûk, köstebek veya kanguru kabilinden bir şey olduğunu sanmaktadırlar. Fakat Israel onlara gayet dostça davranır. Hasminin elinden içtiği o içkiden sonra belki de düşmanlarının hepsine içi ısınmıştır. Ama tam da öyle olmayabilir. Göreceğiz. Her halükârda, hâlâ büyük fırsatı kollamaktadır – kaçış. Kalabalığın ne şakalarını üstüne alınır ne de hakaretlerini. Kafasının içinde ufak bir plan kurmakla meşguldür.

Anlaşıldığı kadarıyla, merhametli subay –ki efendisi krala duyduğu sadakat, onun tutsak ettiği esire karşı merhame-tini eksiltmemiştir– Israel'e o gece istediği içkinin verilmesi yönünde talimat vermiştir. Bunun üzerine, tekrar tekrar zile basan Israel, iki askeri içip neşelenmeye davet eder. Derken, topluluğun içinden bir soytarı, Israel'in bir dans gösterisiyle ahaliyi eğlendirmesini önerir; kendisi (yani soytarı) Yanki'lerin olağanüstü dansçılar olduğunu duymuştur. Bir keman getirilir ve zavallı Israel sahneye çıkar. Bu insanların bahtsız bir mahkûmun gururu pahasına eğlenmek istemelerindeki zalimliğe epeyce canı sıkılmıştır; bir yandan hoplayıp zıplarken bir yandan da gizli planının ayrıntılarını kurmaya devam etmektedir; çok geçmeden düşmana, budalaca felsefesiyle hayal bile edemeyeceği Yanki adımlarından tadımlık bir örnek sunmaya karar verir. Dansa bir dakika bile ara vermesine izin vermezler, ta ki sıırıslıkam olup, samur rengi seyrek saçlarından şıpır şıpır ter damlayıncaya kadar. Gelgelelim, güvercin nezaketinden nasibini fazlasıyla almış olan Israel, yılanın bilgeliğinden de yoksun değildir.⁵ Bar-

5 İncil, Matta 10:16: "İşte, sizi koyunlar gibi kurtların arasına gönderiyorum. Yılan gibi zeki, güvercin gibi saf olun." Yılanın bilgeliği yahut kurnazlığı, Ya-

dakların bir dolup bir boşaldığını görmekten memnun, terden sırılsıklam haldeyken içkinin tesir etmeyeceğini bildiğinden kendisini tebrik etmektedir.

Gece geç saatte topluluk dağılır. Elleri birer kelepçe geçirilen mahkûm, iki muhafızın istirahat edecekleri ranzanın yanında yere serilen bir şiltenin üstüne yatırılır. Battaniye için teşekkürlerini sunan Israel, umursamaz bir edayla boylu boyunca uzanır. Bir-iki saat geçer. Etrafta çıt yoktur.

Kader anı gelip çatmıştı. Kesin olan şey, eğer bu fırsatın elden kaçmasına göz yumarsa, bir ikincisi kolay kolay karşısına çıkmayacaktı. Zira hiç kuşkusuz, ertesi sabah erkenden, eğer bir engel çıkmazsa, bu iki asker onu yüzen hapishanesine geri götürecekler ve savaş sona erene dek, belki de yıllar yılı, orada tutsak kalacaktı. O korkunç hurda gemiyi düşününce, sinirleri kaçış tutkusuyla yeniden gerildi. Fakat böyle bir şeye kalkışmak için gözü peklik kadar temkin de gerekliydi. Muhafızları, içkinin etkisiyle bir güzel sızmışlardı. Lehineydi bu durum. Ama ne de olsa yetişkin, güçlü kuvvetli adamlardı bunlar, Israel'in ise elleri kelepçeliydi. Bunun üzerine Israel ilk önce stratejiyle hareket etmeye, ancak o işe yaramazsa zora başvurmaya karar verdi. Etrafı can kulağıyla dinledi. Sarhoş askerlerden biri rüyasında sayıklıyordu; önce alçak sesle, sonra gitgide sesini yükselterek, “–Yakalayın şunları! Kısıkvrak! Bitirin işlerini! Hah– demek uzun hançerler! Al bakalım, seni kaçak!”

“Neyin var senin, Phil,” diye hıçkırarak sordu henüz uykuya dalmamış olan diğeri. “Sessiz olsana biraz. Fontenoy'da değilsin artık.”

“Kaçak bir mahkûm o, sana söylüyorum. Yakala onu, yakala!”

hudiligin kutsal kitabı Eski Ahit'te sıkça tekrarlanan bir temadır; bkz. “Yaratılış,” “Mısır'dan Çıkış” “Yeşaya,” ve “Yeremya” cüzleri.

“Of, kes şu sarhoş rüyasını,” diye tekrar hıçkırdı yoldaşı onu kuvvetlice dürterek. “O kadar çok içersen olacağı bu.”

Kısa bir süre sonra, rüya gören adam, horuldayarak tekrar körkütük uykuya daldı. Fakat diğer askerin nefes alıp verişinden adamın huzursuz bir şekilde uyanık kaldığını anlamıştı Israel. Bir an ne yapmak gerektiğini düşündü. Nihayet, önceki taktiğinde karar kıldı. İki askere seslenerek acil ihtiyacı nedeniyle derhal evin arka tarafına gitmesi gerektiğini söyledi.

“Hadi, uyan Phil,” diye kükredi uyanık olan asker; “bu herif dışarı çıkması gerektiğini söylüyor; körolasica Yankiler; gecenin bu vaktinde ihtiyaç görmeye gidilmeyeceğini kimse öğretmemiş bunlara. Ne doğalı, anormal. Lanet olası Yanki, hiç mi terbiye yok sende?”

Bunun gibi bir dizi küfrü sıraladıktan sonra şimdi ikisi de sendeleyerek yataktan kalkmış, Israel’e sımsıkı yapışarak onu merdivenden aşağıya indirmiş, uzun, dar ve karanlık girişten geçerek arka taraftaki kapıya kadar getirmişlerdi. Önde duran muhafız sürgüyü açar açmaz, elleri kelepçeli haldeki Israel yıldırım hızıyla arkasında duranın elinden kurtulup bir vuruşla onu gerisingeri kapı eşiğinde yere serdi; ardından tam ters yöne fırlayıp, bir kez bile ellerini kullanmadan, diğerini tepetaklak bahçeye savurdu; derken, berikinin kafasının üstünden sıçrayarak körlemesine gece yarısı karanlığına daldı. Bir an sonra bahçe duvarının önünde dikelmektedir. Karanlıkta hiçbir çıkış yok gibidir. Fakat duvarın dibinde bir meyve ağacı yükselmektedir. Israel çaresiz, ağacın üstüne sıçrayarak, elleri kelepçeli vaziyette engelin üzerinden atlar ve nerede olduğunu anlamaya fırsat bulamadan öteki tarafta yere yuvarlanıp bir kez daha kanatlarını kuşanır. Bu arada, afallamış haldeki iki sarhoş, avazları çıktığı kadar bağırarak çılgına dönmüş bir halde bahçeyi aramaktadırlar.

İki-üç mil kadar koşuktan sonra, takip edildiğine dair hiçbir ses işitmeyen İsrail hızını keser, hareketini engelleyen kelepçelerden kurtulmaya girişir. Çok zor bir uğraştan sonra girişiminde başarılı olur. Tekrar olanca hızıyla koşmaya başlar ve şafak sökerken karşısında çitlerle çevrili, bakımlı, güzel bir arazi belirir; 1776 baharının taptaze renkleriyle bezenmiş, ruhu okşayan, derli toplu ve dingin bir manzara.

“İyiliğimi versin”, dedi kendi kendine, irkilerek, “şimdi kesin beni yakalayacaklar, soylu bir beyin bahçesine girdim.”

Fakat aceleyle yola devam ettiğinde bir yol kavşağına vardı ve o zaman anladı ki her ne kadar düzenli ve bakımlı da olsa, burası yalnızca İngiltere’nin kırlarından biriydi; etrafı denizin beyaz köpükleriyle çitlenmiş, pırlıl pırlıl, kocaman bir park. Yolun yanında bitmiş bir çalının üzerinde tomurcuklar henüz patlıyordu. Açılan her yaprak hapishanesinden kaçmak üzereydi. İsrail, tomurcuklanan yapraklara, çepeçevre tomurcuklanan çayıra ve yukarıda, günün tomurcuklanan şafağına baktı. Öylesine mahzundu, bu manzara ise öylesine neşeliydi ki bir çocuk gibi hıçkırarak ağlamaya başladı; dağdaki yuvasının hayalî yüreğine bir rüzgâr gibi doldu. Fakat bu nöbetin üstesinden gelerek yoluna devam etti; derken iki kişinin çalışmakta olduğu bir tarlaya yaklaştı: al yanaklı, kısa ve güçlü bacakları dizlerine kadar mavi çoraplarla örtülü, kaba kumaştan uzun, beyaz birer frak giymiş iki kişi, başlarında geniş siperlikli kaba örgü birer hasır şapka. Yüzlerinin bir kısmı görünmüyor.

“Affedersiniz hanımlar,” dedi İsrail hafif muzipçe, şapkasını çıkararak, “bu yol Londra’ya gider mi?”

Bu selam karşısında iki figürün afallayarak ona dönmesiyle birlikte İsrail’in yüzünde de benzer bir ifade belirdi; şimdi fark etmişti kadın değil erkek olduklarını. Üstlerine birer frak, altlarına da pantolon yerine de yalnızca frağın örttüğü birer tulum giymiş olmaları onu yanıltmıştı.

“Affedersiniz, beyler, sizi başka bir şey sandım,” dedi Israel tekrar.

İki figür bir kez daha, bu defa iyiden iyiye afallamış gibi yabancının yüzüne dik dik baktılar.

“Bu yol Londra’ya gider mi beyefendiler?”

“Beyefendilermiş – hadi ordan!” diye haykırdı biri.

“Hadi ordan!” diye tekrar etti diğeri.

Ellerindeki çapaları yere koyan fraklı haymanalar bu kez Israel’i tepeden tırnağa süzdüler, bir yandan da örgü hasır şapkalarının altından kafalarını kaşıyorlardı.

“Gider mi, beyler? Londra’ya gider mi? Şu zavallı adama cevap verin, ne olur.”

“Lonnıra’ya gidiyon, öyle mi? İyi–peki–uğur ola.”

Bunun üzerine, tek kelime daha etmeden, köylü meraklarını gidermiş olarak, insan kılığındaki bu iki davar harikula-de bir umursamazlıkla tekrar toprağı çapalamaya koyuldular; istenen bütün bilgiyi verdiklerini farz ediyorlardı kuşkusuz.

Kısa bir süre sonra Israel, eski, karanlık, yosun tutmuş gibi görünen bir kilisenin yanına vardı; kocaman gövdeleriyle birbirine sokulmuş bir grup asırlık ağacın boylu boyunca uzattıkları dallarından dökülen geçmiş sonbaharın nemli, sarı yaprakları binanın çatısını kaplamıştı. Derken kendini bir köyün girişinde buldu. Etrafa kuşluk vaktinin sessizliği çökmüştü. Tek tük birkaç kişiden başka kimse yoktu ortalıkta. Sesi kesilmiş bir meyhanenin penceresinden içeri göz atan Israel, üzeri boş kupalar, kültablaları, bazıları kırık uzun pipolarla kaplı darmadağın bir masa gördü.

Burada bir an duraksadıktan sonra yola devam etti ve ötede bir adamın durmuş kendisini izlemekte olduğunu fark etti. Birden, üzerinde bir İngiliz denizci üniformasının olduğunu hatırladı; yabancının dikkatini çeken şey bu olsa gerekti. Tuhaf giysisinin kendisini tehlikeye attığını fark

ederek ilk fırsatta kıyafetini değiştirmeye karar verdi ve köyden kaçmak için adımlarını sıklaştırdı. Çok geçmeden, köyün bir mil kadar uzağındaki kuytu bir yerde, kazma, kürek ve çapasının ağırlığı altında sendeleyerek işine gitmekte olan yaşlı bir hendek kazıcı gördü; yoksulluk, didinme ve çaresizliğin ta kendisi. Üzerinde bir paçavradan başka şey yoktu.

Israel yaşlı adama yetişerek selam-sabah ettikten sonra kıyafetini onunkilerle takas etmeyi önerdi. Kendi giysileri hendek kazıcınıninkilerin yanında prens esvabı gibi kaldığından, teklifi hendek kazıcıda her ne kadar şüphe uyandırırsa uyandırırın kişisel çıkarı şüphelerine baskın gelir diye düşünüyordu. Uzatmayalım; ikisi birlikte bir çalının arkasına gittiler, derken Israel, akla gelebilecek en derbeder kılıkta belirdi; ihtiyar hendekçi ise, bir o kadar şık vaziyette tam ters yöne doğru seğirtti; gerçi bir deri bir kemik bacaklarından dökülen denizci pantolonu, içine kendisi gibi bir adam daha sığar gibi görünen kaba yün örgü ceketiyile, şıktan ziyade gü-lünç görünüyordu. Israel'e gelince – fukaralığı ne kadar içler acısı, ne kadar iç karartıcıydı! Üzerindeki bu sefil paçavraların onu bekleyen uzun fukaralık kariyeri için biçilmiş kaptan olduğu aklının ucundan geçmiyordu; serüven dolu seyahatlerle geçen kısacık bir dönem, ardından kırk uyuşuk yıl boyunca süren fukaralık. Ceketinin her yanı yamalarla kaplıydı. Üstelik yamaların biri birini tutmuyor, tek biri bile asıl kumaşın rengine uymuyordu.⁶ Bağciksız poturun diz kısmı bollaşmıştı, uzun merserize çoraplar kevgir gibi delik deşikti. Gençecik Israel gitmiş yerine bir ihtiyar gelmişti sanki; sekseninde bir adam gibi görünüyordu. Nitekim, tatsız, kasvetli musibetler bekliyordu şimdi onu; ister on sekizinde başa gelsin ister sekseninde, musibetler insanın asıl ihtiyarlığıdır. Kılığı kaderine tıpatıp uymuştu.

6 Jonathan Swift'in *A Tale of a Tub* adlı hiciv öyküsüne nazire.

Israel, iyiliksever yaşlı hendek kazıcısından Londra'ya varmak için tam olarak hangi yolu izlemesi gerektiğini öğrendi; şu an şehre yetmiş-seksen mil uzaklıktaydı. İhtiyar arkadaşları ayrıca bölgenin, gerek donanma gerekse ordu kaçaklarını yakalamak için gözünü dört açan askerlerle dolu olduğuna dikkat çekmişti; yakaladıkları her kaçak için yüklü bir parayla ödüllendiriliyorlardı, tıpkı o sıralarda Massachussettes'te başıboş bir ayıyı getiren kişiye ödül verildiği gibi.

Rastladığı herhangi biri ona Israel diye birini soracak olursa hiçbir bilgi vermemesi konusunda ihtiyar dostunu sıkıca tembihledikten sonra, yeni kılığı içinde bir miktar daha güvende hissettiğinden yüreğinin üstünden bir yük kalkan serüvencimiz canlı adımlarla yoluna devam etti.

O gün otuz mil katetti. Geceleyin, samandan bir yatak bulmak umuduyla bir ahıra gizlice süzüldü. Fakat mevsim ilkbahardı, bütün saman tükenmişti. Bunun üzerine karanlıkta bir süre etrafı yokladıktan sonra işlenmemiş bir koyun postuna razı oldu. Üşümüştü, aç, ayakları yara bere içinde ve bitkin bir halde günün ağarmasını ipe çekerek, çaresiz, uykuya daldı.

Ahırın duvarlarındaki çatlaklardan süzülen günün ilk ışığıyla birlikte kalkıp yola koyuldu. Çok geçmeden kendini büyücek bir köyün çeperinde bulduğunda, kim olduğu anlaşılmaması diye kendisine tahtadan bir koltuk değneği buldu ve sakat numarası yaparak, peşinde hiç durmadan, hınçla, şüphe çekici bir biçimde havlayan sapkın bir köpeklerle birlikte, dosdoğru kasabanın içinden topallayarak geçti. Israel hayvanı koltuk değneğiyle bir güzel sopalamak istediye de yaşlı, fukara bir kötürümün oç almasının pek de yakışık almayacağını düşünerek vazgeçti.

Birkaç mil ötede ikinci bir köye rastladı. Az önce olduğu gibi bunun da ana caddesinden topallayarak geçtiği sırada birden, kendisi gibi baştan ayağa paçavralar içindeki sahi-

den sakat bir adam onu durdurup sevecen bir tavırla sakatlığının nedenini sordu.

“Menisküs,” dedi Israel.

“Benimki de aynı dert,” diye kekeledi diğeri, “ama senin halin benden beter,” diye ekledi, yürek burkan kendinden memnun bir edayla Israel’in sakat bacağını dikkatle inceleyerek; beriki ise uzun süre alıkonmak istemiyormuş gibi bir tavırla sekerek yola koyuldu.

“Peki ama acelen ne ahbap?” Israel’in basbayağı çekip gittiğini görünce – “nereye böyle?”

“Londra’ya” diye yanıtladı Israel arkasını dönerek ve içinden, burası olmasın da nerede isterse olsun, diye geçirerek.

“Lonnıra’ya kadar bu aksak ayakla gideceksin, he mi? Peki, yolun açık olsun.”

“Sizin de bayım,” diye nazikçe yanıt verdi Israel.

Karşı tarafta, köyün çeperindeki evlerin yakınında, tesadüf bu ya, başkente gitmek üzere olan bir at arabası bir ara sokaktan çıkarak ana caddeye saptı. Derhal o yöne doğru içler acısı bir şekilde seğirten Israel, zavallı sakatı arabasına alması için arabacıya yalvardı. Böylece arabaya bindi; fakat bir süre sonra, bir fil gibi hantal yük atlarının yavaşlığından usanarak inmek için izin istedi, ve iner inmez koltuk değneklerini atıp, dürüst dostu arabacıyı hayretler içinde bırakan bir atiklikle koşmaya davrandı.

Bu araba seyahatinin eğer bir faydası olduysa, üçüncü bir köyün –bir öncekinin az ötesindeydi– içinden geçtikleri sırada arabanın içine uzanan Israel’in kimselere görünmeden oradan uzaklaşmasıydı.

Köylerin sayısı ve birbirine yakınlığı onu hayrete düşürmüştü. Kendi memleketinde görülmüş şey değildi bu. Bu köylerde yakalanma ihtimalinin açık arazide olduğundan çok daha yüksek olduğunu gayet iyi bildiğinden bundan böyle bunlardan uzak durmak için elinden geleni yap-

tı, uzaktan bir köy görünür görünmez etrafından dolaşan bir yola saptı. Bu seyahat tarzı yalnızca yolunu uzatmakla kalmıyor, karşısına beklenmedik engeller, duvarlar, hendekler, nehirler çıkarıyordu.

Koltuk değneğini atmasının üzerinden daha yarım saat geçmeden, on dokuz ayak genişlikte, kimbilir kaç metre derinlikte, çamur dolu kocaman bir hendeğin üzerinden atladı. “Sakat ihtiyar şimdi görseydi hangimizin hali daha vahimmiş,” diye düşündü kendi kendine, karşı tarafa ayak bastığında.

Dördüncü Bölüm

MÜLTECİNİN SEYAHATLERİNİN DEVAMI; YANI SIRA ONA DOST ELİ UZATAN BRENTFORD'LI CÖMERT ŞÖVALYE HAKKINDA BİRKAÇ HUSUS

Üçüncü günün gecesi, İsrail başkentin on altı mil uzağındaydı. Bir kez daha bir ahıra sığındı. Bu kez biraz saman bulabildi ve kendini saman yığınının üzerine atarak epeyce derin bir uyku çekti.

Sabahın ilk ışığıyla, dinlenmiş olarak uyandığında öğleden önce hedefine varmayı umuyordu. İlk takipçilerinin bir hayli uzağında olmanın verdiği cesaretle tedbirini gevşetti; derken saat on dolaylarında, Staines kasabasından geçmekte olduğu sırada karşısına aniden üç asker çıktı. Ne yazık ki hendek kazıcıyla kıyafetleri değişirken gömleğini takas etmeye kıyamamıştı; İngiliz donanmasına ait, kürekçilerin giydiği türden bir gömlekti bu; gömleğin mavi yakasını görünmeyecek şekilde kıvrımıştı gerçi ama, anlaşılan tümüyle gizlemeyi başaramamıştı. Her halükârda, asker kaçaklarına kuş uçurtmayan ve dikkatinin ödüllendirileceği umuduyla daha da şahin kesilen askerler bu ölümcül yakayı fark ettiler ve bir anda mültecinin ensesine hoyratça yapıştılar.

“Hey ahbap!” dedi en öndeki asker, bir onbaşı, “sen majestelerinin denizcilerinden birisin! Şöyle gel bakalım.”

Kendisini açıklamaya fırsat bulamayan Israel hemen oracıkta tutsak edildi ve derhal, elleri kelepçelenmiş vaziyette Round House adı verilen, kaçaklara ve adi suçlardan hüküm giymiş mahkûmlara tahsis edilmiş olan bir hapishaneye kapatıldı. Bu izbe mapushanede ağzına tek lokma koymadan geçen bütün bir günün ardından karanlık çöktü.

Israel üç gündür, iki peniye aldığı bir somun dışında hiçbir şey yememişti. Açlığı şimdi iyiden iyiye şiddetlenmiş, o ana kadar ona kuvvet vermiş olan morali de zayıflamaya başlamıştı. Tam amacına ulaşmak üzereyken bir kez daha tutsak düşen zavallı Israel derin bir çaresizliğin eşiğindeydi. Fakat kendisini toparladı ve kederin işleri sarpa sardırmaktan başka şeye yaramayacağını düşünerek inadına, sabırla kendini sefaletle alıştırmaya, ama çaresizlikten uzak durmaya çabaladı. Gücünü toplayarak bu labirentten nasıl çıkabileceğine kafa yormaya başladı.

Ellerindeki kelepçeleri iki saat boyunca penceredeki kafese sürttükten sonra onlardan kurtuldu. Ardından sıra kapıya geldi; şansına, yalnızca bir asma kilitle kitlenmişti. Kelepçelerinin çivisini kapının üzerindeki küçük pencereden uzatarak menteşeyi zorladı ve sabaha karşı üç sıralarında özgürlüğüne kavuşmayı başardı.

Gün doğduktan kısa bir süre sonra, başkente altı-yedi mil uzaklıktaki Brentford kasabası yakınlarına ulaştı. Öylesine acıkmıştı ki düpedüz açlıktan öleceğini zannetti. Yerden kopardığı otları çiğneyip yuttu. Yüzer hapishaneden kaçtığında tüm parası altı İngiliz kuruşundan ibaretti. Handan kaçtığıının ertesi günü iki kuruşla küçük bir somun satın almıştı. Geriye kalan dört kuruş, yiyecek almak için iyi bir fırsat karşısına çıkmadığından hâlâ cebinde duruyordu.

Gömleğinin yakasını yırtıp bir hendeğe fırlattıktan sonra, Brentford'ın bir mil kadar berisinde ahşap bir çitin yanında karşısına çıkan saygın görünümlü bir marangozun yanı-

na yanaştı; içinde bulunduğu sefil durumda marangozdan iş istemeye eli mahkûmdu. Adamın işçiye ihtiyacı yoktu, ama eğer Israel toprak işinden veya bahçıvanlıktan anlıyorsa az ötedeki bir çiftliğin sahibi olan Sir John Millet'in yanında belki iş bulabileceğini söyledi. Yılın o mevsiminde şövalyenin genelde çok kişiyi işe aldığını, dolayısıyla şansının epeyce yüksek olduğunu da ekledi.

Bu çare olasılığını duyunca bir parça güç toplayan Israel, asilzadenin malikânesini bulmak için aldığı talimatlar doğrultusunda yola koyuldu. Gelgelelim yolu karıştırdı; çakıl taşlarıyla döşenmiş ve çok güzel süslenmiş bir patikadan yukarıya ilerlediği sırada bir bahçeye doluşmuş bir sürü asker gözüne ilişince dehşete kapıldı. Onların da kendisini fark etmesine meydan vermeden derhal gerisingeri uzaklaştı. Amerika'nın yabani topraklarında yaşayan hiçbir vahşi hayvan bir ateş gördüğünde, kaçak Israel'in o dönemde bir kıvılcık ceketli karşısında duyduğu kadar büyük bir korkuya kapılmazdı. Neden sonra bu bahçenin Prenses Amelia'ya ait olduğunu öğrenecekti.

Başka bir patikaya saptı ve çok geçmeden çakıl taşlarını sermekte olan birkaç işçiye rastladı. Bunlar Sir John'un yanında çalışan adamlardı. Onlardan evin yolunu öğrenip tam yürümeye başlamıştı ki birkaç misafiriyle birlikte bahçede başı açık halde gezintiye çıkmış olan şövalyeyi ona işaret ettiler. İngiltere'nin bu her tür üstün meziyetle donanmış varlıklı adamının sesini işiten Israel, böylesine ezici bir yabancıyla görüşmeye gitmek konusunda epeyce tereddüt etti. Fakat cesaretini toplayarak ilerledi; onun yırtık pırtık giysiler içinde yaklaştığını gören beyefendiler ise, böylesine tuhaf bir hayaletin ne istediğini merak ederek hayret içinde duraksadılar.

"Bay Millet," dedi Israel, başı açık asilzadeye doğru saygıyla başını eğerek.

"Ha,--sen de kimsin, Tanrı aşkına?"

“Yoksul bir adam, efendim, bir iş ihtiyacım var.”

“Bana kalırsa, bir dolap dolusu elbiseye de,” dedi misafirlerden biri gülümseyerek; çok genç, varlıklı ve züppe bir havası vardı.

“Çapan nerede?” dedi Sir John.

“Çapanı yok, efendim.”

“Alacak paran var mı?”

“Yalnızca dört İngiliz kuruşu, efendim.”

“İngiliz kuruşu mu? Başka ne kuruşu olacaktı?”

“Çin kuruşu, tabii,” diyerek kahkaha attı genç beyzade. “Arkasındaki uzun, sarı saçlarını görüyor musunuz, tıpkı bir Çinli’ye benziyor. Melez bir Uzakdoğulu. Eski şapkasının üstünde bir tepelik olmaması üzücü, olsaydı şapkayı elden ele dolaştırıp dört kuruşu sekize çıkarabilirdi.”

“Beni işe alacak mısınız, Bay Millet?” dedi Israel.

“Ha! İşte yine; bu çok garip,” diye haykırdı şövalye.

“Buraya bak, ahbap,” dedi verandadan oraya doğru yaklaşan nobran bir hizmetkâr, “bu beyefendinin adı Sir John Millet’tir.”

Onun cahil görünümüne ve tartışma götürmez yoksulluğuna acıdığı anlaşılan merhametli şövalye ise Israel’e, eğer ertesi sabah gelirse kendisine bir çapa temin edeceğini, dahası onu işe alacağını söyledi.

Bu yüreklendirici yanıt karşısında gezginin ne kadar memnun olduğunu anlatmak kolay değil. Bundan aldığı cesaretle şimdi yolda gözüne ilişmiş olan bir fırına geri döner ve cecurca içeri girerek dört kuruşun hepsini tezgâhın üzerine boşaltıp ekmek ister. Ertesi sabaha kadar yiyecek başka şey bulamayacağını düşünerek iki kuruşluk iki ekmeğin yalnızca birini yemeye karar verir. Fakat birini mideye indirdikten sonra iştahı öylesine açılır ki, bu karşı konulmaz isteğe boyun eğerek ikinci dilimi de diğerine eşlik etmek üzere mideye indirir.

Bir alının dibinde dinlenen İsrail güneşin iyice alçaldığını gördü; bunun üzerine yine etin geçecek bir geceye kendisini hazırladı. Karanlığa kadar bekledikten sonra eski bir araba garajına süzüldü, ancak orada parçalanmış eski bir faytondan başka şey bulamadı. Faytonun içine girip bir at arabası köpeği gibi kıvrılarak uyumaya çalıştı. Fakat bu eğreti yatağa sığamadığından aşağı inip döşemenin kuru tahtaları üzerine boylu boyunca uzandı.

Günün ilk ışıkları doğuda belirir belirmez, içinden bir sesin kendisine kol kanat gereceğini söylediği kişinin emirlerini beklemek üzere sabırsızlıkla yola koyuldu. Babasının iftliğinde ağustos bcekleriyle birlikte uyanmaya alışkın olduğundan eve yaklaşıp da ortada kimsecikleri göremeyince şaşırdı. Saat sabahın drdyd. Uzunca bir süre ana kapının önünde bir aşağı bir yukarı yürüdükten sonra nihayet birileri belirdi. İlk uyanan, evin khyalarından biriydi; İsrail'e işçilerin saat yedide işbaşı yaptığını söyledi. Az sonra karşılaştığı malikânenin seyisi, ahırlardan birinde bir tomar saman üzerinde uzanmasına izin verdi. Orada tatlı bir uykuya daldı İsrail, ta ki saat yedide etrafındaki koşuşturmacanın sesi onu uyandırana dek.

Ustabaşının getirdiği kocaman yabayı ve apayı sırtlayıp diğer işçilerin peşi sıra tarlanın yolunu tuttu. ylesine bitkindi ki aletleri taşımakta zorlanıyordu. Takatsizliğini ele vermek istemiyor, ancak gizlemeyi de başaramıyordu. Sonunda, daha kötü birtakım yakıştırmalara meydan vermemek için güçsüzlüğünün nedenini itiraf etti. Arkadaşları ona anlayış gösterdiler; ağır işlerden muaf tuttular.

Öğleye doğru şövalye, işçilerinin yanına uğradı. İsrail'in pek az ilerleme kaydettiğini görünce ona, uzun kolları ve geniş omuzlarına rağmen çelimsiz bir adam rolü yaptığını, belki de hakikaten çelimsiz olduğunu söyledi.

Bunun zerine yanlarında duran işçilerden biri İsrail'in

durumunu beyefendiye açıkladı; bunu duyan şövalye derhal Israel'in avcuna bir şilin sıkıştırarak bulundukları yere evden daha yakın olan küçük bir yol kenarı hanına gidip kendisine ekmek ve bir kupa bira almasını emretti. Böylece biraz kendine geldikten sonra ekibin yanına geri dönen Israel saat dörde, yani işgünü sona erinceye kadar onlarla birlikte çalıştı.

Eve vardığında orada bir kez daha işverenini gördü; şövalye hiç konuşmadan onu dikkatlice süzdükten sonra onun için yemek hazırlanmasını emretti. Ancak hizmetçi, merhametli efendisinin gerekli gördüğünden daha küçük bir porسیون getirince, gidip bütün tencereyi getirmesi söylendi. Fakat kendi durumundaki birinin ağır bir yemeği birdenbire tüketmesinin doğuracağı tehlikenin farkında olan Israel, daha önce handa yediği bir-iki lokmayla epeyce doymuş olduğundan, pek az yedi. Sofra, çimin üzerine serilmişti; iyi niyetli şövalye yemeğini bitiren Israel'e yeniden sorgulayan gözlerle bakarak ahırda rahat bir yatak hazırlanmasını emretti; Israel burada mükellef bir gece geçirdi.

Ertesi sabah kahvaltıdan sonra işçilerle birlikte çalışmaya gitmek üzere olduğu sırada işvereni munis bir tavırla yanına yaklaşarak yatağına geri dönmesini ve iyice uykusunu alıp işine gelecek gücü buluncaya kadar orada kalmasını emretti.

Vakit öğleyi biraz geçerken tekrar dışarı çıktığında Sir John'u bahçede yalnız başına gezinirken buldu. Onu fark edince, rahatsız etmekten çekinerek tam uzaklaşmak üzereyken yanına gelmesini işaret eden şövalye, Israel yaklaştığında ona öylesine derin bir bakışla baktı ki zavallı kahramanımız iliklerine kadar ürperdi. Şövalyenin şimdi gür bir sesle evden birini çağırması ise, kimliğinin açığa çıkmasından duyduğu korkuyu hiç de hafifletmedi. Tam kaçmak üzereyken şövalyenin o anda ortaya çıkan hizmetçiye söylediklerini işitince bütün korkusu dağıldı:

“Buraya biraz şarap getir!”

Derken şarap geldi; şövalyenin emriyle karaf yakındaki yeşil bir bankın üzerine yerleştirildi, ardından hizmetçi ayrıldı.

“Zavallı ahbap,” dedi Sir John, bir kadehe şarap doldurup İsrail’e uzatarak. “Anladığım kadarıyla Amerikalısın, ve yanılmıyorsam kaçak bir savaş esirisin. Fakat korkma – şarabını iç.”

“Bay Millet,” diye haykırdı İsrail soluğu kesilmiş halde, henüz tadına dahi bakmadığı şarap elinde tir tir titreyerek. “Bay Millet, ben–”

“Bay Millet mı? İşte yine başlıyoruz. Niçin sen de herkes gibi Sir John demiyorsun bana?”

“Şey, efendim –affedersiniz– nedense bir türlü yapamıyorum. Denedim, ama olmuyor. Beni bu yüzden ihbar etmeyeceksiniz, değil mi?”

“İhbar etmek mi? Zavallı dostum! Dinle, başından geçenler kuşkusuz bir yabancıya açmaman gereken bir sır; fakat başına her ne gelirse gelsin, sana şerefim üstüne söz veriyorum, seni asla ihbar etmeyeceğim.”

“Tanrı sizden razı olsun, Bay Millet.”

“Haydi, haydi; bana doğru adıyla hitap et. Ben Bay Millet değilim. Bana daha önce Sir dedin; kuşkusuz başkalarına da binlerce defa John diye seslenmişsindir. Şimdi, ikisini birleştiremez misin? Bir dene. Haydi. Yalnızca Sir, sonra da John –Sir John– bu kadar basit.”

“John– yapamıyorum– Sir, sir!– affedersiniz. Öyle demek istemedim.”

“Ah sevgili dostum,” dedi şövalye İsrail’e keskin bir bakışla bakarak, “söyle bana, bütün yurttaşların da senin gibi midir? Eğer öyleyse, onlarla savaşmanın faydası yok. Majestelerine bizzat yazıp söylemeliyim bunu. Pekâlâ, seni bana Sir John diye hitap etmekten muaf tutuyorum. Ama ba-

na doğru söyle, denizcisin değil mi, bir süreden beri de savaş esirisin?”

Israel dürüstçe itiraf ederek bütün hikâyesini anlattı. Şövalye pürdikkat dinledi, ve sözünü bitirdiğinde Israel'i askerlere karşı dikkatli olması için uyardı; zira kraliyet ailesinden bazı kişilerin malikaneleri o civarda bulunduğundan kızıl ceketliler etrafta cirit atıyordu.

“Kendi yurttaşlarım aleyhine fuzuli konuşmak istemem,” diye devam etti, “ama senin iyiliğin için söylüyorum bunları. Yollarda rastladığın devriye gezen askerler, ordunun iyi birer temsilcisi değil. Bir araba hoyrat, kalles hayduttur onlar, mükâfat için en iyi arkadaşlarına bile ihanet ederler. Tekrar söylüyorum, onlara karşı dikkatli ol. Kâfi, şimdi benimle eve kadar gel; madem daha önce de kıyafetini başkalarıyla takas ettin, bunu yine yapabilirsin. Ne dersin? Üzerindeki paçavralara karşılık sana bir palto ve potur vereceğim.”

Böylece, merhametli şövalye tarafından cömertçe donatılıp her ihtiyacı yerine getirilen ve böylesine iyi yürekli bir adamın verdiği söze tüm kalbiyle güvenen Israel'in keyfî yerine geldi; iki-üç hafta içerisinde öylesine etlenip butlandı ki, Sir John'un ona verdiği ve önceleri üzerinden dökülen ceylan derisinden eski potur şimdi çıtı çıtına üzerine oturuyordu.

Onu diğer işçilerden uzak tutacak bir iş verilmişti Israel'e. Çilek tarhının bütün sorumluluğu ona aitti. Havanın ılık ve güneşli olduğu öğle üzerleri, öğle yemeğinin üstüne iyi huy-lu ve nazik bir ruh haline giren şövalye sıklıkla, başı açık halde, o hoş çilek tarlasına doğru yürüyüşe çıkar, Israel'le samimi bir çift laf ederdi; Israel ise, hakiki İbrahim soyundan olan bu asilzadenin babacan tavrından mest olmuş halde, dudaklarında bir gülümseme ve gözlerinde minnet göz yaşlarıyla, ona ara sıra tarhın en iri çileklerini ikram ederdi.

Çilek mevsimi sona erince, arazinin diğer kısımlarının ba-

kımıyla görevlendirildi. Böylece altı ay geçtikten sonra Israel, Sir John'un tavsiyesiyle Prenses Amelia'nın bahçesinde iyi bir iş buldu.

Bu arada, son dönemde başından geçen olaylar dış görünüşünü öylesine değiştirmişti ki hemen hiç kimse onun bir İngiliz olduğundan şüphe edemezdi. Şövalyenin hizmetçileri bile. Gelgelelim prensesin bahçesinde pek çok işçiyle bir arada çalışmak zorunda olduğundan, sık sık onların kendi aralarında savaş hakkındaki tartışmalarına maruz kalıyordu. "L---t olası asi Yanki'ler"e edilen küfrün bini bir paraydı. Sürgündeki adam, uğrunda kan döktüğü ve şerefi uğruna halen çile çekmekte olduğu ülkeye yöneltilen bu hakaretleri sineye çekmekte zorlanıyordu. Pek çok kez öfkesi akliselimine üstün gelecek gibi olmuştu. Aklından geçenleri bir nebze olsun dile getirebilmek için savaşın sona ermesiniiple çekiyordu.

Bu arada bahçıvan, katı, dediğim dedik bir adamdı. İşçiler, uysal bir itaatkârlıkla onun en berbat hakaretlerine katlanıyorlardı. Oysa haksız yere acımasız yakıştırmalara maruz kaldığında kendisine hakim olmak, Israel gibi dağlarda yetişmiş birinin harcı değildi. Daha iki ay geçmeden prensesin hizmetinden ayrıldı ve Brentford'ın az ötesindeki küçük bir köyde bir çiftçinin yanında işe girdi. Fakat buraya geleli üç hafta olmadan onun bir Yanki savaş esiri olduğu söylentileri bir kez daha ortalığa yayılmıştı bile. Bu haberin nereden kaynaklandığını bir türlü ortaya çıkaramadı. Söylenti askerlerin kulağına gelir gelmez teyakkuza geçtiler. Bereket versin ki Israel onların niyetlerinden tam zamanında haberdar oldu. Gelgelelim çok güç durumdaydı. Öyle bir azimle peşine düşmüşlerdi ki gören de soylu bir amaç uğrunda seferber olduklarını sanırdı. Pek çok kez ellerinden kıl payı kurtuldu Israel. Birkaç kişinin gizli yardımı olmasaydı yakalanması işten değildi. Her ne kadar açıkça dile getirmeye cüret

edemeseler de herhalde Amerikan tarafına sempati duyan kimselerdi bunlar.

Bir gece bu dostlarından birinin çatı katında saklanmakta olduğu sırada askerler kapıya dayanınca çatıya açılan kapağı zorlamaya mecbur kaldı; çatının saçağı boyunca koşarak bitişik evin çatısına atladı ve böyle on, belki on iki ev geçerek sonunda firar etmeyi başardı.

Beşinci Bölüm

ISRAEL ASLANIN INİNDE

Gece-gündüz peşine düşülen, aç-susuz, uykusuz, ormandaki bir tilki gibi bir delikten diğerine kovalanan, üç kuruş kazanmak için çalışma fırsatı bile bulamayan Israel, sonunda samimiyetinden şüphe etmediği birinden, Sir John Millet'i kefil göstererek Kew'deki Kraliyet Bahçesi'nde bir işe başvurması yönünde bir tavsiye aldı. Dediklerine göre, orada tümüyle güvende olacaktı, çünkü hiçbir asker o araziye yaklaşıp müstahdemlerini rahatsız etmeye cüret edemezdi. İngiliz aslanının ini, Britanya Kralı'nın özel mülkünün bir mülteciye en güvenli sığınak olarak önerilmesi tuhafına gitti zavallı sürgünün.

Milliyetini özenle gizleyerek, baş bahçıvanla, onu yakından tanıyan biri tarafından şahsen tanıştırılan; üstelik Sir John'un yazdığı iki satırlık tavsiye mektubunu kuşanmış vaziyette; kendisini takdim eden kişinin nebatat konusunda onun eline kimsenin su dökemeyeceğini söyleyerek tavsiye ettiği Israel, kısa bir süre sonra parktaki bitki ve patikaların daha az gizli olanlarından sorumlu bahçıvan sıfatıyla işe alındı.

Burası, başkente yakın kır evlerinden biri olan bu ev, Üçüncü George'un, devletin çetrefil işlerinden sıyrıldığı vakitlerde –St. James'in isten kapkara olmuş eski tuğlalarını geride bırakıp– dalları birbirine kenetlenmiş ulu ağaçların altında bir aşağı bir yukarı yürümeyi adet edindiği yerdi.

Çakıllı yolu tırmıkla düzeltmekle meşgul olduğu sırada Israel, çalıların arasından bir anlığına, girilmesi yasak paralel patikaların birinde, başının üzerindeki yapraklardan ziyade krallığı hakkındaki derin düşüncelerin gölgelediği o yalnız figürü kimbilir kaç defa görmüştü.

Yasak ve tiksinti verici düşünceler kimi zaman en temiz insan yüreğini bile zapteder. Hükümdarı, öylece savunmasız halde önünde görüp de, savaşa istekli olanın, İngiliz parlamentosu ya da ulusundan çok kralın kendisi olduğunu; çektiği bunca acının, ülkesinin maruz kaldığı bunca cefanın bu savaştan kaynaklandığını hatırlayınca, kral katili Ravallac'ın teslim olduğu türden karanlık dürtüler, sürgündeki adamın ruhuna tekinsiz bir ürperti salardı. Fakat Şeytan'a sırt çeviren Israel bütün bu kıskırtmaların üstesinden geldi. Bir rastlantı eseri hükümdarla arasında geçen konuşmadan sonra bu tür düşünceler kafasını zaten daha fazla meşgul etmeyecekti.

Bir gün, küçük bir ara yola çakıl taşı döşediği sırada, düşüncelere dalmış halde bir çalı kümesinin ardından beliren kral ile aniden burun buruna geldi.

Elini hemen şapkasına götürdü Israel –fakat şapkayı çıkarmadan– başını eğerek selam verdi, derken tam uzaklaşmak üzereydi ki tavrındaki bir şey kralın dikkatini çekti.

“Sen İngiliz değilsin –bir İngiliz olamazsın– yo, yo.”

Ölü gibi bembeyaz kesilen Israel bir yanıt vermeye çalıştıysa da ne diyeceğini bilemeden olduğu yerde donakaldı.

“Sen bir Yanki'sin – bir Yanki,” diye tekrar etti kral, acele acele, kekeler gibi.

İsrael bir kez daha yanıt vermeye çalıştı ama yapamadı. Ne diyebilirdi? Bir Kral'a yalan söyleyebilir miydi?

"Evet, evet, sen o inatçı ırkın bir üyesisin – o pek inatçı ırkın. Buraya ne sebeple geldin?"

"Savaşın akıbeti, efendim."

"Affedersiniz Majesteleri," dedi yaklaşmakta olan alçak, itaatkâr bir ses, "bu adam emirleri çiğneyerek patikaya girmiş. Bir hata olmuş, Majesteleri. Çekil yoldan, sersem," diye tısladı İsrael'e dönerek.

Bu sözleri söyleyen, genç bahçıvanlardan biriydi. Anlaşılan İsrael o sabah kendisine verilen talimatları yanlış anlamıştı.

"Defol, seni it," diye tekrar tısladı bahçıvan İsrael'e dönerek, sonra krala dönerek yüksek sesle, "Sizi temin ederim majesteleri, işçinin hatası."

"Çekilsene sen – çek git, onu bana bırak," dedi kral.

Adamın duyamayacak kadar uzağa gitmesi için bir an beledikten sonra, tekrar İsrael'e döndü.

"Bunker Hill'de çarpıştın mı? –o kanlı Bunker Hill'de– hı? hı?"

"Evet, efendim."

"Bir şeytan gibi savaştın – tam bir şeytan gibi, değil mi?"

"Evet, efendim."

"Kırbaçlamaya – askerlerimi kırbaçlamaya katıldın, değil mi?"

"Evet, efendim; ama bunun için çok üzgünüm."

"Hı?– hı?– ne demek o?"

"Maalesef bunu görev bildim, efendim."

"Çok yanıldın – cidden çok yanıldın. Neden bana efendim diyip duruyorsun? Hı?– Senin kralınım– kralın."

"Efendim," dedi İsrael kendinden emin, ancak hürmette kusur etmeden, "benim kralım yok."

Kral bir an çılgına dönmüş gibi gözlerini ona çevirdi; oy-

sa Israel, zerre kadar titremeden, artık her şey açığa çıktığına göre, onun önünde sessiz bir saygıyla dikelmeye devam etti. Aniden arkasını dönen Kral bir anlığına hızlıca Israel'den uzaklaştı, fakat az sonra telaşsız adımlarla geri dönerek şöyle dedi: “Bir casus olduğuna dair dedikodular dolaşıyor –bir casus veya onun gibi bir şey– değil mi? Ama ben biliyorum öyle olmadığını – yok, yok. Sen kaçak bir savaş esirisin, değil mi? Peşine düşenlerden kaçmak için buraya sığındın, değil mi? Öyle değil mi? – hı? hı? hı?”

“Doğru, efendim.”

“Sen dürüst bir âsisin – âsi, evet, âsi. Dinle beni, dinle. Bu konuşmadan kimseye bahsetme. Dinle. Burada, Kew’de kaldığın sürece, güvende olmanı sağlayacağım – sağlayacağım.”

“Tanrı majestelerinden razı olsun!”

“Hı?”

“Tanrı soylu majestelerinden razı olsun!”

“Haydi – haydi – haydi,” diye gülümsedi kral memnuniyetle, “Biliyordum seni fethedeceğimi – fethedeceğimi.”

“Kral değil, kralın merhameti fethetti, majesteleri.”

“Orduma katıl – orduma.”

Israel üzgünce başını eğerek, sessizce iki yana salladı.

“Katılmayacak mısın? Peki, o halde patikaya çakıl döşedöşe gitsin. Pek inatçı bir ırk– cidden pek inatçı bir ırk– pes–pes–pes.”

Böylece homurdanmaya devam eden azametli aslan oradan uzaklaştı.

Hükümdar bu denli ehemmiyetsiz bir sürgün hakkındaki bu bilgiye nasıl ulaşmıştı; kraliyet tacıyla intikal ettiği söylenen, karşısındakinin karakterine bir çırpıda nüfuz etmesini sağlayan o mucizevi yeteneği sayesinde mi, yoksa bahçenin dışında dilden dile dolaşan birtakım dedikodular mı kulağına gelmişti, Israel asla öğrenemedi. Fakat büyük olasılıkla ikinci şık geçerliydi. Israel’in İngiliz olmadığına dair birta-

kım şaibeli haberler, kralla görüşmesinden kısa bir süre önce, daha alt kademedeki bazı bahçıvanlara iletilmişti. İsrail'in vatanına olan sadakatine hâlel getirmeyi zerre kadar istemesek de, Üçüncü George ile yaptığı bu samimi görüşmeden hükümdar hakkında çok olumlu görüşlerle ayrıldığı belirtilmeli. Amerika'ya böylesine zorbaca saldırması için kralı ikna eden şeyin kendi sıcacık yüreği değil, danışmanı olan o lordların buz gibi kafaları olduğuna kâni oldu İsrail. Oysa o güne dek, New England bölgesindeki yaygın kanıyı paylaşarak bunun tam aksi görüşte olmuştu.

Böylece bir tacın ne denli tuhaf ve güçlü bir mucizeye kadir olduğunu, mahrem alanında çoğu kralın, kendisinden bir şey eksiltmediği için kolaylıkla sergilediği o yüce gönüllü tavrın, iyi tabiatlı bahtsız kullar üzerinde ne denli derin bir tesir bıraktığını görüyoruz. Nitekim, serüvenci kahramanımızın o kendine özgü vatanseverliği, yurduna duyduğu o fedakar bağlılığı olmasa, kısa süre sonra kıvılcıklı üniformayı üzerine geçirmiş olurdu. Hatta belki de majesteleri dostunun doğrudan himayesi altında zamanla Britanya ordusu içinde hiç de azımsanmayacak bir rütbeye yükselebilirdi. O durumda zaten, az sonra yapacağımız gibi, onun yıllar boyu gözden ırak, beş parasız halde dolaşıp durmasını takip etmek zorunda kalmazdık.

Kew'de kralın bahçıvanının hizmetinde, bahçe işleri için daha az işçiye ihtiyaç duyulduğu mevsim gelip çatana dek çalışmaya devam eden İsrail, nihayet birkaç kişiyle birlikte işten çıkarıldı; hemen ertesi gün, en son çalıştığı semtteki bir çiftçinin yanında birkaç aylığına işe girdi. Fakat daha bir hafta geçmemişti ki, onun bir âsi yahut kaçak bir mahkûm, bir Yanki! yahut bir casus olduğuna dair o bildik hikâyeye, bu kez daha da büyük bir fesatla yeniden hortlatıldı. Askerler, zağar köpekleri misali, bir kez daha iz üzerindeydi. Sığındığı evler üst üste arandı, fakat iyiliğini isteyen birkaç sami-

mi insanın sadakati ve kendisinin gözünü kırpmayan dikkat ve atikliği sayesinde, kovalanan tilki elden kaçmayı sürdürdü. Gelgelelim bu bitmek bilmez takip onu öylesine bunaltmıştı ki, bir çaresizlik nöbeti sırasında neredeyse teslim olup kaderine boyun eğecekti. Lakin Takdir-i ilahi tam vaktinde onun lehine duruma müdahale etti.

Altıncı Bölüm

**ISRAEL, "PURLEY EĞLENCERİ" NİN
ÜNLÜ YAZARININ DA ARALARINDA OLDUĞU
BİRTAKIM GİZLİ AMERİKAN DOSTLARIYLA TANIŞIR.¹
BU KİŞİLER ONU GİZLİ-KAPAKLI BİR VAZİFE İÇİN
KANALIN ÖTE TARAFINA GÖNDERİRLER**

O dönemde, İngiliz tahakkümüne kuşkusuz maruz kalmış olsalar da, kolonilerin İngiltere içerisinde hiç dostları olmadığı söylenemezdi. Bizzat parlamento bünyesinde, yalnızca uzlaşma yolları önermekle kalmayıp, savaşı bir canavarlık olarak niteleyen ve kınayan bunca vatansever ve yetenekli adam mevcutken, ulus genelinde benzer duygular taşıyan pek çok özel şahsın bulunması ve bunlardan bazılarının bu duygular temelinde gizlice harekete geçmekte beis görmemesi gayet tabiiydi.

Bir gece geç saatte, bir çiftçinin ambarında saklandığı sırada Israel, elinde fenerle bir adamın kendisine doğru yaklaşmakta olduğunu fark etti. Tam kaçmak üzereydi ki adam tanıdık bir sesle ona seslenerek korkmamasını söyledi. Çiftçinin ta kendisiydi bu. Israel'e Brentford'lu bir asilzadeden bir mesaj getiriyordu; mesaj, mültecinin ertesi akşam bu beyefendinin malikânesine uğramasını yürekten rica ediyordu.

Israel ilk başta ya çiftçinin kendisini kandırdığını, ya da

¹ İngiliz siyasetçi, din adamı, filolog ve deneme yazarı Horne Tooke kastediliyor.

bu dürüst adamın güveninin kötü niyetli kişilerce suiistimal edildiğini sandı. Her halükârda, mesajı bir tuzak olarak gördü ve yarım saat boyunca sahiliğine inanmayı reddetti. Fakat sonunda bir açık kapı bırakmaya ikna oldu. Daveti gönderen beyefendi, Brentford'da yaşayan, Âyan Woodcock adında, krala olan bağlılığı şaibeli görünen biriydi, en azından çiftçi böyle söylüyordu. Bu son aktarılan bilgi, etkisini göstermekte gecikmedi.

Ertesi gün karanlık çökerken, çiftçinin tuhaf bir kılığa sokarak gizlediği Israel, sığınağından usulca ayrıldı ve birkaç saatlik yürüyüşün ardından Âyan'ın tuğla duvarlı eski evinin önüne vardı. Kapıyı bizzat açan ev sahibi, karşısında duranın kim olduğunu öğrendiğinde işin içinde herhangi bir bit yeniği olmadığı konusunda Israel'e derhal tam bir ciddiyetle güvence verdi. Bunun üzerine gezgin içeri girmeye ve ev sahibinin kendisini malikânenin arka tarafında bulunan gizli bir odaya geçirmesine razı oldu. Burada iki beyefendi daha oturmaktaydı; üstlerinde, o dönemde adet olduğu üzere, aksesuarla süslenmiş dantelalı uzun mantolar ve ayaklarında gümüş tokalı ayakkabılar vardı.

“Adım, John Woodcock,” dedi ev sahibi, “bu beyefendiler de Horne Tooke ve James Bridges. Her üçümüz de Amerika'nın dostuyuz. Birkaç hafta önce bahsinizi duyduk; davranışlarınız hakiki mavi damgalı bir Yanki olduğunuza bizi ikna ettiğinden sizi, memnuniyetle karşılayacağınızı sandığımız bir iş için görevlendirmeye karar verdik; zira sürgünde bile olsanız, herhalde vatanınıza hizmet etmek konusunda hâlâ isteklisinizdir; bir denizci veya asker olarak değilse de bir gezgin olarak, öyle değil mi?”

“Bunun için ne yapmam gerektiğini söyleyin,” dedi Israel, bir parça tedirgince.

“Sırası gelince,” dedi Âyan gülümseyerek. “Şimdi asıl mesele – sözlerime itimat ediyor musunuz?”

İsrail sorgulayan gözlerle Âyan'a, ardından arkadaşlarına baktı; derken Horne Tooke'un –ki o dönemde siyasi meslek yaşamının dürüst ve tutkulu o ilk evresindeydi– mânâlı, coşkulu, aydınlık yüzüyle karşılaşınca Âyan'a dönerek şöyle dedi: “Dediklerinize inanıyorum, bayım. Şimdi bana ne yapmam gerektiğini söyleyin.”

“Ah, bu akşam yapılması gereken bir şey yok,” dedi Âyan, “hatta önümüzdeki birkaç gün içinde de muhtemelen olmayacak, ama sizi şimdiden hazırlayalım istedik.”

Böyle diyerek konuğuna temel niyetini oldukça muğlak bir şekilde ima etti; bu da bitince, ülkesi için ilk kez eline silah aldığından bu yana başından geçen maceraları anlatmasını rica etti ondan. İsrail'in buna hiç itirazı yoktu; ne de olsa bütün insanlar haklı bir dava uğruna katlandıkları güçlükleri anlatmaktan hoşlanırlar. Fakat hikâyesine başlamadan önce Âyan ona, bembeyaz bir peçete içine yerleştirilmiş bir parça soğuk biftek ile bir kadeh armut şarabı ikram etti ve maceralarını anlattığı sırada kadehini tekrar doldurması için üç kez üsteledi.

İçki gerçi hafifti ama İsrail iki kadehten fazla içmeyi reddetti. Çünkü bu üç beyefendinin, yalnızca hikâyesini can kulağıyla dinlemekle kalmayıp, araya girerek son derece isabetli sorular sorduklarını, hatta kendisini çapraz sorguya çektiklerini farketmişti. Onu temkinli olmaya itti bu durum, çünkü karşısındakilerin aslında kim olduklarından, gerçek niyetlerinin ne olduğundan henüz tam olarak emin değildi. Fakat anlaşılan, Âyan Woodcock ve dostları, her şeyi tümüyle açıklamadan önce, sürgündeki adamın kayıtsız şartsız güven duyulabilecek biri olduğuna tam olarak emin olmak istiyorlardı yalnızca.

Nitekim sonunda, arzu edilen sonuca ulaştılar, zira İsrail'in hikâyesi sona erdiğinde, çektiği güçlükler için duydukları üzüntüyü ifade ettikten ve zorluklara böylesine sa-

bırla katlanarak gösterdiği fedakâr vatanseverliği tebrik ettikten, aynı zamanda Bunker Hill'deki yiğit silah arkadaşlarına da övgüler düzdükten sonra, planlarını ona tüm açıklığıyla anlattılar. O sırada Fransız başkentinde bulunan Doktor Franklin'e önemli bir mesaj götürmek üzere –iletmesi gereken bu mesajı kısa süre sonra kendisine vereceklerdi– Paris'e seyahat edip edemeyeceğini öğrenmek istiyorlardı.

“Bütün masrafların karşılanacak, ayrıca yol harçlığı da alacaksın,” dedi Âyan, “gidecek misin?”

“Bunu düşünmem gerek,” dedi Israel, söylenenler henüz tam olarak aklına yatmamış gibi. Fakat bir kez daha gözlerini Horne Tooke'a çevirmesiyle tereddütleri dağıldı.

Âyan bu defa ona, şüphe çekmemek için, Paris'e hareket edeceği vakte kadar başka bir yere taşınması gerektiğini söyledi. Ona bunun son derece gizli olduğunu tembihlediler, eline bir guinea ile birlikte Brentford'ın birkaç mil ötesindeki White Waltham kasabasında oturan bir beyefendiye götürmesi için bir mektup tutuşturdular ve oraya olabildiğince çabuk ulaşip bir sonraki talimat gelene kadar beklemesini rica ettiler.

Bu kadar bilgiden sonra Âyan Woodcock ondan sağ ayağını öne uzatmasını istedi.

“Niçin?” dedi Israel.

“Niçin olacak, dönüşünde bir çift yeni çizmen hazır olsun istemez misin?” dedi Horne Tooke, gülümseyerek.

“Ah, tabii, hiç itirazım olmaz,” dedi Israel.

“Peki, o halde ayakkabıcının ölçünü almasına izin ver,” diyerek gülümsedi, Horne Tooke.

“Siz alın, Bay Tooke,” dedi Âyan, “siz insan uzuvlarını ölçmek konusunda benden daha yeteneklisiniz.”

“Ayağını uzat sevgili dostum,” dedi Horne Tooke –işte oldu– şimdi de kalbinin ölçüsünü alalım.”

“Onun için, göğüs çevremi ölçün,” dedi Israel.

“Tam aradığımız adam,” dedi Bay Bridges, muzaffer bir edayla.

“Ona bir kadeh daha şarap verin, Âyan,” dedi Horne Tooke.

Çiftçinin verdiği elbiseleri çıkarıp farklı bir kılığa bürünen Israel, izlemesi gereken yola dair ayrıntılı bir tarif aldıktan sonra derhal yaya olarak, menziline doğru yola çıktı. Ertesi sabah White Waltham’a vardığında, kendisine mektubu teslim ettiği beyefendi tarafından büyük bir içtenlikle karşılandı. Amerika’nın İngiltere’deki etkin dostlarından bir diğeri olan bu kişi o ülkede son günlerde olup bitenler hakkında ayrıntılı malumat sahibiydi. Israel ondan pek çok eğlenceli haber işitti. Burada on gün kadar kaldıktan sonra Âyan Woodcock’tan haber ulaştı; Israel’in derhal geri dönmesini istiyor, eve varması gereken saati bildiriyordu, yani ertesi gün gecenin ikisinde. Böylece, bir kez daha gece vakti tek başına yolculuk eden gezginimiz yine aynı odada oturmakta olan önceki üç beyefendi tarafından karşılandı.

“Vakit tamam,” dedi Âyan Woodcock, “Paris’e bu sabah hareket etmen gerek. Ayakkabılarını çıkar.”

“Buradan Paris’e kadar yalınayak mı gideceğim?” diye yanıtlı verdi Israel. Son günlerde White Waltham’da sürdüğü rahat yaşam, munis ve neşeli yanını ortaya çıkarmakta gecikmemişti, her ne kadar önceki deneyimleri tam tersi bir sonuç üretmiş olsa da.

“Ah, hayır,” dedi daima refah içinde yaşamış olan Horne Tooke gülümseyerek; “senin için yedi-numara çizmelerimiz var. Ölçünü aldığımı unuttun mu?”

Böyle diyerek elbise dolabına giden Âyan bir çift yeni çizme ile geri döndü. Altlarına sahte topuklar takılmıştı. Bunların çivisini çıkaran Âyan, Israel’e altlarına gizlenmiş kâğıtları gösterdi. Tülbent gibi ince bir dokuya sahip olan bu kâğıtlar sayesinde çok küçük bir hacmin içine bir sürü yazı sığdırıl-

mıştı. Çizmeler –söylemeye gerek var mı?– hususi bu amaç için imal edilmişti.

“Bunlarla odanın içinde şöyle bir gezin bakalım,” dedi Âyan, Israel botları ayacağına geçirince.

“Hiç kuşku yok kendisini ele verecek,” dedi Horne Tooke, “Baksana nasıl da gıcırıyor.”

“Yapmayın ama, şakası bile hoş değil,” dedi Âyan. “Şimdi, kıymetli dostum, temkinli ol, ayık ol, tetikte ol, ama her şeyden önemlisi süratli ol.”

Gerekli bütün talimatları ve bir miktar parayı aldıktan sonra Bay Tooke ve Bay Bridges’le vedalaşan Israel, Âyan tarafından gizlice alt kata geçirildi ve beş dakika içinde Londra Charing Cross’a doğru yola çıkmıştı bile; varır varmaz Dover’a giden posta arabasına binip oradan da bir posta gemisiyle Calais’ye hareket etti. Kıyıya ayak bastıktan on beş dakika sonra Fransız topraklarında Paris’e doğru yol almaktaydı. Sağ salım şehre vardı; bir Amerikalı olduğunu özgürce beyan ettiğinde o dönemde Amerika’yla arasından su sızmayan bu ülkede yabancıların bile nazik ilgisiyle karşılandı.

Yedinci Bölüm

**PONT NEUF ÜZERİNDE TUHAF BİR MACERANIN
ARDINDAN ISRAEL, ÜNLÜ BİLGE DR. FRANKLIN'IN
HUZURUNA VARDIĞINDA, ONU TASTAMAM MÂRUF VE
DÖRT BAŞI MÂMUR MEŞGALELER İÇERİSİNDE BULUR**

At arabasının onu bıraktığı noktada Israel kendisine verilen yol tarifini izleyerek Doktor Franklin'i bulmak üzere Pont Neuf'ü geçmekte olduğu sırada, köprü'nün yanında, at üzerindeki IV. Henry heykelinin tam altında duran bir adam ona seslendi. Adamın önünde yerde, küçük, pasaklı bir sanduka, sandukanın bir yanında bir kutu ayakkabı boyası, diğer yanındaysa birkaç fırça duruyordu. Elinde tuttuğu bir diğer fırçayı zarif bir hareketle havaya kaldırarak davetini nazikçe yineledi.

"Ne istiyorsun benden, komşum?" dedi Israel, hafif tedirgin bir şaşkınlıkla duraksayarak.

"Ah Mösyö," diye haykırdı adam ve geveze bir nezaketle bir torba dolusu Fransızca lafı sıralayıverdi, tabii zavallı Israel buna hepten Fransız kaldı. Fakat adam diliyle anlatmayı başaramadığı şeyi bu kez el-kol hareketleriyle gayet iyi açıklamıştı. Az önce yağan yağmurda sınılsıklam olan köprü'nün çamurlu haline, sonra yolcunun ayaklarına ve nihayet elindeki fırçaya işaret ederek Israel gibi şık görünümlü bir beyefendinin cilasız çizmelerle ortada görünmesinden duyduğu

derin üzüntüyü belirtiyor, bir yandan da üzerlerindeki leke-leri çıkarmayı teklif ediyordu.

“Ah Mösyö, Mösyö,” diye bağırdı adam, sonunda Israel’in yanına koşarak. Sonra, nazik bir zorlamayla onu sandukasının yanına doğru sürükledi; bu gönülsüz müşterinin sağ ayağını sandukanın üzerine koymuş, hararetle tam işe koyuluyordu ki aniden korkunç bir kuşkuyla aydınlanan Israel, kutuya sert bir tekme indirdiği gibi sahte tabanlarına kuvvet kaçmaya başladı ve çılgınca koşarak köprünün öbür yanına vardı.

Nezaketine böylesine nankörce karşılık verilmesine ifrit olan adam ise onun peşine düşmüştü; bunun üzerine kuş-kularında haklı çıktığına iyice ikna olan Israel daha da hızlanarak çok geçmeden çevikliği sayesinde takipçisini atlatmayı başardı.

Nihayet kendisine tarif edilen sokağı ve evi bulduğunda, çaldığı kapı çok tuhaf bir biçimde kendiliğinden açıldı; bu beklenmedik sihir karşısında epeyce hayrete düşen Israel, kemerli, geniş bir koridordan geçerek bir iç avluya ulaştı. Ortalıkta neden kimseciklerin görünmediğini merak ettiği sırada birden, küçük, loş bir pencereden birisi ona seslendi. Yaşlı bir adam orada oturmuş ayakkabı tamir ediyor, yanında duran yaşlı bir kadın ise başını koridora uzatmış yabancıyı pürdikkat süzüyordu. Bunlar hamal ve karısıydı; beriki Israel’in seslendiğini duyunca bulundukları küçük daireden idare edilebilen bir yay aracılığıyla görünmeden ona kapıyı açmıştı.

Doktor Franklin’in adını duyan yaşlı kadın, pürtelaş ininden dışarı fırlayıp Israel’i büyük bir nezaketle avlunun karşısına geçirdi, üç kat merdiven çıktıktan sonra geniş binanın arka tarafında bulunan bir kapıya ulaşılar. Israel kapıyı çaldığı sırada kadın yanından ayrıldı.

“Girin,” dedi bir ses.

Ve Israel bir anda kendini muhterem Doktor Franklin'in huzurunda buldu.

Bir büyücü cüppesini andıran, tuhaf cebir işaretleriyle bezeli dökümlü bir entariye –hayranlarından bir Markiza'nın pahalı armağanıydı– bürünmüş, arı kovanı gibi karmakarışık saçlarının üzerine siyah setenden bir bere takmış olan ciddi adam, fil-ayağı biçiminde oymalı ayakları olan kocaman, güneş kursu gibi yusyuvarlak, eski bir masada oturuyordu. Masanın üzeri matbu kâğıtlar, evrak dosyaları, rulo yapılmış elyazmaları, ahşap ve metalden garip maket parçaları, çeşitli dillerde yazılmış tuhaf bildiriler ve yayınevleri için hazırlanmış örnek nüshaların da arasında olduğu tarih, mekanik, diplomasi, ziraat, siyasal iktisat, metafizik, meteoroloji ve geometri dallarını kapsayan her nevi kitapla kaplıydı. Duvarlar tekinsiz görünüyordu; türlü türlü barometreler, şaşırtıcı icatlara ait çizimler, Yeni Dünya'da bulunan uzak ülkelere ait, ortalarındaki kocaman boş alanın üzerine geniş aralıklarla, her bir harf aralığı on iki meridyeni kaplayacak şekilde “ÇÖL” sözcüğü yazılı olan kocaman haritalar –gelgelelim doktorun kendi elinden çıkma koyu bir kalem izi, matbu sözcüğün üzerini sanki bir kalemde silmek istermiş gibi boydan boya çizmişti– Avrupa'nın çeşitli bölgelerine ait karmaşık topografik ve trigonometrik çizimler; geometrik diyagramlar ve bilimüm şaşırtıcı bilimsel tablo ve pano çepeçevre asılmıştı.

Odanın kendisi de ne kadar eski olduğuna dair bariz ibareler taşıyordu. Badanasız duvarın bir bölümünde çatlaklar vardı ve tozla kaplı olduğundan, loş ve karanlık görünüyordu. Oysa ihtiyar kiracı, yüzü kırışmış olsa da, derli toplu ve dinç bir görünüm arz ediyordu. Duvar da bilge de aynı hamurdan yapılmıştı: çimento ve kum. Her ikisi de yaşlıydı ama duvarın içindeki kaba toprak, uzun asırlar boyu içten içe çürümüş de olsa, solmuş, lekeli tabakayı atıp dış-

tan hâlâ yepyeni görünmesini sağlayacak bir kat boyadan yoksundu; oysa bilgenin harcında bulunan canlı kum ve çimento, ruhunun koruyucu tomurcuklarıyla bir fresk gibi bezenmişti.

Hava sıcaktı; odanın içi, rıhtıma bırakılmış eski bir Karayip fıçısı gibi, vızıldayan sineklerle doluydu. Fakat bilge kiracı bunların ortasında kıpırtısız, soğukkanlı bir şekilde oturuyordu. Uğraşlarının ve düşüncelerinin alemine dalmış olduğundan ne bu haşerat, ne de gündelik dert ve tasalar, onu zerre kadar ırgalamıyordu. Bu dingin, metin ve olgun ihtiyar filozof görülmeye değer bir manzaraydı. Sokaktaki adamı keskin bir biçimde sorgulamak, daha sonra da onun üzerine uzun uzun kafa yormak suretiyle, bütün bu acayip aletlerin, tablo ve kitapların arasında, sonunda böylesine mucizevi bir şekilde bilgelige erivermişti. Orada, bütün o dönüp duran sineklerin arasında hiç kımıldamadan öylece oturuyor, öğle vakti ormanda yaprakların çıkardığı belli belirsiz hışırtıya benzer bir sesle, yaşlı bir meşenin gövdesi gibi koyu renkli ve kabukları soyulmuş bir ciltle kaplı eski, paramparça bir kitabın sayfalarını çeviriyordu. Yüzünden sağlık fışkıran bu vakur şahsiyet, doğaüstü bir bilgiye malik olsa gerek diye düşünüyordu insan; en azından çok derin bir öngörü, dost canlısı bir nüktedanlık ve amelî bir bilgelige. Yaşlılık, yetilerini hiç de köreltmişe benzemiyordu, aksine onu bilemişti sanki; tıpkı kaliteli çelikten yapılan eski yemek bıçaklarının uzun süre kullanıldığında bilendiği, mızrak gibi sivrildiği, balina kemiğine benzer bir esneklik kazandığı gibi. Gelgelelim, yetmiş iki yılı devirmiş olmasına rağmen (o sırada tam yaşı buydu) böylesine dipdiri ve güçlü kuvvetli görünmekle birlikte, aynı zamanda Nuh nebiden kalmışçasına ihtiyar bir görünümü de vardı adamın. Tam olarak takvim yaşı değil, bilgelik yaşıydı bu. Ak saçları ve müşfik alnı, geçmişten olduğu kadar gelecekte de bahsediyordu. Yedin-

ci yirmisinde gibiydi, yetmiş yıllık öngörüye yetmiş yıllık da hafıza eklenince, eder yedi yirmilik.

Gelgelelim Israel odaya adımını attığında bütün bunların farkına varmadı, zira bilgenin yüzü değil, sırtı dönüktü.

Hasılı, pürdikkat vazifesine odaklanmış olan kuryemiz, az önceki koşunun etkisiyle soluk soluğa ve hararetle odaya girdiğinde, şimdilik ne odaya ne de sahibine dair pek fazla izlenim edinememişti.

“*Bon jour, bon jour, mösyö,*” dedi bilge adam neşeli bir sesle, fakat o anda arkasını dönemeyecek kadar meşgul.

“Nasılsınız, Doktor Franklin,” dedi Israel.

“Ah! Kızılderili mısırı kokusu alıyorum,” dedi Doktor, bir çırpıda oturduğu yerde arkasına dönerek. “Hemşehrim, oturun sayın bayım. Evet, haberler nasıl? Mühim bir şey var mı?”

“Bir dakika, efendim,” dedi Israel odanın öte yanındaki bir sandalyeye doğru yürüyerek.

Yerde halı yoktu; koyu renk ahşap parke döşeli zemin, Fransız usulü kaygan bir vernikle cilalanmıştı. Israel’in böyle kaygan bir zemine alışkın olmayan ayakları sanki buz üstünde yürüyormuşçasına tuhaf bir biçimde kaydı, düşmekten zor kurtuldu.

“Çizmelerinizin topuğu pek yüksek gibi geldi bana,” dedi tutumlu ve ciddi adam, gözlüğünün üzerinden keskin gözlerle yere doğru bakarak, “Bu kadar yüksek topuklu giymenin hem deri israfı olduğunu, hem de bacağınızı kırma tehlikesi taşıdığını bilmiyor musunuz? İlk fırsatta bu israfa karşı bir bildiri yazmalıyım. Fakat Tanrı aşkına, şimdi ne yapıyorsunuz? Çizmeler ayağınızı mı sıkıyor, dostum, niçin öyle bir ayağınızı havaya kaldırıyorsunuz?”

Bu arada Israel sandalyeye oturmuş, sağ ayağını sol dizinin üzerine koymak üzereydi.

“Ne kadar budalaca,” diye sözlerine devam etti bilge adam,

“mantık sahibi bir mahlûkun ayağına küçük gelen çizmeler giymesi. Doğa akıllı canlıların böyle yapmasını isteseydi ayağı kemik, kas ve et yerine yekpare kemikten yaratabilirdi, ya da yekpare demirden. – Ama – Şimdi anladım. Bekleyin!”

Ve bir hamleyle kendi terlikli ayaklarının üzerinde doğrulan muhterem bilge, kapıya doğru koşarak sürgüyü çekti. Ardından, avlunun karşısındaki pek çok pencereye bakan penceresinin perdesini dikkatlice örterek Israel’e işine devam etmesini söyledi.

“Bu defa yanılmışım,” dedi Doktor, gülümseyerek, Israel belgeleri, sakladığı garip oyuktan çıkardığı sırada, “sizin yüksek topuklarınız, nafile bir gösteriş olmak bir yana çok manidarmış meğer.”

“Hem de nasıl, doktor,” dedi Israel, kâğıtları ona doğru uzatarak. “Az önce bunları neredeyse kaptırıyordum.”

“Nasıl? Nasıl oldu bu?” dedi bilge, kâğıtları hevesle kurcalayarak.

“Şurada Seen’in üzerindeki taş köprüyü geçerken”–

“Seine” –diye sözünü keserek Fransızca telaffuzu verdi Doktor– “Yeni bir sözcüğü daima ilk anda doğru öğren, dostum, böylece daha sonra asla hata yapmazsın.”

“İşte, oradaki köprüden geçiyordum, arkamdan kim selse beğenirsiniz – şüpheli görünen bir adam, çizmelerimi boyamak bahanesiyle, çaktırmadan topukları çıkarmaya ve size getirdiğim bütün bu kıymetli evrağı çalmaya kalktı.”

“Sevgili dostum,” dedi ciddi adam, konuğuna inceleyen bir bakış fırlatarak, “zamanında çok güçlükler çektiniz, değil mi? Kendiniz gibi insan soyundan varlıkların saldırısına, kovalamasına, kötü muamelesine maruz kaldınız, öyle değil mi?”

“Kaldım tabii, Doktor, evet, hem de nasıl.”

“Tahmin ettiğim gibi. Kötü muamele görmek sizi maalesef şüpheli birine dönüştürmüş, dürüst arkadaşım. Sefalet,

ister masumiyetten kaynaklansın isterse suçtan, neden olduğu en kötü sonuç istisnasız bütün insanlara güvensizlik duymaktır. Hiç şüphe duymamak kimi zaman insana akılsızlıktan daha fazla zarar verir gerçi ama çok fazla şüphe de kıt akıl kadar kötüdür. Rastladığın o adam, dostum, muhtemelen hiçbir art niyet gütmüyordu; ne sen ne de yüksek topukların hakkında en ufak fikri yoktu; tek istediği, çizmelerini fırçalayıp üç-beş kuruş kazanmaktı. Bu tür ayakkabı boyacıları daima köprüünün üzerinde mesken tutar.”

“O halde sandukasını tekmeleyip kaçtığım için çok üzgünüm. Ama beni yakalayamadı.”

“Nasıl yani? Kuşkusuz, dürüst arkadaşım, sen— önemli gizli bilgileri taşımakla görevlendirilmiş olan sen— özellikle gönderildiğin bir başkentin kamusal caddelerinde masum bir adamın boya kutusunu tekmelemek gibi basiretsizce bir davranışta bulunmadın, değil mi?”

“Evet, öyle yaptım, Doktor.”

“Bir daha sakın böyle akılsızca davranma. Polis seni yakalasaydı, neler olabilirdi, bir düşün.”

“Pek akıllıca bir iş değildi, tabii, doktor. Ama görüyorsunuz ya, kötü bir niyeti olduğunu sandım.”

“Ve yalnızca kötü bir niyeti olduğunu sandığın için hemen *senin* ona kötülük *yapman* mı gerekiyordu? Bu zayıf bir mantık. Neyse, şimdi ben bu kâğıtlara göz atarken sen de söylediklerim üzerine düşün biraz.”

Yarım saat kadar sonra, doktor kâğıtları masanın üzerine bırakarak yeniden Israel’e döndü ve gözlüklerini gayet sakince çıkararak olabildiğince nazik ve samimi bir edayla ona, Pont Neuf üzerinde yaptığı o basiretsiz hareket üzerine teferruatlı, babacan bir nasihat verdi; sonra da, cüzdanını çıkarıp Israel’in avcuna üç gümüş para koyarak, o adamı hemen o gün bulup, talihsiz hatası için hem af dilemesini hem de onu telafi etmesini tembihledi.

“Hepimiz, dürüst dostum,” diye devam etti Doktor, “ister istemez hata yaparız, bu yüzden de yaşamdaki en önemli sanat, hataları nasıl onaracağını bilmektir. Hataları onarmanın bir yolu dürüstlüktür. O yüzden bu adamın sandukasına verdiği zararı öde. Gelelim öteki konuya; sen kimsin, dostum? Bana mektubu gönderen kişiler burada adının İsrail Potter olduğunu, Amerikalı, kaçak bir savaş esiri olduğunu söylüyorlar, ama daha fazla bilgi vermiyorlar. Hikâyeyi senin kendi ağzından dinlemek isterim.”

İsrail derhal söze başladı ve Doktora o ana dek başından geçen maceraların hepsini bir çırpıda anlattı.

“Öyle zann ediyorum, denizin öte tarafına, arkadaşlarının yanına dönmek arzusundasın, değil mi?”

“Hem de nasıl, Doktor” dedi İsrail.

“Öyle zann ediyorum, sana bir bilet ayarlayabileceğim.”

İsrail’in gözleri memnuniyetle parladı. Bunu fark eden müşfik bilge sözlerine şöyle devam etti: “Fakat şu sıralar ne olacağı belli olmaz. Sevinç ihtimali karşısında asla coşkuya kapılma; karamsarlığa düşmeden, musibet alametlerini göz önünde tut. Hayatım bana bunu öğretti, dürüst dostum.”

İsrail, sanki bir erik tatlısı burnunun ucuna kadar getirilmiş de sonra birdenbire çekilip alınmış gibi hissetti.

“Muhtemelen bir-iki gün içinde, sana birkaç evrak vererek seni bana gönderen kişilere geri dönmeni isteyeceğim. O durumda bir kez daha buraya gelmen gerekecek, sonra da, iyi yürekli dostum, seni tekrar sağ salim evine göndermek için ne yapılabileceğine bakacağız.”

İsrail onu teşekkür yağmuruna tuttuğu sırada bilge sözünü kesti.

“Tanrı’ya, dostum, ne kadar minnet duyulsa azdır, fakat insana minnet duymanın bir ölçüsü olmalı. Hiç kimse bir dostuna sınırsız minneti hak edecek kadar iyilik etmiş olamaz. Yardım gören kişinin aşırı minneti, yardım eden kişi-

de kibir ya da küstahlığa yol açar. Şimdi, senin eve dönme-
ne yardımcı olmakla –eğer bunu yapmak elimden gelirse–
olsa olsa memleketimizin bir görevlisi olarak resmi görevi-
min bir kısmını yerine getirmiş olacağım. Bu yüzden bana
hiçbir şey borçlu değilsin, sadece az önce avcuna koyduğum
şu bozuk paralar hariç. Fakat bunu da bana geri vermekten-
se, memlekete döndüğünde karşına çıkan ilk dul asker eşi-
ne verebilirsin. Bunu sakın unutma, çünkü bu bir borç, bana
karşı mali borcun. Yanki parası olarak çeyrek dolara tekabül
ediyor. Unutma, çeyrek dolar. Dürüst dostum, mali konu-
larda daima yelkovan gibi kesin ol, karşındaki her kim olur-
sa olsun, ister baban isterse bir yabancı, ister bir köylü ister-
se kral, şerefine zerre kadar halel getirme.”

“Peki, Doktor,” dedi Israel, “madem bu işlerde kesin-
lik şart, izin verirseniz borcumu bana ödünç verilen bu pa-
rayla ödeyeyim. Böylece hata yapma ihtimali olmaz. Brent-
ford’lı arkadaşlarım sağolsunlar, harcayacak yeteri kadar pa-
ram var, köprü üstündeki ayakkabı boyacısıyla hesabı kapa-
tabilirim. Verdiğiniz parayı kabul etmemin tek nedeni, böy-
lesine nazikçe önerilmiş bir şeyi geri çevirmek kabalık olur
diye düşünmemdi.”

“Dürüst dostum,” dedi Doktor, “bu açık sözlülüğünü sev-
dim. Parayı geri alacağım.”

“Umarım faizi yoktur, Doktor,” dedi Israel.

Gözlük camlarının üzerinden munisçe Israel’e bakan bilge,
yanıt verdi: “Sevgili dostum, mali konularda asla şakacı dav-
ranmaya kalkma. Ne cenazelerde ne de bir iş bağlarken asla
şaka yapma. İkimiz arasındaki bu mesele sana belki önemsiz
gibi geliyor, ama önemsiz işler mühim ilkelere bağlı olabilir.
Fakat şimdilik bu kadarı kâfi. Derhal gidip ayakkabı boyacı-
sını bulsan iyi edersin. Onunla sorununu hallettikten sonra
buraya dön; bitişikte senin için hazırlanmış bir oda bulacak-
sın, Paris’te kaldığın süre boyunca orada kalacaksın.”

“Ama İngiltere’ye geri dönmeden önce şehri biraz dolaşmak isterdim,” dedi Israel.

“İş, eğlenceden önce gelir, dostum. Paris’ten ayrılıp Calais’ye gidene dek kesin surette odanda kalmalısın, sanki benim elimde esirmişsin gibi. Senden ne zaman yola çıkmanı isteyeceğimi şimdilik bilmediğimden odanda kalman şart. Fakat Brentford’dan geri geldiğinde, o zaman, her şey yolunda giderse, Amerika’ya giden gemiye binmeden önce bu ünlü başkenti keşfetme fırsatı bulacaksın. Şimdi doğru git ve ayakkabı boyacısına parayı ver. Dur, bozuk parayı hazırladın mı? Sokağın ortasında bütün paranı çıkarmayasın.”

“Doktor,” dedi Israel, “o kadar da saf değilim.”

“Ama sandukayı devirdin.”

“O cesarettendi, Doktor.”

“Lüzumu yokken cesaret gösterisi yapmak, saflığın dik âlâsıdır, dostum. – Paranı say. Adama İngiliz değil Fransız parası vereceksin, unutma. – Hah, bu yeterli – şu üç bozuk para yeter. Bunları paranın geri kalanından ayrı bir cebe yerleştir. Şimdi doğru köprüye, acele et.”

“Dönüşte bir yerde durup yemek yiyebilir miyim, Doktor? Buraya gelirken yolda birkaç yiyecek dükkânı görmüşüm de.”

“Burada onlara kafe ve restoran deniyor, dürüst dostum. Söyle bana, sınırsız bir servete mi sahiptin sen?”

“Pek sınırsız sayılmaz,” dedi Israel.

“Tahmin etmiştim. Biraz şarap içileceği vakit ara sıra bir arkadaşının evinde yemeğe gitmek iyidir, ama yoksul bir adamın kendi hesabından dışarıda yemek yemeye kalkması kötü bir siyasettir. Evde yemek yiyebileceğin zaman asla böyle dışarıda yemeye kalkma. Sakın yolda durayım deme, dostum, dosdoğru buraya dön, yemeği evde, benimle birlikte bedavaya yiyebilirsin,”

“Nezaketiniz için çok teşekkürler, Doktor.”

Böylece İsrail, Pont Neuf'ün yolunu tuttu. Oradaki görevini başarıyla tamamlayarak Doktor Franklin'in yanına geri döndüğünde bu kıymetli elçiyi sofrada kendisini bekler halde buldu; Doktorun âdeti olduğu üzere yemek, yakındaki bir lokantadan sipariş edilmişti. İki kişilik servis hazırlanmıştı. Yemeği dağıtacak bir hizmetçi olmadığından ev sahibi ve misafir beraber masaya oturdular. Yalnızca tek bir ana yemek vardı, kuzu haşlama ve bezelye. Bunun dışında ekme ve patatesten başka bir şey yoktu. İçine renksiz bir içecek doldurulmuş, sürahiye benzer renksiz bir cam şişe muhterem elçinin dirseğinin bitişiğinde duruyordu.

“Bardağını doldurmama izin ver,” dedi bilge.

“Beyaz şarap, di mi?” dedi İsrail.

“En eski beyaz şarap markası, sağlığına içiyorum, dürüst dostum.”

“Ama bu sade su,” dedi İsrail, tadına bakarak.

“Sade su, sade insanlar için çok yararlı bir içkidir,” diye yanıtladı bilge adam.

“Evet,” dedi İsrail, “ama Âyan Woodcock bana armut şarabı ikram etmişti, White Waltham'daki diğer beyefendi ise porto şarabı vermişti, öteki arkadaşlarım da brandy ikram etmişlerdi.”

“Pekâlâ, dürüst dostum; armut şarabı, porto ve brandy'yi seviyorsan, Âyan Woodcock'un, White Waltham'daki beyefendinin ve diğer arkadaşlarının yanına dönene kadar bekle, böylece armut şarabı, porto ve brandy içebilirsin. Ama benim yanımdayken sade su içeceksin.”

“Anlaşılan öyle olacak, Doktor.”

“Bir kadeh porto şarabı kaç mal olur dersin?”

“Üç İngiliz kuruşu civarında, Doktor.

“O dediğin, adi porto olmalı. Peki üç İngiliz kuruşuyla kaç tane ekme alınır?”

“Üç küçük somun, Doktor.”

“Bir kişi bir yemekte kaç kadeh porto şarabı içebilir dersin?”

“White Waltham’daki beyefendi bir akşam yemeğinde bir şişe içmişti.”

“Bir şişeden tam on üç kadeh çıkar – adi şarap olduğunu varsayarsak, otuz üç kuruş eder. Eğer iyi kalite olursa ki ak-lı başında olan herkesin içmesi gereken budur, çünkü en az zehirli olanıdır, bunun dört katı eder, yani yüz elli altı kuruş ki bu da yetmiş sekiz adet iki kuruşluk somuna karşılık gelir. Peki, bir insanın yetmiş sekiz somun ekmegi bir otu-ruşta mideye indirmesi haddinden fazla müsriflik değil mi sence de?”

“Ama o bir şişe şarap iti, yetmiş sekiz tane iki kuruşluk somun yemedi ki, Doktor.”

“Yetmiş sekiz somun değerindeki parayı iti ki bu da so-munları içmek demektir, çünkü para ekmektir.”

“Ama onun harcayacak bir sürü parası var, Doktor.”

“Harcayacak para demek, bağışta bulunacak para demek-tir. Bu beyefendi bolca bağışta bulunuyor mu?”

“Bildiiğim kadarıyla, hayır, Doktor.”

“yleyse harcayacak hiç parası olmadığını düşünüyor ve harcayacak hiç parası olmadığını düşündüğü halde parasını her gün msrife bir güzel içtiğine göre, bana öyle geliyor ki bu beyefendi kendiyle çelişiyor, dolayısıyla da senin ve be-nim gibi sade ve aklı başında vatandaşlar için pek iyi bir r-nek teşkil etmiyor. Dürüst dostum, eğer yoksulsan, paha-lı bir lüks olan şaraptan uzak dur; eğer zenginsen, ölümcül bir iptila olduğu için ondan yine uzak dur. Sade sudan şaş-ma. şimdi, sevgili dostum, eğer yemeğini bitirdiysen, sofra-dan kalkalım. Arkadan pasta gelmeyecek. Pasta, zehirli ek-mektir. Asla pasta yeme. Sade bir insan ol ve sade şeylerden şaşma. şimdi, dostum, benim akşam saat dokuza kadar yal-nız kalmam gerekiyor, sonra yeniden senin hizmetinde ola-cağım. Bu arada sen de odana gidebilirsin. Bitişikteki oda-

yı senin için hazırlattım. Fakat boş oturmamalısın. İşte sana *Yoksul Richard'ın Yıllığı*, son konuşmamız üzerine buna samimiyetle göz atmanı tavsiye ediyorum. Ve bu da Paris şehir rehberi, İngilizce yazılmış, okuyabilirsin. Bunu iyi incele ki İngiltere'den geri geldiğinde Paris'i gezmeye, harikalarını görmeye fırsatın olursa, bütün önemli yerlerin tarihine aşina olasın. İnsan bu dünyada bilgiyi lâzım olmadan önce edinmeli, tıpkı New England'daki hemşehrilerimizin gelecek kış kullanacakları yakıtı yazdan hazır ettikleri gibi."

Böyle diyerek, bu mütevazı bilge, bu her-eve-lazım Platon, alçakgönüllü misafirini kapıya geçirdi ve koridorda dikelerek onun için ayrılan daireye açılan kapıyı işaret etti.

Sekizinci Bölüm

DR. FRANKLIN VE LATİN MAHALLESİ HAKKINDA BİRKAÇ HUSUS

Gerek zamansal olarak gerekse meziyetleri bakımından Amerikan elçilerinin en önde geleni, zihninin siyasi yetisiyle olduğu kadar davranışlarının kırsal sadeliğiyle de ünlenmişti. Belli bir açıdan bakıldığında, kadim şarka özgü bir havası vardı Benjamin Franklin'in. Kutsal kitaptaki adaşıyla birtakım benzerliklerinin de olmadığı söylenemezdi. Hakkını vermek gerekir: Yakup Peygamber'in hikâyesini ilginç kılan şey, köylü saflığının altında ışıldayan dünyevî bilgeliği ve İtalyanlar'a has o iş bilir vasfının yanı sıra, özverili bağlılığıydı. Diplomat ile çoban, kutsal kitaptaki yılan ile güvercin misali, iç içe geçmiştir onda ki tesadüfi bir birleşim değildir bu. Otağında oturan yanık tenli bir Machiavelli.

Üstelik seyyar bir derebeyliğin ağası olarak sahip olduğu üne karşın Yakup'un sırtında elde dokunmuş bir esvap vardı; tutumlu elçinin ise sade mantosuyla pantolonunu duymayan var mı?

Franklin tepeden tırnağa tutarlıydı. Giyim kuşamında da imla işaretlerinde olduğu kadar dikkatliydi; derli toplu, yalın, ne ifrat, ne tefrit. Bazı yapıtlarında üslubu, sarahat tim-

sali Malmsbury'li Hobbes'un ne tek kelime eksik, ne de tek kelime fazla içeren mükemmel cümlelerinden geri kalmazdı. Hobbes ve Franklin'in zihinsel alışkanlıkları birkaç noktada, özellikle de oldukça önemli bir noktada çakışıyordu. Nitekim, farklı topraklarda ve devirlerde yaşamış olmaları bir yana bırakılırsa, tarihte Yakup, Hobbes ve Franklin'den daha çok birbirine benzeyen bir üçlüye zor rastlanır: labirent gibi bir zihne, ancak sade bir dile sahip olan bu Melon Şapkalılar,¹ hem birer siyasetçi hem de birer filozof, büyük fırsatların aman vermez avcıları, mutedil birer saraylı, pazenlere bürünmüş iş bitirici birer büyücüydüler.

Genel alışkanlıklarına uygun biçimde Doktor Franklin, Fransız Sarayı'nda geçirdiği dönemde aristokratlara mahsus banliyölerde ikâmet etmedi. Hırpani pantolonu ve bilimsel zevklerinin, Seine Nehri'nin diğeri yakasındaki konut bölgesine daha uygun düştüğü kanaatindeydi. Hem ariflerin hem de tasarrufun mekânı Latin Mahallesi, felsefenin bu Yoksul Richard'ını emektar inzivasına davet ediyordu. Burada puslu, soğuk, yağmur çiseleyen Kasım sabahlarında, asırlık Sorbonne'un koyu renkli dört duvarı içinde, ayağında terliğiyle kupkuru metafizik üstadı, ulvî düşünceleri ve hırpani giysilerle dolu gardırobunun Avrupa çapında ün saldığından bihaber, bir sonraki konuşmasının konusu üzerinde derin düşüncelere dalmış bir halde geziniyordu; aynı sırada, üst katlardaki viran odaların birinde, paspal bir bornoza sarınmış çipil gözlü bir kimyager, sol gözünün üzerini örten yeşil renk kirli bir bantla, imbik ve krözelerin üzerine iki büküm eğilmiş hunharca çalışarak asitler arasındaki yeni itme kuvvetlerini keşfetmek için, bir gözünü kaybetmesine neden olan o tuhaf patlamanın benzerlerini tekrar göze almaktaydı; az ötedeki caddelerin yüksek kiralık bloklarında ise,

1 17. yüzyılda Quaker mezhebine mensup olanların giydiği şapka türü; argoda Quaker anlamına gelir.

Fransa'nın dört bir yanından gelen yerli genç öğrencilerin kimisi kir içindeki şapkasını ütülüyor, kimisi gömleğinin kırmış teğellerini mürekkeple siyaha boyuyor, pembe kurdeleli küçük sevgilileriyle Lüksemburg Bahçesi'nde gezintiye çıkmak için hazırlık yapıyorlardı.

Bir zamanlar şehir eşrafının mesken tuttuğu Latin Mahallesi'nin hâlâ ev sahipliği yaptığı nice eski bina, görkemli mimarileriyle mevcut sakinlerin mütevazı alışkanlıklarına bütünü tezattır. Semtin bazı kısımlarında kasvetli ve izbe bir hava hâkimdir; manastırları, batıl işleri çağrıştıran bir hava. Koyu gri taşlardan yapılmış, sessiz, kemerli, demir kafesli eski yapı kütlelerinin her iki yanda sıralandığı o ıssız, daracık yollarda –ki terk edilmişliğin kehanetini taşır– insan neredeyse bir sonraki köşeyi dönünce elinde Kara Büyü ik-siriyle dolu ürkütücü bir şişe tutan Paracelsus'a yahut Keşiş Bacon'a² rastlayacağını sanır.

Fakat kiracıların oturduğu binaların hepsi bu denli kasvetli değildir. Nispeten çağdaş yapılar bir yana, daha üst sınıfa ait olan diğerleri, dıştan ne kadar asık suratlı görünseler de, iç mekânın tefrişatında neredeyse kadınsı bir neşeyi yansıtır. Bu metropolün bütün iç mekânlarında kadın elinin süsleyen veya yumuşatan veya perdeleyen etkisi hissedilir. Agustüs Sezar, Roma şehri üzerinde nasıl iz bıraktıysa, Fransız kadını da Paris'te o derece bariz bir iz bırakmıştır. Tıpkı tabiatın eli gibi, bu elin de ondan başkasına ait olamayacağını anlarsınız. Gelgelelim kimi zaman işi abartır, tıpkı şakayı meydana getirirken doğanın yaptığı gibi; kimi zaman da baştan savma davranır, zakkumu var eden doğanın yaptığı gibi; veya –ekseriyet– biraz lakayt davranır, ayırık otunu yaratan doğanın yaptığı gibi.

2 Paracelsus: 1. yüzyılda Roma İmparatorluğu'na bağlı Efes şehrinde yaşayan, tıp alanında uğraş veren Celsus'a nazireyle Paracelsus (Celsus'un takipçisi) adını alan 16. yüzyıl mucidi, tıp ve astrolojinin yanında büyüyle meşgul olmuştur.

İşte, muhterem Amerikan elçisi, Passy'deki kır evine teşrif etmediği zamanlarda, Latin Mahallesi'nin bu samimi ortamında, yukarıda bahsedilenlere benzer eski bir binada, *Palais des Beaux Arts* ile Sorbon Koleji'nin tam orta noktasında otağını kuruyordu. Onun bu mazbut yaşam tarzı, demir parmaklıklarından bile altın kaplamanın eksik olmadığı, başkentlerin bu en şatafatlısında, gösteriş meraklılarının onun hakkındaki izlenimini zedelememişti. Franklin erkek adam, bilge adam ve ihtiyar bir adam olduğu kadar kadınların da gözbebeği idi. Paris'in en seçkin mürekkep yalamışlarının hamiliğini kabul etmekle kalmamış, yetmiş ikisinde Saray'ın en soylu güzellerinin el bebek-gül bebek gözdesi olup çıkmıştı. Başlangıçta modaya körü körüne uyarak ünlü bir *savan* olduğu için cazibesine kapılanlar, onun Platonvari hoş sohbeti karşısında daimi birer hayrana dönüştüler. Dünyayı adamakıllı ölçüp tartmış olan Franklin, içinde herhangi bir role talip olabilirdi. Mizacı gereği bilgiye yönelen zihni, çoğunlukla vakur olsa da asla ciddi değildi. Kimi zaman başkalarına karşı ciddiyet takındığı –hatta aşırı ciddileştiği– vâkiydi gerçi, ama kendine karşı asla. Onda bunun yerini dinginlik almıştı. Dinginliğin verdiği o, tâbiri caizse, felsefi hafiflik, onun bir uğraştan diğerine ne denli kolaylıkla atladığına bakarak görülebilir. Yayıncı, postane şefi, yıllık editörü, deneme yazarı, kimyager, hatip, tamirci, bürokrat, nüktedan, filozof, salon beyi, siyasal iktisat uzmanı, el ve ev işi profesörü, maslahatgüzar, mucit, veciz söz tellalı, aktar, meddah: her tarakta bezi olan, hepsine de hâkim olan, ama hiçbirinin kendi üstünde hâkimiyet kurmasına izin vermeyen bu adam, üzerinde yetiştigi topraklara özgü bir tip ve dehaydı. Franklin bir şairden başka her şeydi. Gelgelelim, neredeyse bütün insanlığın ufak bir fihristini ve minyatür bir meclisini kendi bünyesinde toplayan, pek çok niteliği haiz bir ruh, bütün veçhelerini sergileyebilmek için birçok farklı türden

insana veya mevzuya ihtiyaç duyduğundan, elinizdeki basit hikâyede bilgenin çok yönlü özelliğinden yalnızca çok küçük bir kesit resmedilecek. İsrail’le baş başa yaptığı genişgüzel görüşme onun ancak pek sönük birkaç vasfını ortaya serdi; tutumlu, evcimen, bir diyet uzmanı ve karşısındakini eğitmek amacıyla belki biraz da alaycı. Bilge adamda bol miktarda iyi niyetli kinaye ve masum bir haşarılık vardı. Onu pek de muteber olmayan bir çevre içinde tasvir etmeye çalışan anlatıcı, bir zamanlar bilgenin alnının üzerinde oturan ve ona bir kâhin havası katan o şerelli şapkayı hürmetle evirip çevirmek yerine, onun hırpani pantolonlarından biriyle oynuyormuş gibi hissediyor.

Hasılı, Doktor Franklin, Latin Mahallesi’nde ikamet ediyordu. Dolayısıyla İsrail de şimdilik Latin Mahallesi’nde oyalanmaktaydı. Ve bilge adamın bir süre yalnız kalmak istemesi üzerine, işte bu Latin Mahallesi’nde bulunan bir evin odalarından birine yollanmıştı.

Dokuzuncu Bölüm

ISRAEL, LATİN MAHALLESİ'NDEKİ KİRALIK EVLERİN ESRARINA MAZHAR OLUYOR

Kapıyı üzerine kapatan Israel, odanın ortasına doğru ilerledi ve merakla etrafına baktı.

Dama taşı biçimli döşenmiş koyu renk bir zemin, fakat üzerinde halı yok; iki maun sandalye, üzerlerindeki işli minderlerin ahı gitmiş vahı kalmış; maun bir karyola, üzerinde cafcıflı fakat rengi solmuş bir yorgan; mermer bir lavabo, çatlak, üzerindeki çini su kupasının kulbu noksan. Daire çok genişti; avlunun dört kenarını dolaşan büyük evin bu kısmı, bir zamanlar bir asilzadenin ikametgâhıydı. Odanın genişliği, içindeki birkaç parça eşyayı büsbütün cılız gösteriyordu.

Oysa Israel'in gözünde mermer şömine (daha yakın bir dönemde eklenmişti), aksesuarlarıyla birlikte odanın genel sakilliğini telafi etmekle kalmıyor, ona gayet muhteşem ve son derece misafirperver bir görünüm veriyordu. Çünkü, bir defa, şömine, eski moda, kare biçimli, yekpare cam yüzeyi duvara bir tablet gibi monte edilmiş olan kocaman bir aynayla süslenmişti. Aynada birtakım süs eşyasının insanın içini ısıtan yansıması görölüyordu: öncelikle, şık porse-len vazolara yerleştirilmiş iki çiçek demeti; ikincisi, bir ka-

lip beyaz sabun; üçüncüsü, bir kalıp pembe sabun (her iki kalıp mis kokulu); dördüncüsü, bir adet mum; beşincisi, çinden bir adet kibrit kutusu; altıncısı, bir şişe *Eau de Cologne*; yedincisi, bir kalıp şeker, güzelce şeker kâsesi boyutlarına parçalanmış; sekizincisi, bir adet gümüş çay kaşığı; dokuzuncusu, cam bir kupa; onuncusu, bir cam sürahi dolusu soğuk kaynak suyu; on birincisi, koyu renkli bir sıvıyla dolu ve üzerinde “Otard” yazan mühürlü bir şişe.

“O-t-a-r-d ne demek acaba,” diye kendi kendine söylendi Israel, sözcüğü ağır ağır heceleyerek. “Gidip Dr. Franklin’e sorsam iyi olacak. O her şeyi biliyor. Bir koklayayım bakalım. Hayır, ağzı mühürlü; koku içeride hapsolmuş. Şu çiçekler ne güzelmiş. Bir koklayalım: bunlar da kokmuyor. Aa, anladım –kadınların şapkalarına taktıkları çiçeklerden bunlar– yapma çiçek. Sabun güzelmiş. En azından bu kokuyor –her zamanki gül sabunu– bir beyaz, bir de kırmızı gül. Şuradaki uzun boyunlu şişe balıkçıl kuşuna benziyor. İçinde ne var acaba? Baksana! E-a-u–d-e–C-o-l-o-g-n-e. Dr. Franklin bunu anlıyor mu acaba? Bana ikram ettiği beyaz şaraba benziyor. Şu şeker güzelmiş. Bir tadına bakalım. Evet, çok güzelmiş bu şeker, şey gibi – evet, şeker gibi tatlı; memleket-te yaptıkları akça ağaç şekerinden daha iyi. Ama çiğnerken çok ses çıkarıyorum, Doktor beni duyacak. İşte şu da bir çay kaşığı. Bunu niye koymuşlar? Ne çay var ne de çay bardağı, ama şurada bir kupa var, şurada da içme suyu. Bir düşüneyim. Anladığım kadarıyla, onu, bunu, ötekini yan yana getirince, bir alfabe gibi ortaya bir anlam çıkıyor. Kaşık, kupa, su, şeker – brandy – işte bu. O-t-a-r-d, brandy demek. Bunları buraya kim koymuş? Bütün bunlar ne demek oluyor? Şekeri buraya gösteriş olsun diye koymadılar herhalde, kaşığı, sürahiyi süs olsun diye koymadılar. Bunun yalnızca bir anlamı var, o da şu ki, görünmez birisi çok nazik bir şekilde, eğer istersem bir kadeh brandy ile şeker almamı, istemezsem

de elimi sürmememi söylüyor. Ben böyle okuyorum. Ama yine de Doktor Franklin'e sorsam iyi olur, çünkü bir ihtimal, yanılıyor olabilirim, bu şeyler ben istediğim kadar kullanayım diye konmuş değil, başka birinin şahsi malı olabilir. Co-logne, bu ne? – her neyse. Sabun – sabun yıkanmak içindir. Sabunu illa ki kullanmak istiyorum. Bir bakayım – hayır, lavabonun üzerinde sabun yok. Anladım, Paris'te otel müşterilerine sabunu bedava vermiyorlar. Ama eğer istiyorsan, mermerin üzerinden al, ücreti hesabına eklensin. İstemezsen, elleme, ücret de ödeme. Eh, bu adil, en azından. Ama sabunu kullanacak kadar parası olmayan bir insan için, her an gözünün önünde duran bu güzel kalıplar akıl çelici olur. Hatta şimdi düşünüyorum da, O-t-a-r-d da çok kıskırtıcı görünüyor. Ama eğer istemezsem, elimi sürmem. Bir denesem iyi olur. Ama ağzı kapalı. Acaba bu alfabeyi doğru anlıyor muyum? Kimbilir? Her halükarda küçük bir yudum tadacağım. Açıl mantar. O da nesi?"

Kapı hızlı hızlı vuruldu.

Israel elindeki şişeyi gürültüyle yerine koyarak, "Girin," dedi.

Gelen, bilge adamdı.

"Dürüst dostum," dedi Doktor, ihtiyar bir tez canlılıkla odaya girerek. "Sen Pont Neuf'a gittiğin sırada öyle meşguldüm ki odanı iyi hazırladılar mı diye bakmaya vaktim olmadı. Yalnızca talimat verdim ve yerine getirildiğini duydum. Ama az önce düşündüm ki Paris'in otel sahibelerinin tuhaf adetleri, bunlara tümüyle yabancı olan birinin kafasını karıştırabilir, bu yüzden burada bir dakika kalıp, anlaşılmayan herhangi bir şey varsa açıklık kazandırabilirim. Evet, düşündüğüm gibi," şöminenin üzerine göz atarak.

"Hah, Doktor, iyi aklıma getirdiniz; O-t-a-r-d ne demek, Tanrı aşkına?"

"Otard zehirdir."

“Hayret.”

“Evet, sanıyorum onu derhal odadan çıkarsam iyi olacak,” diye yanıtladı bilge, şişeyi büyük bir ciddiyetle koltuk altına sıkıştırarak; “Kolonya kullanmadığını umuyorum, doğru mu?”

“Ne – o nedir, Doktor?”

“Anlıyorum. Bu saçma sapan lüksten haberin yok – akıllıca bir cehalet. Dağlarda çiçekleri koklamışsındır. Buna da ihtiyacın yok,” böyle diyerek kolonya şişesini de diğer koltuk altına sıkıştırdı. “Mum – bu sana lazım. Sabun – sabun da lazım. Beyaz kalıbı kullan.”

“O daha mı ucuz, Doktor?”

“Evet, ama diğeriyle aynı işi görür. Şeker yemezsin, değil mi? Dişler için zararlı. Şekeri alayım.” Böylece şeker paketi de paltonun kuyu gibi ceplerinden birini boyladı.

“Aslında, bütün mobilyayı alsanız iyi olur, Doktor Franklin. Gelin, karyolayı çıkarmanıza yardım edeyim.”

“Dürüst dostum,” dedi bilge adam, ciddi bir ifadeyle duraksayarak, her bir koltuk altında, yüzücülerin taktığı kolluk gibi birer şişe, “dürüst dostum, karyola sana lazım; benim götürüyim dediklerim, ihtiyacın olmayan şeyler.”

“Ah, sadece şaka yapıyordum, Doktor.”

“Anlamıştım. Kötü bir huy bu, uygun zamanda, uygun kişiye yapılmadığı takdirde. Şöminenin üzerine bırakılan şeyleri oraya ev sahibesi koydu, istenirse kullanılsın, istenmezse bırakılsın diye. Yarın sabah, oda hizmetçisi yatağını düzeltmek için geldiğinde, hiç el sürülmemiş olanlar götürülecek, geriye kalanlar hesaba eklenecek, sonuna kadar kullanmış olsan da olmasan da.”

“Ben de böyle düşünmüştüm. O halde niçin şişeleri bırakmıyorsunuz, Doktor, böyle boşuna zahmet etmektense?”

“Ah! Cidden niçin? Dürüst arkadaşım, sen benim misafirim değil misin? Şimdilik benim çatımın altında olduğuna

göre benden başkasının seni baştan savma bir şekilde ağırlamasına izin vermekle hata ettim.”

Bilge adam bu sözleri son derece babacan ve akıcı bir tonda sarf etti. Sözünü bitirirken hatasını telafi ettirmek ister gibi Israel'e doğru hafifçe başını eğdi.

Onun bu mütevazı cana yakınlığına hayran kalan Israel, tek söz daha etmeden, onun şişeler ve diğer şeylerle birlikte odadan çıkıp gitmesine göz yumdu. Ancak muhterem elçinin nezaketinin ilk anda yarattığı etki silindikten sonra bu son derece kibar havanın altında yatan başarılı stratejinin alttan alan üstünlüğünü sezmeye başladı.

“Ah,” diye düşündü Israel, talan edilmiş şöminenin önünde, elinde boş kupa ve çay kaşığıyla mahzun bir halde otururken, “bitişik odada Doktor Franklin gibi birinin oturuyor olması ne talihsizlik. Acaba bütün kiracılara böyle mi davranıyor? O-t-a-r-d tüccarları ondan kimbilir nasıl nefret ediyor, pastacılar da. Keşke güzel bir tatlı olsaydı, biraz oyalanırdım. Acaba Paris'te kabak tatlısı yapıyorlar mıdır? Demek bütün gün bu odada oturmak zorundayım. Her nedense mahkûm olmak benim kaderim, şöyle veya böyle. Boş ver, ben bir elçiyim. Bu gurur verici. O da ne! Yine Doktor geldi. – Girin.”

Muhterem doktor yerine, içeri giren genç bir Fransız kızdı, yanaklarında güller, şapkasının üzerinde pembe kurdeleler, her haliyle neşe saçarak, dirseklerinin ucunda zarafetle. Paris'in en akıl çelici küçük oda hizmetçisi. Tepeden tırnağa işveli, lâkin bir rüküşlük abidesi.

“*Monsieur! Pardon!*”

“A, pardonun lafı mı olur?” dedi Israel. “Elçiyi mi aradın?”

“*Monsieur, de--de--*” fakat İngilizcesi'nin daha eşliğinde tökezleyince ışıltılı Fransızca'sıyla upuzun bir fiyonk dökülür verdi ağzından; maksadı yabancıya bir dizi nazik iltifatta bulunmak ve odasında rahat olup olmadığına ve tam olarak rahat etmesi için eksik kalan, ufak da olsa, bir şeyler olup ol-

madığına dair birçok kibar soru yöneltmekti.

Oysa Israel, o an kızın aşırı zarafetinden, ve incecik, büyüleyici hatlarından başka hiçbir şey anlamadı.

Kız, sanki hayal kırıklığına uğramış gibi oldukça yapmacık bir ifadeyle birkaç dakika daha dikelerек onu süzdü; derken bir süre daha oyalandıktan ve bir fasıl daha anlaşılma iltifatlar ve özürler yağdırdıktan sonra, bir peri gibi parmak uçlarına basarak odadan çıkıp gitti. O gider gitmez Israel kızın bakışındaki tuhaf ifadenin ne anlama geldiğini düşünmeye başladı. Tavırlarıyla, güzel ziyaretçisini her nedense hayal kırıklığına uğratmış gibi hissetti kendini. Gayet tatlı dilli ve dostça bir edayla içeri girip, sanki bir şeye alınmış gibi, küçümser ve alaycı bir umursamazlıkla ayrılması çok tuhafına gitmişti Israel'in; görünüşteki nezaketi bu tutumunu daha da iğneleyici kılıyordu.

Ortadan kaybolmasının ardından çok geçmemiştir ki kordorda işitilen bir gürültü kızın aceleyle ayrılırken ayağının bir şeye takıldığını haber verdi. Hemen ardından yan dairede bir sandalyenin gürültüyle çekildiğini duydu ve kapı tekrar çalındı.

Bu kez gelen kişi, bilge adamdı.

“Dürüst dostum, az önce bir ziyaretçi geldi, değil mi?”

“Evet, Doktor, çok güzel bir kız uğradı.”

“İşte, ben de sana Paris'in bir başka tuhaf âdetinden bahsetmeye geldim. O kız oda hizmetçisi; ama kendini tek bir işle sınırlamıyor. Paris'in oda hizmetçilerine karşı dikkatli olmalısın, dürüst dostum. Senin adına kıza, bunca merdiveni çıkıp inme zahmetine katlanmaması için bundan böyle adet gereği yaptığı ziyaretlerini kesmesini istediğini söyleyeyim mi?”

“Fakat, Doktor Franklin, çok tatlı bir kızcağız.”

“Biliyorum, dürüst dostum; ne kadar tatlı, o kadar tehlikeli. Arsenik, şekerden daha tatlıdır. Senin düzenbaz bir Ammonite'in oyununa gelmeyecek kadar makul bir genç oldu-

ğunu biliyorum; bu yüzden, sanırım mesajını kıza derhal iletsem iyi olacak.”

Böyle diyerek ayrıldı bilge, Israel’i bir kez daha, talan edilmiş şöminenin ve güzel oda hizmetçisinin endamını bir daha yansıtmayacak olan aynanın önünde mahzun mahzun oturur vaziyette bırakarak.

“Her geldiğinde beni soyuyor,” diye söylendi Israel dertli dertli, “üstelik her defasında bana lütufta bulunuyormuş gibi bir hava takınarak. Madem benim bu kadar akli başında bir delikanlı olduğumu düşünüyor, neden bırakmıyor kendi başımın çaresine bakayım?”

Hava kararmaya başlıyordu; Israel mumu yakıp Gezi Rehberi’ni okumaya koyuldu.

“Bu ne biçim şehir gezisi,” diye söylendi sonunda, “bütün gün boş bir kupadan başka can yoldaşım olmadan burada oturmuş Paris’in güzellikleri hakkında bir şeyler okuyorum, oysa Paris’te bir tutsağım. Keşke şimdi olağanüstü bir şey olsaydı, mesela bir adam içeri girip bana on bin pound verseydi. Ama burada yalnızca ‘Yoksul Richard’ var; ben kendim de yoksul adamın tekiyim; bakalım, bu gariban yoldaşını avutmak için neler söyleyecek.”

Küçük kitapçığı rastgele açan Israel’in karşısına şu paragraf çıktı: yüksek sesle okudu—

“O halde daha iyi günleri dilemek ve umut etmek ne anlama gelir? Eğer harekete geçerse içinde bulunduğumuz zamanı daha iyi hale getirebiliriz. Çalışkanlık, dileklere bel bağlamaz, oysa umutla yaşayan açlıktan ölür, der Yoksul Richard. Acıya katlanmadan hiçbir şey elde edilmez. Öyleyse kollarıma kuvvet, çünkü benim toprağım yok, der Yoksul Richard.’ Hay, başlarım böyle bilgelige! Benim gibi bir adama bilgelikten bahsedeceğine hakaret et daha iyi. Bilgeligin bini bir para, pahalı olan servet. Yoksul Richard’da bu yazmıyor, ama yazmalıydı,” diye bitirdi Israel, kitapçığı birden yere çalarak.

Odanın karşı tarafına yürüdü, yapma çiçeklere ve pembe renkli sabuna baktı, sonra tekrar masaya giderek iki kitabı da eline aldı.

“Öyleyse bu ‘Zenginliğe Giden Yol,’ bu ise ‘Paris Rehberi’. Acaba Paris, Zenginliğe Giden Yol’un üzerinde mi? Eğer öyleyse doğru yoldayım demektir. Ama büyük ihtimalle, iki yol birbirinden ayrılıyor. Doktor bu iki kitabı elime tutuşturmakla hınzırca bir şey kastetmediyse ne olayım. Yaşlı beyefendinin pek hin bir görünüşü var gibi geliyor bana, sanki yumuşak bir hinlik. Bilgeligi de sanki biraz hınzırca. Ama hepsinde dürüst, yine de. Bir sürü mantıklı şey söyleyen ama bir dünya başka şey imâ eden o yaşlı beyefendilerden biri o, bana kalırsa. Hiç kuşku yok o bir hinoğlu hin. Ah, bakın Yoksul Richard ne diyor: “Kim ki kendisine yardım eder, Tanrı da ona yardım eder.” Bunu düşünelim. Yoksul Richard’ın Vaftizci mezhebinden olmadığı kesin, her ne kadar Pennsylvania’da yaşamış olsa da. “Kim ki kendisine yardım eder, Tanrı da ona yardım eder.” Buna işaret koyacağım ve tekrar dönmek üzere bu sayfayı açık bırakacağım. A!”

O sırada Doktor kapıyı çaldı ve Israel’i kendi dairesine çağırdı. Orada, açık bir çayla küçük bir tostun ardından ikisi uzun, samimi bir sohbeta giriştiler; Israel bilgenin içten konuşkanlığından, soğukkanlı kavrayışından ve iyiliksever cana yakınlığından çok hoşnut kaldı. Fakat bütün bunlara rağmen onu Cologne ve Otard talanı konusunda affedebilmiş değildi.

Israel’in bir zamanlar bir çiftlikte çalıştığını öğrenen bilge adam sonunda konuşmayı o istikamete çevirdi; konuğuna kendisinin (Doktor’un), öküz koşumlarıyla ilgili bir projesinden bahsetti; kayış yerine bir yay kullanan böylece öküzlerin arabaya bağlanmasını büyük oranda kolaylaştıran bir koşumdu bu. Israel bu icat karşısında hayrete düştü; eğer memleketinin dağlarında olsaydı, bunu hemen oradaki çiftçilere öğreteceğini düşündü.

Onuncu Bölüm

BİR BAŞKA SERÜVENCİ, SAHNEDE BELİRİYOR

Saat on buçuk sıralarında, sohbet böylece devam ederken Israel'in arkadaşı güzel oda hizmetçisi kapıyı vurdu ve kıkırdayarak, avluya açılan koridorda bekleyen çok kaba bir beyefendinin Doktor Franklin'i görmek istediğini söyledi.

“Çok kaba bir beyefendi mi?” diye tekrarladı bilge adam Fransızca olarak ve kıza kaşlarını çatıp, “Sana hararetli bir iltifatta bulunmuş çok kibar bir beyefendi demek istiyorsun. Peki, izin ver de yukarı gelsin, kızım,” diye ekledi babacan bir tavırla.

Birkaç dakika geçmeden, hızlı, çapkın adımlar, ardından, sanki onu kovalıyormuş gibi, sert ve erkeksi bir çift ayak sesi işitildi. Kapı açıldı. Israel oturur vaziyette olduğundan gözleri kazara, kapının açılmasıyla oluşan aralığa ilişti; Doktor Franklin ile içeri girmek üzere olan konuk arasındaki bu açıklık bir an bir tiyatro sahnesi gibi orada asılı kaldı. Sahnenin gerisinde, aralığın içinde, Israel bir anlığına güzel oda hizmetçisiyle yabancı arasındaki küçük bir ara-oyuna tanık oldu. Cilveli peri, anlaşılan merdivende mahsus ondan kaçır gibi yapıyordu –kuşkusuz birtakım cüretkar sataşmalara

karşılık olarak– fakat sonunda çok geçmeden diğerinin kendisini geçmesine göz yumarak, tam Israel'in onu gördüğü sırada, kolunun hınzırca çimdiklenmesine ve yanağına daha da hınzır bir selam kondurulmasına yapmacık bir hiddetle razı oluyordu.

Bir an sonra her ikisi de görüş menzilinden kayboldu; kız geldiği yöne gitti, yabancı ise –kapının arkasından yaklaşırken bir anlığına gözden kaybolmuştu– odaya girdi. Israel onu yeniden gördüğünde, bir an gözden kaybolduğu sırada bütünüyle bir değişim geçirmiş gibiydi.

Oldukça ufak tefek, kıvrak, esmer bir adamdı; toprağı elinden alınmış, Avrupai giysiler içinde bir Kızılderili şefini andırıyordu. Vahşi, kendinden emin gözlerinden, yoğunlaşarak tam bir ağırbaşlılığa dönüşmüş tükenmez bir coşku okunuyordu. Üzerinde şık ve biraz da abartılı sivil bir kıyafet vardı. Duruşundaki köylülere özgü, barbarca özgüven, tuhaf bir biçimde, Paris salonlarının etkisiyle karışıyordu. Bir hurmayı andıran esmer yanaklarında tropik iklimlerden izler vardı. Mağrur bir arkadaşsızlık ve hâkir gören bir yalıtılmışlığın harikulade havası sinmişti üzerine. Gelgelelim şair ve kanun kaçağından da birer parça vardı onda. Dudaklarında gözü pekliliğin verdiği serinkanlı bir vakar yerleşmişti. Kendisini bile isteye tehlikeye atan birini andırıyordu. Asla kimseye tâbi olmamış ve olmayacak birini.

Israel kendi kendine, daha önce hiç böyle bir varlık görmediğini düşündü. Modaya uygun giyinmiş olmasına rağmen tam olarak medenileşmiş gibi görünmüyordu.

Maceraperest kahramanımız yabancıнын öylesine tesiri altında kalmıştı ki Dr. Franklin ve bu yeni ziyaretçisinin eski iki ahbap olarak birbirlerini selamladıktan sonra şimdi de oturmuş samimi bir şekilde konuşmakta olduklarını ancak birkaç dakika sonra fark etti.

“Nasıl istersen öyle yap; ama benim uzun süre daha böy-

le rica-minnet etmeye niyetim yok,” dedi yabancı, kırılgan bir tavırla. “Meclis’te bana söylendiği kadarıyla buraya varır varmaz Indien’in idaresi derhal bana verilecekti; oysa şimdi siz Komisyon üyeleri, benim dünyada anlayamadığım bir sebepten ötürü, Amsterdam’daki depodan çıkar çıkmaz onu bana değil de, Fransa Kralı’na teslim ediyorsunuz. Fransa Kralı böyle bir gemiyi ne yapsın? Peki ya benim onunla yapamayacağım ne var? Indien’i bana geri verirsiniz görün bakın, bir aya kalmadan Paul Jones’un ya zafer haberlerini alacaksınız ya da ölüm haberini.”

“Yapmayın, Kaptan,” dedi Doktor Franklin, konuğunu yatıştırmaya çalışarak, “söyleyin bana, onu size verselerdi ne yapacaktınız?”

“Paul Jones’un, Britanya’da doğmuş olsa da İngiliz Kralı’nın tebâsı değil, evrenin sınır tanımayan bir yurttaşı ve denizcisi olduğunu öğretecektim İngilizler’e; ayrıca eğer Amerikan sahillerini acımasızca yerle bir ederlerse, kendi kıyılarını da Yeni Hollanda’nınkiler kadar savunmasız bulacaklarını öğretecektim. Bana Indien’i verin, Sodom’un üzerine yağan ateş gibi bu fena İngiltere’nin üzerine mermi yağdırayım.”

Bu fedaice sözler bir fedainin değil bir peygamberin tonuyla söylenmişti. Iskemlesinde bir Iraquois Kızılderilisi gibi dimdik oturan konuşmacının bakışları, hiç titremeyen bir meşale alevini andırıyordu.

Onun bu havası, yaşlı bilgenin felsefi sükûtunu hafif zedelemiş gibiydi; adamın emsalsiz cesaretine duyduğu hayranlığı gizlemeye çalışmasa da, bu ölçüsüz böbürlenmesinden pek de hazzetmediği anlaşılıyordu.

Sanki hem konuyu biraz değiştirmek hem de konuğunu daha iyi bir halet-i ruhiyeye sevk etmek ister gibi –gerçi alttan alta onun coşkusunu körüklemek için de böyle yapmış olabilirdi– bilge adam sandalyesini şimdi samimi bir şekilde yabancıninkine yanaştırdı ve bir elini gayet dostça, yatıştırıcı

bir edayla konuğunun dizinin üstüne koyarak, tıpkı bir aslan terbiyecisinin celallenen orman kralını yatıştırmaya çalışması gibi, eliyle diğerinin dizini nazikçe ovalayarak, alince-nap bir tavırla şöyle dedi:

“Indien davasını şimdilik boş verin Kaptan. Bunu biraz uykuya yatırın. Bakın şimdi, Jersey’li korsanlar erzak yolumuzu keserek bize çok büyük hasar veriyorlar. Bana söylendiği kadarıyla, eğer sizin küçük bir geminiz olsaydı –hatta şu anki geminiz Ranger bile olabilir bu– eşsiz cesaretinizle, daha büyük gemilerin yaklaşmayı göze alamadığı kadar kıyıya yakın kısımda bu korsanların peşine düşerek veya Brest’ten hareket eden birkaç firkateynin sizi uygun bir mesafeden desteklemesiyle, korsanları açığa çekip büyük gemilerin onları yakalamasını sağlamak suretiyle büyük bir hizmet yapabilirdiniz.”

“Fransız firkateynlerinin önünde zoka olmak ha? – Pek şerefli bir vazife, cidden!” diye tısladı Paul öfkeden ateş püskürterek. “Doktor Franklin, Paul Jones Amerikan davası için her ne yapacaksa, kendisine sınırsız yetki verilerek yapmalı: bağımsız, üst düzey bir komuta; kendinden başka herhangi bir lider veya danışmanı olmamalı. Amerikan kıyılarında gerçekleştirdiğim hizmetle bütün bunlara fazlasıyla layık olduğumu çoktan ispatlamadım mı? Öyleyse beni neden bir önceki konumumdan bile aşağı indirmeye çalışıyorsunuz? Attan inip eşeğe binecek değilim. Ben yalnız şeref ve şan uğruna yaşıyorum. Öyleyse bana şerefli ve şanlı bir görev verin ve bunu yerine getirebilmem için de şanlı bir araç. Bana Indien’ı verin.”

Bilge adam başını yavaşça iki yana saladı.

“Akliselim adını verdiğiniz o mıymıntı çekingenlik yüzünden her şey kaybedildi,” diye haykırdı Paul Jones, yerinden doğrularak; “savaşın etkili olabilmesi için bir Muson gibi yürütülmesi gerekir; her bir zerre sarsılmaz bir iradeyle şaşmaz bir amaca doğru yönelmeli. Oysa salınıp duran ku-

rullarınızda devlet adamları yanardöner kadife gibi fikir değiştiriyor. Tanrım, neden beni dünyaya bir Çar olarak göndermedin!”

“Bir Kuzeybatılı olarak gönderdi ya. Haydi ama, Kaptan,” diye devam etti bilge, “oturun şöyle, aramızda üçüncü biri var, gördüğünüz gibi,” dedi, yabancının yanardağ gibi kabaran coşkusu karşısında kendinden geçmiş bir halde oturmakta olan Israel’i işaret ederek.

Hafifçe irkilen Paul sorgulayan bakışlarını Israel’e çevirdi; gerek kendini hararetle konuşmaya kaptırmış olduğundan, gerekse Israel’in kıpırtısız duruşu yüzünden, o ana kadar onun varlığını fark etmemişti.

“Hiç korkmayın, Kaptan,” dedi bilge, “bu adam hakiki mavi; gizli bir kurye, üstelik doğma-büyüme Amerikalı. Kaçak bir savaş esiri.”

“Ah, gemideyken mi düştünüz ellerine?” diye hevesle sordu Paul; “Hangi gemi? Benimkilerden biri olamaz! Paul Jones asla yakalanmadı.”

“Hayır, efendim, Washington adlı gulet, Boston çıkışlı,” diye yanıtladı Israel; “İngilizler’e giden erzakların yolunu kesmek için kıyı boyunca devriye geziyorduk.”

“Gemideki arkadaşların benden çok söz ederler miydi?” diye sordu Paul, takıları için övgü bekleyerek arzı endam eden bir Sioux kabile şefi edasıyla; “Ne diyorlardı Paul Jones hakkında?”

“Bu ismi ilk kez bu akşam duyuyorum,” dedi Israel.

“Ne? Ha –Washington guleti– bir düşüneyim; henüz Solebay gemisini kurnazca atlatmamdan, Louisbergh açıklarında Milford ile savaşmamdan, Mellish’i ve öbürlerini ele geçirmemden önceydi bu. Sen haberlere yetişemedin, delikanlı,” diye ekledi merhametli bir tavırla.

“Bu dostumuz pek hazırcevap,” dedi bilge adam, bilgece bir hınzırlıkla Paul’e dönerek.

“Evet. Hem hoşuma gitti bu. Paul Jones’la devriye gezme-ye var mısın, ahbap? Sizin gibi çatal dilli adamların kılıcı da keskin olur. Haydi, delikanlı, benimle Brest’e gel. Birkaç güne kadar gidiyorum.”

Paul’un bulaşıcı coşkusuyla alevlenen Israel, memleketine dönmek konusundaki arzusunu tamamen unutmuş, çağrıyla kabul etmek için yüreği pır pır ediyordu. Fakat Doktor Franklin onun sözünü kesti.

“Bu arkadaşımız,” dedi Kaptan’a, “halihazırda bambaşka bir görev üstlenmiş durumda.”

Konuşma böylece sürüp gitti, Paul Jones tekrar tekrar atıl kalmaktan dolayı duyduğu sabırsızlığı ve kendisine en üst düzey yetki verilmediği sürece hiçbir işi kabul etmemek konusundaki kararlılığını dile getirdi; bütün bunlara yanıt olarak Doktor Franklin ise, ki konuğunun taviz vermez yürekliliğinden etkilenmediği söylenemezdi, ve bir konuşma esnasında veya toplumsal işlerin yürütülmesinde her ne kadar nahoş bir özellik olsa da, savaş esnasında, aynı özelliğin, füzeler ve patlayıcılar kadar paha biçilmez olduğunu pekâlâ bildiği için, sonunda, Paul’e tekrar tekrar iltifat ederek, onun meziyetlerine uygun bir girişim bulmak için derhal elinden geleni yapacağına dair güvence verdi.

“Açıksözlülüğünüz için sağolun,” dedi Paul; “kendim de açıksözlü olduğumdan, açıksözlü bir adamla muhatap olmayı çok severim. Siz, Doktor Franklin, dürüst ve derin bir insansınız; bu yüzden de açıksözlüsünüz.”

Bilge, sakince gülümsedi, ağzının köşesinde tuhaf bir inançsızlık ifadesi belirmişti.

“Peki, savaş gemilerinde yapılacak tadilatlar hakkındaki küçük projemiz ne olacak?” dedi Doktor, konuyu değiştirerek; “başarılı olursak, henüz çocukluk evresindeki donanmamız için büyük yarar sağlayacak. Bu konu hakkında en son konuştuğumuzdan bu yana, başka işlerden fırsat

buldukça bu mesele üzerine düşündüm Kaptan, ve bu şeyin ufak bir iskeletine başladım; şöyle, size göstereceğim. Mekanik bir konuda insan yeni bir fikir buldu mu bunu bir an önce ete kemiğe büründürmekte fayda var. Zira bir gövdeyi geliştirmek, bir fikri geliştirmekten daha kolay.”

Böyle diyerek küçük bir çekmecenin yanına gidip, içinden küçük bir sepet çıkardı; sepetin içinde tuhaf, yarım kalmış ahşap bir çerçeveye henüz ona iliştirilmemiş birkaç tahta parçası vardı. Kırık dökük oyuncak parçalarıyla dolu bir anaokulu sepetini andırıyordu.

“Şimdi şuraya bakın, Kaptan, buna henüz yeni başladım gerçi, ama fikirlerinizden hiç değilse *birinin* uygulanabilir olmadığını göstermek için yeterli.”

Paul, bilgenin ağzından çıkan her şeye sınırsız bir güven duyuyormuş gibi, pürdikkat kesilmişti; Israel ise, her ikisi kadar ilgiyle izliyordu; böylesine önemli iki adamın istişaresine tanık olduğunu düşündükçe içi içine sığmıyordu; üstelik, nihayetinde, ulusların bağımsızlığa kavuşması gibi tarihsel olaylarla ilgili istişarelerdi bunlar.

“Eğer,” diye sözlerini sürdürdü doktor, tutturulmamış parçalardan birkaçını eline alıp iskeletin üst kısmında tek bir tarafa yığarak, “eğer bir muharebe sırasında mürettebatınızı daha iyi korumak için küpeşteyi önerdiğiniz şekilde –böyle– inşa ederseniz, bu durumda, ahşabın bindirdiği aşırı yük nedeniyle geminin ağırlık merkezini çok fazla kaydırmış, çok yukarı çekmiş olursunuz.”

“Ambarda aynı oranda yükle dengeleriz,” dedi Paul.

“O zaman da bütün gövdeyi fazla derine batırırsınız. Fakat burada, savaş sırasında daha az dumana maruz kalmak için, özellikle aşağı güvertelerde, yeni bir tür menfez önermiştiniz. Ama bu olmaz. Bakın burada da, bazı havalandırma boruları icat ettim – gemiyi şu şekilde boydan boya dolaşacak,” –birkaç penseyi art arda yerleştirdi– “hava akımı bu-

radan girip şuradan çıkacak. Bunu nasıl buluyorsunuz? Pe-ki, şimdi asıl konuya gelelim – seyir sürati, rüzgâr altına ola-bildiğince az sapma ve az su alma. Şimdi şu omurgaya bakın. Bunu daha evvelki akşam, yatmadan az önce yonttum. Şim-di görüyor musunuz nasıl,”–

Tam o sırada, kapının çalındığı işitildi; oda hizmetçisi ye-niden belirdi ve doktor Franklin’i görmeye gelen iki beye-fendinin o dakika avluya girdiklerini haber verdi.

“Chartres Dükü ile Estaing Kontu,” dedi Doktor, “dün ge-ce için sözleşmiştik ama gelmediler. Kaptan, bu konu sizin meseleyle de dolaylı olarak alâkâlı. Estaing Kontu, ilk kez si-zin taslak halinde ortaya attığınız gizli sefer hakkında Dük aracılığıyla Kral’la görüştü. Yarın erkenden uğrayın da size sonucu bildireyim.”

Paul, güneş yanığı eliyle saatini cebinden çıkardı; küçük, mücevher kaplı bir hanım saatiydi.

“Çok geç olmuş, bu gece burada kalayım,” dedi, “Uygun bir oda var mı?”

“Çabuk,” dedi Doktor, “şu an benimle birlikte görölmek sizin açınızdan sakıncalı olabilir. Bu dostumuz, odasında kal-manıza izin verecek. Çabuk, Israel, Kaptan’a yolu göster.”

Israel’in dairesinde kapı üstlerine kapandığı sırada, Dok-tor Franklin’in kapısı da Dük ve Kont’un ardından kapan-mıştı. Berikileri Amerikan davasının tam vaktinde destek-lenmesini ve İngiltere’nin denizler üzerindeki hâkimiyetinin kırılmasını hedefleyen derin planlar üzerine tartışmalarıyla baş başa bırakıp gelin, geceyi bitişik odada, Paul Jones ve Is-rael ile birlikte geçirelim.

On Birinci Bölüm

PAUL JONES'UN BİR DÜŞÜ

“Kim ki kendisine yardım eder, Tanrı da ona yardım eder.’ Tam üstüne bastın. Deneyimlerimin bana öğrettiği şey bu. Ama daha önce hiç yazıya döküldüğünü görmemiştim. Bu kitapçık da neyin nesiymiş? ‘Yoksul Richard,’ bak sen!”

Kaptan Paul, Israel’in odasına girer girmez masaya doğru yürümüş, orada açık duran kitapçığı görünce eline almış ve gözü ilk anda, kahramanımızın daha önce işaretlediği pasaja ilişmişti.

“Az bulunur bir ihtiyar beyefendi bu ‘Yoksul Richard,’” dedi Israel, Paul’ün tespitlerine cevap olarak.

“Öyle görünüyor, öyle görünüyor,” diye yanıt verdi Paul, kitapçıga göz gezdirmeye devam ederek; “nedense, ‘Yoksul Richad’ı okurken sanki Doktor Franklin’i işitir gibi oluyor insan.”

“Zaten o yazmış,” dedi Israel.

“Ciddi mi? İyi ya. Öyleymiş, evet, öyleymiş; baştan sona bilge adamın sözleri. Bundan bir tane alıp muska diye boy-numa asmalı. Şimdi gelelim bu geceyi neredede geçireceğimize. Seni yatağından mahrum edecek değilim, evlat. Sen yeri-

ne yat, ben de şuradaki iskemlenin üzerinde kestireyim. Darağacında uyumaktan hallice.”

“Birlikte uyusak ya,” dedi Israel, “bakın, yatak büyük. Yoksa yatak arkadaşınızı gözünüz tutmadı mı, Kaptan?”

“İstralya’nın önünde ilk defa Whitehaven’dan Norveç’e seyahat ettiğim vakit,” dedi Paul, umursamaz bir tavırla, “hamağımı safsan bir Kongolu’yla paylaşıyordum. Hamağın üzerine beyaz bir battaniye seriliydi. Ne zaman yatmaya gelsem, Kongolu’nun siyah saçlarını, beyaz merserizeyle karışmış buluyordum. Seyahatin sonunda battaniye, yaşlı bir adamın saçı gibi kırarmıştı. Yani, başka şey düşündüğümünden değil, evlat, yalnızca canım istemiyor. Sen yat uyu. Lambayı yanık bırak. Ben onu hallederim. Haydi, git uyu.”

Ricadan çok bir emre benzeyen bu sözlere itaat eden Israel, yatağa uzandıysa da uykuya dalamadı; birtakım vahşi girişimlerle yanıp tutuşan bu tuhaf, esmer adamın tepeden tırnağa takım elbisesi içinde sandalyede oturmakta olduğunu düşündükçe, tedirgin edici bir hisse kapıldı. Sanki ateşin üstünü örtmeyi unutmakla kalmayıp baldıran çıralarıyla cayır cayır yanar vaziyette bırakmış gibi.

Fakat uysal mizacı onu hiç değilse uyur gibi yapmaya yöneltmişti; bunun üzerine Paul, ‘Yoksul Richard’ı elinden bırakıp sandalyesinden kalktı ve çizmelerini çıkarıp geniş odanın içinde, vahşi düşüncelere dalmış bir halde, hızlı hızlı fakat ses çıkarmadan, bir aşağı bir yukarı yalınayak yürümeye başladı. Yorganın altından ona kaçamak bir bakış fırlatan Israel, Paul’ün kimsenin kendisini görmediğini sandığı sırada takındığı yüz ifadesini görünce bir kez daha dehşete düştü. Uğrunda düşman süngülerinin ucuna, hasım toplarının namlusuna kadar gidilecek katı, aman vermez hedefler, alınının keskin çizgilerinde belirmişti. Fırsırlı yeni içindeki sağ elini bir hançer tutar gibi yumruk biçiminde beline dayamıştı. Odanın içinde, sanki bir kalenin burçlarına doğru ilerli-

yormuşçasına yürüyordu. Bu sırada, bitişik odadan da anlaşılmaz bir uğultu halinde tartışma sesleri geliyordu. Bunun dışında, etrafa derin bir gece yarısı sukuneti hâkimdi. Derken Paul, şöminenin üzerindeki büyük aynanın önünden geçmekteyken, kendi görüntüsüne gözü takıldı. Durup görüntüyü ciddiyetle inceledi, bir anlık şımarıkça bir kendini beğenmişlik, yüzünün her zamanki vahşi hoşnutluğuna karıştı. Fakat ikincisi baskın geldi. Az sonra, kollarını sıvayıp, tuhaf, yabani bir gülümsemeyle sağ kolunu havaya kaldırdı ve bir süre böylece, kolunun aynadaki görüntüsünü inceleyerek durakaldı. Israel yattığı yerden kolun aynaya bakan kısmını göremese de yansımasını görüyordu; orada, oymalı ve altın yaldızlı ahşap çerçeve içinde, kolun iç yüzünün görünen kısmının iç içe geçmiş, kocaman birtakım şifrelerden oluşan esrarengiz bir dövmeyle boydan boya kaplı olduğunu fark ederek irkildi. Bu desen, kimi zaman denizcilerin vücutlarının küçük bir bölümünü süsleyen, çipa, kalp ve halat gibi hoş şekillere hiç benzemiyordu. Yalnızca safkan vahşilerde görülen türden bir dövmeydi bu – lacivert, özenle çizilmiş, labirent gibi, kabala figürlerini andıran şekiller. Israel, bir keresinde ilk seyahatlerinden birinde rastladığı, doğduğu köydeki bir savaştan yeni çıkmış Yeni Zelandalı bir savaşçının kolunda benzer bir şey gördüğünü hatırladı. Paul'un de ilk seyahatlerinden birinde putperest bir ressamın eline düşmüş olduğuna hükmetti.

Mantosunun dantelalı yeniyle kolunu tekrar örten Paul, aynı kolun şimdi yine yarıya kadar fırfırla örtülmüş ve birkaç Paris yüzüğünün süslediği eline alaycı gözlerle baktı. Sonra, bir tuzağın etrafında dolaşan biri gibi volta atarak yürüyüşüne devam etti; ekvator kuşağında geçirdiği zamanlarda şapkasının gölgesinde kaldığından esmer yüzünü hâlâ And Dağları'nın zirvesini kaplayan karlar gibi taçlandırarak soğuk, beyaz alnı, henüz sırlarına erilmemiş bir kişiliğe

ve kimsenin haberdar olmadığı projeler için ona destek olan gizli bir güce sahip olmanın bilinciyle ışıldıyordu.

İşte, abasına sarınmış bu tez canlı barbar, medeniyetin başkentinin bağrında, gece yarısı gizli gizli cirit atmaktaydı. Paris'in o narin zarafetini bir çırpıda Borneo'nun kana susamış vahşetiyle aynı seviyeye indiren Fransız Devrimi'nin o trajik sahnelerinin yaklaşımakta olduğunu haber vererek parlayan; burun halkaları ve dövmele kadar yaka iğneleri ve yüzüklerin de tüm insan soyunun –ister medeni olsun, ister ilkel– içinde daima uyumakta olan ilkel bir vahşiliğin ibareleri olduğunu gösteren kehanet yüklü bir hayalletti sanki.

İsrail o gece gözünü kırpmadı. Paul'ün huzursuz ruhu sabaha kadar odayı arşınladı durdu; derken, lavaboda doyasıya yıkanarak şafak vaktindeki bir şahin gibi tasasız ve dipdiri bir görünüm aldı. Doktor Franklin ile gizli bir istişareten sonra vurdumduymaz ve züppece bir edayla oradan ayrıldı; altın başlıklı bastonunu elinde çeviriyor, rastladığı bütün güzel oda hizmetçilerinin beline dolanıp, bir firkateyni selamlar gibi onları şapur şapur öpüyordu. Bütün barbarlar alçaktır.

On İkinci Bölüm

KANALIN TEKRAR KARŞI YAKASINA GEÇEN ISRAEL, ÂYAN'IN MALİKÂNESİNE DÖNER – ORADA BAŞINDAN GEÇEN MACERALAR

Üçüncü gün, Israel, Doktor'u rahatsız etmeye korktuğundan kurye çizmelerini çıkarmış, odasında bir aşağı bir yukarı yürümekteyken hızlı ve sert biçimde vurulan kapı Amerikan elçisinin gelişini haber verdi. Bilge adam, bir elinde iki küçük kâğıt tomarı, diğerinde birkaç kraker ve biraz peynirle içeri girdi. Onu acilen yolcu etmek istediği her halinden öylesine belliydi ki Israel, gayri ihtiyari, çizmelerine davrandı ve iki kıvrak hareketle onları ayağına geçirdi, sonra da şapkasını kavrayarak, kanalın üzerinden uçmaya hazır bir kuş gibi beklemeye koyuldu.

“Aferin, dürüst dostum,” dedi Doktor; “kâğıtları topuklarına yerleştirdin herhalde.”

“Ah,” diye haykırdı Israel, ince alayı sezinleyerek; bir anda çizmelerini yeniden çıkarmıştı; tek söz daha etmeden Doktor bir çizmeyi, Israel de diğerini aldı ve her ikisi de derhal belgeleri gizlemeye koyuldular.

“Öyle sanıyorum bu tasarımı geliştirebilirdim,” dedi bilge, acelesine karşın çizmenin vida düzeneğini eleştirel bir gözle inceleyerek. “Boşluk, topuğun sabit kısmında olmalıy-

dı, kapakta değil. Hem daha rahat yerleştirilmesi için de bir yay konmalı. Bir-iki güne kadar sahte topuklar hakkında bir yazı yazıp Enstitü'deki okuma topluluğuna gndermeliyim. Ama şimdi bunun sırası değil. Dürüst dostum, saat şu an on buçuk. On bir buçukta Carrousel Meydanı'ndan Calais'ye araba kalkıyor. Brentford'a varana kadar acele et. Arabada yemen için sana yolluk getirdim, çünkü yemek için zamanın olmayacak. Gece gündüz yolda olan bir kuryenin cebinden kraker eksik olmamalı. Brentford'a vardıktan bir iki gün sonra muhtemelen yine oradan ayrılacaksın. şimdi dikkatli ol, sevgili dostum; şunu sakın unutma, eğer bu evraklarla Britanya toprağı üzerinde yakalanırsan hem kendini hem de Brentford'lı dostlarımızı hayati tehlikeye atmış olursun. Yolda, her kim olursa olsun, kimsenin sandukasına tekme atayım deme. Sen kendi kutuna bak. Ne kadar dikkat etsen azdır, lakin çok kuşkucu da olma. Tanrı'ya emanet ol, dürüst dostum. Yr!"

Bunun zerine, kapıyı ardına kadar açan Doktor, Israel'in merdiven sahanlığına fırladığını ve merdivenlerden aşağı uçar adım inerek bir çırpıda avluyu geçip kemerli koridorda kaybolduğunu gördü.

Bilge adam bir an müşfik bir edayla hareketsiz dikeldi; yüzünde bilgece, insani düşüncelere dalmış gibi bir ifade vardı; sanki bu önemli girişimin şansının ne olacağını düşünür gibi: belki de gelecekteki ulusların kaderini tayin edecek bir girişim. Sonra, elini birden geniş ceplerinden birine atıp üzeri tavuk tüyü kaplı bir parça mantar çıkardı, sonra doğru odasına koşarak akısını eline alıp mantarın üzerine, o akşam Abrantes'in genç Dşes'ine göndermeye söz verdiği zgn ve bilimsel bir badminton topu tasarımını yontmaya başladı.

Sağ salım Calais'ye varan Israel neredeyse arabadan iner inmez posta gemisine bindi; birkaç dakikaya kalmadan su-

ları yarararak yol almaktaydı. Arabada nasıl dışarıda, üçüncü mevki bir koltukta seyahat ettiyse, büründüğü kılık kuşku uyandırmamasın diye posta gemisinde de güverte bileti aldı. Yağmur iyice bastırarak gibi olunca aşağı inip usulca başkasaraya sığındı, salınan tek bir ampulün aydınlattığı loş salonda harıl harıl sigara içmekte olan iki adam, küçücük deliği, insana rehavet veren bir dumanla dolduruyorlardı. Dumanıdan uykusu gelen Israel, kendisine emanet edilen belgeleri tehlikeye atmadan, bir süreliğine nasıl şekerleme yapabileceğini düşündü.

Gelgelelim böylesine rehavet verici bir dumanın içinde bu düşünceler, huzursuz kişilerin uykuya dalabilmek için kullandıkları matematik yöntemleriyle aynı etkiyi yaptı. Gevşeyen başı göğsünün üzerine düştü. Bir an sonra, bir sandığın üzerine yarı uzanmış, ayaklarını önüne uzatmış vaziyette uyuyakaldı.

Derken birilerinin ayaklarını çekiştirmesiyle uyandı. Dirseğinin üzerinde doğrulduğunda, odadaki iki adamdan birinin sağ ayağındaki çizmeyi usulca çıkarmakta olduğunu gördü; çoktan çıkarılmış olan sol tek ise yerde duruyor, alçağın kaçışını hazır ve nazır bekliyordu. Pont Neuf üzerinde aldığı ders olmasaydı, Israel gizli görevinin haber alındığına, hırsızın onu pusuda beklemek, tütsüleyerek uykuya dalmasını sağlamak, sonra da mühim evraklarını yürütmek için İngiliz hükümeti tarafından hususi tutulmuş diplomatik açığı gözün biri olduğuna hemen kâni olacaktı. Bereket versin ki, aslı astarı olmayan kuşkulara kapılmaması yönünde Doktor Franklin'in sağduyulu tembihlerini hatırladı.

“Bayım,” dedi Israel, gayet medeni bir tavırla, “çizmenin tekini yere koyduğunuz için size teşekkür ederim; diğerini, zahmet olmazsa, olduğu yerde bırakabilirsiniz.”

“Affedersiniz,” dedi hırsızlık sanatında usta, serinkanlı bir pratisyen olan sahtekâr. “Çizmelerinizin ayağınızı sık-

mış olabileceğini düşündüm, sizi yalnızca biraz rahatlatmak istedim.”

“Nezaketiniz için çok müteşekkirim,” dedi Israel; “fakat ayağımı hiç de sıkıyorlar. Fakat öyle sanıyorum ki siz, kendi ayağınızı da sıkmayacaklarını düşünüyorsunuz; ayaklarınız oldukça küçük görünüyor. Size uyup uymayacağına bakmak için onları giyecek miydiniz?”

“Hayır,” dedi adam sofu bir ciddiyetle; fakat izninizle Dover’a vardığımızda denemek isterim, bu dengesiz teknenin güvertesinde ayağıma giyip yürüyemem, öyle değil mi?”

“Hayır,” diye yanıt verdi Israel, “hem Dover’ın kumsalı da pek düz değil. Şimdi düşünüyorum da, hiç denemeseniz daha iyi olacak. Üstelik ben naif bir adamım –biraz antika olduğumu söylerler– çizmelerimin göremeyeceğim kadar uzağa gitmesinden hiç hoşlanmam. Ha! Ha!”

“Neye gülüyorsunuz?” dedi adam sinirli bir tonda.

“Tuhaf bir fikir geldi aklıma! Az önce ayağınızdaki zavalı eski püskü yamalı çizmelere bakarken, kendi kendime düşündüm ki bunları yanan bir binaya yaslanmış merdivenin üzerinde yangın kovası niyetine elden ele uzatmaya kalksanız, delik birer yangın kovası olurlardı. Kendi yeni çizmelerimi bu eskimiş yangın kovalarıyla takas etmek hiç de adil olmazdı değil mi?”

“Vay canına!” diye seslendi adam, hafiften rahatsız edici olmaya başlayan konuyu cesur bir hamleyle değiştirmek ister gibi; “vay canına, sanırım Dover’a yaklaşıyoruz. Bir bakalım.”

Böyle diyerek güverteye çıkan merdiveni bir çırpıda tırmandı. Onun ardı sıra giden Israel dışarı çıktığında durgun havada yavaşlamış olan teknenin, kanalın neredeyse tam ortasında hafif dalgada ağır ağır yükselip alçalarak ilerlediğini fark etti. Şafağın sökmesine az kalmıştı; hava berrak ve yumuşaktı; gökyüzü nemli nemli parlayan yıldızlarla kaplıy-

dı. Fransa ve İngiltere kıyıları yıldızların tuhaf ışığı altında gayet iyi seçilebiliyordu; Dover'ın beyaz kayalıkları, dik çatılı bir dizi mermer evi andırıyordu. Her iki kıyıda da uzun, dümdüz bir sıra lamba görünüyordu. Israel, Londra'nın geniş, ihtişamlı bir caddesinin yaya geçidinin ortasında dikilmiş gibiydi. Derken bir esinti çıktı; çok geçmeden kahramanımız varış limanında teknedен inerek doğruca Brentford'ın yolunu tutmuştu bile.

Ertesi gün öğleden sonra, önceden kararlaştırılmış işaretleri izleyerek kimseye görünmeden eve girmeyi başaran Israel, Âyan Woodcock'un çalışma odasında oturmuş çizmelerini çıkarmakta ve kendisine verilen belgeleri teslim etmekteydi.

Sıkıştırılmış, tülbent gibi ince kâğıtları gözden geçirip özellikle kendisine hitaben yazılmış bir satırı okuduktan sonra Âyan, Israel'e dönerek görevini başarıyla tamamladığı için onu tebrik etti; önüne içecek bir şeyler koydu ve mahalledeki birtakım şüpheli belirtiler yüzünden Israel'in, Paris'e gönderilecek yanıt hazır oluncaya kadar şimdilik bir iki gün evde saklanması gerektiğini tembihledi.

Daha önce bir yerlerde belirtildiği üzere, emektar bir malikâneydi bu; geniş, dağınık ve düzensiz bir ferahlığa sahipti; büyük kısmı rengi atmış eski tuğlalardan, Elizabeth dönemine has üslupta inşa edilmişti. Dışı nasıl ki koyu kiremit rengi tuğlayla kaplıysa, içi de yalnızca koyu kahverengi meşe panellerle kaplıydı.

“Şimdi, aziz dostum,” dedi Âyan, “karımın bir sürü misafiri burada, kendi evlerindeymiş gibi çekinmeden, o oda senin bu oda benim dolaşıp duruyorlar. Bu yüzden seni kuytu bir köşeye saklamam gerekecek, ne olur ne olmaz, burada olduğunu öğrenmemeliler.”

Böyle diyerek önce kapıyı kilitledi; sonra, açık şöminenin yanındaki bir yaya basmasıyla birlikte bacanın is kaplı siyah taş davlumbazlarından biri tıpkı mermerden bir lahitin ka-

pısı gibi aralandı. Ağır maşanın bir kolunu aralıktan içeri sokan Âyan, mağaraya benzer kapıyı ardına kadar açtı.

“Bu da ne, Âyan Woodcock, şöminenizde bir sorun mu var?” dedi Israel.

“Çabuk, içeriye gir.”

“Bacayı mı temizleyeceğim?” diye sordu Israel; “bunun için işe alınmadım.”

“Amma da yaptın, saklanacağın yer burası. Haydi, gir içeri.”

“Peki ama nereye gidiyor bu, Âyan Woodcock? Görünüşü pek hoşuma gitmedi.”

“Beni takip et, sana göstereceğim.”

İri cüssesini esrarengiz aralıktan içeri iten yaşlı Âyan, genişliği iki ayağı bulmayan, dimdik bir taş merdivenden yukarı doğru tırmandı, ta ki küçük bir odaya, daha doğrusu bir hücreye varana dek. Malikânenin yekpare ana duvarının içine yerleştirilmiş olan bu hücre, iki küçük, eğik yarık sayesinde hava alıyor ve loş bir ışıkla aydınlanıyordu. Dıştan zekice gizlenmiş olan bu yarıklar, evin cephesinin o kısmını süsleyen, taş bir tabletin üzerine oyulmuş iki adet kartal başlı aslan heykelinin ağzına tekabül ediyordu. Bir köşede dü-rülmüş halde duran yer yatağının yanına bir sürahi su, bir şişe şarap ve içinde bir parça soğuk kızarmış biftekle ekmek bulunan ahşap bir tepsi konmuştu.

“Burada diri diri gömülecek miyim yani?” dedi Israel mahzunca etrafa bakınarak.

“Ama dirilişin pek yakında olacak,” diye gülümsedi Âyan, “en geç iki gün sonra.”

“Gerçi, Paris'teyken de, az sonra burada olacağım gibi, bir anlamda tutsaktım,” dedi Israel, “ama Doktor Franklin beni daha iyi bir deliğe tıkmıştı, Âyan Woodcock. Çiçek demetleri, bir ayna ve bunun gibi başka hoş şeylerle donatılmış bir odaya. Üstelik ne zaman istersem merdiven sahanlığına çıkabiliyordum.”

“Ah, ama kahraman dostum, orası Fransa’ydı, burası ise İngiltere. Orada dost bir ülkedeydin, burada düşman topraklarındasın. Evimde yakalanacak olursan, benimle ilişkin öğrenilirse, başıma ne dertler açılır biliyor musun?”

“O halde, sizin iyiliğiniz için, beni nereye yerleştirmeyi uygun görürseniz orada kalmaya razıyım,” diye karşılık verdi Israel.

“Peki o halde, çiçek demetleri ve ayna istiyorum dedin, değil mi? Bunlar yalnızlığını biraz olsun avutacaksa sana bunları getireceğim.”

“Hakikaten can yoldaşı olurdu, bilhassa kendi yüzümü görmek.”

“Öyleyse burada bekle. On dakika içinde döneceğim.”

İyi yürekli ihtiyar Âyan, dediğinden de kısa süre içinde, elinde kocaman bir demet çiçek ve küçük bir tıraş aynasıyla, soluk soluğa çıkageldi.

“İşte,” dedi elindekileri yere bırakarak, “şimdi tamamen sessiz ol, gereksiz yere gürültü etmekten kaçın ve ben seni almak için geri gelene kadar kesinlikle merdivenlerden aşağı inme.”

“Peki ama ne zaman geleceksiniz?” diye sordu Israel.

“Burada olduğun süre boyunca her gün iki kez gelmeye çalışacağım. Ama ne olacağı belli olmaz. Eğer seni kurtarmaya geleceğim vakte kadar –ikinci günün akşamı veya üçüncü günün sabahı– ziyaret edemezsem sakın merak etme, sevgili dostum. Burada sana fazlasıyla yetecek kadar yiyecek ve su var. Fakat unutma, ben gelene kadar kesinlikle taş merdivenden aşağı inme.”

Bu sözlerden sonra konuğuna veda ederek ondan ayrıldı.

Israel bir süre düşünceli bir halde etrafına bakındı. Yavaş yavaş, dürülmüş yer yatağını iki hava yarığının altına çekerek üzerine çıktı, dışarıda herhangi bir şey görüp göremeyeceğine bakmak için. Fakat malikânenin yan kapısının yakı-

nına dikilmiş ulu bir ağacın, göz kulak olduğu eski evle yaşıt asırlık bir ağacın yaprakları arasından bir görünüp bir kaybolan mavi gökyüzünden çok ince bir kesit dışında hiçbir şey görünmüyordu.

Yer yatağının üzerine oturan Israel hayale daldı.

“Özgürlük içinde yoksulluk veya tutsaklık içinde bolluk, bunlar hayatımın değişmez ikileminin çift boynuzu gibi görünüyor,” diye düşündü. “Haydi, bir bakalım şu tutsağa.”

Böylece tıraş aynasını alıp yüz hatlarını incelemeye koyuldu.

“Keşke tıraş bıçağı ve sabun isteseydim. Tıraş zamanım çoktan gelmiş. En son Fransa’da tıraş olmuştum. Hem ne güzel oyalanırdım. Şimdi bir tarağım, bir de tıraş bıçağım olsaydı, tıraş olup saçımı lüle lüle tarar, bu iki gün boyunca durmadan süslenir, dışarı çıktığımda bir nar bülbülü gibi taptaze görünürdüm. Bu gece uğradığında Âyan’dan bunları hemen isteyeceğim. O da ne? Duvardan bir uğultu geliyor sanki. Umarım yan odada bir fırın yoktur, yoksa kavrulurum. Halime bak, süpürgeliğin arkasına girmiş bir fareden farkım yok. Keşke dışarıyı izleyebileceğim alçak bir pencere olsaydı. Acaba Doktor Franklin şu an ne yapıyordur, ya Paul Jones? Dinle! Yaprakların arasında bir kuş şarkı söylüyor. Yemek zili niyetine.”

Oyalanmak için biftek ve ekmekten atıştırdı, şarap ve sudan birer yudum içti.

Sonunda akşam çöktü. Göz gözü görmüyordu. Âyan ortada yoktu.

Endişe dolu, uykusuz bir gecenin ardından, solgun gri renkli iki uzun ışık huzmesinin, upuzun iki mızrak gibi yarıklardan hücreye sızdığını gördü. Kalktı, yatağı dürüp üzerine çıktı ve çenesini kartal başlı aslanlardan birinin ağzına yasladı. Alçak sesle, ağacın yapraklarına doğru belli belirsiz bir ıslık çaldı. Yaprakların arasında hafif bir hışırtı oldu, ar-

dından tek bir şakıma, derken, üç dakika içinde, bütün bir koro kulaklarında çınlıyordu.

“İlk kuşu uyandırdım,” dedi kendi kendine, gülümseyerek, “o da geri kalanları uyandırdı. Öyleyse doğru kahvaltıya. Kahvaltı bittiğinde Âyan uğramazsa ne olayım.”

Fakat kahvaltı bitmiş, iki solgun ılık huzmesi altın rengi birer ışıltıya dönüşmüş, altın rengi ışıltıların eğimi gidecek dikleşip, nihayet gözden kaybolmuştu. Öğle olmuştu ve Âyan ortada yoktu.

“Kahvaltıdan önce ava gitti, o yüzden gecikti,” diye düşündü Israel.

Akşamüzeri gölgeler uzadı. Güneş batıyordu; Âyan ortada yoktu.

“Mahkemede bir koyun hırsızını yargılamakla meşgul herhalde,” diye tahmin yürüttü Israel. “Umarım beni yarına kadar unutmaz.”

Bekleyerek kulak kabarttı; kulak kabartarak bekledi.

Yine huzursuz bir gece; uykudan eser yok; sabah oldu. İkinci gün de ilki gibi geçti, keza gece de. Üçüncü günün sabahında yanında duran çiçekler solmuştu. Hava yarıklarından sızan buhar damlaları tıpırdayarak taş zeminin üzerine düşüyordu. Ağacın yapraklarının tekdüze bir biçimde kartal başlı aslanların ağzına çarptığını, dışarıdaki yağmur fırtınasının onları kırbaçladığını duyuyordu. Ara sıra başının üzerinde bir gök gürültüsü kopuyor, yarıklardan içeri sızan şimşek, hücreyi yeşil bir parıltıyla aydınlatıyor, ardından şiddetlenen yağmur fırtınasının keskin kırbacı ve hırıltısı işitiliyordu.

“İşte üçüncü günün sabahı,” diye mırıldandı Israel kendi kendine; “bana en geç üçüncü günün sabahında geleceğini söylemişti. Süre doldu. Biraz sabır, az sonra burada olur. Öğleye kadar yolu var.”

Fakat puslu bir gün olduğundan, ne zaman öğle oldu-

ğunu anlamak çok zordu. Israel öğle vaktinin çoktan gelip geçtiğini kabullenmek istemedi, ta ki akşam karanlığı iyiden iyiye çökene dek. Nedensiz bir korkuyla kendisini yeni bir gecenin karanlığına gömülmüş buldu. O ana dek sabrını ve umudunu her ne kadar korumuş da olsa dirayeti artık tükenmekteydi. Aniden, bulaşıcı bir ateşe yakalanmış gibi, o ana kadar aklına hayaline gelmeyen tuhaf sefalet hayallerine kapıldı.

Bifteğin hepsini yemişti, ama tutumlu kullanırsa iki üç gün daha yetecek kadar ekmek ve suyu vardı. Öyleyse onu dehşete düşüren şey açlıktan midesine saplanan kramp değil, esrarengiz tutsaklığından kaynaklanan bir kâbustu. O gece geçmek bilmeyen saatler boyunca duvarın içine diri diri gömüldüğü hissi, içinde öylesine kabardı, kabardı, kabardı ki durup durup yattığı yerden istemsiz bir hareketle sıçradı, sanki üzerine kocaman taş blokları döşenmiş gibi; sanki derin bir kuyu kazıyormuş da kuyunun taş duvarı, kazıp çıkardığı toprakla birlikte otuz metre derinde üzerine göçmüş gibi. Gece yarısının makber karanlığında kollarını yanlara doğru açmaya çalıştı, hücrenin darlığı yüzünden iki yana dümdüz uzatamadığını fark edince kendini tabuta konmuş gibi hissetti. Duvarlardan birine yaslanarak oturdu ve boylu boyunca uzattığı ayaklarıyla karşı duvarı itmeye çalıştı. Fakat bu güç durum içinde bile verdiği sözü hatırlayarak hiç ses çıkarmadı. Karanlığın içinde sessizce, deli gibi çırpındı. Çok geçmeden, ışığın yokluğundan kaynaklanan hezeyan, mekânın gitgide daralmakta olduğuna dair diğer hezeyana eklendi. Göz kapakları istemsiz bir gerilmeyle patlamak üzereydi. Ardından soluduğu havanın giderek dayanılmaz olduğunu hissetti. Doğrulup ayağa kalkarak kartal başlı aslanların bulunduğu yerde dikeldi, dudaklarını yarıklara iyice bastırarak, mümkün olduğunca temiz havayı içine çekmeye çalıştı.

Bir yandan da, çılgınlığını tırmandırmak ister gibi, hücrenin ilk yapılışına dair Âyan'ın anlattığı şeyler tekrar tekrar aklına geliyordu. Anlaşılan eski evin bu kısmı, daha doğrusu bu duvarı, çok eski devirlere, Elizabeth döneminden çok daha öncelere uzanıyordu; bir zamanlar Tapınak Şövalyeleri'ne¹ ait bir manastırın parçasıydı. Bu mezhebin iç disiplini son derece katı ve acımasızdı. İkinci kattaki şapelin bir duvarında, zemin hizasında, yatay olarak tam tamına ortalama bir tabut biçimine ve boyutlarına sahip yatay bir boşluk bırakılmıştı. Zaman zaman, itaatsizlikten mahkûm olan müritler buraya kapatılıyordu, fakat, işin tuhaf yanı, pişman olana dek tutulmuyorlardı. Bir metre duvar kalınlığını delerek bir teleskop gibi hücrenin içine yerleştirilen insan bileği çapında bir delik, hem havalandırmayı, hem de mahkûma yemek gönderilmesini sağlıyordu. Şapele açılan bu delik aynı zamanda zavallı yalnız adamın, sunakta yapılmakta olan aiyine kulak misafiri olmasını ve törene gıyaben katılmasını sağlıyordu. Duvarın kasvetli derinliklerinden çilekeşin acı dolu iniltisi işitilirse, ruhsal durumuna dair iyi bir işaret addediliyor, ölülerin pişmanlıktan ağlaması ile bir tutuluyordu, zira mezhebin kurallarına göre bir mürit ilk kez duvara hapsedilirken bütün kardeşlerinin huzurunda oraya gönderiliyor, canlı beden mezara konurken tarikat şefi, defin dualarını okuyordu. Mahkûmun tekrar mezardan çıkarılması bazen birkaç haftayı buluyordu. O zaman pişman müritin kol ve bacakları, çoğu kez sanki inme inmiş gibi uyuşuk ve kasatı halde oluyordu.

Binanın tamamı, yerine yenisi yapılmak üzere Kraliçe Elizabeth döneminde yıkıldığı sırada Tapınakçılar mezhebinin

1 *Templars veya Knight Templars*: 11. yüzyılda ilk Haçlı Seferi'nin hemen ardından kurulan militer birlik, 1129'da Truva Konsül'ünde Papalık tarafından Hristiyan dünyası çapında bir hayır teşkilatı olarak resmen tanınmış, böylece herhangi bir monarşinin yasalarının üstünde bir statü edinerek devlet sınırlarından giriş çıkış serbestisi kazanmıştır.

bu tabut hücresinin olduğu gibi kalmasına göz yumulmuştu. Toplumsal kargaşalar sırasında sığınak olarak kullanılacak bir yere dönüştürmek için biraz genişletilmiş, değiştirilmiş ve havalandırması artırılmıştı.

Bu tarihçe yalnız başına beyninin içinde yankılanırken İsrail'in neler hissettiğini tahayyül etmek güç olmasa gerek. Burada, aynı karanlığın içinde, yüzyıllar önce, nice yürek, tıpkı kendisinininki gibi insan yürekleri, çaresizlikten çürümüştü; kendisinininkiler kadar güçlü kuvvetli nice kol ve bacak, kıpırdayamayacak kadar uyuşmuş, kaskatı kesilmişti.

Nihayet, peygamber Danyal'ın yıllara bedel günleri gibi bir sürenin ardından, gün ağardı. Munis ışık hücreye girerek, sanki gülümseyen bir insan yüzüymüş –hatta, sonunda onu tutsaklıktan kurtarmaya gelen Âyan'ın ta kendisiymiş– gibi hezeyanını yatıştırdı. Az sonra sessiz kıvranımlarından tümüyle sıyrılarak yavaş yavaş, akli başında, sakin bir kafayla içinde bulunduğu durumun tüm koşullarını gözden geçirmeye başladı.

Yanılıyor olamazdı; arkadaşının başına ölümcül bir şey gelmiş olsa gerekti. İsrail, Âyan'ın, gizli girişimleri ortaya çıkacak olursa başına büyük dertler açılacağını ima ettiğini hatırladı. Bu talihsiz keşfin gerçekleştiğini, talihsiz bir kaza sonucu sevgili arkadaşının devletin mahkûmu olarak Londra'ya götürüldüğünü çaresizce kabullendi. Gitmeden önce aile üyelerinden hiçbirini, geride duvarın içinde bir tutsak bıraktığından haberdar edememişti belli ki; bu vakte kadar hiç kimsenin tutsağı ziyarete gelmeyişinden belliydi bu. Başka türlü olamazdı. Kuşkusuz, Âyan, onu aniden yakaladıkları sırada hiçbir akrabası veya arkadaşıyla baş başa konuşma fırsatı bulamamış, bu yüzden, İsrail'i daha beter felaketlere sürüklememek için sırrını saklamak zorunda kalmıştı. Peki ama onu duvarın içinde yavaş yavaş yok olmaya mı terk edecekti? Duruma dair ihtimalleri öngörmenin imkânsızlığı her

tür akıl yürütmeyi muğlak kılıyordu. Fakat derhal nasıl bir hamle yapılması gerektiğine karar vermek gerekiyordu. İsrail, Âyan'ı boş yere tehlikeye atmak istemiyordu, ama böylesine belirsiz bir durumda olduğu yerde ölüp gitmeye de razı olamazdı. Her tür tehlikeyi göze alarak kaçmaya karar verdi: mümkünse, usulca ve hiç ses etmeden; ancak mecbur kalırsa, şiddete başvurarak ve gürültüyle.

Hücreden dışarı süzülüp taş basamaklardan aşağı indi ve pervazın iç tarafında dikeldi. Yerinden kıpırdamayan demir bir kol buldu, ama hepsi bu. Elleriyle duvarı hafifçe yoklayarak bir sürgü veya yay aradı. Daha önce geçitten rehberiyle birlikte geçtiği sırada, pervazın içeriden hangi mekanizmayla açıldığına, hatta, içeriden açmanın mümkün olup olmadığına bile dikkat etmemişti.

Etrafını saran duvarın yüzeyini iki eliyle boydan boya yokladıktan sonra çaresizlik içinde aramaktan vazgeçmek üzereydi ki, tüm gövdesini tesadüfen azıcık yana çevirdiği sırada bir gıcırtı duydu ve içeriye mızrak gibi ince bir ışığın sızdığını gördü. Fark etmeden zeminde gizlenmiş bir yayın üzerine basmıştı. Pervaz aralandı. İtip açığında Âyan'ın çalışma odasında özgürce dikeliyordu.

On Üçüncü Bölüm

EVDEN KAÇIŞI VE BUNU İZLEYEN TÜRLÜ MACERALAR

Odadaki matem havası karşısında irkildi. Oraya en son adımını attığından bu yana levazımatçılar odayı ele geçirmişti sanki. Penceredeki perdelerin üzerine uzun, siyah matem tülleri asılmıştı. Yuvarlak masanın üzerindeki kırmızı örtünün dört köşesine de siyah tüller bağlanmıştı.

Ülkenin bu yas adetlerinden bihaber olsa da, içgüdüleri Israel'e Âyan Woodcock'un bu alemden göçmüş olduğunu fısıldadı. Üç gündür süren gizem bir anda tümüyle aydınlığa kavuşmuştu. Peki şimdi ne yapacaktı? Arkadaşı aniden ölmüş olmalıydı; büyük ihtimalle bir inme inmiş, bir daha da kendisine gelememişti. Bir yabancının malikânenin duvarı içinde gömülü olduğu bilgisi de onunla birlikte ortadan kalkmıştı. Şu halde, bir asilzadenin evinin bu en mahrem köşesinde böylece ortalıkta dolanırken onu bir gören olsa, gizli bir suçtan dolayı kaçak olduğuna dair şüphelerin zaten kol gezdiği bir mahallede, başına neler gelirdi kimbilir. Tümüyle hakikate bağlı kalsa, kendisini savunmak için ne söylerse söylesin, İngiliz mahkemeleri nezdinde ağır cürüm addedilen bir eylemden mahkûm olacaktı. Üstüne üst-

l k, itiraf ettiği eylemlere merhum Woodcock'un hatırasını da karıştırdığı için, anlattığı garip hikâyenin, ne kendisi ne de başkası hakkında gerçeği yansıttığına h kmedecekler, bu da onu daha korkunç bir zan altında bırakacaktı.

Böyle cesaret kırıcı hayallere dalmışken koridorda pek de uzaktan gelmeyen ayak sesleri duydu. Adımlar kendisine doğru yaklaşıyor gibiydi. Derhal aralık kalmış olan pervaza koştu ve içeri daldığı gibi demir kapı kolunu çekerek taş duvarı arkasından kapattı. Aceleyle sert çektiğinden pervaz tok, kasvetli, tuhaf bir gürültüyle kapandı. Bunun  zerine odanın içinden bir çığlık yükseldi. Israel telaş içinde karanlık merdivenlerden yukarı fırladı, fakat tam en üst basamağa varmıştı ki aceleden ayağı takılarak paldır küldür yeniden en alt basamağa kadar yuvarlandı; başının üzerindeki kubbeden yankılanarak duvarı zangır zangır titreten gürültü nihayet, derin vadilerin yarıları arasında kaybolan gök gürültüsü gibi, yavaş yavaş hafifleyip belirsizleşti. Derhal yerinden doğrulan Israel –herhangi bir yerinde ciddi bir incinme yoktu– etrafa kulak kabarttı – düşüşünün yankılarına odanın içinden gelen çığlıklar karışıyordu. Korkmuş bir kadının çığlıklarına benziyordu bunlar; duvarın içinden gelen sesler ona tekinsiz, hiç değilse açıklanması imkânsız gibi gelmiş olmalıydı. Hemen ardından, birbirinden ayırt edilemeyen bir uğultu halinde dehşete kapılmış başka sesler duydu, derken sesler hep birden uzaklaştı ve ortalığı yine sessizlik kapladı.

İlk şaşkınlığından sıyrılır sıyrılmaz Israel olan biteni kafasında tarttı. “şu an evde bulunanlar içinde bir Tanrı'nın kulu hücreden haberdar değil,” diye düşündü. “Kadının teki – hizmetçi olabilir–  nce yalnız başına odaya girdi. Tam o girdiği sırada pervaz kapandı. Ani  arpma sesini duyunca kadın çığlık attı; ardından, d şmemin gürültüsü yankılanınca daha da korktu; birbiri ardına attığı çığlıklarla evdeki her-

kesi başına topladı; onun beti benzi atmış, baygın bir halde, daha yeni ölmüş bir adam için matem tüllerinin asılı olduğu bir odada, bir ceset gibi yerde yattığını görenler de çığlık atmaya başladılar; sonra da karşılıklı ah vah ederek bayılan kişiyi götürdüler. Şimdi ardından şunlar olacak; hatta hiç kuşkusuz *olmuştur bile*: Kadının, Ayan Woodcock'un ruhunu işittiğine ya da gördüğüne inanıyorlar. Bu tuhaf olayların nasıl meydana geldiğini anlamış, hepsinin basit bir ortak nedeni olduğunu görmüş gibi olduğumdan, şimdi tekrar serinkanlı ve sakin hissetmeye başlıyorum. Bir düşüneyim. Tamam, buldum. Korkuya kapılan ev ahalisi arasında yayılan hayalet fikrini kullanarak, tam bu sayede, bu akşamdan tezi yok kaçacağım. Hele bir de merhum Âyan'ın giysilerinden birkaçını ele geçirebilsem –yalnızca bir palto ile bir şapka olsa yeter– mutlaka başarıya ulaşacağım. Şimdiden başlamak için erken değil. Bu odaya hemen geri dönecek değiller. Ben oraya geri dönüp işime yarayacak ne bulabileceğime bakayım. Âyan'ın kendi odası olduğuna göre burada giysilerinden en az bir kısmının bulunması gerek.”

Bu düşüncelerle ayağının altındaki yaya dikkatlice bastı, içeriye göz attı ve etrafta kimse olmadığını görünce cesur bir şekilde tekrar odaya adım attı. Doğruca karşı duvarda bulunan yüksek, dar kapıya gitti. Anahtar kilidin üzerindeydi. Kapıyı açar açmaz merhuma ait birkaç palto, birkaç kat gömlek, ipek çoraplar ve şapkaları karşısında asılı buldu. Bunların arasından neşeli arkadaşını son gördüğünde üzerinde olan takım elbiseyi seçmekte hiç zorlanmadı. Kapıyı dikkatlice kapatmış, elinde takım elbiseyle bacaya tam geri dönüyordu ki Âyan'ın gümüş başlıklı bastonunun duvar kaplamasının bir köşesine yaslanmış olduğunu gördü. Bunu da alarak gerisingeri hücrelerine yollandı.

Kendi elbiselerini çıkarıp ödünç aldığı kıyafeti, ipek mendiline varana kadar, özenle üzerine geçirdi; sonra üç köşe-

li şapkayı başına taktı, gümüş başlıklı bastonu sağ eline aldı, bütün kıyafeti parça parça görebilmek için ufak tıraş aynasını yavaşça bir aşağı bir yukarı gezdirdikten sonra Âyan Woodcock'un hakiki hayaleti yerine geçebileceğine kani oldu. Fakat müstakbel başarısından duyduğu ilk anki memnuniyet dağılınca, ölü bir adamın kıyafeti içine, hatta, tam da adamın inme inip yere yığıldığı sırada üzerinde olan paltonun içine hapsoldüğünü düşünerek batıl bir sıkıntı duymaktan kendini alamadı. Giderek, neredeyse kılığına girmeye niyetlendiği gölge kadar gerçekdışı ve muğlak hissetmeye başladı.

Karanlık çökene kadar geçen uzun ve endişeli süre boyunca, sonra da gece yarısı olduğuna emin olana kadar beledikten sonra tekrar Âyan'ın odasına süzüldü ve başına gelebilecek bütün tehlikeleri düşünerek bir an döşemenin ortasında tedirgince dikeldikten sonra, kendisini kararlı ve sakin hissedene kadar oyalandı. Sonra, koridora açılan kapıyı el yordamıyla bularak elini kapı kolunun üzerine koydu ve kolu çevirdi. Fakat kapı bana mısın demedi. Kilitlenmiş miydi? Üzerinde anahtar yoktu. Kolu bir kez daha çevirip öylece tutarak kapıyı kuvvetlice itti – yerinden kıpırdamadı. Daha kuvvetlice, derken kapı aniden büyük bir çatırtıyla açıldı. Genleştiği için çerçeveye sıkışmıştı. Üç saniyeye kalmadan Israel, uzun, geniş koridordan, karşı uçta duran büyük merdivene doğru önünü elleriyle yoklayarak ilerlediği sırada yan odalardan kargaşa ve telaş içinde sesler işitti; bir an sonra, çoğu yatak kıyafetleri içinde birkaç kişi, oda kapılarında belirdi. Kapılardan uzanan dehşet içindeki yüzler, içlerinden birinin –rahat bir yataktan değil de uykusuz bir sandalyeden kalkmış gibi görünen, yas kıyafeti içinde oldukça yaşlı bir hanımın– tutmakta olduğu lambanın ışığında aydınlanıyordu. Israel'in kalbi küt küt atıyordu; yüzü kireç gibi bembeyaz kesilmişti. Fakat sıkı durup şapkası-

nı gözlerinin üzerine kadar indirerek ve kafasını paltosunun yakalarına gömerek, fal taşı gibi açılmış gözlerle kendisini izleyen yüzler arasından yoluna devam etti. Ağır ve kendinden emin adımlarla hiç sağa sola bakmadan ilerliyor, loş bir ışığın aydınlattığı yolda bastonunu yere vurarak vakur bir şekilde devam ediyordu. Kapı önlerindeki yüzler, cin çarpmış gibi bakışlarıyla kanını dondurdu. Oldukları yere çakılmış, kıpırdayamıyor gibiydiler. Yanına doğru yaklaştığı kişinin sesi kesiliyor, fakat yürüyüp yanından uzaklaşırken her biri, sırayla, çıldırmış gibi “Âyan, Âyan!” diye çılgılık atıyordu. Matem tülleri içindeki hanımefendinin yanından geçerken kadın düşüp bayıldı ve boylu boyunca önüne uzandı. Fakat şaşmaz bir hedefe ilerlemeye mecbur olan Israel, hiç istifini bozmadan, yere serilmiş bedenin üzerinden atlayarak dosdoğru devam etti.

Birkaç dakika sonra malikânenin cümle kapısına varmıştı; zincir ve sürgüyü asılarak açık havaya adım attı. Aydınlık, mehtaplı bir geceydi. Açık arazide ağır ağır ilerleyerek vadinin aşağısındaki tarlalara doğru yol aldı. Arazinin ortasına varıp malikâneye doğru dönünce, ön pencerelerden üçünün, bembeyaz yüzlerle dolu olduğunu gördü; gözlerini dikmiş, dehşet içerisinde bu mucizevi hayalete bakıyorlardı. Az sonra bir yamaçtan aşağı doğru inerek gözden kayboldu.

Derken çayırda kaplı engebeli bir alana ulaştı. Otlar yakın zamanda biçildiğinden yamaç boyunca öbek öbek balyalar halinde duruyordu; kaymak gibi bembeyaz bir sis yamacın eteğindeki düzlük boyunca kavisler çizerek ilerliyor; ötede ise bodur ağaçlardan oluşan sık bir korunun içinde yer yer upuzun yükselen, kabuğu soyulmuş ölü bir ağaç gövdesi, diğerlerinin başının üzerinden bakıyordu. Sis, gözün tam seçemediği, derin bir nehri andırıyordu; koru ise, nehir boyunca birbirine sokulmuş küme küme evleri ve tepeden bakan kilise kuleleriyle bir kasabayı.

Bütün bu sahne kahramanımızın gözünde bir mucize gibi, Bunker Hill, Charles Nehri ve Boston şehrinin, dün gibi hatırladığı o 16 Haziran gecesindeki görünümünü canlandırdı. Aynı mevsim, aynı ay, tıraşlı tarlanın üzerinde tıpkı o zamanki gibi yeni biçilmiş saman; alelacele yola çıkacak arabaya yüklemek için geceden balya yapılan saman.

Israel bu sahne karşısında sanki büyülenmişçesine balyalardan birinin üzerine oturarak kendisini düş alemine bıraktı. Fakat günlerdir uykusuz kalmanın verdiği bitkinlikle, hayalleri çok geçmeden uykuda görülen acayip rüyalara karışmak üzereydi ki böylesine acil bir durumun ortasında kendisini unutmak korkusuyla toparlanıp yola koyuldu. Birden üzerindeki kılığın, Âyan Woodcock'un malikânesinden kaçarken her ne kadar işine yaramış da olsa, dışarıdayken bu halde yakalanacak olursa başına hayati bir tehlike açabileceği aklına geldi. Gece vakti, merhum beyefendinin akrabaları ve yakın dostları arasında hayalet taklidi yapabiliyordu, ama gündüzleyin, Âyan'ı tanımayan kimseler arasında evlere giren bir hırsız olduğu zannedilerek yakalanması hiç de küçük bir olasılık değildi. Âyan'ın giysilerini kendi kıyafetinin üzerine geçirmediğine fena halde pişman oldu, öyle olsa şimdi tekrar önceki kılığına dönebilirdi.

Ne yapabileceğini düşünerek yürüdüğü sırada, birden siyahlar giymiş bir adamın tam yolunun üstünde, elli metre kadar ötedeki bir buğday veya arpa tarlasının içinde dikelmekte olduğunu gördü. Mahzun yabancı hiç kımıldamadan duruyor, bir kolunu uzatmış, tuhaf, imalı bir biçimde merhum Âyan'ın evini işaret ediyordu. Böylesine tuhaf bir görüntü çaresiz Israel'in vesveseli ruhunda batıl bir şüphe uyandırdı. Evden kaçarken ev ahalisini gark ettiği dehşet yüzünden vicdanının onu ölesiye suçladığı bir sırada yabancı'nın sabit el hareketinde insan ötesi bir mânâ görür gibi oldu. Gelgelelim yeniden cesaretini toplayarak hayaleti sınamaya

karar verdi. Evin salonundan geçerken yaptığı gibi yeniden vakur bir tavır takınan Âyan Woodcock'un hayaleti, bastonunu kararlı bir şekilde öne uzatarak dosdoğru esrarengiz yabancınn bulunduğu yöne ilerledi.

Adamın yanına yaklaştıkça Israel'in ödü patladı. Koyu renk paltonun yeni, yabancınn kemikli iskeleti üzerinde dalgalanıyordu. Suratı, hayalet gibi bomboş bir ifadeyle kaplıydı. Canlı bir adam değildi bu.

Fakat mekanik bir şekilde yoluna devam eden Israel daha da yakına geldiğinde karşısında ne görse beğenirsiniz – bir korkuluk.

HAYALETLER KARŞILAŞMASI

Bu keşif üzerine yüreğine su serpilen kahramanımız, aslından ayırt edilmesi güç nesneyi daha dikkatli incelemek için duraksadı; son derece esaslı bir işçilikle, belki de mesleği balmumu mankenleri giydirmek olan iflas etmiş bir kostümcü tarafından yapılmıştı. Bir korkuluğun gardırobunda olması gereken her şeye sahipti – yani: üç köşeli bir şapka, eğreti bir şekilde oturtulmuş yırtık pırtık bir palto; kadifeden eski bir potur ve delik deşik, uzun, merserize çoraplar; hepsi de çok hoş biçimde samanla doldurulmuş ve çomaklardan yapılma bir iskelete geçirilmişti. Zamanında bir rençbere aitmiş gibi görünen paltonun kocaman bir cebi vardı ve davetkâr bir biçimde açık duruyordu. Israel ellerini cebe daldırarak eski bir tütün kutusu kapağı, kırık bir pipo haznesi, paslı iki çivi ve birkaç buğday tanesi çıkardı. Bu keşif üzerine aklına Âyan'ın cepleri geldi. Cepleri yokladığında şık bir mendil, bir gözlük kılıfı ve içinde toplamı beş pound'dan biraz fazla olmak üzere birkaç altın ve gümüş para bulunan bir cüzdan buldu. İşte, bir bostan korkuluğunun cebiyle varlıklı bir âyanın cebi arasındaki fark budur. Şu an üstünde bulu-

nan kıyafeti giymeden önce Israel kendi paltosunun cebinden parasını almayı ihmal etmemiş, onu, üzerinden çıkarmadığı yeğinin cebine koymuştu.

Daha dikkatli bakınca korkuluğun, pek sefil bir elbise dolabına sahip olmakla birlikte, Âyan'ın uygunsuz ve tehlikeli giysilerinden kurtulmak için iyi bir fırsat sunduğunu farket-ti. Bir süre daha karşısına başka fırsat çıkmayabilirdi. Gün ağarıp da herhangi bir canlı yaratığa rastgelmeden önce, ne olursa olsun başka bir kıyafet bulmak zorundaydı. Portsmouth yakınındaki handan kaçtıktan sonra yaşlı hendek kazıcıyla yaptığı takas, onu olabilecek en acınası giysilere alış-tırmıştı zaten. Hem, gayet iyi bildiği ve bizzat tecrübe etti-ği üzere, dikkat çekmek istemeyen biri ne kadar paspal giyi-nirse, o kadar iyidir. Başında yırtık bir şapka, üzerinde sefil bir paltoyla yanaşan, adına Yoksulluk denen o üçkâğıtçı se-filin kim yüzüne bakar?

Daha fazla oyalanmadan, Âyan'ın kıyafetini çıkarıp, bos-tan korkuluğununkini üzerine geçirdi, ama önce içindeki samanı iyice silkelemesi gerekti; yağmur ve güneşte defalar-ca bir ıslanıp bir kavrulan saman iyice ufalanmıştı, küften yapış yapış olmasa neredeyse toza dönecekti. Fakat bu lanet olası saman, insanı feci şekilde kaşındırmaya yetecek mik-tarda poturun içine ve paltonun kollarına yapışmıştı.

Derken büyük bir ahlâki soru doğdu: cüzdanı ne yapma-lı? Mevcut koşullar altında cüzdana el koymak dürüstlüğe aykırı mıydı? Meselenin bütününe düşününce, kurye ola-rak yaptığı hizmetler için vaat edilen ödülü de merhum asil-zadeden almadığını göz önünde bulunduran Israel, para-yı kendisi için kullanmanın adil olduğuna karar verdi. Mer-hametli hiçbir yargıç bu fikre herhalde itiraz etmeyecektir. Hem, cüzdanı kendisi için kullanmayıp ne yapacaktı? Onu merhumun akrabalarına iade etmek çılgınlık olurdu. Böy-le esrarengiz bir dürüstlük onun bir âsi yahut sahtekâr ola-

arak yakalanmasına neden olurdu. Âyan'ın giysileri, mendilli ve gözlük kılıfına gelince, bunların derhal gözden ırak bir yere konması gerekiyordu. Bunun üzerine, Israel az ötedeki bataklık bir alana gidip onları iyice dibe batırdı, üzerlerine de bir iki tutam ayrik otu serpti. Ardından mısır tarlasına geri gelerek bostan korkuluğunun durduğu noktadan yüz metre kadar ötede, bir kayanın kuytusuna oturdu; şimdi ne yöne doğru yürümek gerektiğini düşünmeye başladı. Fakat çok uzun bir yorgunluğun ardına eklenen bu son koşuşturma, az sonra üzerine bir rehavet çökmesine neden oldu; üstelik bu defakini saman balyasının üstüne oturduğu zamanki kadar kolayca üzerinden atamadı. Zaten kıyafetini değiştirmiş olduğundan, eskisi kadar endişe de etmiyordu. Böylece, farkına varmadan derin bir uykuya daldı.

Uyandığında, güneş çoktan yükselmişti. Etrafa bakınırken, elinde yabasıyla bir ırgatın uzakta belirdiğini gördü; Israel'in uzandığı yerin az ötesine doğru yönelmişti sanki. Birden, kahramanımız bu adamın herhalde bostan korkuluğuna aşina olduğunu, hatta bizzat onu giydiren kişi olabileceğini fark etti. Korkuluğun yerinde olmadığını fark ederse hemen aramaya girişebilir, hırsız suçu mahallinin tam ortasında pişkin pişkin gezinirken yakalayabilirdi.

Adamın küçük bir oyukta bir anlığına gözden kaybolmasını bekleyen Israel hızla korkuluğun eski yerine koştu, orada hiç kıpırdamadan dimdik dikelererek, şapkayı yüzünü iyice örtecek şekilde aşağı asılıp, kolunu dosdoğru Âyan'ın evini işaret edecek şekilde uzattı ve olacakları beklemeye koyuldu. Az sonra adam tekrar belirdi; doğruca yürüyüp Israel'den az ötede duraksadı ve ona dikkatli bir bakış fırlattı, sanki korkuluğun sağ salim olduğunu teyit etmek gündelik alışkanlığıymış gibi. Adam yeterince uzaklaşıp uzaklaşmaz, Israel bulunduğu yeri terk ederek tarlaların arasından Londra'ya doğru yola koyuldu. Henüz tarlanın sı-

nırından çıkmamıştı ki arkasını dönüp adam tümüyle gözden kayboldu mu diye bakmak aklına geldi; fakat maalesef, tam o sırada adamın, yürüyüşünden ve hareketlerinden anlaşıldığı kadarıyla su katılmadık bir hayret içerisinde, kendisine doğru gelmekte olduğunu gördü. Adam, Israel'den önce geri dönüp ona bakmış olmalıydı. Ne yapacağını bilemeyen Israel olduğu yerde donakaldı. Fakat bir an sonra tam da böyle kıpırdamadan durmanın böyle bir durumda en emin plan olduğunu fark etti. Kolunu tekrar eve doğru uzatarak bir kez daha put gibi durdu ve yeniden olacakları beklemeye koyuldu.

Tesadüf bu ya, bu kez eve doğru işaret ederken Israel elinde olmadan yaklaşmakta olan adamı işaret etmekteydi. Bu tuhaf tesadüfün, adamın batıl inançlarını depreştirip onu derhal kaçmaya sevkedeceğini uman Israel, elinden geldiğince serinkanlı kalmaya çalıştı. Gelgelelim adam, sanıldığından daha cesur çıktı. Korkuluğun bir zamanlar dikeldiği yerin yanından geçerken, su götürmez biçimde, anlaşılmaz bir güç tarafından birdenbire uzağa taşınmış olduğunu fark edince, aklına gelen en kötü ihtimalin doğrulandığını görüp dehşete düşmek yerine, bu gizemi dibine kadar araştırmaya karar vermişçesine doğru Israel'in üzerine yürüyordu.

Adamın, elindeki yabayı kahramanca havaya kaldırmış, kararlı bir şekilde gelmekte olduğunu gören Israel, onun batıl korkularını harekete geçirmek için son çare olarak birden iki elini yumruk yapıp yirmi adım kadar ötedeki adama doğru vahşice salladı; bir yandan da bir kurukafa gibi dişlerini gösteriyor ve şeytani bir biçimde gözlerini yuvarlıyordu. Adam şaşkınlık içinde duraksadı; etrafına bakındı; boy atmakta olan tahıllara baktı; sonra karşıdaki birkaç ağaca, sonra gökyüzüne ve bu gözlemlerin sonucunda dünyanın son on beş dakika içinde mucizevi bir değişim geçirmediğine kâni olunca, elindeki yabayı bir borda mızrağı gibi doğ-

ruca karşısındakinin göğsüne hedef alarak kararlı bir şekilde ilerlemeye devam etti. Hiçbir stratejisinin işe yaramadığını gören Israel bu kez korkuluğun başlangıçtaki duruşuna geri dönerek yeniden hareketsiz dikeldi. Adımlarını gitgide yavaşlatarak neredeyse emekler gibi yaklaşan adam sonunda ona üç adım mesafeye kadar yaklaştı ve durup hayretle Israel'in gözlerinin içine baktı. Israel sert ve korkunç bir ifadeyle bakışlarına karşılık verdi, fakat bunun dışında bir heykel gibi kıpırtısız durdu; böylece belalısını bakışlarıyla korkutup vazgeçirmeyi umuyordu. Nihayet adam elindeki yabanın bir dişini Israel'in sol gözüne doğrulttu. Sivri uç giderek yaklaştı, yaklaştı, derken bu sınava daha fazla dayanamayan Israel tabana kuvvet, yırtık pırtık paltosunun etekleri arkasından uçuşarak kaçmaya başladı. Adam ise yılmaz bir azimle peşinden geliyordu. Körlemesine ileri fırlayan Israel bir bahçe kapısının üzerinden atlayıp kendisini bir düzine kadar rençberin çalışmakta olduğu bir tarlanın içinde buldu; korkuluğu tanıyan işçiler –anlaşılan eski ahbablarıydı– hayret verici hayalet ve peşindeki eli yabalı adam yanlarından rüzgâr gibi geçtiği sırada hep birden kollarını havaya kaldırdılar. Az sonra hepsi kovalamacaya katılmıştı, fakat Israel'in hepsinden daha elverişli bir rüzgâra ve daha iyi bir karinaya sahip olduğu ortaya çıktı. Bütün sürüyü geride bırakarak nihayet bir kısmı sık bir koruyla kaplı geniş bir parka varınca gözden kayboldu. Bu insanları bir daha görmeyecekti.

Akşam karanlığı çökene kadar koruda oyalandıktan sonra yola düşerek, mısır ambarında kaldığı sırada kendisine Âyan Woodcock'tan ilk mesajı getiren iyi niyetli çiftçinin evine doğru olanca hızıyla ilerlemeye başladı. Bu adamı gece yarısından az önce uyandırarak ona son yaşadığı maceralardan biraz bahsetti, ancak gizli bir kurye olarak görev yapmış olduğunu ve Âyan Woodcock'un evinden kaçışını özenle giz-

ledi. Şu an tek istediği biraz yemektir. Yemekten sonra İsrail çiftçiden en güzel takım elbisesini satın almayı teklif etti ve parayı hemen oracıkta masaya koydu.

“Bu kadar çok parayı nereden buldun?” diye sordu ev sahibi hayret dolu bir sesle, “üstündeki kılığa bakılırsa benim yanımdan ayrıldığından beri hiç de varlık içinde yaşamış gibi görünmüyorsun. Hatta neredeyse bir bostan korkuluğuna benziyorsun.”

“Olabilir,” diye karşılık verdi İsrail, gayet sakince. “Peki ne diyorsun? Takım elbiseni bana satacak mısın? – İşte parası.”

“Bilemiyorum,” dedi çiftçi tereddütlü, “paraya bir bakayım. Ne!– bir dilencinin cebinde ipek bir para kesesi ha!– derhal defol, alçak, hırsız olup çıkmışsın sen.”

Parayı tam bir dürüstlikle kazandığına yemin edemeyeceğini düşünen İsrail –zira bu değme ahlâkçıların bile kolay kolay içinden çıkamayacakları bir vakaydı– ne yanıt vereceğini bilemedi. Bu dürüst kafa karışıklığının kendi şüphelerini doğruladığına hükmeden çiftçi, onu hemen oracıkta yakalamadığı için kendisine şükretmesi gerektiğini söyleyerek bin bir hakaretle İsrail’i kovdu.

Bu talihsiz kovulmanın kederiyle İsrail bir zamanlar güç durumunda kendisine destek olmuş olan bir başka arkadaşının evine doğru, ayaklarını sürüye sürüye ay ışığında üç mil kadar yol aldı. Bu adamın uykusu anlaşılan çok ağırdı. İsrail kapıyı çalarak onu uyandırmayı başaramadıysa da, pek sevecen bir insan olmayan karısını uyandırmıştı. Pencereyi kaldırıp karşısında böylesine hayret verici bir çulsuzu gören kadın, gecenin köründe, üstelik de böylesine uygunsuz bir kılıkta sadaka isteyecek kadar yüz­süz ve münasebetsiz olduğu için onu bir güzel azarladi. Üstündeki hırpani kadife pantolona bakan İsrail, bitmek bilmeyen seyahatleri sırasında eski paçavra poturunun bir baldırında ko-

caman bir yırtık açıldığını ve oradan da beyaz bir et parçasının çıktığını gördü.

Bu kusurunu elinden geldiğince örten Israel bir kez daha, kocasını uyandırması için kadına yalvardı.

“Bunu yapamam,” dedi kadın anlayışsız bir tavırla. “Burayı terk et yoksa kafana bir şey fırlatacağım.”

Böyle diyerek pencereye bir toprak çömlekle geri geldi; Israel akıllı davranıp birkaç adım geri kaçmasa, tehdidini gerçekleştirecekti. Haline acıması için kadına yalvardı, madem kocasını uyandırmayı reddediyordu, o halde en azından ona (yani Israel’e) kocasının poturunu atabilir, Israel de ücreti, kendi poturlarıyla birlikte, kapının önüne bırakırdı.

“Buna ne kadar fena ihtiyacım olduğunu görüyorsunuz,” dedi, “Tanrı aşkına bana yardım eli uzatın.”

“Çek git buradan!” diye tekrarladı kadın.

“Potur, potur! işte parası,” diye haykırdı Israel, korkudan çılgına dönmüş bir halde.

“Seni cüretkâr köpek,” diye bağırdı kadın, söyleneni her nasılsa yanlış anlayarak, “poturu giyeceğim diye benimle dalga mı geçiyorsun? Defol!”

Zavallı Israel bir kez daha tasını tarağını toplayıp başka bir arkadaşının yanına doğru yola çıktı. Fakat burada da, böylesine münasebetsiz bir çulsuzun sessiz sakin bir ailenin huzurunu kaçırmasına öfkelenen canavar gibi bir buldog, Israel’in talihsiz paltosunun üstüne atlayıp, zaten yırtık pırtık olan eteklerini büsbütün parçalayarak, paltoyu, onu giyen kişinin belini zar zor örten bir cekete çevirdi. Canavarın kovmaya çalışırken Israel’in şapkası yere düştü, şapkanın üzerinde var gücüyle tepinen hayvan, her iki pençesini geçirerek şapkanın tepesini deldi ve önünde duran enkazı koklamaya başladı. Paramparça olmuş şapkayı geri alan Israel tekrar gerisingeri kaçmaya başladı; bütün bu ziyaretler sonucunda kılığı şahken şahmeran olmuştu. Paltosu bir pa-

çavraya dönmekle kalmamış, köpeğin pençe geçirdiği poturu da lime lime olmuştu; sarı saçları ise, yükseklerde tek başına biten bir tutam funda çalısı gibi, şapkasının açık tepesinden dalgalanıyordu.

Doğan gün onu bu sefil haliyle bir köyün yakınlarında kuşkuyla boğuşur halde buldu.

“Ah! Gerçek bir vatansever memleketine yaptığı hizmetlerin karşılığını nasıl da alıyor,” diye mınıldandı kendi kendine.

Fakat biraz sonra duruma iyi tarafından bakmaya çalıştı ve bir zamanlar kendisine kapılarını açmış evlerden bir diğerini karşısında görünce cesaretini toplayıp kapıya yaklaştı. Bereket versin ki bu kez, bizzat evin erkeğine rastladı; adam yataktan yeni kalkıyordu. Çiftçi, ilk başta kaçağı tanıyamadı, fakat tekrar bakınca, Israel’in yalvarıp yakarmalarının da yardımıyla, onu ahıra çağırdı ve orada kahramanımız, hikâyesinin anlatmakta bir sakınca görmediği kısmını tamamen anlattıktan sonra, bir kez daha bir potur ve bir palto için pazarlık yapmayı önererek sözlerini noktaladı. Bir önceki çiftçinin yanında kendisine öylesine alçakça bir oyun oynamış olan para kesesini çoktan başından def ettiğinden, şimdi yalnızca üç kraliyet altınını çıkarıp koydu.

“Cebinde üç kraliyet tacı, ama şapkanın tepesi delik!” dedi çiftçi.

“Ama seni temin ederim, dostum” diye yanıt verdi Israel, “şu kahrolası buldog onu mahvetmeden önce görebileceğin bütün şapkalardan daha şahaneydi.”

“Doğru,” dedi çiftçi “hikâyenin o kısmını unutmuşum. Pekâlâ, işini görecektir bir paltom ve poturum var; paran karşılığında sana bunları satacağım.”

On dakika sonra Israel, kaba kumaştan, boz renkli, giymekten iyice kırarmış bir palto ve ona uygun bir poturla donanmıştı. Yarın altın daha vererek hayli saygın görünümlü bir de şapka edindi.

“Şimdi de, nazik dostum, bana Horne Tooke ve John Bridges’in nerede olduklarını söyleyebilir misin?”

Kahramanımız yapılacak en iyi şeyin bu iki beyefendiden birini aramak olduğunu düşünüyordu, hem olanları anlatmak, hem de Âyan Woodcock hakkındaki tahminini teyit edecek bir haber almak için, zira Âyan’ın akıbetini başkalarına sormak istemiyordu.

“Horne Tooke mu? Ne işin var Horne Tooke’la?” dedi çiftçi. “Âyan Woodcock’un arkadaşıydı o, değil mi? Zavalı Âyan! Böyle aniden göçüp gideceği kimin aklına gelirdi? Ama beyin kanaması kurşun hızıyla geliyor.”

“Haklıymışım”, diye düşündü Israel içinden. “Peki, Horne Tooke nerede yaşıyor?” diye tekrar sordu.

“Bir zamanlar Brentford’da oturuyordu ve orada bir cüppe sahibiydi. Ama duyduğum kadarıyla varını yoğunu satıp cüppesiyle birlikte Lonnıra’da hukuk okumaya gitmiş.”

Israel bütün bunları ilk kez öğreniyordu; Âyan’ın evinde Horne Tooke’tan işittiği pek çok dostane sözden, onun kiliseye bağlı bir rahip olduğu aklına bile gelmemiştir. Gerçi Lucianus’u tercüme eden de müşfik bir İngiliz rahibi değil miydi?¹ Bir o kadar müşfik olan bir başkası ise *Tristram Shandy*’yi yazmış, bir üçüncüsü, müşfik Rabelais’nin nobran yorumcusu da bir dekan olarak ölmüştü ve daha bunun gibi niceleri... Tevekkeli, İngiliz ruhban sınıfının bazı üyeleri öylesine dahiyane ve özü sözü bir kimselerdi.

“Demek Horne Tooke’u nerede bulacağımı bilmiyorsunuz?” dedi Israel kafası karışmış halde.

“Herhalde Lonnıra’da bulabilirsin onu.”

“Hangi cadde, kapı numarası kaç?”

“Bilmiyorum. Samanlıkta iğne arar gibi.”

1 İngiliz Presbiter kilisesi rahibi William Lucas Collins (1815-1887), deneme yazarı olmanın yanı sıra Yunanca ve Latince klasiklerden çeviriler yapmıştır. Lucianus, İÖ 120 civarında, bugün Adıyaman’ın Samsat ilçesi sınırları içinde bulunan Samosata’da doğmuş Romalı bir hiciv yazardır.

“Bay Bridges nerede yaşıyor?”

“Bridges diye birini hiç duymadım, yalnız Lonnıra köprülerini bilirim, bir de Bridewell’deki Molly Bridges’i.”

Böylece Israel, kılığına çeki düzen gelmiş, ancak bilgisi bir gıdım artmamış olarak oradan ayrıldı.

Şimdi ne yapmalı? Parasını saydı; Paris’e, doktor Franklin’in yanına gitmek için fazlasıyla yeteceği sonucuna vardı. Bunun üzerine, yakındaki iki köye uğramamak için yolu uzatarak adımlarını Londra’ya yöneltti. Şehre vardığında bir kez daha Dover’a giden posta arabasına binerek kanalın kıyısına vardığında, kendisini getiren arabanın oradaki yetkililere, iki ulus arasındaki her tür münasebetin belirsiz bir süreligine kesildiği haberini getirdiğini öğrendi. Yol arkadaşlarının karakteristik ketumluğu ve bön resmiyeti –birbirini tanımayan ve yaşamda farklı konumlara sahip İngilizler’di hepsi– haberi daha önce duymasına mani olmuştu.

İşte musibetler bir kez daha üst üste geliyordu. Nihai tutsaklık veya açlık dışındaki bütün olasılıklar zavallı Israel Potter’ın mevcut gerçekliği karşısında yitip gitti. Brentford’lı beyefendi, kurye olarak yaptığı hizmetler karşılığında dolgun bir mükâfat alacağı vaadiyle onu pohpohlamıştı. Artık öyle bir umut yoktu. Doktor Franklin, memleketine, Amerika’ya dönmesini sağlamak için ona yardım etmeyi vaat etmişti. Böyle bir şey artık söz konusu bile olamazdı. Bilge adam aynı zamanda, ülkesinin bağımsızlığı uğrunda katlandığı güçlüklerin karşılığında öyle veya böyle ödüllendirilmesini sağlayabileceğini ima etmişti. Artık bu fikri aklından çıkarmalıydı. Derken Israel’in aklına o munis bilgenin sözleri geldi – “Mutluluk ihtimali karşısında asla coşkuya kapılma; ancak karamsarlığa düşmeden, musibet alametlerini göz önünde tut.” Gelgelelim bu vecizin ilk kısmındaki öğüdü tutmak ona daha önce ne kadar zor geldiyse, şimdi son kısmına uymak da, her açıdan, o denli zor geliyordu.

Marazî düşüncelere dalmış bir halde kıyıda dikilmiş, erişilmez Fransa sahiline doğru baktığı sırada, denizci kıyafetleri içinde, hoş görünümlü, hısım akrabaya benzer bir yabancı yanına yanaştı ve bir iki hoşbeşten sonra gayet medeni bir şekilde onu sokağın yukarısında gizli eğlenceler sunan bir hana davet etti. Bu efkârlı gününde kendisine dost eli uzatılmasından hoşnut olan Israel, yine de adamın iyi niyetinden tam emin olamadığından onu sorgulayan gözlerle süzdü. Fakat öbürü, mahsustan zor kullanarak onu yokuş yukarı, hana doğru sürükledi; hana vardıklarında birer içki ısmarlayıp gayet dostane bir şekilde birbirlerinin sağlığına ve refahına içtiler.

“Bir kadeh daha al,” dedi yabancı, içtenlikle.

Yüreğindeki sıkıntıyı unutmak isteyen Israel, denileni yaptı. İçki etkisini göstermeye başlamıştı.

“Hiç denize açıldın mı?” dedi yabancı, umursamaz bir edayla.

“Tabii ya; balina avına katıldım.”

“Öyle mi?” dedi diğeri, “bunu duyduğuma cidden memnun oldum. Jim! Bill!” ve yanık tenli iki ahabına sessiz bir el işareti yapmasıyla, Israel bir anda kendisini Kew Bahçesi’nin cömert sahibi muhterem beyefendinin, Majesteleri Kral III. George’un donanmasına zorla kaydedilmiş buldu.

“Bırakın beni!” diye öfkeyle bağırdı Israel, iki adam onu karga tulumba götürürlerken.

“Resmen avlanacak horoz” dedi hısım akrabaya benzer adam. “Bunu kafeslediğim için üç guinea vermeleri lazım. Sana iyi yolculuklar dostum,” ve Israel’i tutsak halde orada bırakan gammaz, paltosunun düğmelerini ilikleyerek aheste adımlarla hanın kapısından dışarı doğru seğirtti.

“Ben İngiliz değilim,” diye kükredi Israel, öfkeden köpürmüş bir halde.

“Ah, hep öyle derler,” diye sıırttı onu tutan zabitler. “Gel

bizimle. İngiliz filosunda zaten tek bir İngiliz yok. Hepsi yabancı. Kendi ağızlarıyla söylüyorlar.”

Hasılı, bir hafta geçmeden Israel kendini Portsmouth'ta buldu ve çok geçmeden majestelerinin “Unprincipled” adlı kanyonunda pruva gabyarı olarak rüzgârın önünde, “Undaunted” ve “Unconquerable” eşliğinde son sürat kanaldan aşağı doğru sürüklenmekteydi; her üç mağrur beyzade, Sir Edward Hughes'un² filosuna destek kuvveti olarak Doğu Hindistan sularına doğru ilerlemekteydiler.

Bu durumda, az sonra, Coromandel sahili açıklarında, Amiral Suffren'in filosu ile İngiliz donanmasına bağlı birlik arasındaki ünlü çatışmada kahramanımızın oynadığı rolü kaydetmemiz gerekebilirdi, eğer kader onu olayların eşğinde yakaladığı gibi, İngiltere saflarında değil, İngiltere'ye karşı savaşmak üzere gerisingeri geldiği yere göndermiş olmasaydı. İşte kahramanımızın talihi de böylece, asker ve denizcilerin Yüce Atama Mercii'nin takdiri üzre, tekrar tekrar, hızla, bir dikilip bir sökülecek, nakledilip terk edilecekti.

2 İngiltere'nin Hint Okyanusu ve civarındaki ticaret güvenliğini sağlamakla görevli, Sri Lanka, Bombay, Basra ve Aden'de üsleri bulunan donanma birimine 1773-1782 yılları arasında komuta etmiştir.

On Dördüncü Bölüm

ISRAEL'İN BİR GECEDE İKİ AYRI BAYRAK ALTINDA, ÜÇ FARKLI GEMİDE TAYFALIK YAPTIĞI

Akşamleyin, kanaldan aşağı doğru ilerlemekte olan yetmiş dört toplu geminin kalabalık ana güvertesini arşınladığı sırada İsrail, sanki Londra'da, gün bitiminde evine dönen esnaf-la tıklım tıklım dolu büyük bir caddede yürüyormuş gibi, telaş içinde sağından, solundan geçip duran bin yolcu arasında, daha önce tatmadığı acı verici duygulara gark olmuştu. Bu denizci güruhunun ortasına tek bir arkadaştan yoksun halde atılmıştı, hatta düşmanlar arasındaydı, zira ülkesinin düşmanları onun da öz düşmanları sayılırdı ve etrafındaki bu insanların hısım akrabalarına karşı bir zamanlar bizzat ölümcül bir el kaldırmışlığı vardı. Limandan ayrıldığıının bu ilk gününde kocaman askerî geminin içindeki koşuşturmaca, onun şu anki ruh haline tarifsiz derecede zıttı. Denizin o vakur, doğal yalnızlığını bozan bu insan kalabalığının sesleri onu esrarengiz bir biçimde tedirgin ediyordu. Kendisini karada uzun süre kederlere mahkûm ettikten sonra şimdi de derin sularda katmerli ıstıraplarla peşine düşen o talihsizliğe sitem etmekteydi. Zalime bir kez daha, Bunker Hill'de yaptığı gibi, saldırmak için şansını değerlendiren bir vatansever

niçin böyle kaçınılıp Bunker Hill gibi yüksek dalgaların sonsuz akıntısında o zalimin saflarında çarpışmaya gönderiliyordu? Gelgelelim pek çok şikâyetçi gibi Israel de bu hayıflanmalarında belki biraz aceleci davranıyordu.

Scilly ile Cape Clear Adaları arasında seyretmekte olan ‘Unprincipled’ –ki yoldaşlarından biraz önde gidiyordu– günbatımından hemen önce başı dertte gibi görünen büyük bir gümrük teknesine rastladı. O sırada görünürde başka tek bir yelken yoktu.

Böyle bir dönemeçte böylesine kuvvetli ve elverişli bir rüzgârı arkasına almışken durmak zorunda kaldığı için küfreden nöbetçi güverte subayı, yelken küçülterek gemiyi olduğu yerde sabitledi; sorunun ne olduğunu öğrenmek için gümrük teknesine seslendi. Yetmiş dört toplu geminin yüksek pupasından küçücük tekneye seslenen bu yüzbaşı Cebelitarık’ın tepesinden, düzlükteki kulübesinde oturmakta olan bir çiftçiyle konuşuyormuş gibi görünüyordu. Bir saatte az bir süre önce, rüzgârın aniden yön değiştirmesiyle devrilecek gibi olan tekne, bumbanın savrulması sonucu pruva direğindeki tayfalardan dördünün de kaybedildiği yanıtı geldi. Limana geri dönmek için yardım istiyorlardı.

“Bir adam alabilirsin,” dedi güverte subayı aksi bir tonda.

“Öyleyse, Tanrı aşkına iyi bir adam olsun,” dedi teknedeki, “en az iki kişiye ihtiyacım var.”

Bu konuşma esnasında Israel, merakından ana güvertedeki merdiveni bir koşu tırmanıp yukarıdaki köprünün tam ortasında dikelmiş, tuhaf tekneyi izliyordu. Bu arada, bir filika indirilmesi için emir verildi. Bunun iyi bir fırsat olduğunu düşünen Israel kayığa en önce atlayabilmek için konum aldı; fakat bir dış seferden kaçmak için karşılarına çıkan bu fırsat karşısında onun kadar hevesli bir sürü İngiliz denizcisi de henüz tam bir asayişin hâkim olmadığı savaş gemisinin zincirlerine tutunmuşlardı. Filikayla birlikte indirilen iki

adamın, kayığı suya indiği anda köprü hizasında kancalamalarıyla birlikte, Israel bir kuyruklu yıldız gibi kış yelkeninin üzerine düştü, öne doğru sendeledi ve bir küreğe sarıldı. Bir an sonra bütün kürekçiler yerlerini almışlardı; birkaç kürek çektikten sonra kayık teknenin yanına yanaştı.

“İstedini al,” dedi görevli yüzbaşı, gümrük teknesindeki subaya seslenerek; bir yandan da, sanki bir müşteriye bir yığın koyun kaburgası içinden en beğendiğini seçmesini söylemiş gibi eliyle kayığın içindeki mürettebatı işaret ediyordu. “Çabuk, seç birini. Oturun beyler,” – adamlarına dönerek. “Tabii, bir an önce kralın hizmetinden kurtulmak için sabırsızlanıyorsunuz, değil mi? Ne kahraman adamlar ama! – Adamını seçtin mi?”

Bu esnada endişeli on kürekçinin yüzleri sessiz bir özlem ve yalvarışla teknedeki subaya bakıyordu; hepsinin yüzü aynı açıyla yukarı dönmüştü, sanki hepsini idare eden tek bir makine varmış gibi. Nitekim öyleydi. Tek bir arzu.

“Sarı saçlı, çilli adamı alacağım – şunu,” Israel’i işaret ederek.

Yukarı çevrilmiş yüzlerden dokuzu derin bir hayal kırıklığıyla yere eğildi, Israel ise daha ayağa kalkmasına kalmadan, arkasında oturan bahtsızlardan birinin ayak parmaklarından kışına inen sert bir tekme hissetti.

“Zıpla, düldül!” diye bağırdı filikanın subayı.

Fakat Israel çoktan güvertedeydi. Bir an sonra filika ile tekne birbirinden uzaklaştı. Çok geçmeden karanlık çökmüş, askerî gemi, yoldaşlarıyla birlikte gözden kaybolmuştu.

Gümrük teknesi yalnızca dört kişilik mürettebatıyla –kapitan, Israel ve iki subay– en yakın limana doğru yeniden yola koyuldu. Miço dümende duruyordu. Tek başına pruva direğinden sorumlu olan Israel’in işi epeyce zordu. Üç efendiye tek bir emir kulu düşüyorsa vay haline o yalnız kölenin. Mürettebatı böylesine eksik bir tekneyi idare etmek za-

ten yeterince güç bir işti. İşin daha kötüsü, kaptan ve subaylar zorba adamlardı. Biri vururken diğerleri Israel'in ellerini tutuyordu. Bunun üzerine, son dönemde hiç de iç açıcı şeyler yaşamamış olan, içinde bulunduğu durumda ise çileden çıkan Israel, denizde yalnız olduğunu ve baş etmesi gereken bin yerine sadece üç adam olduğunu görünce cesaretini toplayıp kaptanı yakaladığı gibi rüzgâraltı frengisine fırlattı; ardından öfke içinde, birinci subayı da ki üflesen yıkılacak bir adamdı, doğru küpeşteden aşağı devirmek üzereydi ki, ayağa fırlayan kaptan onun gırtlakını keseceğine yemin ederek uzun sarı saçlarından yakaladı. Bu arada tekne köpükler saçarak, uçarcasına kanalda ilerliyordu, sanki tehlike altındaki güvertede çıkan bu kargaşadan şeytani bir haz almış gibi. Korkunun iyice tırmandığı anda az ötede birdenbire karanlık bir cisim belirdi ve teknenin kış tarafına tam karşıdan ateş etti. Bir an sonraki atış, bir kayık boyu mesafe ötede suya isabet etti.

“Orsa alabanda et ve derhal buraya bir filika gönder!” diye kükredi top güllesi gibi gür bir ses.

“Savaş gemisi bu!” diye haykırdı gümrük teknesinin kaptanı korku içinde, “ama hemşehrimiz değil.”

Bu arada Israel ve subaylar tekneyi durdurmuşlardı.

“Bir filika gönder yoksa seni batırırım,” diye bir kez daha kükredi yabancı, ardından bir gülle daha, tekneye daha da yakın bir noktada suya isabet etti.

“Tanrı aşkına, bizi topa tutma. Filikayla gönderecek mürettebatım yok,” diye yanıt verdi teknenin kaptanı. “Kimsin sen?”

“Madem öyle, bekle de ben sana bir filika göndereyim,” diye karşılık verdi yabancı.

“Her halükârda düşman olduğu kesin,” dedi İngiliz, bu kez subaylarına dönerek; “Fransa'yla aleni bir savaş halinde değiliz; kana susamış korsanın teki bu. Ne dersiniz, beyler,”

subaylarına dönerek, “gelin onu geçmeye çalışalım, başarmazsak da varsın bizi paramparça etsin. Ondan daha hızlı yol alabiliriz, eminim.”

Böylece, önerisinin hiç çekincesiz kabul edileceğinden en ufak şüphe duymayan kaptan, tekneyi rüzgâr yönüne çevirebilmek için prasyalara koşarken subaylardan biri de onu takip etti; diğer subay ise, beyhude bir kahramanlık gösterisine kalkışarak kış tarafa sancağı hisa etti.

Israel ise kayıtsızca duruyordu, daha doğrusu birbiriyle çatışan duyguların hararetiyle yanıyordu. Yabancı gemiden işittiği ses tanıdık gelmişti.

“Hadisene, ne diye orada dikeliyorsun, sersem? Doğru halatlara koş, haydi!” diye bağırdı öfke içindeki kaptan.

Fakat Israel yerinden kıpırdamadı.

Bu arada, filikanın alelacele indirilmesiyle birlikte yabancı geminin güvertesinde doğan kargaşa, bulutlu gökyüzünün sis kaplı denizi daha da karartmasıyla birleşerek gümrük teknesinin cüretkâr hamlesini gizlemişti. Neredeyse tam hız yol alıyordu ki yan taraftan açılan bir ateşin, tamamen tesadüf eseri kış tarafına isabet etmesiyle birlikte miçonun elindeki yekenin yukarı çevrilmiş başı parçalandı ve etrafa saçılan kıymık parçaları miçoyu öldürdü. Dümenden artakalan gövdeye koşan kaptan bir feryat kopararak kendi etrafında dönen tekneyi tekrar rüzgâr yönüne çevirdi. Tekneyi takibe geçmeden önce filikasını hisa etmek zorunda kalan yabancı ise iyice geriye düştü.

Bütün bunlar olurken Israel’e küfürler yağıyordu. Fakat halatlarla meşgul olan arkadaşları şimdilik ona şahsen fiziksel şiddet uygulamaya fırsat bulamadılar. Onların nasıl çabaladığını izlerken Israel “Bu adamlar zalim oldukları kadar da cesur,” diye söylenmekten kendini alıkoyamadı.

Az sonra yabancıнын arkadan yalpalayarak geldiği belli belirsiz görüldü; kovalamaca için bütün yelkenlerini fora et-

mişti, ara sıra da pruva topu kırmızı dilini göstererek, azgın bir boğa gibi arkalarından böğürüyordu. Tekneye iki gülle daha isabet etti, fakat ne yelkenler ne de onları tutan halatlar maddi bir hasara uğradı. Gelgelelim tâli velenalardan bazıları parçalanmış, boşta kalan uçları birer akrep gibi havayı kırbaçlamaktaydı. Yelken üstünlüğü sayesinde tekne hâlâ yakayı kurtarabilirdi.

Tam bu sırada, parçalanmış dümeni hâlâ tutmakta olan kaptana doğru koşan Israel, onun önünde dimdik dikeldi ve “Ben düşmanınızım, bir Yanki’yim, savulun,” dedi.

“Yardım edin, çocuklar, imdat,” diye kükredi kaptan, “hain var, hain var!”

Sözcükler ağzından çıkar çıkmaz sonsuza dek susturuldu. İnsanüstü bir hamleyle bütün bedensel kuvvetini toplayan Israel onu bir yumrukta küpeşteden aşağı fırlattı, sanki adam çürük bir sandalyeden arkaüstü yuvarlanmış gibi. Bu sırada iki subay ise kış tarafa koşuyorlardı. Onlarla yarı yolda karşılaşmadan önce Israel şimşek hızıyla iki ana kandili sayı keserek büyük yelkenlerin bir branda yığını halinde güverteye düşmesini sağladı. Hemen ardından subaylardan biri, böyle acil bir durumda serdümensiz kalan teknenin alabora olmasını önlemek için dümene geçmişti. Diğer subayla Israel birbirine kenetlendiler. Dövüş, uçuşan branda bezlerinin yarattığı kargaşanın ortasında cereyan ediyordu. Yelkenin yırtık yerine ayağı takılan subay, kayarak menfezin sivri demir kenarının yanına düştü. Düşerken de Israel’i bir faninin tutulabilecek en berbat yerinden yakaladı. Acıdan çığına dönen Israel hısmının kafatasını sivri demire çarptı. Subayın kavrayan eli gevşedi, fakat kendisi kaskatı kesildi. Israel, bu son kavgadan henüz bihaber olan dümenciye koştu. Onu baldırından yakalayıp parmaklarını bir ayı pençesi gibi adamın tenine batırdı ve onu bağrına bastırdı. Adamın canı, bir şişenin ağzında dönen parçalanmış bir mantar gibi, bu sı-

kı kavrayıştan soluksuz kaldı. İsrail onu aniden serbest bırakarak küpeşteye doğru fırlattı. Tam o anda bir top atışı daha duyuldu, ardından vahşi bir sesleniş – “Sonunda yelkenleri indirdin, öyle mi? Bu alçakça numarana karşılık seni batırsam iyi olacak. Şu pis paçavrayı da indir pupadan!”

Bir nara savuran İsrail bir eliyle sancağı indirirken diğeriyle de şimdi yavaşça süzölmekte olan teknenin rüzgârın önüne düşmesini önlemeye çalışıyordu.

Birkaç dakika içinde bir filika teknenin yanına yanaşmıştı. Kaptanı güverteye adımını atar atmaz, birinci subayın gövdesine ayağı takıldı; rüzgârı arkasına alan teknenin aniden savrulmasıyla birlikte gövde, köprüye yakın tarafa yuvarlanmıştı. Kış tarafa doğru geldiğinde, mizena yelkeninin altında yatan öteki subayın iniltisini duydu.

“Ne demek oluyor bütün bunlar?” diye sordu yabancı adam, İsrail’e.

“Demek oluyor ki ben kralın hizmetine zorla devşirilmiş bir Yanki’yim ve onların bu zahmetine karşılık kotrayı ele geçirdim.”

Şaşkınlığını gizlemeyen subay, göz ucuyla çarmıhların yanında uzanan gövdeye baktıktan sonra, “bu adam herhalde ölmüş, ama onu senin lehine bir tanık olarak Kaptan Paul’e götüreceğiz.”

“Kaptan Paul mu? – Paul Jones mu?” diye haykırdı İsrail.

“Ta kendisi.”

“Anlamıştım. Onu sesinden tanıdım. Beni bu işi yapmaya sevk eden Kaptan Paul’ün sesiydi.”

“Kaptan Paul insanları kaplana çeviren bir şeytandır. Peki mürettebatın gerisi nerede?”

“Bordadan aşağı yuvarlandılar.”

“Ne?” diye haykırdı subay; “Benimle birlikte Ranger’a gel. Kaptan Paul seni borda topçusu yapacak.”

İnlemekte olan adamı da alarak, geride tek bir canlı varlı-

ğın kalmadığı tekneden ayrılan filika, şimdi düşman gemisine doğru yöneldi. Fakat daha gemiye varmadan adam ruhunu teslim etmişti.

Israel bordaya çıktığı sırada güvertenin en önünde, etrafı üç yüz adamla sarılmış halde, savaş fenerlerinin ışığıyla aydınlanan ufak tefek, esmer, başına altın bir şeritle süslü bir lskoç kepi takmış, hayduta benzer bir adam gördü.

“Seni alçak,” dedi bu kişi, “o beş para etmez takanla beni niye koşturttun? Çetenin geri kalanı nerede?”

“Kaptan Paul,” dedi Israel, “öyle sanıyorum ki sizinle tanışıyoruz. Yanılmıyorsam birkaç ay önce Paris’te size yatağımı vermiştim. Yoksul Richard nasıl gidiyor?”

“Tanrım. Sen o kurye misin? Yanki kurye? Peki, ne işin var bu İngiliz gümrük teknesinde?”

“Zorla devşirildim, efendim, ne olacak.”

“Peki, geri kalanı neredeler?” diye sordu Paul, subaya dönerek.

Bunun üzerine subay, Israel’in kendisine anlattıklarını çok kısaca Paul’e aktardı.

“Kotrayı batıracak mıyız, efendim?” diye sordu topçu, Kaptan Paul’e doğru yanaşarak, “Eğer yapacaksak şimdi tam sırası. Hemen aşağımızda, kıç tarafında. Bir iki topu aşağı çevirirsek vurulmuş bir ceset gibi dibe yollarız onu.”

“Hayır. Varsın Penzance’a¹ kadar sürüklensin, Kaptan Paul’ün içindeki beyaz kasırganın ileride yapacaklarının ad-sız bir numunesi olarak.”

Ardından, geminin seyrine ilişkin talimatlar verdikten ve bir yelken görülür görülmez kendisine haber verilmesini emrettikten sonra Paul, Israel’i yanına alarak kamarasına indi.

“Şimdi anlat bakalım hikâyeni, sarı aslanım. Neler oldu? Ayakta durma, gel şöyle aynalığın üstüne otur. Ben demok-

1 İngiltere’nin güneybatısındaki en uç nokta.

ratik bir deniz kralıyım. Yün çuvalının üstüne otur da çöz bakalım çileni. Ama dur bir dakika, önce biraz rom içmek istersin, değil mi?”

Paul şişeyi uzatırken Israel’in gözü onun eline ilişti.

“Bakıyorum artık yüzük takmıyorsunuz, Kaptan. Ne olur ne olmaz diye Paris’te bıraktınız herhalde.”

“Evet, oradaki bir markizin yanında,” diye yanıt verdi Paul, her zamanki asık Fugee suratında garip kaçan, bir züppeye özgü kibirli bir duygusallıkla.

“Denizdeyken yüzük takmak insana mani oluyor bana kalırsa,” diye devam etti Israel. “Batı Hint Adaları’na doğru ilk seyahatimde şu orta parmağıma bir kızın yüzüğünü takmıştım, çok geçmeden, ıslak halatları asılırken ederken neredeyse etime kaydadı ve çok canımı yaktı, inan, parmağımı öylesine sımsıkı sarmıştı ki.”

“Peki kız da yüreğine öyle kaynamış mıydı, evlat?”

“Ah, Kaptan, kızlar daha biz onlara bağlanmadan bizden çözülüp giderler.”

“Konteslerden yana sen de benim gibi epeyce dertlisin demek? Gelelim hikâyene; savur sarı yeleni, aslanım – haydi anlat.”

Bunun üzerine Israel söze devam ederek hikâyesini bütün ayrıntılarıyla anlattı.

Sonuna geldiğinde, Kaptan Paul onu içtenlikle süzdü. Vahşi, yalnız kalbi, uzun süre acıdan muaf kalmaktan nasırlaşmış el bebek gül bebek mizaçlara yakınlık duymayı beceremese de, az çok kendisi gibi, arkadaşsızlığın umutsuzluğu içinde, zorba feleğe meydan okumuş bir varlığa karşı bir yakınlık duyardı.

“Denize küçük yaşta mı açıldın, evlat?”

“Evet, epeyce küçüktüm.”

“Ben Whitehaven’dan demir aldığımda on iki yaşındaydım. Daha şu kadarcıktım,” elini güverteden bir metre kadar

yukarı kaldırarak. “Öyle küçüktüm, mavi ceketimin içinde öyle tuhaf görünüyordum ki bana maymuncuk diyorlardı. Pek yakında başka bir şey diyecekler. Sen hiç Whitehaven’den demir aldın mı?”

“Hayır, Kaptan.”

“Almış olsaydın hakkımda üzücü hikâyeler duyardın. Bugün bile orada diyorlar ki ben— kana susamış, korkak bir köpek olan ben— Mungo Maxwell diye bir denizciyi kırbaçlayarak öldürmüşüm. Tanrı şahidim olsun ki yalan bu! Onu kırbaçladım, çünkü isyankâr alçağın tekiydi. Ama eceliyle öldü, aradan bir süre geçtikten sonra, üstelik başka bir gemide. Bunları ne diye anlatıyorum ki? Başkalarının Londra mahkemeleri önünde verdikleri, beni muzaffer bir şekilde aklayan ifadelere inanmamışlarken, benim *kendi* taraflı sözlerime mi inanacaklar? İftira, ne kadar yalan da olsa, insana bir defa bulaştı mı, şöhretten daha fena yapışır, tıpkı kara ziftin beyaz köpükten daha beter yapıştığı gibi. Ama istedikleri kadar iftira atsınlar. İftiracılara küfretmeleri için malzeme vereceğim. Whitehaven’den son kez ayrıldığımda iskelesine bir daha ayak basmamaya yemin ettim, ta ki Sezar’ın Sandviç Adaları’na gidişi gibi, yani yabancı bir işgal kuvveti olarak dönünceye kadar. Şahlan, ey güzel gemi, senin sırtında intikamıma doğru ilerliyorum!”

Kendine hâkim, tasasız bir tavrın altında keskin duygular gizleyen kişiler, ani tutku kıvılcımlarına asla kayıtsız kalamazlar. Genel olarak kendilerine mukayyet olsalar da, bir kerecik olsun içlerini dökmeye başladılar mı, özdenetime, en azından o an için, büsbütün veda ederler. Şu an Paul’ün başına gelen de buydu. İsrail’e duyduğu yakınlık bu bir anlık duygu patlamasını tetiklemişti. Sönümlendiğinde epeyce pişman olmuş gibiydi. Ama umursamazlıkla geçiştirmeye çalışarak, “görüyorsun, sevgili dostum,” dedi, “nasıl da eli kanlı bir yamyam olduğumu. Benim tayfam olacak mı-

sın? Zavallı Mungo Maxwell'i ölesiye kırbaçlayan kaptanın tayfası?"

"Diyebilirim ki, Kaptan Paul, pek yakında İngiliz ulusunu ölesiye kırbaçlamakta görev alacak bir adamın komutası altında tayfa olmaktan memnuniyet duyarım."

"Onlardan nefret ediyorsun, değil mi?"

"Yılanlardan nefret ettiğim kadar. Aylarca köpek gibi kovaladılar beni," dedi çektiği çileleri hatırlayan Israel, ulumakla inlemek arası bir sesle.

"Ver elini bana, aslanım; vahşi yeleni savur yine. Tanrı şahidim, böylesine derinden nefret ettiğin için seni seviyorum. Benim sırdaşım olacaksın, kamaramın kapısında nöbet tutacak, kamarada uyuyacak, gemimin dümenini tutacak, karaya çıktığımda yanımdan ayrılmayacaksın. Ne dersin?"

"Memnuniyetle, derim."

"Senin iyi, cesur bir yüreğin var. Milyonlarca insan içinde kendiliğinden içimin ısındığı tek kişisin. Gel, artık yoruldun. Haydi, bu gecelik karşıdaki kamaraya git, yat – orası bana ait. Sen de Paris'te bana yatağını vermiştin."

"Ama siz kabul etmemiştiniz, Kaptan, ben de öyle yapmalıyım. Siz nerede uyuyorsunuz?"

"Evlat, ben üç gecede yarım bir gece kadar bile uyumam. Elbiselerimi beş gündür üzerimden çıkarmadım."

"Ah Kaptan, öyle az uyku uyuyorsunuz ve öyle çok plan kuruyorsunuz ki erken yaşta öleceksiniz."

"Biliyorum: öyle istiyorum: öyle de yapacağım. Yalpala-yan ihtiyar bir kütük olarak yaşamayı kim ister? Iskoç kepi mi nasıl buluyorsun?"

"Size yakışmış, Kaptan."

"Öyle mi dersin? Bir Iskoç kepi bir Iskoçyalı'ya yakışmalı zaten. Ben de doğuştan Iskoç'um. Altın şerit fazla mı abartılı?"

"Altın şerit benim hoşuma gitti, Kaptan. Tıpkı bir kralın başındaki taç gibi."

“Peki.”

“Siz III. George’tan daha yakışılı bir kral olurdunuz.”

“O ihtiyar dedeyi hiç gördün mü? Elinde tavuskuşundan bir yelpaze, kasnak giymiş yalpalayarak dolaşır, değil mi? Onu hiç gördün mü?”

“Size şimdi ne kadar yakınsam o kadar yakından gördüm, Kaptan. Kew Bahçeleri’nde çalıştığım sıradaydı, yürüyüş yollarına çakıl döşüyordum. Onunla baş başa, hemen hemen on dakika kadar konuştum.”

“Vay canına, ne şans ama! Keşke ben de orada olsaydım! Bir İngiliz kralını kaçırıp süratli bir takanın içinde, Amerika’nın özgürlüğü için rehin olarak Boston’a götürmek için bulunmaz bir fırsat. Peki sen ne yaptın? Ona bir şey yapmaya çalışmadın mı?”

“Bir iki kötü düşünce aklımdan geçti, Kaptan, ama üstesinden geldim. Hem kral bana karşı çok nazikçe davrandı; evet, adam gibi davrandı. Tanrı ondan razı olsun. Ama benim kötü düşünceleri aklımdan kovmam daha önceydi.”

“Ah, onu haklamaya niyetlendin herhalde. İyi ki yapmadın. Başına bir sürü iş açılırdı. Bir kralı asla öldürmeye kalkma, ama esir al. Ölü bir iskelettense, güdümlü bir at olarak daha iyi iş görür. Şimdi sana bir teklifim var, III. George’un gizli danışmanı ve çok yakın dostu Selkirk Kontu’nun arazisine baskın yapacağız. Ama onun saçının tek bir teline zarar vermeyeceğim. Onu gemiye aldığım zaman en iyi kama-ramda yatıp kalkacak, orayı onun için ipek örtülerle donatacağım. Onunla karşılıklı şarap içip gayet dostça davranacağım; onu Amerika’ya götürüp zat-ı alilerini oradaki en müteber çevrelere takdim edeceğim; yalnız, ziyaretlerinde kâhya kılığında bir iki nöbetçiyi ona eşlik etmesi için görevlendireceğim. Çünkü, unutma, kont satışa çıkarılacak; şu kadar fidye; yani, asil Lord Selkirk’ün paltosunun eteğine bir fiyat etiketi iğnelenmiş olacak, tıpkı Charlestone’da mezata

çıkarılan alelade bir köle gibi. Fakat, sarı yeleli delikanlı, senin yanındayken garip bir şekilde dilim çözülüyor. Oysa sen konuşmuyorsun. Dürüstlüğün bir mıktanıs gibi samimiyetimi kendisine çekiyor. Olsun varsın, senin sadakatine güveniyorum.”

“Planlarınız için bir mengene görevi göreceğim, Kaptan Paul. Verileni alacak ama koyvermeyeceğim, tabii siz vidayı gevşetmedikçe.”

“Ne güzel söyledin. Şimdi doğru yatağa, uyuman gerek. Ben güverteye çıkacağım. İyi geceler, kupa ası.”

“Bu sıfat asıl size yaraşır Kaptan Paul, takımın yalnız lideri.”

“Yalnız mı? Evet ama bir numaranın yalnızlıktan başka şansı yoktur, sevgili jokerim.”

“Bu sıfat da size mahsus. Joker ası gibi olsun talihiniz, Kaptan Paul, sizi asla ele geçiremesinler. Bana gelince –sizin ardınızdan gelen zavallı bir sinek– beni herhangi bir papaz veya vale ele geçirebilir, şimdiye kadar valelerin ele geçirdikleri gibi.”

“Cık cık, evlat; asla başkasını neşelendirmek için kendinden taviz verme. Fakat bitkin bir beden ruhu da bitap düşürür. Haydi doğru hamağa! Ben de güverteye çıkıp beşiğine birkaç yelken daha takayım.”

Böylece o gecelik ayrıldılar.

On Beşinci Bölüm

AILS A KAYASI'NA KADAR YOL ALIYORLAR

Ertesi sabah, Israel vardiya çavuşluğuna atandı; sıradan denizciler arasından seçilen, görevi gereği genellikle geminin kış tarafında, Kaptan'ın gezindiği yerde bulunması gereken bir amirdi bu. Görevi, elde dürbün, yelkenlileri kollamak, sancağı hisa etmek ya da indirmek, serdümene göz kulak olmaktı. Mürettebat içinden, bir denizci olarak meziyetlerinin yanı sıra saygınlığı ve zekâsına da bakılarak seçilen vardiya çavuşunun bir savaş gemisinde sorumlu subaylarla ve kaptanla herkesten daha rahat ilişki kurması sık rastlanan bir durumdu. Dolayısıyla bu görev, Israel'i Paul'e resmen yaklaştırmış, her ikisinin de eleştiriye maruz kalmasına meydan vermeden güvertede herkesin gözü önündeki muhabbetlerini de kamaradaki çekincesiz sohbetleri kadar resmiyetten uzak biçimde sürdürmelerine olanak vermişti.

Nisan ayı başında serin, güzel bir gündü. Şimdi Galler sahili açıklarındaydılar; karşılarındaki karla kaplı yüce dağlar bir Norveç manzarası arz ediyordu. Rüzgâr elverişliydi; alışılmadık, harekete geçirici bir kuvvetle esiyordu. İrlanda ile İngiltere arasından kuzeye, Britanya karasularının bağı

olan İrlanda Denizi'ne doğru ilerleyen gemi, kişneyen bir at gibi pruvasından köpükler saçarken bu olağandışı seyahatte onu idare eden ruhun gözü kara başkaldırısından haberdardı sanki. Fransa'nın, savaş gemileriyle tıklım tıklım dolu bir askerî limanından tek başına demir alan Paul Jones, ufak teknesinin içinde İngiliz ev sahibine karşı tek tabanca bir cengâver gibi ilerliyordu. Yegâne cephane dolabında mancınıktan başka bir şey olmaksızın, eski devirlerin genç Davut'u misali, İngiliz Gath devine kafa tutuyordu. Bugünden bakarak bunun ne derece gözü pek bir girişim olduğunu takdir etmek kolay değildir. Namlunun ağzına doğru uygun adım yürümek demekti bu. Ne tehlikenin ne de ölümün top ateşi karşısında taviz veren birinin hamlesi olabilirdi ancak; savaş zamanlarında salık verilen bütün o itidali de, barışın bütün yükümlülüklerini de hiçe sayan bir yüreği harekete geçirecek türden bir tasanın; haksızlığa uğramış bir kahramanın intikam dolu öfkesi ve buruk yüreğinin azmiyle, bir kanun kaçağının pişmanlık nedir bilmez çaresizliğini tek bir göğüste birleştiren bir plan. Bir taraftan bakıldığında, denizlerin Coriolanus'u; diğer taraftan, bir asilzade ile bir kurdun kırması.

Paul, yanında yalnızca sırdaşı vardiya çavuşu olduğu halde kış güvertesinin yüksek kısmında dikelirken, seferin güzergâhı hakkında bir şeyler öğrenmek isteyen Israel'in doğal merakını gidermekteydi. Paul, hafifçe dikelirken bir yandan da mizena çarmıhlarına tutunmuş, her zamanki cüretkârlığıyla gövdesi denizin üzerinde salınıyor; hemen yanı başında ise, bir aşağı bir yukarı yürürken kâh koltuk altına alıp kâh gözüne götürdüğü upuzun dürbünüyle her an uyanık bir sağduyunun timsali olan Israel, savaşçının hikâyesini dinliyordu. Anlaşılan, Chartres Dükü ile Estaing Kontu'nun Paris'te Doktor Franklin'i ziyaret ettikleri gece – hani Kaptan Paul ve Israel'in bitişikteki odayı paylaştıkları

o gece- Fransa kralının, Sömürge Komiseri tarafından komuta edilen bir Amerikan savaş gemisinin İngiltere'ye doğru yola çıkması için nihai onay verdiği, elçiye bildirilmişti. Çok netametli bir mevzuydu bu. İngiltere ile açıkça husumetin eşiğine gelinmiş olmakla birlikte Fransa henüz herhangi bir sözlü beyanda bulunmamıştı. Kuşkusuz, gidişatın böyle bir muammaya dönüşmesi, Paul'un ki gibi bir girişim için hayli elverişliydi.

Kaptan Paul ve Doktor Franklin'in ortak çabalarıyla atılan adımların tek tek ayrıntısını verecek değiliz, ancak şu kadarını söyleyelim ki azimli göçebe artık muradına ermişti: İngiliz sularında silahlı bir geminin sınırsız komutasına, Amerikan sancağını göndere çekmek için yasal yetkiye sahip bir gemiye kavuşmuştu; kaptanın kamara dolabında Amerikan donanmasına bağlı bir subay olduğunu gösteren bir görev kâğıdı bulunuyordu. Kimseden talimat almadan ilerliyordu. Nadir bir mizacı derhal teşhis etmesini sağlayan o nadir sezgisi dillere destan olan bilge Franklin, Paul Jones gibi av peşinde dolaşan bir *cengâver*'in tıpkı av peşinde dolaşan bir aslan gibi, doğası gereği yalnız bir savaşçı olduğunu gayet iyi biliyordu. "Onu rahat bırakın," diye yanıt vermişti bilge adam, bir talimatname ile Paul'ü dizginlemeyi düşünen birtakım devlet adamlarına.

Paul Jones'un bir üçkâğıtçı mı yoksa bir kahraman mı, yoksa her ikisinin bir bileşimi mi olduğu sorusu, nice derin tartışmaya konu olmuştur. Gelgelelim, savaş ve savaşçılar mevzuu da, tıpkı siyaset ve siyasetçiler yahut din ve ilahiyatçılar mevzuu gibi, metafizik tahlillere meydan vermez.

Ranger'a gelişinin ikinci günü Israel, Paul ile güvertede sohbet ettikleri sırada dürbününü aniden İrlanda sahiline çevirerek limana doğru yol almakta olan büyük bir yelkenliyi haber verdi. Ranger takibe başladı; az sonra yabancı gemi, varış noktası olan Dublin Limanı tam ufukta belirmiş-

ken, zapt edildi, mürettebatı değiştirildi ve rotası gerisingeri Brest istikametine çevrildi.

Ardından Ranger bekledi; Man Adası'nı geçerek Cumberland kıyısına doğru ilerledi; gün batımına doğru Whitehaven ufukta göründü. Karanlık çöktüğünde, karaya çıkartma yapmaya hazır bir grup gönüllüyle liman açıklarında bekliyordu. Fakat rüzgâr yön değiştirerek kuvvetli esmeye başladı; deniz kudurdu.

“Eski dostlarıma kötü bir havada uğramak istemem,” dedi Kaptan Paul, Israel'e. “Biraz oyalanıp birkaç gün içinde kartvizitimizi bırakırız.”

Ertesi sabah, Iskoçya'nın güney sahilinde bulunan Glentinebay'de, bir gümrük mavnası ile karşılaştılar. Ticari gemilere yanaşmak bu tür teknelerin adeti idi. Ranger da ticari bir gemi olarak gizlenmişti; karinasının etrafını boz renkli geniş bir şerit çepeçevre sarmalıyor, bir Quaker cüppesi altında bir Türk'ün niyetini gizliyordu. Tescilli gezginin tescilsiz olana yaklaşması beklenirdi. Fakat diğeri kaçmaya davrandı; kuvvetli rüzgâr altında yalpalayan iki aşırıyalı yelkeni, bir yandan da Ranger'ın takip toplarının gülle yağmuruna tutulmuştu. Mavna, şiddetli top atışına rağmen kaçmayı başardı.

Galloway Burnu açıklarında ertesi gün Paul kendini arpa yüklü büyük bir Iskoç kabotaj gemisinin öyle yakınında buldu ki kıyıya kendisinden haber götürmesini önlemek için onu, haberlerle beraber, kıçüstü Hades'e gönderdi; batan geminin bordasından saçılan arpaları denize ekti. Mavnanın mürettebatından, içlerinde silahlı bir guletin de olduğu yirmi otuz yelkenliden oluşan bir filonun Lochryan'da demirlemiş olduğunu öğrendi. Pruvasını o yöne çevirdi, fakat lagünün ağzında rüzgâr tekrar sert bir kasırgaya çevirerek karşı yönden esmeye başladı. Paul projeden vazgeçti. Kısa bir süre sonra Dublin'den gelen bir şalopaya rastladı. Haber götürmesini önlemek için onu batırdı.

Böylece, Meclis'in verdiği askerî yetki kadar Doğa'nın asli vazifesini de üstlenmişçesine, esmer tenli Paul, bir oraya bir buraya saldırmaktaydı; kalabalık limanların açığında bir fırtına bulutu gibi dolaşıyor, derken, aksi bir rüzgâr tarafından püskürtülünce yıldırımlarını, çayırdaki tek başına dikelen ağaçlar gibi, göze batan, kolay birer hedef haline gelen eşlikçisiz teknelerin üzerine indiriyordu. Bütün bunlar, kıyıdaki dizi dizi garnizonların, iğne oyası gibi kıyıların her bir girintisini dolduran filoların gözü önünde olmaktaydı. Bir Levanten'in dokunulmazlığıyla Paul, dünyanın en büyük deniz kuvvetinin dört yanı toprakla çevrili yüreğinde gemisiyle cirit atıyordu; Britanya'nın eski bildik okyanustan bir yudum alırken farkına varmadan yuttuğu bu yılan balığı, bağırsaklarında fena bir tahribat yapıyordu.

Ardından Clyde'a doğru yol almakta olan büyük bir gemi gören Paul, onun yolunu kesmek umuduyla takibe başladı. Yabancı'nın süratli bir yelkenli olduğu anlaşılınca takibe dört koldan asıldılar. Küpeşteye tepeden bakan Paul kış güvertesinde dikelmiş, zaten yırtılmak üzere olan yelkenlerin sonuna kadar gerilmesi için adamlarına bütün halatlara asılmalarını emrediyordu.

Böyle işe daldıkları sırada aniden, sanki güneş tutulmuşçasına, bir gölgenin hızla güverteyi kapladığı görüldü; taktaların birleşim yeri gibi keskin bir çizgi üzerinden ilerliyordu. Önüne çıkan her şeyi kendine katıyordu. Juan Fernandez'i andıran Ailsa Kayası'nın muazzam gölgesiydi bu. Ranger, Grampianların bu denizaltı kolunun yüce zirvesini çepeçevre saran ve eteklerine kadar sokulan derin sulardaydı.

Çevresinin uzunluğu bir milden fazla olan kaya, bin fitin üzerinde yükseklikte, Ayrshire kıyısının 8 mil açığındadır. Öksüz bir çocuk kadar yalnız, Keops gibi kibirli konisi, orada öylece yükselir. Gelgelelim mağrur zirvesi, Gath Devi'nin delik deşik beyni gibi, viran bir kale ile taçlandırılmıştır. Ha-

vai bir sis, avare hayaletler gibi kalenin kemerleri altından bir girip bir çıkarak anafolar yaratmakta, saltanatını yitirmiş de olsa yüce fikirlerden başkasıyla işigal etmeyen harap bir dehanın ruhunu sıkıştırmaktadır.

Ranger kayanın altına doğru daha da sokulunca, berikinin yüksekliği ve cüssesi yanında, takip edilen kadar takip eden de, küçölüp birer ceviz kabuğuna döndü. Ranger'ın ana direk başlığı, kayanın tepesindeki harabenin temellerinden dokuz yüz fit aşağıda kalıyordu.

Gemi hâlâ kayanın gölgesinde ve tayfalardan her birinin yüzü bu güneş tutulmasından nasibini almış durumdayken, Paul'e aniden bir haller oldu. Bir sultan gibi emirler yağdırmayı kesti. Az önceki coşkusundan da eser kalmamıştı. Nihayet takibi kesmeyi emretti. Gerisingeri dönerek güneye doğru ilerlemeye başladılar.

“Kaptan Paul,” dedi Israel aradan kısa bir süre geçtikten sonra, “o gemiyi yakalamaktan çok tuhaf bir biçimde vazgeçtiniz. Herhalde bizi çok fazla kıyı içine çektiğini düşünüyoruz.”

“Gemisi batsın,” diye haykırdı Paul, “gerisingeri döndüysem ne ondan ne de Kral George'tan şu kadarcık korktuğumdan değil, şu karşıda horozlanan külhanbeyi yüzünden.”

“Horozlanan külhanbeyi mi?”

“Tabii ya, denizin ortasında horozlanan şu külhanbeyi; baksana – şu Ailsa Kayası'na.”

On Altıncı Bölüm

CARRICKFERGUS'A BİR UĞRAYIP, WHITEHAVEN'A ÇIKARTMA YAPIYORLAR

Ertesi gün, İrlanda kıyısında, Carrickfergus açıklarında bir balıkçı teknesi, ne idüğü belirsiz geminin bir Quaker'ı andıran görünüşüne aldanarak tam bir güven içinde yaklaştı. Mürettebatına el kondu, tekne batırıldı. Paul onlardan, yol üzerinde demirlemiş duran büyük geminin, yirmi toplu savaş gemisi Drake olduğunu öğrendi. Bunun üzerine oradan uzaklaştı, o gece gizlice geri gelip ona saldırmaya karar vermişti.

“Kuşkusuz, Kaptan Paul,” dedi Israel komutanına, günbatımına yakın geri dönüp tekrar kıyıya yöneldikleri sırada, “kuşkusuz, efendim, böyle dosdoğru onların arasına girmeyeceksiniz, değil mi? Niçin onun limandan çıkmasını beklemiyorsunuz?”

“Çünkü, sarı saçlı delikanlım, onunla bu gece evlenmek için söz kestim. Gelinin arkadaşları bu işe pek hoş bakmayacaklar, işte bu yüzden gelini bu gece kaçırmak gerek. Dürbünle bakınca incecik, hoş bir beli var, değil mi? Ah! Onu bağırma basacağım.”

Dost bir gemiymiş gibi, hafif armayla dosdoğru limana girdi, çipası fırlatılmaya, kancaları dört elle sarılmaya hazır

vaziyette aheste aheste Drake'e doğru yaklaştı. Fakat rüzgâr şiddetliydi, emir verildiği an demir atılamadı. Ranger, zararsız tomruk yüküyle Kanada'dan gelmiş barışçıl bir ticaret gemisi gibi, gafil düşmanının kış omuzluğuna üç bisküvi atımlık mesafeye kadar yaklaştı.

“Onunla hemen evlenemeyeceğim,” diye fısıldadı Paul, planlarının şimdilik suya düştüğünü görünce. Cüretkâr bir sükunet içinde düşmanın güvertesini izleyerek ve gemiden yapılan çağrıya dostça yanıt verdikten sonra, tümüyle kendinden emin bir tavırla halatın salıverilmesini emretti; sonra da, sanki kazara demir atmış gibi, pruvasını deniz tarafına çevirdi; niyeti derhal, ilk seferki avantajlı açısını koruyarak geri gelmekti. *Drake*'in pruvasına birdenbire yandan çarpmayı, böylelikle bütün güvertelerini yakın mesafe tüfek atışına maruz bırakmayı planlıyordu. Fakat rüzgâr bir kez daha araya girdi. Bir kar fırtınası bastırdı; projesinden vazgeçmek zorunda kaldı.

Böylece, düşmanlıktan eser olmayan görünüşüyle, en ufak bir şüphe uyandırmaksızın Paul, gecenin karanlığında görünmez bir hayalet gibi süzülerek kıyıya yanaştı ve bir anlığına bir İngiliz savaş gemisine öylesine yaklaşıp demirledi ki berikinin güvertesinde konuşulanlar işitilebiliyordu; bütün bu gelip demirleme, çağrılara yanıt verme, etrafı araştırma, olasılıkları tartışıp karar verme ve ayrılma esnasında en ufak kuşku uyandırmamıştı. Amacı, hısmını zincirleme ateşle yok etmektir. En câni düşman da insanın limanına yani kalbine, hiç fark ettirmeden böylesine kolayca süzülebilir, yeter ki çevik olsun. Bir zarar vermeden tekrar ortadan kaybolduğu takdirde, uyanık bir bilinç bile ona engel olmayı başaramaz, ancak temkin buna kadirdir. Şafak sökerken Carrickfergus'ta hiç kimse, o gece şeytanın ta kendisinin, başında bir lskoç kepiyle, o yakınlardan geçtiğinden haberdar değildi.

Bir kral katilinin cüretiyle sekseninde bir adamın ihtiyatının, Paul'ün nice yırtıcı girişiminde olduğu gibi, tuhaf bir biçimde kaynaşmasına az rastlanır. Bağdaşmaz gibi görünen bu özelliklerin bileşimidir onu olağanüstü savaşçılar safına dahil eden.

Gün henüz ağarmadan geceki fırtına dinmişti. Güneş, Ranger'ı kanalın ortasında, İrlanda Denizi'nin ağzında beklerken buldu. Yalçın kayalıklarıyla İngiltere, İskoçya ve İrlanda, çimen yeşili suların ötesinden, adeta New York'taki üçgen parktan bakınca karşınızda duran Belediye Binası, St. Paul Kilisesi ve Astor House¹ kadar berrak görünüyordu. Her üç krallık da göz alabildiğine karla kaplı uzanıyordu.

“Ah, sarı saçlım,” dedi Paul gülümseyerek, “beyaz bayrak gösteriyor, korkaklar. Beyaz bayrak şu tepeleri yorgan gibi örtedursun biz Whitehaven'a doğru yol alacağız, evlat. Ülkeyi sonsuza dek terk etmeden önce oraya bir dakikalığına uğramaya söz verdim. İsrail, evlat, kıyıya bizzat çıkıp bu işi kendi ellerimle halletmek istiyorum. Hayatında hiç mih çaktın mı?”

“Daha önce pulluğun dişlerini çakmıştım,” diye yanıt verdi İsrail, “ama denizci olmadan önceydi o.”

“Pekâlâ, pulluğa mih çakmak, bir topun falyasına mih çakmak için iyi bir başlangıç sayılır. Sen tam aradığım adam-sın. Dürbününü bırak; marangoza gidip yüz tane çivi iste, bunları bir çekiçe birlikte bir kovaya doldur ve hepsini bana getir.”

Akşam çöktüğünde Whitehaven'ın az ötesinde bulunan, St. Bees Head denen büyük yarımada'nın deniz feneri uzaktan göründü. Fakat rüzgâr öylesine hafiflemişti ki Paul is-

1 Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın bitiminde Almanya'dan Amerika'ya göçen, ABD'nin ilk multimilyoneri ve ilk tröstün kurucusu John Jacob Astor, bir süre Amerikan yerlileriyle kürk ticareti yaptıktan sonra 1836'da New York şehrinin merkezinde bütün bir yapı adasını satın alarak üzerine kendi adına bir otel inşa ettirmişti.

tediği kadar erken saatte limana yaklaşmadı. Amacı, kara-ya çıkmak ve gün ağarmadan ayrılmaktı. Niyeti her ne kadar boşa çıktıysa da planından vazgeçmedi, zira bu son şansı olacaktı.

Gecenin ilerleyen saatinde gemi çok hafif bir rüzgârla süzülerek hedefine doğru gitgide yaklaşmaktayken Paul, İsra-el'den hazırladığı kovayı son bir teftiş için getirmesini istedi. Çivilerden bazılarını çok büyük bularak biraz eğlenmesi için talimat verdi. Fenerleri ve barutu kontrol etti. Büyük Petro misali, bütünü planlamak için gereken dehaya sahip olmakla birlikte en ufak ayrıntılara iniyordu. Fakat insan gözetimi ne kadar sıkı tutarsa tutsun, emrindekilerin dik-kâtsizliğini önlemek imkânsızdır. İnsan ne denli keskin göz-lere sahip olursa olsun arkasını göremez. Whitehaven için yapılan bu hazırlıklarda da, ileride görüleceği üzere, önemli bir nokta ihmal edilmişti.

Kasaba, o günlerde, surların koruduğu bir alan içerisinde altı yedi bin kişilik bir nüfus barındırıyordu.

Gece yarısı, Paul Jones, Israel Potter ve beraberlerindeki yirmi dokuz kişi, altı yedi bin Whitehavenliya saldırmak üzere iki kayıkla ilerlemekteydiler. Önlerinde uzun bir yol vardı. Tam bir sesizlik içinde kürek çektiler. Iskarmozlarda dönen küreklerin sesinden başka çıt çıkmıyordu. Limandaki iki deniz feneri dışında hiçbir şey görünmüyordu. Sessizlik ve karanlığın içinden, suya iyice gömülü vaziyetteki iki kayık, Kuzey Buz Denizi'nden gelen esrarengiz bir çift balina gibi limanın ta içine doğru yüzdü. Mendireğe vardıklarında tayfalar birbirlerinin yüzünü seçebiliyorlardı. Gün ağarmaya başlamıştı. Halat imalatçıları ve öteki gemi ustaları çok geçmeden ortalığa dökülecekti. Olsun varsın.

O dönemde Whitehaven'ın temel ihraç kalemi, bugün de olduğu gibi, kömürdü. Şehir madenlerle çevrilidir; madenlerin üzerine kurulmuştur; gemileri madenlerin üzerine de-

mirler. Arazi dört bir yana doğru bal peteği gibi madenlerle örülmüştür ve birbirine geçitlerle bağlanan mağaralar, denizin altında iki mil boyunca uzanır. Daha eski ocakların çökmesi sonucu çok sayıda ev, bir depreme maruz kalmışçasına yerin altına göçmüş ve 1755 yılında Lizbon'da olduğu gibi bir dehşet baş göstermiştir. İşte o sırada, tıpkı kömür gibi şehrin bağırsakları içinde yetişmiş bir biçarenin saldırısına uğramak üzere olan bu yer böylesine güvensiz ve sinsî bir arazi üzerinde bulunuyordu.

Güneşli bir günde, limana dönen bir gemi için rüzgârın elverişli olduğu bir sırada Thames Nehri'nin ağzına yakın bir kısmında seyreden bir yabancı kimi zaman, upuzun bir sıra halinde pazara götürülmek üzere çiftler çiftler bağlanmış atları andıran, hepsi benzer boy ve donanıma sahip teknelerin birbiri ardına kilometrelerce dizildiği bir tekne geçidine tanık olur. Bunlar Londra'ya giden kömür yüklü mavnalardır.

İşte şimdi bu mavnalardan üç yüz kadarı, sımsıkı bir yumak halinde Whitehaven'da demirlemiş durmaktaydı. Deniz gelgit yüzünden çekilmişti. Tamamen çaresiz, gövdeleri suyun dışında, karaya vurmuş halde duruyorlardı. İls rengiydiler. Kara serenleri birbirine çarpmasınlar diye birer mızrak gibi iyice yana yatırılmıştı. İse batmış yüz karina, Nil Nehri'nin alüvyon birikintisinde uyuklayan bir hipopotamus sürüsü gibi, çamurun içinde debeleniyordu. Birbirine sürtünen yelkensiz direkleri ve eğik serenleri, hipopotamusların derisine saplanmış zıpkınlardan bir ormanı andırıyordu. Karaya oturmuş filonun bir tarafını neredeyse boydan boya kateden bir kalenin burçları kumsaldan başlayarak yükselmekteydi. Bu kumsalın küçük bir şeridinde, kalenin dibinde, kundaktan indirilmiş bir sürü küçük, paslı havan topu, köpek pisliği gibi, rastgele üst üste yığılmıştı. Bunların üzerinde kundağa yerleştirilmiş bir top duruyordu.

Paul kendi kayığıyla bu kalenin dibinde karaya çıktı. Di-

ger kayığı limanın kuzey tarafına gönderdi ve oradaki gemilere ateş açmasını emretti. Daha sonra, iki adamı kumsalda bırakarak kaleyi zapt etmek üzere yola çıktı.

“Kovayı sıkı tut ve omzunu bana uzat,” dedi Israel’e. Israel’i bir merdiven gibi kullanarak bir hamlede duvara tırmandı. Kova ve adamlar da peşi sıra geldiler. Sessiz adımlarla nöbetçi kulübesine yöneldi, kapıyı kırarak içeri girdi ve nöbetçileri uykuda kısıvrak yakaladı. Sonra, görev dağılımı yaparak dört adamı oradaki topun falyasını çivilemeye gönderdi.

“Şimdi Israel, kovayı al ve diğer burca kadar beni izle.”

İkisi tek başlarına çeyrek mil kadar yürüdüler.

“Kaptan Paul,” dedi Israel yolda, “ikimiz nöbetçilerin hakkından gelebilecek miyiz?”

“Gittiğimiz kalede nöbetçi yok.”

“Desenize bu yeri iyi tanıyorsunuz, kaptan?”

“O konuda öyle sanıyorum epeyce malumat sahibiyim. Beni izle. Evet, evlat, Whitehaven’ı epeyce iyi tanırım. Bu sabah Whitehaven da benim hakkımda ufak bir fikir edinsin istiyorum. Haydi. İşte, geldik.”

Duvarı tırmandıktan sonra ikisi de bir anlığına durup ayaklarının altında uzanan manzaraya bakakaldılar. Şafağın solgun ışığı, dip dibe sokulmuş evleri ve limanı tıklım tıklım dolduran gemileri acımasız bir kesinlikle gösteriyordu.

“Mih ve çekiç, evlat –işte böyle– şimdi peşim sıra gel ve her havan topu için bana bir çivi uzat. Gök gürültücülerin dilini bağlayacağım. Bir daha konuştuğunu duymayayım!” diyerek ilk topu mıhladı. “Kes sesini!” diyerek ikinciye de mıhladı. “Dili tutulasıca!” diyerek üçüncüyü de çiviledi. Böylece, tek tek ne kadar top varsa dolaşılar; Israel, elinde kovası, onun ardı sıra gidiyordu, tıpkı bir kâhya ya da sepe-tinden sadaka dağıtan hayırsever bir beyefendi gibi.

“İşte, hepsi tamam. Kuzey tarafında ateşi görüyor musun, evlat? Ben görmüyorum.”

“Tek bir kıvılcım bile yok, Kaptan. Ama doğu tarafından gün ışığı yükseliyor.”

“Çatal dilli alevler sarsın köpekleri! Ne yapıyor bu adamlar? Çabuk, ilk burca geri dönelim; belki başlarına bir şey gelmiştir, orada bekliyorlardır.”

Topları mıhlamaktan dönen Paul ve Israel, tam tahmin ettikleri gibi, diğer kayığın geri döndüğünü gördüler; mürettebat ne yapacağını bilmez haldeydi; tam ihtiyaçları olduğu sırada fenerleri sönmüştü. Kader bu ya, Paul’un kayığındaki diğer fener de aynı şekilde sönmüştü. Yanlarında kibrit kutusu getirmemişlerdi. Barut kibritinden başka kibritleri yoktu. Loco-foco² ise o devirde henüz icat olunmamıştı.

Güneş hızla yükseliyordu.

“Kaptan Paul,” dedi ikinci kayığın yüzbaşı, “burada daha fazla kalmak delilik olur. Baksanıza!” diyerek solgun ışıktaki şimdi gayet rahatça seçilebilen şehri işaret etti.

“Sen ya hainsin veya korkak!” diye kükredi Paul, “fenerler nasıl olup da söndü? Israel, aslanım, şimdi damarlarındaki kanı ispat et. Bana bir ateş bul – bir tek kıvılcım bile yeter!”

“Cebinde piposu ve bir parça tütünü olan kimse var mı?” dedi Israel.

Tayfaların biri hemen bir pipo ve tütün çıkardı.

“Bu yeterli,” diyerek hızla şehre doğru uzaklaştı Israel.

“Bu kaçık pipoyla ne yapacak?” dedi biri. “Nereye gidiyor böyle?” diye seslendi diğeri.

“Onu rahat bırakın,” dedi Paul.

İşgalci, şimdi bütün birliğini işaret verilir verilmez oradan ayrılabilir şekilde yerleştirdi. Bu sırada, her tür müşkül ve

2 Bir tür kibrit. Sözcük aynı zamanda 1835-1845 arasında Amerikan Demokrat Partisi içinde *laissez faire*’i radikal olarak savunan bir hizip adıdır. Ralph Waldo Emerson *locofoco*’ları şöyle tarif eder: “Katı, dedigim dedik ve isyankar bir soy. Özgürlüğü fanatik düzcyde savunuyorlar; haraçlardan, vergilerden, turnikelerden, bankalardan, hiycrarşilerden, valilerden, hatta yasalardan nefret ediyorlar.”

acil durum karşısında çoktandır deneyim kazanmış olan çetin ceviz Israel, cesurca, Whitehaven sakinlerinin birinden, Whitehaven'daki bütün meskenleri tutuşturmaya yetecek bir kıvılcım temin etmek için girişimde bulunuyordu.

Şehirden biraz ayırık, tek başına duran, yoksul bir işçiye ait bir ev vardı. Israel, ağzında piposu, kapıyı vurarak ev ahalisinden piposunu yakmak için ateş istedi.

“Cehennemin dibine git,” diye bir ses kükredi içeriden, “gecenin bir yarısı piponu yakmak için adam mı uyandırılır? Defol!”

“Bu sabah pek tembelsin, dostum,” diye yanıt verdi Israel, “gün çoktan doğdu. Çabuk, bir ateş ver bana. Eski dostunu tanımadın mı? Ne ayıp! Aç şu kapıyı.”

Bir an sonra uyku mahmuru bir adam belirip sürgüyü indirdi; loş odaya seğirten Israel doğruca şömineye yöneldi, külleri eşeledi, piposunu yaktı, derken ortadan toz oldu.

Bütün bunlar göz açıp kapayana kadar olup bitmişti. Uyku sersemi adam şaşkın şaşkın bakakalmıştı. Yalpalayarak kapıya yöneldi; fakat bir tuğla yığınının arkasına gizlenen Israel çoktan gözden kaybolmuştu.

“Aferin, aslanım,” diye karşıladı onu Paul; Israel'in yokluğunda ateşi elden ele geçirip çoğaltmak için bulabildiği kadar pipo toplamıştı.

Her iki kayık da şimdi limanın ana iskelesi üzerinde elverişli bir noktaya çekildi, kömür mavnalarının bir kanadı bu iskelenin bir kanadına yakın yerde toplanmıştı.

Tayfalar, gizlenmesi artık imkânsız hale gelen bir girişimi sürdürmeye yönelik bu ısrar karşısında homurdanmaya başlamışlardı. Kasvetli mavnaların güvertesine çıkıp, karanlıkta el yordamıyla ta karinasına kadar inip ateşe vermeye korkuyorlardı. Kendi ayağıyla zindana inmek, ölüme gitmek gibi bir şeydi bu.

“Kayıkların yanındaki on kişi hariç hepiniz beni takip

edin,” dedi Paul, sızlanmalarına kulak asmayarak. “Şimdi, Amerika’nın yakılıp yıkılmasına bundan böyle son vermek için, İngiliz gemilerini muazzam bir ateşe vereceğiz. Haydi çocuklar! Pipolarla kibritleri arabaya koyun!”

Adamlarını, farklı noktalardaki birden çok gemiyi aynı anda ateşe verecek şekilde yerleştirebilirdi, ancak saatin ilerlemiş oluşu böyle bir taktiği delilik raddesinde tehlikeli kılıyordu. Takımını rüzgâr tarafındaki mavnalardan birinin önünde konuşlandıran Paul, Israel’le birlikte güverteye atladı.

Göz açıp kapamaya kalmadan lostromonun dolap kilidini kınıp açmış, çıra gibi incecik, kupkuru üstüğülerden tomar tomar alıp dümen tarafına geçmişlerdi. Paul orada ateş yakarken Israel de zift çanaklarını toplamaya gitti; yanan kibrit, üstüğü ve tahtaların üstüne ziftin boca edilmesiyle birlikte alev kısa sürede harladı.

“Henüz garanti değil,” dedi Paul, “bir fıçı katrana ihtiyacımız var.”

Etrafı arayıp bir tane buldular; kapağını ve dibini söküp, bir şehit gibi alevlerin ortasına yerleştirdiler. Sonra, ön taraftaki ambar ağzından tekrar yukarı çıktılar; arka ambar ağzından katmer katmer duman kıvrılarak yükseliyordu. Paul, adamlarının haykırışlarını ancak o dakika işitti; şehir halkının tümünün uyanmakla kalmayıp, kalabalık gruplar halinde iskeleye doğru yola koyulduklarını söylüyorlardı.

Dumanların içinden mavnanın küpeştesine doğru fırladığında güneşin doğmuş ve binlerce kişiyi uyandırmış olduğunu gördü. Kimileri yanan mavnanın yanına koşuyorlardı. Rıhtıma atlayıp adamlarına oldukları yerde kalmalarını emreden Paul onların önüne geçti ve on metre kadar öne çıkarak tabancasını kargaşa içindeki Whitehaven’a doğrulttu.

Kazara çıkmış olduğunu sandıkları yangını söndürmek için koşup gelenler, kundakçının meydan okuması karşısın-

da sersemleyerek oldukları yere çakılmışlardı; onu gökten zembille inmiş bir korsan veya ecinni sandılar.

Paul tutuşmakta olan yangını korur vaziyette dikelirken, Israel de silahsız halde çılgın gibi kıyıdaki kalabalığın üzerine atıldı.

“Geri dön, geri dön,” diye bağırdı Paul.

“Bu koyunları hele biraz korkutayım; onların kurtları beni kaç kere korkuttu!”

Başı açık, kalabalığa doğru deli gibi koşmasıyla birlikte telaş yayıldı. Silahsız Israel onları, Paul’ün tabancasından daha uzağa kovalamıştı.

Alevlerin gitgide yelkenleri sarıp direklerin etrafında yükselmesiyle birlikte koca gemi limanın bir ucunda yanıyor-du, bir saat önce doğmuş olan güneş ise diğer ucunda. Uykunun yerine dünyaya şimdi telaş ve dehşet hâkimdi. Ayrılma vakti gelmişti.

Direnişle karşılaşmadan tekrar kayıklara bindiler, fakat kayıklarda yer olmadığından, önce birkaç esiri serbest bıraktılar.

Tam kayığa atlamak üzereyken Israel, evine gidip ateş istediği adamı gördü karşısında; adam sersem gibi gözlerini dikmiş ona bakıyordu.

“Bana verdiğin tohum iyi çıktı,” dedi Israel, alevleri işaret ederek, “baksana ne bereketli hasat verdi.” Ardından Paul’ü iskelede tek başına bırakarak kayığa atladı.

Adamlar komutanlarına sesleniyor, oyalanmaması için yalvarıyorlardı.

Fakat Paul birkaç dakika daha orada kaldı; sessizce, ötedeki kalabalığın kargaşasını izlerken bir yandan da elini, küçümser bir tomahavk gibi, dehşet içindeki halkın dizilmiş olduğu yamaçlara doğru sallıyordu.

Saldırganlar epeyce uzaklaştıktan sonra İngilizler kalabalık gruplar halinde burçlara koştular; gelgelelim havan top-

larının külçe demirden farkı kalmamıştı. Neden sonra ateş etmeye başladılar, ya gemilerde bulunan toplardan birkaçını indirmiş, ya da ilk burcun dibinde yığılı duran eski paslı topları kundağa yerleştirmiş olmalıydılar.

Hırslarından nişan almadan ateş ediyorlardı. Gülleler gemiye yetişemiyor, en ufak hasara yol açmıyordu.

Paul'ün adamları kahkahalarla gülerek tabancalarıyla havaya ateş ediyorlardı.

Bütün bu hengâme sırasında tek bir bina yıkılmamış, kimse'nin burnu dahi kanamamıştı. Sonuçta insan hayatına hiçbir zarar gelmemesi, kalkışılan işin umutsuz cesaretiyle orantılıydı. Paul'ün şehir halkının canına ve malına zarar gelmemesi için gösterdiği babacan özen, onun şehre duyduğu merhamet dolu küçümsemenin bir göstergesiydi kuşkusuz.

Karaya birkaç saat önce ayak basabilmiş olsalardı, ne tek bir gemi kurtulabilirdi yıkımdan ne de bir tek ev. Ama yapılan tahribat değil, verilen dersti önemli olan.

Her halükârda, Paul'ün Paris'teki bilge adama izah ettiği gibi, Amerikan kıyılarında keyfî kundaklamalar ve saldırıların neden olduğu felaketin rahatlıkla düşmanın kendi kapısına taşınabileceğini kanıtlamaya yetecek kadar hasar verilmişti. Gelgelelim, misilleme güçleri Paul Jones'un kumandasına verildiğinde, intikamın boyutu, şövalye ruhlu düşmanın fütursuz ancak yüce gönüllü tavrıyla frenlenmiş olacağından, bir hakarete denk olamazdı.

On Yedinci Bölüm

SELKIRK KONTU'NA UĞRAYIP, ARDINDAN SAVAŞ GEMİSİ DRAKE İLE ÇARPIŞIYORLAR

Ranger bu kez Iskoçya kıyısına açılan Solway Boğazı önlerine gelmişti; aynı gün öğleyin Paul, Israel ve iki subayın da aralarında olduğu on iki adamla birlikte, Selkirk Kontu'nun ikametgâhlarından biri olan St. Mary Adası'na ayak bastı.

Bu ilkel savaşçı peş peşe üç gün içerisinde Üç Krallık'tan her birinin ya limanlarına girmiş ya da kıyılarına çıkmıştı.

Güneşli bir sabahtı, hava açıktı. St. Mary Adası güneşte parlıyordu. İnce kar tabakası erimiş, vadinin yamaçlarını kaplayan taze çimen ve taze bahar tomurcukları ortaya çıkmıştı.

Ekibiyle birlikte malikâneye yaklaşan Paul, etrafın ıssızlığını görünce, planın yolunda gitmeyeceğini tahmin etti. Ortalıkta kimsecikler yoktu. Fakat kepini haylazca yana yatırıp yoluna devam etti. Adamlarını sessizce evin etrafına yerleştirdikten sonra Israel'le birlikte verandaya çıkarak gelişini haber verdi.

Aradan epey süre geçtikten sonra kır saçlı bir hizmetçi kapıyı açtı.

“Kont evde mi?”

“Kendisi Edinburgh'da, efendim.”

“Ah – emin misin? Hanımın evde mi?”

“Evet, efendim. Kim geldi diyeyim?”

“Hürmetlerini sunmak için uğrayan bir beyefendi. İşte, kartım.”

Ve adama kendi hesabına çalışan bir beyefendi olarak isminin yazılı olduğu, yaldızlı kâğıda nefis bir şekilde Paris’te bastırılmış kartı uzattı.

Yaşlı hizmetçi Paul’ü bir salona doğru götürürken Israel holde oyalanıyordu.

Derken hanımefendi belirdi.

“Zatıâlinizin sabah şeriflerinin çok hayırlı olmasını dilerim.”

“Kiminle müşerref oluyorum, acaba, beyefendi?” dedi hanım, yabancının pek açık sözlü tavrı karşısında kendisini ketum bir tavırla toplayarak.

“Size kartımı göndermiştim, hanımefendi.”

“Ancak beni aydınlattığını söyleyemeyeceğim, bayım,” dedi hanım soğuk bir tavırla, yaldızlı kartviziti elinde çevirerek.

“Whitehaven’a göndereceğiniz bir haberci, güzel hanımefendi, ziyaretçiniz olma şerefine erişen bu zat hakkında zatıâlinize daha teferruatlı haberler getirebilir.”

Bunun ne anlama geldiğini anlamayan ve Paul’ün kendine has tavırlarından fena halde rahatsız olan, hatta hafiften endişelenmeye başlayan hanım, hafif mahcup bir edayla, beyefendi eğer adayı görmeye geldiyse buna bir engel olmadığını söyledi. Kendisi şimdi ayrılıp ona eşlik etmesi için bir rehber gönderecekti.

“Selkirk Kontesi,” dedi Paul, bir adım yaklaşarak, “ben kontu görmek için geldim. Acil bir mesele hakkında görüşecektim.”

“Kont, Edinburgh’da,” diye tedirginlikle yanıtladı hanım, bir an önce oradan ayrılmak ister gibi.

“Dediğiniz gibi olduğuna dair bir hanımefendi olarak şerefimiz üzerine söz verir misiniz?”

Hanımefendi kuşkulu bir öfkeyle ona baktı.

“Affedersiniz, Madam; soylu bir hanımefendinin en sıradan sözünü bile hafife almak ne haddime? Ama bana öyle geldi ki, ziyaretimin amacından şüphelenmiş olabilirsiniz ki o takdirde, kontun adada bulunduğu bilgisini benden gizlemeye çalışmanız son derece makul bir davranış olur.”

“Bütün bunlarla ne kastettiğinizi anlamıyorum,” dedi hanımefendi açıkça tedirgin bir tavırla, ancak telaş içinde bile asaletini cesaretle koruyarak, kapının yanına doğru iyiden iyiye uzaklaşarak.

“Madam,” dedi Paul, bunun üzerine elini yalvarırcasına sallayarak, ardından altın şeritli kepini hafifçe yoklayarak, güneş yanığı yüzünü şiirsel bir hüznün ve duygusallık ifadesi kaplarken; “askerlik mesleğinde ince duygulu ve hakiki bir duyarlılığa sahip bir subayın bazen kendi yüreğinin tasvip etmediği kamusal eylemlere mecbur kalmasına ne kadar esef etsek azdır. İşte ben de şu an böyle bir müşkül durumdayım. Kont’un, Madame, adada olmadığını söylüyorsunuz. – Bu sözlerle inanıyorum. Böylesine kusursuz bir kaynaktan dökülen hecelere kusur bulmak benden uzak olsun, güzel hanımefendi.”

Bunu muhtemelen hanımefendinin olağanüstü güzel ağzını kastederek söylemişti.

Yerlere kadar eğildi; hanımefendi ise çelişkili ve huzursuz duygular içerisinde onu süzüyordu, fakat asıl maksadının ne olduğuna dair en ufak bir fikri yoktu. Yine de, Paul’un bir denizciye has mübalağalı iltifatında kasti bir saygısızlıktan eser olmadığını görünce ilk anki telaşı yatışmıştı. Ne de olsa, kullandığı tâbirler ifrata kaçmakla beraber hal ve tavır itibarıyla hürmette kusur etmemişti.

Paul sözlerini şöyle sürdürdü: “Madam, kont uzakta ol-

duğuna ve ziyaretimin yegâne amacı kendisiyle görüşmek olduğuna göre, şimdi size Amerikan donanmasında bir subay olma şerefine sahip olduğumu ve bu adaya, bizatihi Selkirk Kontu'nu Amerikan davası için rehin almak üzere uğradığımı, ancak sizin kati sözünüz üzerine bu niyetimden vazgeçtiğimi söylersem, herhalde bütün kaygılarınızı bertaraf etmiş olurum. Hayal kırıklığına uğramış olsam da, bu hayal kırıklığı nihayetinde karşımda duran asil hanımefendiy-le mülahazamı uzattığı, ayrıca zatiâlilerinin yuvasının huzurunu bozmaktan beni alıkoyduğu için şikâyetçi değilim.”

“Hakikaten doğru söylüyor olabilir misiniz?” dedi hanımefendi karamsarlıktan uzak bir şaşkınlıkla.

“Madam, pencerenizden bakınca, kumanda etmek şerefine nail olduğum Amerikan sömürgesine ait Ranger savaş gemisini görebilirsiniz. Eşinize en derin saygılarımı ve onu evde bulamamaktan dolayı duyduğum içten üzüntüyü ifade eder, tenezzül edip elinizi uzatırsanız zatiâlinize veda edip ayrılmak isterim.”

Fakat bu Paris âdeti teklifi duymazdan gelen ve elini, belli etmeden, ustalıkla saklayan hanımefendi alttan alır bir tavırla ziyaretçisine ayrılmadan önce bir şeyler içmesi için ısrar etti, aynı zamanda da gösterdiği medeni tavır için teşekkür etti. Fakat bu misafirperverliği geri çeviren Paul üç kez eğilerek selam verdikten sonra odadan ayrıldı.

Holde Israel'i ağzı bir karış açık halde, üstünde çaprazlanmış bir pala ve kasatura bulunan, Highland'e¹ has çelik bir zırhın önünde dikelirken buldu.

“Kalaylanmış bir tabağın üstünde duran çatal bıçağa benziyor, Kaptan Paul.”

“Hakikaten öyle, aslanım; gel haydi, kahrolası ihtiyar horoz yuvadan uçmuş, ama güzel tavuk kümeste kalmış; yapacak bir şey yok, eli boş döneceğiz.”

1 Iskoçya'nın büyük kısmını kaplayan dağlık bölgeye verilen ad.

“Nasıl, Bay Selkirk yerinde değil mi?” diye sordu Israel hınzırca bir endişeyle.

“Bay Selkirk mi? Alexander Selkirk demek istiyorsun. Hayır, evlat, St. Mary Adası’nda değil, ta uzakta, Juan Fernandes Adası’nda inzivaya çekilmiş – ne yazık ki; haydi gel.”

Verandada subaylara rastladılar. Paul onlara kısaca durumu anlattı ve derhal oradan ayrılmaktan başka yapacak bir şey kalmadığını söyledi.

“Bunca çabamıza karşılık hiçbir şey almadan mı?” diye söylendi iki subay.

“Ne almayı bekliyordunuz, Tanrı aşkına?”

“Biraz yağma, tabii ki – ganimet.”

“Utanın. Ben burada üç beyefendi olduğumuzu sanıyordum.”

“Amerika’daki İngiliz subaylar da beyefendi değiller mi? Ama düşman toprağında özel şahısların evlerini her fırsatta yağmalamaktan geri kalmıyorlar.”

“Yapmayın şimdi, iftira atmayın,” dedi Paul; “bahsettiğiniz bu subaylardan yirmi kişi içinde olsa olsa bir iki tane çıkar; onlar da düpedüz birer soyguncu, kralın üniformasını kendi pis işlerine alet eden eli uzun asilzadelerdir. Geri kalanı şerefli kimselerdir.”

“Kaptan Paul Jones,” diye karşılık verdi berikiler, “bu sefere çıkarken düzenli bir maaş beklentimiz yoktu belki, ama şerefli bir yağma için umudumuz vardı.”

“Şerefli yağma mı? Bunu ilk kez duyuyorum.”

Gelgelelim subayları vazgeçirmek mümkün değildi. Gemide elinden iş gelen en iyi iki adamdı bunlar. Kararlı olduklarını görünce Paul onları öfkelenlendirmekten çekinerek sonunda, siyaset icabı, isteklerine razı oldu. Fakat kendi adına bu işe elini sürmemeye karar verdi.

Subaylara, askerlerin eve girmesine kesinlikle izin vermelerini, evde asla arama yapılmamasını ve niyetlerini ha-

nimefendiye açıkladıktan sonra onun kendi rızasıyla verecekleri dışında hiçbir şey alınmamasını emrettikten sonra Israel'i yanına çağırarak hiddetle kumsala doğru yürümeye başladı. Ancak tekrar düşününce, Israel'i, ganimette eşit pay sahibi almak üzere subaylarla birlikte eve girmesi için geri gönderdi; ne de olsa denizciler içinde en güvenilir olanıydı o.

Subayları karşısında gören hanımefendinin asabının bozulmadığı söylenemezdi. Serinkanlı bir kararlılıkla niyetlerini açıkladılar. Kaçış yoktu. Hanımefendi içeri girdi. Kâhya geldi ve az sonra, birkaç gümüş karaf ve başka birtakım değerli eşya, subayların ve Israel'in huzurunda sessizce salona taşındı.

"Kâhya Bey," dedi Israel, "mandıraya gidip süt bakraçlarını taşımanıza yardım edeyim."

Gelgelelim, bu köylü cehaleti, ya da hınzırlığı –hangisi olduğunu kestirememişti– karşısında burun kıvrıran, cumhuriyetin hüküm sürdüğü topraklardan gelen Israel'in senli-benli tavrı karşısında öfkeden küplere binen, aynı zamanda da böylesine şanlı şerefli bir ev halkının, bir avuç silahlı soyguncu elinde maruz kaldığı küstahlık karşısında bir fırtına bulutu gibi kararan kâhya, her tür yardım teklifini reddetti. Çeyrek saat sonra subaylar ganimetlerini sırtlamış halde evden ayrıldılar.

Verandada karşılarına al yanaklı, hınç dolu gibi görünen bir kız çıktı, bir hanımefendiye yaraşır cesur iltifatlarla taşıdıkları ganimete gümüşten ve mercandan yapılma birer bebek çingırağını ekledi.

Subaylardan biri Fransız, diğeryse İspanyol'du.

İspanyol olan, kendisine verilen çingırağı öfkeyle yere çaldı. Fransız ise kendininkini gayet nazikçe alıp öptü ve kıza, mercanı onun o gül yanaklarının hatırası olarak ömür boyu saklayacağını söyledi.

Tertip kumsala vardığında Kaptan Paul'ü elinde kalem, kayalığın bir tablet gibi pürüzsüz yüzeyine yasladığı bir kâğıdın üzerine bir şeyler çiziktirirken buldular. Biraz sonra imzasını atıyormuş gibi bir hareket yaptı. Subaylara doğru sitemkâr bir bakış fırlattıktan sonra kâğıdı Israel'e uzattı; onu alıp derhal eve koşmasını ve bizzat Selkirk Kontesi'nin eline teslim etmesini emretti.

Pusulada şöyle yazılıydı:

“Hanımefendi,--

Böylesine nazik bir karşılamadan sonra size, emrim altındaki birtakım kişilerin az önce tanık olduğunuz davranışlarından daha iyi bir karşılık verememiş olmaktan dolayı müteessirim. Askerlik mesleğim icabı, sayın hanımefendi, bu tür davranışları sineye çekmeye, dahası, belli bir dereceye kadar bunlara göz yummaya mecburum. Kalbimin ta derininden, sevgili hanımefendi, içinde bulunduğum hassas konumun neden olduğu bu son derece hazin mecburiyete esef ediyorum. Bu adamların arzuları ne kadar nahoş da olsa, önceden gösterdikleri iyi hal ve cesarete binaen isteklerine razı olmaya mecburdum. Düşünmek için yalnızca bir an vaktim oldu. Dilerim ki, onların isteklerini elimde olmadan yerine getirmekle, zatiâlinizin mülkünü, kendi kanayan hassasiyetim kadar incitmiş olmayayım. Fakat kalbim daha fazlasını söylememe izin vermiyor. Müsaadenizle sizi temin ederim ki, sevgili hanımefendi, ganimet satıldığı vakit, bendeniz her halükârda müşterisi olacağım, ve onu size, siz her ne şekilde uygun görürseniz, iade etmekten gurur duyacağım.

Şimdi, Madam, yarın sabah Carrickfergus'ta demirlemiş olan majestelerine ait yirmi toplu Drake gemisiyle çarpışmak üzere, buradan ayrılıyorum. Eğer subaylarımin bu nahoş davranışı yüzünden, St. Mary Adası'nın latif hanımefen-

disi nazarında itibarımı yitirmiş olmadığımı bilirse, düşmanın karşısına her zamankinden daha büyük bir kararlılıkla çıkacağım. Fakat eğer Selkirk Kontesi'nin, muhteşem ülkesinin kuytu yeşil köşelerinden birinde, bir esir almaya gelmişken kendisi tutsak düşen bir kul için merhametli bir dua okuduğunu hayal edecek cüreti bulursam, sevgili hanımefendi, Mars gibi yenilmez, fethedilmez olacağım.

Zâtıâlinize hayranlık duyan düşmanınız,
JOHN PAUL JONES"

Tarih, Hanımefendi'nin bu ziyadesiyle tutkulu mesajı nasıl karşıladığından bahsetmiyor. Fakat tarihin es geçmediği bir husus varsa o da, Ranger'ın Fransa'ya dönüşünden sonra Paul'ün, ganimeti aralarında bölüşen kimselerin pençesinden her parçayı tek tek satın almak için gösterdiği azimli çaba sonucunda, ganimetin toplam değerine denk bir kişisel zarara uğramak pahasına, bütün eşyayı, gümüş tuzluk kapaklarına varıncaya dek eksiksiz olarak sahibine iade ettiğidir; üstüne üstlük, olayın tüm ayrıntısını öğrenen Kont, büyüklük göstererek, Paul'e nezaketi için teşekkür eden bir mektup yazmıştır. Soylu kontun nazarında, Paul şerefli bir adamdı. Böylesine asil soydan gelen bir otoritenin görüşüne muhalefet etmek kimin haddine.

Gemiye geri döner dönmez istikameti İrlanda kıyılarına çevirdiler. Ertesi sabah Carrickfergus karşıda göründü. Paul doğru limana girecekti, fakat Israel, dürbünüyle inceledikten sonra ona büyük bir geminin, belki de Drake'in ta kendisinin, tam o sırada limandan çıkmakta olduğunu haber verdi.

"Ne dersin, Israel, kim olduğumuzu biliyorlar mı? Dürbünü bana ver."

"Şimdi bir filika indiriyorlar, efendim," diye yanıt verdi Israel, dürbünü gözünden ayırıp Paul'e uzatırken.

“Cidden öyle – cidden öyle. Kim olduğumuzu bilmiyorlar. O kayığı kandırıp yanımıza çekeceğim. Çabuk –bize doğru geliyorlar– şimdi dümene kendin geç, aslanım ve yaklaşan kayığı geminin daima kış tarafında tut. Bordamıza bir an bile göz atmalarına izin verme.”

Kayık yanlarına yanaştı, içlerinden bir subay dürbünüyle durmadan Ranger’ı izliyordu. Derken seslenme mesafesine vardılar.

“Selam gemi! Kimsiniz siz?”

“Haydi, yanımıza gelin,” diye yanıt verdi Paul megafonuyla, tez canlı, teklifsiz bir sesle, düşman olduğundan kuşkulandığı için sabırsızlık gösteren haşın bir dost gibi.

Birkaç dakika sonra filikanın subayı Ranger’ın köprüsüne ayak bastı. Kepini muzipçe yana yatıran Paul ona doğru ilerledi ve çok nazik bir şekilde eğilerek, şöyle dedi: “Günaydın, bayım, günaydın; sizi gördüğüme memnun oldum. Kılıcınız ne kadar hoş, izin verin de bir bakayım.”

“Anlaşıldı,” dedi, geminin armasını görünce benzi atan subay. “Esirinizim.”

“Hayır – konuğumsunuz,” diye kaşılık verdi Paul cömert bir edayla. “Lütfen izin verin de şeyi – bastonunuzu alayım.”

Böylece şakacı bir tavırla subayın uzattığı kılıcı aldı.

“Şimdi lütfedip bana söyler misiniz, bayım,” diye devam etti, “majestelerinin gemisi Drake’in, bu güzel sabah vaktinde dışarı çıkmasına sebep nedir? Biraz hava almaya mı gidiyordunuz?”

“Sizi aramaya geliyordu, ama yarım saat önce oradan ayrıldığım sırada, limanın açıklarında duran geminin, aradığı gemi olduğunu bilmiyordu.”

“Whitehaven’dan haberler ulaşmış, herhalde, dün gece, değil mi?”

“Evet, ekspres haberler; birtakım kundakçıların dün sabahın erken saatinde karaya çıktıklarına dair.”

“Ne? – neciler dediniz?” dedi Paul, kepini hışımla yana devirip subaya yaklaşıarak. “Affedersiniz,” diye alaycı bir tavırla devam etti, “bir an unuttum, siz *misafirimsiniz*. Israel, bu talihsiz beyefendiyi aşağıya indir, adamlarını da ön tarafa götür.”

Drake’in şimdi hafif bir rüzgârla ağır ağır yaklaştığı görülüyordu; bayraklar ve flamalarla süslü beş küçük gezinti teknesi de ona eşlik ediyordu; her biri, rengârenk kıyafetler içinde, bir sirke gider gibi maceralı bir yolculuğa çıkmış insanlarla doluydu. Lakin umutsuz düşmanın ne kadar yakında olabileceği akıllarının ucundan bile geçmiyordu.

“El konan filikayı arkada bırakın,” dedi Paul, “bakalım bu neşeli yolcular ne diyecek bu işe.”

Gezinti tekneleri boş kayığı görür görmez işin iç yüzünü kavrayıp olanca hızlarıyla gerisingeri limana döndüler. Az sonra, kanalın her iki yakasından ikaz dumanları yükselmeye başlamıştı.

“Sonunda bizi tutsülüyorlar, Kaptan Paul,” dedi Israel.

“Gün sona ermeden daha çok duman yükselecek,” diye cevap verdi Paul, ciddi bir ifadeyle.

Rüzgâr kıyıya doğru esiyordu; gelgit aksi yöndeydi. Drake çok ağır ilerliyordu.

Bu sırada, buz gibi şafak vaktinde acil görülmesi gereken bir hesap için kapıya dayanan hararetli bir düellocunun, zemheri günü uyanıp lime lime doğranacağını düşündükçe ödü kopan hasmının ağırından alması yüzünden saatlerce kapıda bekletilmesi gibi, Ranger da daha iyi bir rüzgârı ardına almış, kanalda sabırsızca bir aşağı bir yukarı geziyordu. Sonunda, İngiliz gemisi limandan tam olarak çıkınca, Paul öne geçerek, bir balo salonunda yakışıklı delikanlının genç kızı piste davet ettiği gibi, ona nazikçe kanalın ortasına kadar öncülük etti, ardından onun işitme mesafesine kadar yaklaşmasına göz yumdu.

“Şimdi sancağı çekiyor, efendim,” dedi Israel.

“Sen de ona yıldızlı-şeritli bayrağı göster öyleyse, evlat.”

Neşeyle dolaba koşan Israel bayrağı kandilisaya tutturdu. Rüzgâr kuvvetlendi. Israel tepede dikeliyordu. Havaya sıçrayan alev dilleri, yalazlar misali kırmızı kurdeleleri ve yıldızlarıyla parıl parıl sancak, Israel’i sarmalayarak etrafında şanlı bir kefen gibi dalgalanıyordu.

Direğin en üst noktasına yükselip havada salınmaya başladığında Paul huşu içinde izlemekteydi.

“Bu bayrağı bir Amerikan gemisine ilk kez çeken ve ilk kez ona selam durulmasını sağlayan kişi benim. Bu gece ölsem de Paul Jones’un adı yaşayacak. Dinle! Bize sesleniyorlar.”

“Nerenin gemisi bu?”

“Düşman gemisi. Hadisene! Takdime, teşrife ne hacet?”

Güneş bu sırada yeşil İrlanda toprakları üzerinde usul usul batmaktaydı. Gökyüzü dingin, deniz durgundu, iki gemiyi sabit bir hızda, yavaşça sürüklemeye ancak yetecek kadar rüzgâr vardı. İlk atıştan ve birkaç manevradan sonra iki gemi serbestçe, yan yana süzülerek ilerlemeye başladı; bir ova boyunca kıvraklarının üzerinde tırıs giderken bir yandan da sohbet eden iki dost süvari gibi, yumuşak havada ölümcül bir borda ateşiyle karşılıklı atışıyorlardı. Bir saat böyle seyir halinde çatışmadan sonra sohbet sona erdi. Drake saldırdı. Daha altmış dakika öncesinin o koskoca gemisi nasıl da değişmişti! Şimdi, güvertesinin üstü, baltacıların istilasına uğramış, vahşi batıdaki bir ormanı andırıyordu. Direkleri ve serenleri devrilmiş, bir yığın çöp şiş gibi darmadağın yerde uzanıyordu; yelkenlerinden bazıları balon gibi şişmiş, denizde sürükleniyor, budanıp atılmış ağaç dallarını andırıyordu. Simsiyah karinası ve paramparça olmuş direk gövdeleri, dev ağaçkakanlar tarafından didiklenmiş gibi delik deşikti.

Drake iki gemi içinde daha büyük olanıydı, daha çok sayıda top ve mürettebata sahipti. Can kaybı ve yaralı sayısı da

çok daha fazlaydı. Cesur kaptanı ve yüzbaşısı ölümcül yaralar almışlardı. İlki, düşman bordaya çıktığı sırada öldü, ikincisiyse iki gün sonra.

Alacakaranlık çökmüştü; hava hâlâ dingindi. Hiçbir top ateşi, çılgın insanoğlunun yapabileceği hiçbir şey, sükûneti seçtiği zaman doğanın o stoacı aldırışsızlığını bozmaya kadir değildir. Ertesi gün boyunca da devam eden bu hava, gemilerin tamiri için fazlasıyla elverişliydi. Bu iş halledildiğinde, iki gemi, İrlanda'nın kuzeyinden dolaşarak dümeni Brest'e kırdı. Tekrar tekrar İngiliz kruvaziyerlerinin kovalamacasına maruz kaldılsa da Fransız karasularına sağ salim ulaştılar.

“Dört haftalık gayet güzel bir yat gezisi oldu, beyler,” dedi Paul Jones, Ranger halatını attığı sırada güverteye çıkan birkaç Fransız subayına dönerek. “Yanımda iki yolcu getirdim, beyler,” diye devam etti. “İzninizle size kıymetli arkadaşım Israel Potter'ı takdim edeyim, Kuzey Amerika'dan yeni aramıza katıldı; bu da Britanyalı Majestelerinin gemisi Drake, İrlanda'nın Carrickfergus Limanı'ndan henüz aramıza katıldı.”

Bu sefer Paul'e, bilhassa Fransa Sarayı'nda büyük bir ün kazandırdı; kral ona bir kılıç ve bir madalya gönderdi. Peki ya zavallı Israel, o da bir gemiyi, üstelik hiç yardım almadan, ele geçirmişti – onun payına düşen neydi?

On Sekizinci Bölüm

GROIX'DAN YOLA ÇIKAN SEFER

Brest'te demirledikten üç ay sonra, Dr. Franklin'in Fransa kralıyla müzakereleri sonucu, Paul'ün harekete geçirici tutkusunun da desteğiyle, her biri farklı güçte olan dokuz gemiden oluşan bir filo, Britanya kıyılarına yeniden çıkartma yapmak üzere Groix Limanı ağzında hazır bekliyordu. Hasbelkader seçilen bu gemilerin mürettebatı da kırma bir sürüydü; çoğu Fransız olan subaylar birbirlerini tanımıyor ve içten içe Paul'ü kıskanıyorlardı. Başkaldırı ve fiyasko için gereken her tür bahane mevcuttu. Paul'ün mizacına sahip biri için fazlasıyla pişmanlık ve kahrıyla sonuçlanan bir sefer oldu. Fakat o yılmadı; olayların gidişatı, işlerin kötü gideceği yönündeki sezgisini büsbütün doğruladığında bile ruhu teslim olmayı reddetti.

Bu inatçı maceraperestin izlediği yol, şu fikrin eşsiz bir örneğidir: bütün insani işler doğal olarak karmaşaya tâbi olduğuna, yarı nizami bir kaos içinde meydana gelip geliştiğine göre, büyük işler başarmak isteyen kimse asla suların durulmasını beklememeli –zira böyle bir hal asla olmamış ve olmayacaktır– elindeki derme çatma yöntemi kullanarak var

gücüyle, çılgınca hedefine doğru atılıp gerisini Talih'e bırakmalıdır.

Filonun sözde komutanı olsa da, Paul gerçekte böyle bir etkiye sahip değildi. Emrindeki kaptanların çoğu tepeden bakar bir tavırla başlarına buyruk davranıyorlardı. İçlerinden birinin sonunda tam bir hain olduğu ortaya çıkacaktı; geriye kalanların ise pek azı güvenilirdi.

Gemilere gelince, bizzat Paul'ün idaresinde olanı, filonun tamamı hakkında fikir verebilir. Hint seferlerinde kullanılmış emektar bir gemiydi bu; hantal ve dengesizdi, önceki seyahatlerinde yüklendiği çay, karanfil ve rakının keskin kokusu üzerine sinmişti. O dönemde bile, ihtiyar rüküşlüğüyle, günümüzün sıradan fötr şapkaları arasındaki bir melon şapka gibi göze batıyordu. Fil gibi cüssesinin üzerine Pisa Kulesi gibi eğik bir kış kasara, tahtırevan gibi oturtulmuştu. Zavallı Israel, gözünde dürbünüyle pupanın tepesinde dikirirken, dağ gibi dalgalarla boğuşan bir denizciden çok, ayın yüzeyindeki dağlarla meşgul olan bir astronomu andırıyordu. Fiesole'nin tepesinde bir Galileo misali. İlk yapıldığında tek güverteli bir gemiydi bu, yani topları tek bir güverte üzerine dizilmişti. Fakat Paul, aşağıda kış tarafında bulunan lumbar ağızlarını keserek altı adet on sekiz poundluk eski top yerleştirmişti; topların paslı namluları, kilerin eşiginden başını uzatan pasaklı melez köleler misali, su seviyesinin az yukarısından etrafı gözetliyordu. Geminin ismi Duras'tı, fakat denize açılmadan önce, bu zavallı ihtiyar enkaza ileride ölümsüzlük kazandıracak olan o diğer ad verilecekti. Bu isim değişikliğinin Doktor Franklin'e bir iltifat anlamı taşıdığını her ne kadar bilmeyen olmasa da, meselenin saklı tarihi burada ilk kez açıklanacak.

Groix Limanı girişinde akşam vaktiydi. Subaylarının düşmanca kıskançlığını uzlaştırmak ve sonsuz engellere karşın (zira kıyıda bir sürü çetrefil işi halletmek zorunda

kalmıştı) filonun ihtiyaçlarını temin etmekle geçen etin bir günün ardından Paul kamarasında yarı umutsuz düşle-re dalmış oturmaktaydı; Israel ise, komutanının dizi dibin-de bağdaş kurmuş, birkaç eski işaret sancağını onarmak-la meşguldü.

“Kaptan Paul, gemimizin adı hiç hoşuma gitmiyor. – Duras? Ne demek şimdi bu? – Duras? Adı Duras olan bir gemi-ye hapsolmak, duraklamaya mahkûm olmak gibi bir his ve-riyor insana.”

“Tanrım, bu hiç aklıma gelmemişti, aslanım. Duras – du-raklama. Batıl bir kuruntu gibi geldi bana, ama hatrın için adı-nı değiştireceğim. Söyle, sarı yelelim, ona ne isim koyalım?”

“şey, Kaptan Paul, Doktor Franklin’i seviyorsunuz değil mi? Bu filonun kurulmasına o onayak olmadı mı? Geminin ismini Doktor Franklin koyalım.”

“Yo, olmaz, böyle yaparsak onu çok fazla göz önüne çıkar-mış oluruz; oysa Yoksul Richard bu işte biraz gölgede kal-mak istiyor.”

“Yoksul Richard! – gemiye Yoksul Richard diyelim yley-se,” diye haykırdı o sırada aklında bir şimşek akan Israel.

“Tam isabet,” diye yanıt verdi Paul, az önceki karamsar-lığını bir çırpıda üzerinden atmış gibi ayağa fırlayarak; “ge-minin adı Yoksul Richard olacak, ‘Kim ki kendisine yardım eder, Tanrı da ona yardım eder,’ diyen Yoksul Richard’ın bu sözüne ithafen.”

Böylece gemiye Bon Homme Richard adı verildi; yeni is-min Fransızca karşılığını kullanmak daha ihtiyatlı olur diye düşündüklerinden bu şekli aldı.

Birkaç gün sonra birlik denize açıldı. Çok geçmeden bir-kaç gemi ele geçirdiler, ancak filodaki kaptanların itaatsiz-liği yüzünden olaylar öylesine sarpa sardı ki, Paul şimdilik Groix’ya geri dönmek zorunda kaldı. Fakat şansları yaver gitti; tam bu sırada İngiltere’den dönen bir esir gemisi, ta-

kasla geri alınmış yüzden fazla Amerikalı denizci getirmişti; neredeyse hepsi Paul'ün komutasına girdiler.

Birlik yeniden denize açılır açılmaz eski çekişmeler yeniden baş gösterdi. Yoldaşlarının çoğu başkaldırarak Bon Homme Richard'tan ayrıldı. Sonunda Paul kendisini beraberrinde yalnız iki gemiyle, İskoçya'nın sarp güneydoğu kıyılarını döven şiddetli fırtınaların ortasında buldu. Fakat ne filosunda çıkan isyan, ne de doğa unsurlarının kaosu onu amacından döndüremedi. Aksine, bu kriz anında o güne kadar ki en gözü kara çıkartmasını planladı.

Cheviot Tepeleri karşıda belirmişti. Forth Koyu'na doğru ilerleyen her ulustan pek çok gemi uzaktan açıkça seçiliyordu. Güney kıyıda, koyun ta içerisinde, Edinburgh'dan en fazla bir iki mil uzaklıkta, başkentin limanı konumundaki Leith şehri bulunur. Paul, Leith'e baskın düzenlemeye karar verdi; şehri ya haraca bağlayacak veya yakıp kül edecekti. Yanında kalan iki eşlikçi geminin kaptanlarını, ayrıntıları kararlaştırmak üzere kendi gemisine çağırdı. Bu muhteremler plan aleyhine kılı kırk yaran bir sürü yorum yaptılar. Bu bilgece akıl yürütmeleri bir sonuca bağlamak için epey zaman harcayan Paul en sonunda, yiğitliklerine hitap ederek başaramadığı şeyi açgözlülüklerine seslenerek elde etti. Leith piyangosunda büyük ikramiyeyi 200.000 pound olarak ilan etti; kefaret olarak bu miktarı talep edeceklerdi. Uzatmayalım: üç gemi, sanki Quaker'ları bir Barış Kongresi'ne taşıyormuş gibi cesurca, ellerini kollarını sallayarak koya girdi.

Yaklaştıklarının haberi, neye uğradığını anlayamayan her iki kıyı boyunca kolera gibi yayıldı. Bu üç şaibeli gemi öyle uzun süre oyalanmışlardı ki, onlara gözü kara viking Paul Jones'un önderlik etmekte olduğu kimsenin aklına gelmemişti. Ertesi sabah saat beşte, koyun içlerine doğru sessizce ilerledikleri İskoçya başkentinden apaçık biçimde gö-

rülmüştü. Leith'te alelacele bataryalar hazırlanmış, Edinbur-gh'taki kaleden silah temin edilmiş, tehlikeyi haber vermek için dört bir yanda ateşler yakılmıştı. Gelgelelim Paul gemilerin askerî niteliğini olabildiğince gizleyerek onları öylesine sakın bir saldırganlıkla idare ediyordu ki etraftan geçen gemiler birçok kez bunları ticari gemi zannederek selamladı.

Öğleden sonra, Pisa Kulesi'nin tepesinde konuşlanmış olan Israel, beş kişilik bir teknenin Fife sahilinden Richard'a doğru yaklaşmakta olduğunu haber verdi.

“Bize sıcacık yulaflı kek getiriyorlar,” dedi Paul, “bırak gelsinler. Heveslendirmek için onlara İngiliz bayrağını göster, Israel, evlat.”

Çok geçmeden tekne yanlarındaydı.

“Evet, dostlar, bu akşamüzeri sizin için ne yapabilirim?” dedi Paul, babacan bir tavırla geminin yan tarafından eğilerek.

“Bizi Crokarky Lordu gönderdi, kaptan. Ücret karşılığı biraz barut ve top istiyor.”

“Barut ve topla ne yapacaksınız, Tanrı aşkına?”

“Ah! duymadınız mı, Paul Jones denen eli kanlı korsan kıyı civarında bir yerlerde dolaşıyor.”

“Tabii ya, ama merak etmeyin, size zararı dokunmaz. Sadece elinde eski şapkası, o millet senin bu millet benim dolaşıp bağış topluyor. Haydi, çekilin yolumdan, ona barut ve top verip ne yapacaksınız? Bağışları gümüş cinsinden alıyor, kurşun değil. Gidip gümüşleri hazır edin, derim.”

“Yok, kaptan, Lord barut ve top almadan dönmemeyi emretti bize. İşte, ücreti. İstedığimizi vererseniz bir bakmışsınız eli kanlı korsanı yakalamışız.”

“Peki, bir fıçı yollayın bunlara,” dedi Paul gülerek, ama Israel'in kulağına sinsice fısıldayarak emrini değiştirdi; “fiyatını sen söyle, bunu sana armağan ediyorum.”

“Peki ya top, kaptan, top olmadan barut neye yarar?” diye

kükredi kayığın pruvasındaki adamlardan biri, fıçı aşağı indirildiği sırada. “Top istiyoruz.”

“Üstüme iyilik sağlık, zaten gülle gibi gürlüyorsun. Bulduğunuza razı olun, haydi şimdi alın voltanızı. Bana bak, fıçıya da dikkat edin; o alçak Paul Jones’u ele geçirirseniz sakın acımayın ona.”

“Ama kaptan, baksanıza” diye bağırdı kayıktakilerden biri, “Bir hata var. Turşu fıçısı bu, barut değil. Baksanıza,” ve elini tıpa deliğinden içeri sokup üzerinden sirke damlayan salamura bir hıyar çıkardı. “Bunu geri alın da bize barut verin.”

“Pöf,” dedi Paul, “barut fıçının dibinde; en iyi saklama yöntemi budur, salamura barut. Şimdi önümüzden çekilin de o iflah olmaz iblis Paul Jones’un peşine düşün.”

Bunlar olduğunda günlerden Pazar’dı. Gemiler yola devam etti. Akşamüzeri, rüzgârı uzun süre arkasına alan Richard, Fife kıyıları yakınına, Kirkaldy adındaki ufak tefek işlek limana yaklaştı.

“Kumsalda kocaman bir kalabalık var Kaptan Paul,” dedi Israel dürbününden bakarak. “Orada bir balık fıçısının üstünde dikelmiş yaşlı bir kadın, açık artırmada bir şeyler satıyor sanki, ama henüz tam göremiyorum.”

“Bir de ben bakayım,” dedi Paul biraz daha yakına geldiklerinde dürbünü alarak. “Hakikaten yaşlı bir hanım bu – doktorluk taslayan bir kocakarı anlaşılan, sırtıda da kapkara bir entari. Ona sesleneyim.”

Geminin dosdoğru limana devam etmesini emreden Paul usulca süzölmek için yakın mesafede yelken küçülttü ve megafonu eline alarak şöyle dedi:

“Selam, yaşlı bayan! Neler anlatıyorsun? Dediklerin hangi kitapta yazıyor?”

“Gazap günü geldiğinde müminler sevinecek. Ayaklarını münafıkların kanıyla yıkayacak.”

“Ah, ne kadar merhametsiz sözler. Şimdi benimkini dinle:

“Yoksul Richard der ki, kim ki kendisine yardım eder, Tanrı da ona yardım eder.”

“Seni sapkın korsan, bir kasırga gelip seni paramparça edip sularımızdan kovacak.”

“Nefretinin fırtınası yelkenlerimi şişiriyor. Elveda,” kepinin havada sallayarak – “gerisini bize Leith’te anlatırsın.”

Ertesi sabah gemiler şehirden neredeyse bir gülle atışı uzaklıktaydı. Karaya çıkacak olan adamlar kayıklara binmişlerdi. Israel, baştaki kayığın dümenine geçmiş, komutanının gelmesini bekliyordu, ancak Paul tam köprüye adımını attığı sırada birdenbire bir fırtına patlak verdi, kayıklar gemilere çarptı, tarifsiz bir kargaşa yarattı. Fırtına şiddetli bir kasırgaya dönüştü. Adamlarını derhal gemiye çeken Paul rüzgârın şiddetine karşı koymak için elinden geleni yaptıysa da zıt yönden esen rüzgâr, şiddetini giderek arttırdı. Uzaktaki bir gemi, kasırganın etkisiyle dibi boyladı. Sükutu hayale uğrayan işgalci, kasırgaya arkasını dönmek ve planından vazgeçmek zorunda kaldı.

Bugün bile, Forth Koyu sahilinde halk arasında, tehlike altındaki Leith Limanı açıklarında doğa güçleri tarafından gerçekleştirilen bu püskürtmeye, Kirkaldy’li Rahip Bay Shirra’nın Tanrı’ya güçlü yakarışının neden olduğuna inanılır.

Paul’ün yardımcı kaptanlarının zaafı –onun cüretine ayak uyduramayan çekingenlikleri, onun rekabete tenezzül etmediğini kavrayamayan kıskançlıkları –kumandası altındaki gücün eksilmesiyle birleşince– ayrılmalar sonucu dokuz gemiden geriye yalnızca üçü kalmıştı – ve bu da yetmezmiş gibi, denizin ve rüzgârların husumeti işin içine girince, İskoçya sularından bir filo değil bir kasırga tarafından kovulan işgalci, başlangıçta son derece umut vaat eder gibi görünen bir seferi, önceki girişimlerinden kazandığı ünü pekiştirecek tek bir başarı bile elde edemedi sonlandırmak zorunda kalacağını düşündükçe dehşete kapılıyordu. Gelgelelim

cesaretini yitirmedi. Talihi, çaresizlikle değil kararlılıkla ikna etmek istiyordu. Nitekim bu kaypak kuvvet, sanki onun kendinden emin tavrı karşısında ikna olmuş gibi, düşmanın saflarından Paul'ün tarafına geçti, tıpkı kibirli Mareşal Ney'in Elbalı Napolyon'un inatçı bayrağı altına geçip kuvvetlerini toplayarak Paris'in üstüne yürüdüğü gibi. Kısacası talih —doğru kelime buydu— çok geçmeden Paul'ün önüne hayatının fırsatını çıkardı: gelmiş geçmiş bütün deniz muharebeleri içinde en fevkalâde olanı, Serapis'le tutuşulan emsali görülmemiş, öldüresiye güreş.

On Dokuzuncu Bölüm

SERAPIS İLE ÇARPIŞIYORLAR

Bon Homme Richard ile Serapis arasındaki çarpışma İngilizler ile Amerikalılar arasındaki ilk kayda değer deniz muharebesi olarak tarihe geçmiştir. İnatçılık, karşılıklı nefret ve cesaret bakımından okyanus tarihinde ne bir öncülü vardır ne de ardılı. Mücadelenin sonucu uzun süre belirsizliğini korumuş fakat sonunda gönderden indirilen İngiliz sancağı olmuştur.

Sanki benzersiz bir açıklayıcı niteliğe sahip gibidir bu muharebe. Aynı anda hem bir ilk örnek, hem bir paralellik, hem de bir kehanet barındırır sanki içinde. İngiltere ile aynı kanı taşısa da önceki iki savaşta onun hasmı olduğu tescillenmiş olan; eskiden kalma garezini unutmaya aslında pek de niyetli olmayan; sınırsız bir azimle, gözü kara, fütursuz, aman vermez, leş kargası gibi yırtıcı, dış görünüşü medeni ancak yüreğinin derinliklerinde bir vahşi olan Amerika, milletler arasında bir Paul Jones'tur veya öyle olma yolundadır.

Geleceğe dair sunduğu ipucu düşünüldüğüne, Bon Homme Richard ile Serapis arasındaki çarpışma –başlı başına tuhaf bir vaka– hayli ilgiye mazhardır.

İki tarafın böylesine iç içe geçtiği bir çarpışma daha görülmemiştir tarihte. Her iki gemiyi de o sırada tek bir mahvoluş girdabına sürükleyen, birbirine hayret verici biçimde kenetlenmiş bütün o serenler ve çipalar, anlatıcının tahlil gücünü aşan bu olayın karmaşıklığını âlâsıyla resmeder.

Çarpışmanın ayrıntılı bir tasvirini, hatta alışlageldik türden herhangi bir anlatımını arayan okur başka yere bakmalıdır. Yazarı muharebeden bahsetmeye iten tek neden, yaşamını kaydetmekte olduğu naçizane kahramanın başından geçenleri her durumda takip etmek zorunda oluşudur. Bu ise, kahramanın dahil olduğu her önemli hadisenin genel bir resmini sunmayı gerektirir.

Mekân ve zamana dair bazı koşullar, çatışmayı neredeyse teatral bir atmosferle donatmakta, hazin sonuçlarının akla hayale sığmaz kasveti üzerine neredeyse şiirsel bir ışık düşürmekteydi. Muharebe akşam saat yedi ile on arasında cereyan etti; en önemli ânı, mehtap ışığında, Yorkshire'in yüksek kayalıkları üzerine doluşan binlerce seyircinin uzak bakışları altında gerçekleşti.

Tees'den ta Humber'a kadar, İngiltere'nin doğu kıyısının büyük kısmı, yabani, melankolik ve Kalabriya'yı hatırlatan bir görünüm arz eder. Sürekli bir çürüme halindedir. Diğer hasımlarının hemen hepsini geri püskürten ada her yıl, dipten gelen Atilla¹ akınlarına teslim olur. Yalıyarların dibinde, dalgaların altını oyup boylu boyunca aşağı yuvarladığı kaya kütleleri etrafa saçılmıştır; suyun tümüyle örttüğü bu yerde bazen, köpüklerin üzerinden, darmadağın halde tek başına dikelen kayalar, piramitler ve dikili taşlar —denizin hasat vermez çölünün Tadmor'ları— bir anlığına görünüp kaybolur. Bu ürkütücü ıssızlığın, Flamborough Burnu ile Spurn

1 434-453 arasında Avrupa'ya akınlar düzenleyerek Doğu Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasına yol açan Hun İmparatoru. Galya bölgesini (bugünkü Fransa) ele geçirmeye çalışmışsa da başarılı olamamıştır.

arasında elli mil boyunca uzanan sahil şeridinde olduğu kadar bariz biçimde görüldüğü bir yer daha yoktur.

Paul'un idaresi altındaki gemiler kendilerini Leith'ten uzaklaştıran kasırgaya göğüs gererek, bir iki gün boyunca çeşitli ticari gemileri ve kömür mavnalarını kovalamakla meşgul oldular; kimilerini yakalayıp kimilerini batırdılar, geri kalanları ise kovup uzaklaştırdılar. Humber ağzında, limanda demirlemiş olduğunu haber aldıkları bir kraliyet firkateynini dışarı çekmek için boş yere hamle yaptılar. Bir keresinde, donanmaya ait bazı gemilerin eşlik ettiği büyük bir filo çıktı önlerine. Telaşa kapılan filo, karaya fazlaca yakın, tehlikeli kum setlerine doğru atılınca, yanında usta kaptan bulunmadığından Paul yanlarına yanaşıp onları sıkıştırmayı başaramadı. Aynı gece açıklarda iki yabancı gemi gördü, onları sabaha karşı üçe kadar kovaladı; ancak tam yanlarına yaklaştığı sırada bunların, muhtemelen Forth Koyu girişinde emrinden ayrılan kendi filosuna ait gemiler olduğunu anladı. Doğan gün bu varsayımını doğruladı. Başlangıçta filoya dahil olan gemilerden beşi şimdi yine onlara katılmıştı. Öğleye doğru, kırk ticari gemiden oluşan bir filo, Flamborough Burnu'nun ardından görüldü; iki İngiliz savaş gemisi, Serapis ve Countess of Scarborough, onlara eşlik ediyordu. Beş kruvaziyerin kendilerine doğru geldiğini gören kırk yelkenli, kırk çil tavuk misali telaş içinde kaçışarak kıyının kanatları altına sığındı. Silahlı muhafızları ise, cesurca kıyıdan ayrılarak savaş vaziyeti aldı. Bu meydan okumayı derhal kabul eden Paul, eşlikçilerine işaret verdikten sonra mertçe ileri atıldı. Ancak tüm mertliğine karşın, iki geminin karşı karşıya gelmesi akşamın yedisini buldu. Bu arada yoldaşları, onun işaretlerine kulak asmayıp başlarına buyruk biçimde yola devam ettiler. Onları bir yana bırakarak şimdilik çarpışmanın iki büyük düelloocusuna, Richard ve Serapis'e odaklanalım.

Richard, karma bir mürettebattan oluşuyordu; bunların arasında asayişi sağlamak için yüz otuz beş asker –ki kendileri de melez birtakımdı– gemiye kabul edilmiş ve düşük rütbeli Fransız subayların komutasına verilmişti. Geminin silah donanımı da çok farklı tür ve kalibrede silahlardan müteşekkildi, ama bütüne bakıldığında otuz iki toplu bir firkateyne denk sayılırdı. Tekinsiz bir karışım ruhu gemiye baştan başa hâkimdi.

Serapis ise elli toplu bir firkateyndi, bunların yarısından çoğu, Richard'ta bulunan topların herhangi birinden daha yüksek kalibreye sahipti. Yaklaşık üç yüz yirmi kişilik, eğitimli bir savaş gemisi mürettebatına sahipti.

Bir deniz savaşını karadakinden kesin olarak ayıran bir yan vardır. Okyanusta kimi zaman *deniz* tâbir edilen dalgalar ve dalga çukurları görülür; fakat ne bir nehir, ne de orman, ne bir vadi, yahut bir şehir vardır ne de bir dağ . Sakin havada okyanus, çekiçle dövülmüş gibi dümdüz, uçsuz bucaksız bir ovadır. Ne düzenli bir orduya has stratejilerin, ne de Kızılderililerinki gibi tuzakların yeri yoktur burada. Her şey berrak, açık, akıcıdır. Savaşçıların üzerinde dikeldikleri zemin, bir kuşun kanat vuruşuyla yarılıverir. Burada karşı karşıya gelen herkes, aynı rüzgâra, aynı gelgite tâbidir. Bu basit kural, kocaman beyaz kanatlarıyla iki savaş gemisi arasındaki mücadeleyi, karada görülen o *nispeten murdar* dövüşlerden ziyade, Milton'ın destanlaştırdığı, melekler arasındaki müsabakalara denk kılar.

Gemiler birbirine yaklaşırken suyun üzerine puslu bir karanlık çöktü. Ay henüz doğmamıştı. Nesneler güçlkle seçilebiliyordu. Yumuşak, nemli bir rüzgârla hafif dalgalar üzerinde süzülerek birbirlerine bir kurşun atımı mesafeye kadar yaklaştılar. Civarda başka gemilerin de olduğunu bildiğinden Serapis, karanlıkta Richard'ın hangisi olduğuna emin olamamıştı. Loş sisin içerisinde bir gemi diğerine, Mor-

ven'in hayaleti gibi, heybetli, ancak bulanık görünüyordu. Her iki karinadan kararlı adamların sert adımları yankılanıyordu; tıklım tıklım dolu güverteleri bir cenaze alayındaki davullar gibi tok bir sesle çınılıyordu.

Serapis çağrıda bulundu. Aldığı yanıt, yaylım ateşiydi. Her iki taraf yarım saat boyunca gayet temkinli bir şekilde manevra yaptı; sürekli konum değiştiriyor, ancak daima atış mesafesi içinde kalmaya dikkat ediyorlardı. Daha süratli hareket eden Serapis, Richard'ın etrafında durmadan tehditkâr bir biçimde dolaşüyor, ara sıra yakına gelerek sataşılıyor, sonra yine aniden uzaklaşıyordu; içi nefret dolu olsa da, bir tavuğun etrafında dönüp durarak kur yapan bir horozu andırıyordu. Bu esnada, birbirlerine konuşabilecek kadar yakın olmalarına karşın tek kelime dahi edilmemiş, yalnız kesintisiz bir top ateşi süregitmişti.

Derken üçüncü bir taraf, yoldaşına yardım etmek ister gibi görünen Scarborough, yanlarına yanaştı. Fakat şimdi yoğun bir duman, gecenin doğal karanlığına eklenmişti. Scarborough iki gemiyi belli belirsiz seçebiliyordu; neden oldukları ortak ateşi açıkça görüyor, fakat hangisinin hangisi olduğunu ayırt edemiyordu. Serapis'e arka çıkmak için sabırsızlandığı halde, yanlışlıkla onu hedef almaktan korktuğu için ateş etmeye cesaret edemiyordu. Nasıl ki şahin ile karga yükseklerde pençe ve gagalarıyla dalaşa girmişken ikinci bir karga yanlarına yanaşıp kavgaya dahil olmak ister de, iyi bir fırsat yakalayamayınca sonunda ormana doğru uçarsa, Scarborough da şimdi tam böyle yaptı. Akliselim bunu emrediyordu. Çünkü birkaç rastgele atış –savaşçıların hangisinden geldiği belli değildi– şimdiden Scarborough'ya isabet etmişti. Bunun üzerine, kendisini boş yere tehlikeye atmak istemeyen bu şaşkın ve beceriksiz dost şimdilik oradan uzaklaştı.

Çok geçmeden, görünmez bir el gelip doğu tarafına kocaman sarı bir lamba astı. El, ufkun aşağısından kimse görme-

den uzanıp lambayı, tıpkı bir eşiğin üzerine koyar gibi, tam ufuk çizgisinin üzerine yerleştirmişti, sanki “Soylu savaşçılar, bu pek kasvetli sahneyi biraz aydınlatmama izin verin,” der gibi. Lamba, hasat zamanının yusuvarlak dolunayıydı, sahnenin yegâne ışığı. Fakat lambadan gelen ışık demetleri bu uyuşuk sisi zar zor delip geçiyordu. Önceden güçlkle seçilen nesneler şimdi belli belirsiz parlamaya başlamıştı. Tuhaf bir pusun içine gömülü duran bu kocaman sahne ışığı, suyun ötesinden şaibeli, yarı şeytani bir ışıltı yayıyordu, tıpkı yağmurlu bir gece vakti Londra’nın arnavut kaldırımlarında bir eczanenin mavi yeşil penceresinden yansıyan hayal meyal ışık gibi. Bu müstehzi sisin içinden Aydaki Adam’ın yüzü –sanki denizin turnikesinde dikelmiş, ufkun sınırı üzerinde kollarını kavuşturup öne doğru eğilmiş gibi dosdoğru savaşçılara dikmişti gözlerini– bu tuhaf yüz, ciddi, sersemce kendinden memnun, sinsi bir ifade taşıyordu, sanki Aydaki Adam gemileri gizlice kavgaya tutuşturmuş da yaşlı fesat ruhunun derinliklerinde, büyüsünün nasıl işe yaradığını görmekten pek memnunmuş gibi. Kafası deniz çizgisinin yukarısında ancak belirmiş, sırtarak öylece duruyordu Aydaki Adam, sahneye suflörlük eden bir Mefistofeles misali.

Gezegeenin de yardımıyla Richard’ın yoldaşlarından biri, çatışmanın ta uzağında bir yerde dolaşmakta olan Pallas, tek başına duran, yabancı bir geminin şaibeli silüetini hayal meyal seçti. Eğer düşmansa ona saldırmaya karar verdi. Fakat iki gemi kavgaya tutuşmadan önce, yabancı gemi –ki Scarborough olduğu anlaşılmıştı– Richard’ın diğer yoldaşı olan Alliance’in uzun menzilli bir yaylım ateşine maruz kaldı. Güller uzak mesafeden, büyük bir salondaki tenis topu gibi vızıldayarak geçiyordu. Derken her iki topçu birliğinin raketleri aynı anda devreye girdi ve birbirini ardına hızlı servis atışları yapıldı. İki baş düşmanın her birinin yoldaşı, umutsuz düellolarda efendilerinin davasını sanki kendilerininmiş

gibi sahiplenilen hararetli yaverler misali kıyasıya bir öfkeyle dövüşüyorlardı. Bu ufak ara oyun yüzünden Richard ve Serapis'i bir anlığına unutan Aydaki Adam, neler olup bittiğini görmek için hevesle, ağzı kulaklarına vararak, turnikesinden yukarı bir parça doğruldu. Bu arada, Alliance usulca uzaklaşmış, Pallas ise bir hışımla yaklaşmış, Scarborough'ya yakın mesafeden saldırmaktaydı; bir saate kalmadan beriki sancağını indirmek zorunda kalacaktı.

Richard ve Serapis'e kıyasla Pallas ve Scarborough, her biri bir şövalyenin yaveri gibiydi. Bir yeniyetme tavrı içinde olsa da her biri, erişkin amiriyle aynı özellikleri sergiliyordu.

Aydaki Adam, olup biteni daha iyi görebilmek için şimdi biraz daha yükselmişti.

Fakat tek seyirci Aydaki Adam değildi. Kıyıdaki yüksek kayalıklarda, bilhassa Flamborough Burnu üzerinde biriken ada ahalisi de sahneye tanık olmaktaydı. Böyle bir sahne karşısında bu köylü merakı mazur görülmeli. Ta uzakta hayal meyal seçilen ürkmüş ticari gemi kafileleri, gece vakti bastıran bir tipideki kar taneleri gibi, göğün alt kısmını yelkenleriyle bezemişlerdi. Öte tarafta, Paul'ün dağılan yoldaşlarından birkaçı, arbededen uzak durarak kararsızca dolaşıyordu. Daha yakında ise ayrı bir sis kütlesi Pallas ve Scarborough'yu sarmalıyordu – yüzen bir ada gibi, denizin üzerinde ağır ağır süzülüyor, ara sıra kıvılcımlarla aydınlanıyor ve gülle gümbürtüsüyle inliyordu. Daha ötede, açıklarda, kızıl bir bulut, sürekli çakan şimşeklerle adeta lime lime oluyor, sonra yeniden dertop olup bir kez daha yırtılıyordu. Bu kızıl bulut sabit de değildi, ilk bahsedilen gibi ağır ağır sürüklenmiyordu da; ancak dizginsiz bir enerjiyle bir oraya bir buraya savruluyor, Malabar sahili boyunca dolaşan amansız bir hortum gibi ateşten köpükler saçıyordu.

Bu bulutun içinde cereyan eden olaylar hakkında fikir edinmek için içine girmek, onu ele geçirmek gerekecek, tıp-

kı bir hayaletin bir bedeni yahut şeytanın bir domuz sürüsünü zapt ettiği gibi – o sürü ki uçurumdan aşağı koşarak denizde paramparça olmuştu, tıpkı Richard'ın az sonra yapacağı gibi.

Buraya kadar Serapis ve Richard, *cotillon* dansında eşlerin yaptığı gibi birbirlerine doğru hamle yapıp yaklaşmakta, bir yandan da hazırcevaplıkla birbirlerine karşılık vermekteydiler.

Gelgelelim, üstün manevra kabiliyeti sayesinde düşman gemisinin, konum almakta sarsak ihtiyar Hint gemisi Richard'a üstün geleceği anlaşılınca Paul, her zamanki kararlı tutumuyla bu eşitsizliği ortadan kaldırmak için rakibine sımsıkı sarılmaya karar verdi. Ne var ki Richard'ı Serapis'le başa baş getirme girişimi öngörülenden bambaşka bir biçimde sonuçlandı. Düşman geminin trinket bumbası, Richard'ın Pisa Kulesi'nin az yukarısında, Israel'in konuşlandığı noktaya isabet edince, bumbayı sımsıkı yakalayan Israel bir an yelkenin boşta kalan kısmına tutundu, eğerin üzerine sıçramadan önce atın yelesine asılan bir binici gibi.

“Tamam, sıkı tutun, evlat,” diye bağırdı, bir makara halatla birlikte Israel'in yanına koşan Paul. Birkaç hızlı kement düğümüyle kendisini düşmana bağladı. Bu sırada Serapis'in yelkenlerini dolduran rüzgâr onu boylu boyunca Richard'ın yanı başına sürükledi. Dışarı uzanan toplar, karşı gemiye sürtündü, serenler birbirine kenetlendi, fakat karinalar birbirine temas etmedi. İkisinin arasında gitgide kararan uzun bir su şeridi uzanıyordu, tıpkı Venedik'te iki izbe bina kütlesi arasında uyuklayan ve ta yukarıda iki yakası Fısıltı Köprüsü tarafından gizlice birleştirilen o daracık kanal gibi. Oysa yukarıda, altı cundanın karşılıklı kafa kafaya verdiği yerde peyda olan üç fısıltı köprüsü, ay ve rüzgâr yükselmeye devam ederken, hem görünür hem de işitilir olmuştu.

O gaip kanala –ki dışarıdaki denize kıyasla bir göl gibi pü-

rüzsüzdü– o gece nice bedbaht ruh yuvarlandı; düşüp ebediyen unutulmak üzere.

Volkanik bir ova üzerinde çatışmalı bir sınıra denk gelen, genişleyen bir çatlak misali, bu sınır uçurumu da her iki taraf için ağzını aralamış bekleyen ölüm gibiydi. Öylesine dar bir aralıktı ki bu, top sürgülerini namluya geçirebilmek için karşı geminin lumbarından sokmak gerekiyordu. İki yabancı taraf arasındaki bir çatışmadan ziyade bir kardeş kavgasını andırıyordu bu durum. Veya bir çift Siyam ikizinin, aralarındaki göbek bağından bihaber, gayri tabii bir kavgaya tutuşmasını.

Çok geçmeden, korkunç bir patlama duyuldu; bir an güllerin sesi dahi işitilmez oldu. On sekiz pound'luk eski toplardan ikisi –daha önce Richard'ın ana güvertesinin altına alelacele yerleştirildiğinden bahsettiğimiz toplar– patlayarak paramparça oldu, onları ateşleyen askerler öldü, ve karinanın o kısmı, sanki iki buhar kazanı patlamış da geminin karşılıklı iki tarafından dışarı fırlamışçasına, paramparça oldu. Sonuç, bir evin duvarlarının yıkılmasından farksızdı. Büyük Pisa Kulesi'ni tutan birkaç çıplak karga tüneğinden başka bir şey kalmamıştı şimdi. O andan itibaren Serapis'ten atılan güllerin büyük kısmı Richard'a hiç değmeden geçip gitmiş olmalı. Bir iskeletin kaburga kemikleri arasından domdom kurşunu atmaya benziyordu bu.

Fakat pruva tarafına doğru, Serapis'in ağır toplarından açılan borda ateşi öylesine amansızdı ki –güller yakın plandan, tâbiri caizse Richard'ın boğazından ve bağırsaklarından içeri fırlatılıyordu– önüne çıkan her şeyi yerle bir etti. Richard'ın üstü kapalı top güvertesindeki adamlar yukarıda, grizu patlamasından kaçan madenciler gibi koşuşuyorlardı. Baş kasarada toplanarak el bombaları ve tüfeklerle mücadeleye devam ettiler. Askerlerin bir kısmı da en yüksekteki çanaklıklardan aralıksız ateşi sürdürüyor, bir yanarda-

ğın kayalıklarından dökülen lav gibi ateşten bir şelaleyi boca ediyorlardı.

İki gemideki adamların konumu şimdi tam tersine çevrilmişti. Bir yandan Serapis, güverte altında Richard'ı paramparça edip kapalı güverteyi tek bir adam bırakmamacasına silip süpürürken, Richard'ın tüfekçi alayı da Serapis'in üst güvertesini tümüyle denetimine almıştı; canını seven orada bir an bile durmazdı. Başlangıçta Serapis'in de çanaklıklarında nişancılar eksik değildi gerçi, fakat Richard'ın aman vermez tüfekçi birliği onları çoktan temizlemişti. Birkaçının, isabet eden bir top güllesiyle kolu bacağı kırılmış halde, kanadından vurulup yere düşen güvercinler gibi, baş döndürücü tünelerinden aşağı birer karaltı halinde indiği görülmüştü.

Ahır saçaklarına, kirişlere bir konup bir kalkan kırlangıçlar gibi, Richard'ın nişancılarından bazıları çanaklıklardaki yerlerini terk edip şimdi de cunda uçlarına kadar ilerliyor, Serapis'in güvertesi üzerinde asılı duruyorlardı. Oradan Serapis'in güvertesine, bir bahçede yetişip çitin öte yanına düşen elmalar gibi el bombaları fırlatıyorlardı. İçlerinden bazıları da bu buruk meyveyi Serapis'in açık lumbarlarından içeri fırlatıyordu. Bir patlama sağanağı Serapis'in üzerine yağıyor, bir yandan da Richard'ın yeraltı kubbelerinden içeri yata yıldıırımlar düşüyordu. Hasımlardan birinin İngiliz diğerrininse Amerikan gemisi olduğu söylenemezdi artık. Her iki gemi de, bir patlayıcı maddeler limited şirketinin ortakları konumundaydı; gelgelelim bu iştiraklerinde bölünmüşler. İki gemi, müşterek duvarı üzerine birer kapı açılmış iki evi andırıyordu; alt katın tamamına bir aile (Gelfler) yerleşmişti, üst kata ise bir başka aile (Gibelin'ler).

Bu arada Paul olanca azmiyle, fırtınalı havada bir geminin halatlarının uçlarında sıçrayıp dans eden bir göktaş tayıfı gibi, bir oraya bir buraya koşuyordu. Nereye gitse karşısı-

na çıkanların yüzüne solgun bir ışık düşmüş gibi oluyordu. Yanıp kararan lskoç kepi, başının üzerinde bir tıkaç bezine dönmüştü. Paris'ten alınma ceketinin sıvanmış altın dantelalı kolları, kolundaki mavi dövmenin tamamını açıkta bırakıyor, öfkeli el kol hareketleri yaparken dövmenin desenleri top ateşinin loş ışığında, Şeytan'ın tılsımlı amblemi gibi korkunç bir kabala sergileyerek dalgalanıyordu. Gelgelelim onun bu çılgınca tavrı kendi iç karmaşasına delalet etmekten ziyade, adamlarını yüreklendirip kudurtmayı amaçlıyordu; onu görenlerden bazıları, yiğitlik aşkıyla kendinden geçerek gömleklerini çıkarıp atmış, çıplak gövdeleriyle çıplak ateşin karşısında dikelmekteydiler. Serapis'tekiler de aynı-sını yapmıştı; toplardan birkaçının etrafını faun ve satirler² misali hardal rengi denizcilerin sardığı görülüyordu.

Arbedenin başlangıcında, gemiler henüz birbirine kenetlenmeden önce, iki gemiyi dağ başlarındaki sis gibi sarmalayan duman aralanıp açıldıkça, Serapis'in top güvertesinde yer yer, bir anlığına gözü pekliğin bin bir biçimini almış, dövüşen gladyatör figürlerinden oluşan bir mermer heykel galerisi ortaya seriliyordu.

Pürdikkat eğilmiş, bir bacağına arkaya uzatmış, bir kolu ise öne doğru uzanmış, topun namlusuna doğru iki büküm olmuş haldeki *barutçu*, üstüne düşen görevi yerine getirirken görülüyordu. Top arabasının diğer yanında aynı şekilde iki büküm halde, fakat her iki eliyle bir mızrak gibi kavradığı uzun, kara değneğiyle, hevesli *sürgücü* ve *uskuncacı* hazır ve nazır bekliyordu. Topun kuyruğunda, bitkin halde çömelmiş oturan *topçu subayı*, nöbet tutan bir leoparınkiler gibi keskin gözleriyle menzili tarıyordu; onun arkasındaysa, eski Mısır'ın ölüm timsali, boylu boslu *kibritçibaşı*, baş aşağı tuttuğu uzun saplı kibritiyle bir anlığına kıpırtısız dikeliyor-

2 Yunan mitolojisinde sarhoşluk tanrısı Dionysos ritüellerinin keçi-insan figürleri.

du. Uzun sıralar halinde dizilmiş iki azrail bataryasının etrafında toplanan Serapis'in eğitimli tayfası, disiplinin mekanik büyüğü içinde var güçleriyle uğraşmaktaydılar. Bir pamuk fabrikasının dokuma tezgâhlarını işleten Lowell'lı genç kızlar misali, o dizi dizi topları ateşliyorlardı. Parca'lar onlardan daha mekanik, Atropos³ daha ölümcül, otomatik bir satranç oyuncusu daha sorumsuz olamazdı.

“Dinle, evlat, şimdi onların ana ambar ağzından aşağı bir el bombası fırlatmanı istiyorum. Orada yığınla kartuş gördüm. Barut hamalları, kullanılacak olandan fazlasını getirip yığı. Bir kova patlayıcı al da, duyalım sesini bakalım.”

Bu sözlerle Paul, Israel'e seslenmişti. Israel söyleneni yaptı. Birkaç dakika içinde, elinde kovası, barut tozuna bulanmış halde, altmış fit yükseklikte, serenin en ucunda, ambar ağzının felakete gebe uçurumu üzerinde Apollon gibi asılı duruyordu. Dumanın kıvrımları arasından bu katliam çukuruna bakarken, bir şelalenin kıyısından dibindeki köpüklü havuza bakar gibiydi. Fırsatını kollayarak bir el bombasını öylesine şaşmaz bir isabetle fırlattı ki, hedefi vurduğu anda bir yanardağ gibi infilak eden bomba Serapis'i paramparça etti. Upuzun bir sıra halinde dizili kartuş yığınları tutuşmuştu. Alevler, raylar üzerinde ekspres bir tren gibi yatay olarak yayılıyordu. Yirmiden fazla adam o saniye öldü, kırka yakını yaralandı. Bu darbe, öncesinde Serapis'in lehine olan kazanma olasılığını taraflar arasında eşitledi.

Gelgelelim İngilizler'in çöken moralleri, Richard'ın yoldaşlarından birinin hamlesiyle sahneyi taçlandıran bir olay sayesinde aniden yerine geldi. Eylemin vahşeti öylesine akıl almaz düzeydeydi ki insancıl zihinler bunu, müsebbibinin habis çılgınlığından ziyade akıl ermez bir hataya yoracaklardı.

3 Parca'lar: Antik Yunan mitosunda bir tanenin yaşamının uzunluğunu tayin eden kader perisi üç kız kardeş. Clotho hayat ipini eğirir, Lachesis cetveliyle ipin uzunluğunu ölçer, Atropos ise belirlenen uzunluktaki ipi makasıyla keserdi.

Serapis'in eşlikçilerinden biri olan Scarborough'nun, ay doğmadan önce, itidalli bir biçimde yaklaşıp geri çekildiğinden söz edilmişti. Şimdi de, ay doğduktan bir saat sonra, Richard'ın eşlikçilerinden Alliance'ın nasıl benzer şekilde yaklaşıp geri çekildiği anlatılacak. Kendi donanmasında kötü bir üne sahip olan ve şu an mensubu olduğu orduda da sevilmeyen bir Fransız'ın kumandasındaki bu gemi, şimdiye dek Paul'e karşı isyanlarda başı çeken ve arbede sırasında bir ödleğ gibi usulca çekip gitmiş olan bu gemi, yani Alliance şimdi el altındaydı. Onu gören Paul, muharebenin sonunun geldiğini düşündü. Oysa Alliance, onu dehşete düşürecek bir hamleyle, Serapis'in kılına bile dokunmadan, Richard'ın kıç tarafına dosdoğru bir borda ateşi açtı. Paul, Tanrı aşkına Richard'ı yok etmeye kalkışmaması için ona çağrıda bulundu. Yanıt, Richard'ı baş tarafından, kıç tarafından ve ortasından vuran ikinci, üçüncü ve dördüncü birer borda ateşiydi. Güllelerden biri birkaç tayfayla bir subayı öldürdü. Bir yandan da Serapis'in topları, bir marangozun dübeli ya da remora tâbir edilen deniz sülüşü gibi, işi bitik gövdede gedikler açmaktaydı. Tarifsiz saldırısını tamamlayan Alliance oradan uzaklaştı ve bir daha da görünmedi. Tıpkı büyük salgının hemen ardından patlak veren büyük Londra yangını misali. Richard'ın karinasının alt kısmında şimdi öyle çok gülle deliğı açılmıştı ki, elek gibi su alarak dibi boylamaya başladı.

“Teslim oluyor musun?” diye seslendi İngiliz kaptan.

“Daha savaşmaya başlamadım bile,” diye uludu Paul bir yandan batarken.

Bu çağrı ve yanıt, duman ve alevlerin burgacına karıştı. Şimdi her iki gemi de alevler içindeydi. Her ikisinin de mürettebatı ne yapmaları gerektiğine karar veremiyordu; var gücüyle düşmanı yok etmeye mi çalışmalı, yoksa kendilerini mi kurtarmalı. Bütün bunların ortasında, şimdiye dek ortada görünmeyen yüz yabancı insanoğlu, birdenbire diğ-

lerine eklendi. O ana kadar Richard'ın ambarında hapis durumdaki bir bölük İngiliz tutsak, telaşa kapılan polis başçavuşu tarafından serbest bırakılmış, ambar ağızlarından yukarı akın etmekteydiler. İçlerinden biri, Paul'ün Iskoçya kıyısı açıklarında ele geçirdiği bir icazetli korsan gemisinin kaptanı, pencereden içeri süzülen bir hırsız gibi lumbardan emekleyerek bir gemiden diğerine geçmiş ve olan biteni İngiliz kaptana anlatmıştı.

Paul yüzbaşlarıyla birlikte esirleri durdurmaya çalıştığı sırada topçu ise, yukarı doğru koşarak, resmi amirlerini ortalıkta göremeyince ölmüş olduklarını farz ederek, geriye kalan tek subayın kendisi olduğuna hükmedip Pisa Kulesi'ne tırmandı ve sancağı indirmeye kalkıştı. Oysa sancak çoktan vurulup düşmüş, bir denizci atleti gibi kış tarafında suyun üstünde sürüklenmekteydi. Topçunun orada, dumanın ortasında yolunu bulmaya çalıştığını gören Israel ona ne istediğini sordu.

Tam bu sırada topçu, küpeşteye koşarak Serapis'e doğru "İmdat! İmdat!" diye bağırdı.

"Seni şimdi dört parçaya böleceğim," diye haykırdı Israel, hançerinin kabzasıyla topçuya vurarak.

"Sizi teslim almamızı kabul ediyor musunuz?" diye sordu bir ses bu kez Serapis'ten.

"Al, al, al!" diye istemsizce haykırdı Israel, topçuya birbiri ardına darbe indirirken.

"Teslim oluyor musunuz?" diye tekrar seslenildi Serapis'ten; kaptanı, esirlerin kaçmasıyla birlikte Richard'ın güvertesinde büyüyen kargaşaya ve az önce lumbar ağızından gelen misafirinin anlattıklarına bakarak, düşmanın teslim olmak üzere olduğundan kuşku duymuyordu.

"Teslim oluyor musun?"

"Tabii ya! Seni teslim alıyorum," diye kükredi çağırıyor ancak işiten Paul.

Fakat bu çılgınca yanıtın da diğerleri gibi, yetkili olmayan bir ağızdan çıktığına hükmeden İngiliz kaptan, hücum takımına harekete geçmesini emretti; bunların bir kısmı şimdi Richard'ın küpeştesine atlamaktaydı; fakat dövme kolunu, ucundaki hançerle birlikte onlara doğru savuran Paul, yerliler işgalcileri nasıl püskürtürmüş gösterdi onlara. İngilizler geri çekildiler, ancak Richard'ın çanaklıklarından açılan keskin nişancı ateşiyle bir kez daha turfanda turp misali tırpanlandıktan sonra.

Richard'ın subaylarından biri serbest kalan tutsakların birdenbire özgürlüğe kavuşmaktan ve korkudan çılgına döndüğünü görünce onları kılıç zoruyla pompalara doğru sürdü; böylece geminin sonunu getirecekmiş gibi görünen kargaşayı kullanarak gemiyi su yüzünde tutmayı başardı. Bu sırada alevler gemilerin yelken ve halatlarını öylesine sarmıştı ki her iki taraf da düşmanlığı bir yana bırakıp ortak düşmanı alt etmeye koyuldu.

Richard'ın güvertesinde yeniden bir miktar asayiş sağlandığında, zafer şansı da arttı; İngilizlerinki ise, gizliden gizliye, aynı oranda azaldı. Çatışmanın başlangıcında Paul kendi elleriyle en ağır toplarından birini düşmanın ana direğine doğrultmuştu. Bu atış isabetli olmuştu. Direkt şimdi bariz biçimde sallanıyordu. Gelgelelim görünüşe bakılırsa, bu dövüşten zaferle ayrılan taraf olamayacaktı. Suyun yüzünden birlikte silinip gitmek bu tür düşmanlıkların yegâne doğal neticesiydi sanki. Bu yüzden Serapis'in kumandanı Kaptan Pearson'ın, böyle bir kıyımı önlemek için sancağını kendi elleriyle gönderden indirmesi, bir subay olarak onun adını lekelemekten çok, bir insan olarak onu şerefleştirmiştir. Fakat tıpkı Richard'taki subaylardan birinin kendini Serapis'in güvertesine atıp İngiliz kaptanın yanına yanaştığı gibi, Serapis'in ikinci kaptanı da yukarı tırmanarak Richard'a, ateşi kestiğine göre teslim olup olmadığını sordu.

Mücadele öylesine başa baştı ki taraflardan biri teslim olduktan sonra bile, muharebeye bizzat katılan (ancak İngiliz bayrağının indirilişine tanık olmayan) bir savaşçı için, Serapis'in mi Richard'a yoksa Richard'ın mı Serapis'e teslim olduğu sorusu bir muammaydı. Öyle ki, Richard'ı terk eden subay İngiliz kaptanla hâlâ dostça konuşmakta olduğu sırada, Richard'ın subay adaylarından biri, teslim olan gemiye çıkan amirinin peşinden giderken, Serapis'in durumdan bihaber hücum takımındaki bir asker mızrağıyla onu baldırından vuruyordu. Durumdan aynı derecede bihaber olan alt güverteadaki toplar ise, resmen mağlup ilan edilen geminin bataryalarından resmen zafer kazanan gemiyi hâlâ gülle yağmuruna tutmaktaydı.

Serapis her ne kadar teslim olduysa da kolay kolay pes etmeyecek insan düşmanı iki hasım hâlâ Richard'ın güvertesindeydi – ateş ve su. Zafer kazanan taraf bütün gece alevleri söndürmekle uğraştı. Ancak gün ağarırken alevlerin üstesinden gelindi; fakat pompalar hiç durmadan çalıştığı halde ambara dolan su hâlâ yükselmekteydi. Gün doğduktan birkaç saat sonra Richard'ı terk eden mürettebat Serapis'e ve Paul'ün filosundaki diğer gemilere bindirildi. Saat on sıralarında Richard, insan kıyımına tıka basa doymuş halde, ağır ağır yana devrildi, suyun üzerinde yavaşça yükseldi, ardından, kükürt anaforlarıyla infilak ederek, Gomora şehri misali, yavaşça dibi boylayıp gözden kayboldu.

İki gemideki can kaybı birbirine hemen hemen eşitti; çatışmaya katılanların yarısı ölmüş veya yaralanmıştı.

Bu muharebeye bakınca insan pekâlâ şöyle sorabilir – Aydınlanmış insanı bir vahşiden ayıran nedir? Uygarlık apayrı bir şey midir, yoksa barbarlığın ileri bir aşaması mı?

Yirminci Bölüm

MEKİK

Geçmişte bir dönem boyunca Paul Jones, İsrail'in esasında masmavi kanvastan dokunmuş mazisi içinden kızıl renkte bir iplik gibi geçip geri döner. Son bir kısa rastlaşma, sonra eski usul el dokumasına geri döneceğiz.

Savaşta galip gelen filo Texel'e doğru yola çıktı ve oraya sağ salim vardı. Bu arada atlattıkları badireleri bir yana bırakıp şu kadarını söyleyelim ki, çatışmaya benzer herhangi bir vukuat olmadan geçen birkaç ayın ardından, (nedenleri her ne kadar farklı da olsa her ikisi de Amerika'ya dönmek için can atan) Paul ve İsrail, Ariel adlı askerî gemide memleketlerine doğru yola koyuldular; Paul, kaptan, İsrail ise vardiya çavuşu sıfatıyla.

Denize açılalı iki hafta geçmişti ki bir gece, düşman olduğunu varsaydıkları, firkateyne benzeyen bir gemiye rastladılar. İki gemi, seslenme mesafesine kadar birbirine yaklaştı; her ikisi de, birbirini aldatmak amacıyla İngiliz donanmasına aitmiş gibi davranıyor, İngiliz bayrağı taşıyorlardı. İki kaptan bir saat boyunca, yuvarlak laflar ederek megafonla konuştular. Gayet temkinli, işini bilir, kurnaz, devlet adam-

larına has bir konuşmaydı bu cidden. Sonunda, yabancının ifadesinin doğruluğundan hafifçe kuşkulanan Paul, karşısındakinden bir filika indirip yanına gelerek görev kâğıdını göstermesini isteyince, yabancı, gayet nazik bir tavırla, filikasının maalesef fena halde su aldığı yanıtını verdi. Paul, bir o kadar nazik, ondan teklifini reddetmenin yol açacağı tehlikeyi göz önünde bulundurmasını rica edince, bu cevaptan işkillenen diğeri aniden yirmi topla karşılık vereceğini, kendisinin de adamlarının da halis muhlis İngiliz olduğunu söyledi. Bunun üzerine Paul, sözlerini serinkanlıca bir daha düşünmesi için ona tam beş dakika süre vereceğini söyledi. Bu kısa süre sona erince Paul, Amerikan sancağını hisa ettikten sonra karşıdaki geminin kış tarafına iyice yaklaşıp ateş açtı. Okyanusun ortasında bu tuhaf münakaşaya tutuştuklarında saat gecenin sekiziydi. İnsanlar o koskocaman ortak alanda birbirleriyle niçin barış içinde geçinemezler? Yoksa dalgalar, doğanın o hiddet saçan gece yarısı hergeleleri, insanlığa kötü örnek mi olmaktadır?

On dakika süren top ateşinin ardından yabancı gemi, adamlarının yarısının öldüğünü haykırarak teslim oldu. Ariel'in mürettebatından bir zafer narası yükseldi. Çıkartma birlikleri gemiyi zapt etmek için çağrıldı. Tam bu sırada, ganimet gemi, yer değiştirip, açığa, Ariel'in rüzgâraltı tarafına doğru ilerleyerek upuzun randa bumbasını çaprazlamasına onun kış omuzluğuna uzattı; yakında durmakta olan Israel ise içgüdüsel olarak bumbayı yakaladı –tıpkı Serapis'in büyük bastonunu kavradığı gibi– ve aynı anda, geminin zapt edilmesi için yapılan çağrıyı işitince, o anın kahramanca coşkusuyla serenin üzerine sıçrayarak yabancı geminin güvertesine atladı; çıkartma takımının da derhal peşi sıra geleceğini sanıyordu. Ancak yabancı gemi aniden yelkenlerini şişirerek denizde süzölmeye başladı; randa bumbası hiçbir yere takılmış olmadığından geminin hareketine engel ol-

madı. Bumbanın ortasına tutunan Israel biraz sonra Ariel ile arasındaki mesafenin üzerinden atlanamayacak kadar açıldığını gördü. Bu arada oyuna geldiğinden kuşkulanan Paul bütün yelkenlerini fora ettiyse de, zaten önde olan yabancı, kündeğe gelen galibin ısrarlı kovalamacasına karşın kaçmayı başarmak için elinden geleni yaptı.

O kargaşada hiçbir göz kahramanımızın sıçrayışına tanık olmamıştı. Fakat gemiler birbirinden biraz daha uzaklaştığında, yabancı gemideki subaylardan biri, bumbanın üzerinde asılı duran adamı fark edip onu kendi adamlarından biri sanınca orada ne yaptığını sordu.

“Sancak savlosunu temizliyorum, efendim,” diye yanıt verdi Israel, yanından sarkan bir halatı mahsustan çekiştirerek.

“Peki, elini çabuk tut da içeri gel, yoksa birazdan takip topunu üzerine doğrulturlar,” Ariel’in pruva toplarını kastederek.

“Emredersiniz, efendim,” dedi Israel ve hemen güverteye atladı, çok geçmeden kendini büyük bir icazetli korsan gemisinin iki yüz İngiliz tayfası arasında buldu. Mürettebatın yarısının öldüğü hikâyesinin, kaçmak için uydurulmuş bir blöften ibaret olduğunu derhal kavradı. Kaçmak için yelkenlerini fora eden gemide, tayfaların bir şu halata bir diğerine asılmaları için durmadan emirler yağıyordu. Israel de diğerleriyle birlikte bu emirlere derhal uyarak, içlerinden en iyileri gibi halatlara var gücüyle asılıyordu, gerçi, Tanrı biliyor ya, halatlara her asıldığında memleketiyle arasındaki uçurumu biraz daha genişleten bu hareketle birlikte yüreği gitgide daha derin bir umutsuzluğa gömülüyordu.

Bir yandan da kendi kendine ne yapabileceğini düşünüyordu. Gecenin karanlığı ve mürettebatın kalabalıklığı ve kıyafetinin onlarınkiyle hemen hemen aynı oluşu sayesinde gün doğana kadar içlerinden biri gibi aralarına karışması iş-

ten bile değildi. Fakat eğer kurnazca bir plan kurmazsa gün ışığı onu hiç şüphesiz ele verecekti. Kim olduğu ortaya çıkacak olursa, gemi limana vardığında soluğu bir hapishane-
de alacağı kesindi.

Umutsuz bir vakaydı bu; ancak gözünü karartıp girişeceği bir hamle işe yarayabilirdi. Kesin olan bir şey varsa, gizlenmesine imkân yoktu. Cüretkâr bir biçimde ortaya çıkıp arzı endam etmek tek çare gibi görünüyordu. Denizcilerin, düzenli donanmaya bağlı olmadıklarından, üniforma giymediklerini fark eden ve üzerindeki ceketin onu ele verebilecek bir ibare taşıyan tek giysi olduğunu gören kahramanımız, ceketi çıkardığı gibi çaktırmadan güverteden aşağı attı, böylece lacivert yün gömleği ve mavi kumaş yeleğiyle kaldı.

Şimdi aklından geçen hamle için Israel'i daha da yüreklendiren şey, bir Fransız gemisinde veya başka herhangi bir yabancı gemide değil, düşman bile olsa kendisiyle aynı dili konuşan bir mürettebatın arasında oluşuydu.

Bunun üzerine nihayet, usulca grandi çanaklığına tırmandı ve orada eski bir yelkenin üzerine, sekiz on gabyarın yanına oturarak gelişigüzel bir tavırla birinden tütün istedi.

“Bize de bir sarımlık tütün ver, ahbap,” dedi yerine yerleşirken.

“Hayrola,” dedi yabancı denizci, “sen de kimsin? Defol çanaklıktan! Pruva ve mizena gabyarları bizi kendi çanaklıklarına kabul ediyorlar mı? Onlardan birinin buraya gelmesine izin verirsek namerdim. Haydi, al voltanı.”

“Sen ya körsün ya da aklını kaçırmışsın, dostum,” diye yanıt verdi Israel. “Ben de bir gabyarım, öyle değil mi, çocuklar?” dedi diğerlerine dönerek.

“Bizim nöbette sadece on gabyar var, sen de bunlardan biriyisen eder on bir kişi,” dedi bir başka tayfa. “Defol çanaklıktan!”

“Bu hiç olmadı, beyler,” diye bağırdı Israel, “eski bir gab-

yara böyle davranılır mı? Haydi, saçmalamayı bırakın da bir sarımlık tütün verin.” Böylece bir kez daha, tüm cana yakınlığıyla yanında oturan denizciye seslendi.

“Bana bak,” diye karşılık verdi beriki, “seni sinsi mizena casusu, eğer derhal buradan çekip gitmezsen, seni bir boncuk torno gibi doğru güverteye salacağız.”

Ekibin böylesine kararlı olduğunu gören Israel, alaycı bir eda takınarak direktten aşağı indi.

Böyle bir numaraya kalkışmasının –ve ilk başarısızlığına rağmen tekrar deneme niyetinde oluşunun– nedeni şuydu: askerî gemilerde adet olduğu üzere, tayfa takımlar halinde ayrılmış, her biri belli bir yere, belli bir göreve tayin edilmişti. Bu yüzden, eninde sonunda kim olduğunun açığa çıkmasından kaçınmak için Israel’in bir yolunu bulup bu takımlardan birine kendini kabul ettirmesi şarttı; aksi takdirde, tek başına tanımsız biri olarak, kısa süre sonra, en geç bir sonraki içtimada, onu fark etmeleri kaçınılmazdı. Zayıf bir umuda bel bağlıyordu, elbette, ama başka çaresi olmadığından bunu denemeye mecburdu.

Bir süre daha nöbet alayının tamamıyla kaynaştıktan sonra nihayet baş kasaraya çıkarak orada ocaklık demiri tayfasının arasına karıştı. Adamlar o sırada son kahramanca çatışmada elde edilen başarıları tartışmakta, peşlerindeki düşmanın gün ağarırken dibi boylayıp gözden kaybolacağı yönünde görüş bildirmekteydiler.

“Boylayacak tabii,” diye atıldı Israel, gruba katılarak, “ihtiyar kocakarı kesin dibi boylayacak. Ama onu nasıl da tokatladık, di mi, beyler! Buraya bir sarımlık tütün veren yok mu? Kaç yaralı var, biliyor musunuz? Ölen olmamış, duyduğum kadar. Onlara nasıl da oyun oynadık, di mi? Ha! Ha! Haydi bir fırt verin.”

İçinde bulundukları anın fütursuz, kardeşçe vatanperverliği içinde yaşlı muhteremlerden biri çiğnemelik tütününü

sakınmadan kahramanımıza uzattı, beriki ise istediği kadarını aldıktan sonra keseyi iade ederken bir yandan da ölen ve yaralananlar hakkındaki sorusunu tekrarladı.

“Vallahi,” dedi kesenin sahibi, “şu Yahudi oğlan Jack daha demin bana dediydi ki sadece yedi kişiyi ameliyathaneye indirmişler, ama tek biri bile ölmemiş.”

“Güzel, çocuklar, güzel!” diye haykırdı Israel, üzerinde üç dört adamın oturmakta olduğu kundaklardan birine doğru ilerleyerek – “biraz yana kayın, dostlar, biraz kayın da nöbet arkadaşınıza yer açın.”

“Burada yer yok, ahbap; bir sonraki topta dene şansını.”

“Bir yer açın bakalım, çocuklar,” dedi Israel, işaret edilen topa doğru, aileden biriymişçesine ilerleyerek.

“Sen hangi cehennemden çıktın ki bunca tantana koparıyorsun?” diye sordu asık suratlı ihtiyar bir adam olan baş kasara kaptanı, “haddinden fazla gürültü ediyorsun gibi geldi bana. Baş kasaracı mısınız?”

“Şu cıvadranın buraya ait olduğu kadar,” diye yanıt verdi Israel, hiç istifini bozmadan.

“Sana bir bakalım, hele,” diyerek toplardan birinin altına itilmiş olan bir savaş fenerini eline alan yaşlı gedikli, Israel’in teftiştten kaçmasına fırsat vermeden yanı başına geldi.

“Al bakalım!” dedi teftişçisi ve dehşet verici bir yumruk indirdiği Israel’i geminin ta öbür ucundan gelmiş yabancı bir münasebetsiz yerine koyarak baş kasaradan dışarı fırlattı.

Yüzsüzlükte sebat eden Israel geminin diğer bölümlerinde de şansını denedi. Fakat her defasında aynı derecede başarısız oldu. Sınıf ruhunun verdiği kıskançlık yüzünden hiçbir toplumsal zümre onu arasına kabul etmiyordu. Son çare olarak ambarcıların arasına indi.

Bunlardan birkaçı gece yarısı bir çam ormanında toplanmış bir grup odun kömürü imalatçısı gibi, geminin karanlık bağırsakları içinde bir fenerin etrafına dizilmişlerdi.

“Ee, çocuklar, haberler iyi mi bari?” dedi Israel, gayet cana yakın bir tavırla, ama mümkün olduğunca gölgede kalmaya gayret ederek yanlarına yanaşırken.

“İyi haber,” diye karşılık verdi zehir zemberek ihtiyar bir ambarcı, “ait olduğun yere –güverteye– dönsen iyi edersin, ait *olmadığın* bu yerde avare avare dolaşacağına. Çarpışma sırasında da böyle avarelik ettin herhalde.”

“Ah, bu akşam aksiliğin üstünde, ahbap,” dedi Israel şakayla karışık – “akşam yemeği midene oturmuş anlaşılan.”

“Ambardan defol,” diye kükredi öteki. “Doğru güverteye, yoksa polis başçavuşunu çağırırım.”

Israel bir kez daha sıvıştı.

Bozum olmuş bir halde, mürettebatla açıkça kaynaşmak için son bir çaba göstererek bu kez *bel bölümü* mürettebatının yanına gitti. Askerî bir geminin mürettebatı içinde en çirkefi olan bu grup, tortu ve posadan ibaret paryalarıdır denizin; ne kadar uyuşuk, beceriksiz, bedbaht, lanetlenmiş, ne kadar gamlı, kaypak varsa; ne kadar romatizmalı üçkâğıtçı, kitapsız ahlâksız, ailenin yüz karası, mürettebatın domuz sığırtmacı varsa buradadır; sırtlarındaki paspal kıyafetler de cabası.

Bunlardan kederli, hırpani, sefil bir grup, süngüsü düşmüş bir akbaba ailesi gibi medeni toplumdan sürgün edilmiş vaziyette, top güvertesinde efkârlı efkârlı oturmaktaydı.

“Haydi biraz neşelenin, çocuklar,” dedi Israel şakacı bir ses tonuyla, “eve dönüyoruz, ne de olsa. Aranızda bize de yer açın, dostlar.”

“Kellenin üstüne otur!” diye yanıt verdi köşede oturan akisi biri.

“Haydi ama homurdanmayın böyle; eve dönüyoruz. Hoppa, canlarım benim!”

“İslahevine dönüyoruz demek istedin herhalde,” diye homurdandı yamalı bir gömlek giymiş bir başka sefil.

“Aman çocuklar, böyle moralinizi bozmayın. Haydi biraz neşelenelim. Biriniz bir şarkı söyleyin, ben de nakaratlarda eşlik edeyim.”

“Sen istersen söyle, ben şahsen kulaklarımı tıkayacağım,” dedi, ayak parmakları deniz çizmelerinden dışarı fırlamış olan bir başka bezgin üçkâğıtçı, diğerleri de hep bir ağızdan düşmanca kükreyerek ona arka çıktılar.

Fakat Israel, istifini bozmadan söylemeye başladı:

“Esme ey poyraz, esme!”

“Sen de ötme, tamam mı,” diye bağırdı hırpani parkalı biri. “Gırtlığına mermi mi kaçtı, ne diye kişniyorsun burnu kırık kocamış bir at gibi? Kes can çekişir gibi homurdanmayı.”

“Beyler, arkadaşlarını neşelendirmeye çalışan nöbet arkadaşına hiç böyle mi davranır insan?” diye sordu Israel, si-temkâr, “Yazıklar olsun, beyler. Gelin şöyle de azıcık laflayalım. İçinizden biriniz bir hikâye anlatsın bize. Bu arada, başka biri de sırtımı kaşıyabilir mi?” diyerek gayet kendinden emin bir edayla yanında oturan kişiye sırtını yasladı.

“Yaslanma bana!” diye kükredi arkadaşı onu iterek.

“Kimmiş bu şarkı söyleyen, yaslanan, hikâye uyduran herif? Kimsin sen? Bel kısmından mısın, değil misin?”

Böyle diyerek yalpalaya yalpalaya Israel’e yaklaştı aksi sarhoş takımından biri. Fakat yukarısı da, aşağısı da güverteyle kaplıydı ve fener ta uzakta sallanıyordu. Etraf, gözün ayrıntıları seçemeyeceği kadar loştu.

“Bizim çetede böyle şarkı söyleyen bir herif yok, orası kesin,” diye kestirip attı, incelemesi sonuç vermeyince. “Haydi al voltanı!”

Ve hoyratça itilen zavallı Israel bir kez daha kovulmuştu.

Bütün kulüplerden dışlanmış, umutsuz bir halde güverteye çıktı. Gece onu gizlediği müddetçe, durmadan ortalıkta dolaşmaya razı olduğu sürece, güvendeydi. Başına mut-

laka dert açacak olan şey herhangi bir grupta kaynaşma çabasıydı. Sonunda bitkin bir halde kendini bir sonraki vardiyanın uyuklamakta olduğu ranza katında buldu. Bu katta yüz elli kadar hamak bulunuyordu. Bir tanesinin boş olduğunu görünce, talihin her şeye rağmen kendisini kollayacağını düşünerek içine atladı. Tıklım tıklım dolu salonun bu naltıcı havası en azından uykusunu getirmişti. Uyandığında diğer nöbetten pala bıyıklı, vahşi bir adamı yanında buldu; öfkeden gözü dönmüş adam onu kaçak olmakla itham ederek, kemerinden yakaladığı gibi, palas pandiras hamaktan aşağı sürükledi.

Ayağa fırlayan Israel, etrafında sessizce uyuklayanlar yerine hamaklarına atlayan adamlarla dolup taşan ranza katının curcunasını görünce, nöbet değişimi saatinin geldiğini anladı. Yukarı çıkıp geminin çeşitli kısımlarında şimdi yeni işbaşı yapmakta olan adamlara dostluk teklifini yineledi, ancak önceden olduğu gibi şimdi de sırasıyla her birinden geri püskürtüldü. Neden sonra, gün ağarmaya başladığı sırada, inatçı itirazlarını yumuşatmak için boş yere uğraştığı aksi bir adam, sabahın solgun ışığında Israel'in genel görünümünün yabancıyı andırdığını birdenbire fark edince kim olduğu hakkında açıkça bilgi vermesi için onu acımasızca sıkıştırdı. Aldığı yanıtlar kuşkusunu artırdı. Başkaları da ikilinin etrafını sarmaya başladılar. Derken büyücek bir halka oluştu. Geminin ta öte tarafından tayfalar yanlarına yanaşıyorlardı. Birbiri ardına, kendilerinin de kardeşlikten dem vuran ve nezih topluluğun içine kaynamaya çalışan bir serseri tarafından rahatsız edildiklerini beyan ettiler. Israel karşı çıktı, ama ne fayda. Hakikat, doğan gün gibi, gitgide aydınlandı. Giderek daha yakından incelemelere maruz kaldı. Niha yet, bütün tayfanın güvertede toplanma saati gelip çattı; Israel'in aralarında şansını denediği ilk vardiya tekrar güverteye çıkıp da tartışmanın konusunu işitince, tanımadıkları,

ancak şu an karşılarında duran yabancınnın ta kendisi olması gayet muhtemel bir kişinin, kendilerini de gece boyunca rahatsız ettiği ve sahtekârlığa teşebbüs ettiğine dair suçlamayı teyit ettiler. Sonunda, gemi polisi başçavuşu, elinde bambudan sopasıyla belirdi ve zavallı İsrail'in yakasına yapışıp onu esrarengiz bir suçlu gibi güverte nöbetçi subayının karşısına çıkardı. Bu beyefendi, hakkındaki suçlamayı dinledikten sonra İsrail'i büyük bir hayretle inceledi ve simasını hiç çıkaramadığını söyleyerek emrindeki subaylara ne düşündüklerini sordu. Fakat bu subaylar da adamı çıkaramamışlardı.

“Hangi cehennemden geldin sen?” dedi nöbetçi subay sonunda, iyiden iyiye şaşkına dönmüş halde. “Buraya nereden geldin? Ne iş yaparsın? Nerede görevlisin? Adın ne? Kimin nesisin? Buraya nasıl geldin? Nereye gidiyorsun?”

“Efendim,” diye yanıt verdi İsrail büyük bir alçakgönüllülikle, “eğer izniniz olursa, her zamanki görevime gidiyorum. Yerim grandi çanaklığı, şimdi babafingo cunda yelkenini hisa etmekle ilgilenmem gerek.”

“Yerin grandi çanaklık, demek. Peki ama, bu adamlar senin pruva çanaklık, mizena çanaklık ve baş kasara, karina, bel ve gemide daha ne kadar kısım varsa hepsine dahil olmaya çalıştığını söylüyorlar. Görölmüş şey değil,” diye ekledi astsubaylara dönerek.

“Aklını kaçırmış olmalı,” diye karşılık verdi astsubay kıdemli başçavuş.

“Aklını kaçırmak ne kelime,” diye yanıt verdi vardiya çavuşu. “Aklın, izânın hepten dışında, aklın havsalanın büsbütün dışında! Baksana, onu tanıyan hiç kimse yok; daha önce gören olmamış, ne hayalinde, ne düşünde, ne de en berbat karabasanında. Kimin nesisin sen?” diye bir kez daha sordu hiddet dolu bir şaşkınlıkla. “Adın ne? Geminin defterlerinde kayıtlı mısın? – bırak onu, tabiatın kütüğünde kaydın var mı?”

“Adım, efendim, Peter Perkins,” dedi Israel, yapılacak en akıllıca şeyin gerçek ismini gizlemek olduğunu düşünerek.

“Bu adı kesinlikle daha önce duymadım. Tanrı aşkına, muharebe yerleri listesine bir baksana, Peter Perkins diye biri var mı?” diye ekledi bir subay adayına dönerek. “Çabuk, buraya getir defteri.”

Defteri alınca parmağını sütunların üzerinde gezdirdi, sonra onu yere fırlatarak öyle bir ismin bulunmadığını söyledi.

“Kayıtlı değilsiniz, bayım. Peter Perkins diye biri yok burada. Bana derhal kim olduğunuzu söyleyin?”

“Efendim,” dedi Israel gayet ciddi bir yüz ifadesiyle, “gemiye yazılırken alkolün etkisinde olduğumdan, dalgınlıkla kendi adım yerine başkasınınkini vermiş olabilirim.”

“Peki, gemiye bindiğinden beri arkadaşların sana hangi isimle hitap ediyor?”

“Peter Perkins, efendim.”

Bunun üzerine subay etrafındakilere dönerek, Peter Perkins adının tanındık gelip gelmediğini sordu. İstisnasız hepsi hayır cevabını verdiler.

“Bu böyle devam edemez,” dedi subay bu kez. “Edemeyeceğini görüyorsun. Kimsin sen?”

“Her yerden kovulan, zavallı bir emir kulunuz, efendim.”

“Kim kovdu seni?”

“Herkes, efendim. Bütün tayfa sanki bana cephe almış, bir teki bile beni hatırlamak istemiyor.”

“Söyle bana,” diye samimiyetle sordu subay, “sen kendini ne kadar zamandır tanıyorsun? Dün sabahı hatırlıyor musun? Adeta ambardaki beklenmedik bir patlama sonucunda peyda olmuş gibisin. Yoksa dün gece bir güllenin içinde düşman gemisinden mi ateşlediler seni güverteye? Dün olanları hatırlıyor musun?”

“Gayet tabii, efendim.”

“Ne yapıyordun dün?”

“Efendim, öncelikle, sizinle küçük bir sohbet şerefine erişmiştim, yanılmıyorsam.”

“Benimle mi?”

“Evet, efendim, sabah dokuz sıralarıydı –deniz durgundu, gemi muhtemelen yedi millik hızla ilerlemekteyken– ana çanaklığa, benim bulunduğum yere geldiniz ve bir babafingo cunda yelkenini açmak için en iyi yöntemin ne olduğu hakkında görüşümü aldınız.”

“Çıldırılmış bu! çıldırılmış!” dedi subay, hiddetle kesin kararını vererek. “Götürün bunu, götürün bunu – götürüp bir yere koyun, polis başçavuş. Durun, son bir soru. Hangi mangaya mensupsun?”

“12. Manga, efendim.”

“Mr. Tidds,” bir subay adayına dönerek, “12. Mangayı direğe çağırın.”

On denizci çağrıya icabet etti ve Israel’in önünde dizildi.

“Çocuklar, bu adam sizin mangaya mı ait?”

“Hayır, efendim, onu daha önce hiç görmedim.”

“Bu adamların isimleri ne?” diye sordu Israel’e dönerek.

“Yani, efendim, hepsiyle o kadar samimiyim ki,” sevecen bir bakışla onlara dönerek, “gerçek adlarıyla değil, her zaman takma adlarıyla seslenirim. Gerçek adlarını hiç kullanmadığımdan unutmuşum. Takma adları, Towser, Bowser, Rowser, Snowser.”

“Yeter. Bir Mart tavşanı kadar kaçık bu. Götürün. Durun,” diye tekrar duraksadı subay, tuhaf bir merak yüzünden bu deli saçması soruşturmadan kendini alamıyormuş gibi. “Benim adım ne, bayım?”

“Efendim, buradaki manga arkadaşlarımdan biri size az önce Yüzbaşı Williamson diye hitap etti ki ben de başka bir adla çağrıldığınızı hiç duymadım.”

“Deliliğinde bir mantık var,” diye düşündü subay içinden. “Kaptanın ismi ne?”

“Efendim, dün akşam düşmanla megafondan konuşurken kendisinin Kaptan Parker olduğunu söylediğini işittim; herhalde kendi ismini biliyordur.”

“Seni şimdi yakaladım. Kaptanın gerçek adı değil bu.”

“Adının ne olduğunu en iyi kendisi bilir, efendim, öyle değil mi?”

“Böyle bir varsayım,” dedi subay bu kez ciddi bir ifadeyle emrindeki subaylara dönerek,” böyle bir varsayım başka açılardan saçma olmasa, bu adamın, bilinmedik bir biçimde, dün gece düşman gemisinden buraya geldiğine kesinkes ikna olacağım.”

“Nasıl olur, efendim?” diye sordu, astsubay kıdemli başçavuş.

“Tanrı bilir. Ama öne geçmek için manevra yaptığımız sırada randa yelkeninin bumbası, hatırlarsan, diğer gemiye takılmıştı.”

“Fakat buraya o şekilde gelmiş *olabileceğini* varsaysak bile ki her halükârda imkânsız – kendi isteğiyle düşmanlarının arasına atlamaya onu iten şey ne olabilir?”

“Bırak da buna kendi yanıt versin,” dedi aniden İsrail’e dönen subay, onu gafil avlamak için ortaya atılan ihtimalin zaten doğru olduğunu varsayarak.

“Cevap verin, bayım, dün gece niçin düşman gemisinden buraya atladınız?”

“Düşman gemisinden buraya atlamak mı, efendim? Efendim, genel görev dağılımındaki yerim aşağı güvertede 3 numaralı toptur.”

“Kaçık bu adam –veya benim nevrime dönmeye başlıyor– veya dünya zıvanadan çıkıyor – alıp götürün bunu!”

“Peki ama onu nereye götürmemi istiyorsunuz, efendim?” dedi polis başçavuş. “Hiçbir yere ait değilmiş gibi görünüyor, efendim. Nereye – nereye götüreceğim onu?”

“Gözden ırak bir yere götür,” dedi subay, kendi kafa karı-

şıklığından deliye dönmüş halde. “Yeter ki gözden ırak bir yere götür.”

“Gel bakalım, hortlakçığım,” dedi polis başçavuşu ve hortlağın yakasına yapışıp tam olarak ne edeceğini bilmez bir halde onu bir aşağı bir yukarı sürüklemeye başladı.

Ancak on on beş dakika geçmişti ki kamarasından çıkan kaptan, polis başçavuşunun Israel’i böyle başıboş bir şekilde ortalıkta gezdirdiğini görünce bu muamelenin nedenini sordu; adanları için herhangi bir aşağılayıcı ceza icat edilmesine karşı kendisinin açık emirleri olduğunu da sözlerine ekledi.

“Buraya gel, polis başçavuş. O adamı ne maksatla ortalıkta dolaştırıyorsun?”

“Dünyada bir maksadı yok, efendim. Onu durmadan dolaştırıyorum çünkü nihai bir varış yeri yok.”

“Bay güverte nöbetçi subayı, ne demek oluyor bu? Kim bu yabancı adam? Onu hatırladığımı sanmıyorum. Kim bu? Böyle ortalıkta dolaştırılması ne anlama geliyor?”

Bunun üzerine nöbetçi subay trajik bir tavra bürünerek olayın bütün gizemini izah etti; hayrete düşen kaptan hiddet içinde derhal hayalete döndü.

“Seni alçak – sakın beni aldatmaya kalkma. Kimsin sen? Buradan önce neredeydin?”

“Efendim, adım Peter Perkins, buraya baş kasaradan geldim, polis başçavuşu buradan önce beni oraya götürmüştü.”

“Şakanın sırası değil, bayım, hiç sırası değil.”

“Efendim, şakası yapılamayacak kadar ciddi bir konu olduğuna şüphem yok.”

“Yani, on ay önce Falmouth’tan yola çıktığımızdan bu yana bu gemide olduğunu mu söylüyorsun?”

“Efendim, böylesine iyi bir komutanın emrinde bir yer bulabilmek için can atarak ilk yazılanlar arasındaydım.”

“Yol boyunca hangi limanlara uğradık, bayım?” dedi kaptan, bu kez biraz daha yumuşak bir ses tonuyla.

“Limanlar mı, efendim, limanlar?”

“Evet, bayım, *limanlar*.”

İsrael sarı saçlarını kaşımaya başladı.

“Hangi *limanlar*, bayım?”

“Şey, efendim – bir defa, Boston.”

“Bunu bildi,” diye fısıldadı bir subay adayı.

“Sonraki liman hangisiydi, bayım?”

“Yani, dediğim gibi, efendim, yanılmıyorsam *ilk* liman Boston’dı, öyle değil mi?– sonra”–

“*İkinci* liman, bayım, onu soruyorum.”

“Peki – New York.”

“Yine bildi,” diye fısıldadı subay adayı.

“Peki şimdi hangi limana gidiyoruz?”

“Bir düşüneyim– eve dönüyoruz– Falmouth’a, efendim.”

“Boston nasıl bir yer?”

“Epey büyükçe bir yer, efendim.”

“Dümdüz caddeler, değil mi?”

“Evet efendim, inek yollarını kesen koyun yolları ve bunlarla kesişen tavuk patikaları.”

“İlk topu ne zaman ateşledik?”

“Şey, efendim, on ay önce Falmouth’tan yola çıktığımız sırada – işaret topu, efendim.”

“İlk mermi topunu nerede ateşledik, bayım? O sayede ele geçirdiğimiz korsan gemisinin adı neydi?”

“Galiba, efendim, ben o sırada revirdeydim. Evet, efendim, galiba o sıralara denk geldi; havale geçiriyordum, bir süre kendimde değildim.”

“Polis başçavuşu, götürün bu adamı.”

“Nereye götüreyim, efendim?” kepine dokunarak.

“Baş kasaraya götür de biraz hava alsın.”

Böylece dolambaçlı gezintilerine kaldıkları yerden devam ettiler. Sonunda, ranza katına indiler. Kahvaltı saati gelmiş olduğundan, neşeli bir adam olan polis başçavuşu gayet na-

zik bir şekilde kahramanımızı kendi mangasıyla tanıştırdı ve ona kahvaltı ikram etti; bu esnada ağzındaki baklayı çıkarması için her tür incelikli iltifata başvurdu, ama ne fayda.

Neden sonra Israel serbest bırakıldı; ne zaman yapılması gereken önemli bir görev olsa öylesine hevesle öne atılıyordu, kendisini öylesine uysal ve şahane bir denizci olarak kabul ettirmişti ki, bütün subayların, dahası kaptanın takdirini kazandı. Herkese karşı sevecen tutumu ise sonunda denizcilerin kuşkucu kalplerini çelmeyi başardı. Onun hem bir denizci hem de bir insan olarak üstün meziyetlerini fark eden grandi çanaklık kaptanı, geminin o bölümünde görevlendirilmesi için girişimde bulundu; böylece kahramanımız, önceki ününü daha da pekiştirerek, yolculuğun geri kalanında burada görev yaptı.

Güzel bir öğle üzeri, yolculuğun son gününde, gemi, varış limanına birkaç saat mesafedeki Lizard'a yaklaşmakta olduğu sırada, gözü tesadüfen yukarıya, grandi çanaklığa ilişkin güverte nöbetçi subayı, orada gayet rahat tırabzana yaslanmış, aşağıya, kendisinin bulunduğu noktaya doğru müşfik gözlerle bakmakta olan Israel'i fark etti.

"Hey, Peter Perkins, grandi gabya çanaklığına aitmiş gibi görünüyorsun cidden."

"Size bunu en başından beri söyledim, efendim," diyerek subaya doğru sevecenlikle gülümsedi Israel, "gerçi hatırlarsanız, efendim, ilk başta bana inanmamıştınız."

Yirmi Birinci Bölüm

FİLİSTİNLİLER ARASINDA BİR SAMSON

Nihayet, gemi, limanın ağzında demirlemiş üç dört geminin –bir tanesi, yelkenlerini henüz dürmekte olan bir savaş gemisiydi– yanından süzülerek Falmouth şehrine yaklaştığında, tüneğinden bakan Israel kıyıda büyük bir kargaşa içinde bir kalabalık gördü; civar evlerin çatıları ise sahneyi izlemeye gelenlerle kaplıydı. Büyük bir askerî kotra, aralarında bir deniz yüzbaşı ve mürettebatın yanı sıra bir onbaşı muhafızı ve üç subayın bulunduğu yolcularını tam o sırada indirmektedir. Bu grubun bir kısmı karaya çıkıp kalabalığın içinde bir tür kulvar meydana getirdiği sırada, kış tarafındaki çarmıhın yanında, tepeden tırnağa silah kuşanmış çakı gibi iki asker doğruldu; ikisinin arasında elleri kelepçeli, üstü başı pejmürde bir tutsak, cüssesiyle bir Patagonyalı'yı andıran bir savaşçı duruyor, meydan okuyan dimdik başı, St. Paul Katedrali'nin çan kuleleri arasından yükselen kubbesi gibi, muhafızlarının başlarını gölgede bırakıyordu. Kalabalıktan bir anda bir haykırış yükseldi; bir devi andıran yabancıya doğru merakla, birbirlerini ite kaka yaklaştılar; bunun üzerine askerlerden dördü, kılıçlarını çekerek muhafızlar için yol

açmak zorunda kaldılar; berikilerse aralarındaki devle birlikte onların ardına düştüler.

İcazetli korsan gemisi biraz daha yakına geldiğinde İsrail kıyıdaki kafilenin komutanının, “Kaleye! Kaleye!” diye bağırdığını duydu; böylece, bağırış çağırış içindeki kalabalığın çevrelediği kafile, asayiş bozanlara gözdağı vermek için ikide bir savrulan dört kılıcın peşi sıra, iskeleden yaklaşık bir mil uzaktaki bir kayalığın üzerinde bulunan büyük, kasvetli kütleye doğru ilerledi. Gözden kayboldukları ana dek tutsağın dev cüssesinin, düşmanca bir kılıç balığı kafilesi içinden kendine yol açan dev bir balina misali, parıldayan süngüler ve hançerlerin üzerinden salınarak yükseldiği görülüyordu. Ara sıra da, kelepçelerin engellediği el kol hareketleriyle, onlara barbarca bir küçümsemeyle sataşmaktan geri kalmıyordu.

Nihayet gemi, uzakta tek başına duran bir deponun karşısına demir attığında etrafta çıt yoktu. Derhal ambarın boşaltılması işine girişildi; şimdilik bütün dikkatler, gece karanlığına kadar devam edecek olan bu işte toplanmıştı.

Ertesi gün Pazar’dı; öğleye doğru İsrail de diğerleriyle birlikte kıyıda gezintiye çıkmak için izin aldı. Kasaba sessizdi. Orada ilgi çekici pek bir şey göremeyince, kıyı boyunca uzanan tarlalara doğru tek başına yola devam etti; derken kendisini, üzerinde az önce sözü edilen kasvetli kütlenin bulunduğu kayalığa tırmanırken buldu.

“Şu ötedeki şey nedir?” diye sordu yoldan geçmekte olan bir köylüye.

“Pendennis Kalesi.”

Surların altındaki kısa ve sert çimenliğe vardığında içerdiden gelen, işkence çeken bir aslanın kükreyişini andıran vahşice bir ses duyarak irkildi. Biraz sonra sesin içerisinde kelimeler ayırt edilmeye başlandı ve şu sözlerin olağanüstü bir kuvvetle kükrendiğini işitti:

“Böbürlenmeyi bırak artık, ey ihtiyar İngiltere; sadece bir ada olduğunu unutma! Darmadağın olan birliklerini eve dönmeye çağır! Ve küllerinin içinde af dile! Denizin ötesindeki kiralık kraliyet taraftarlarının hanidir Tanrı’yı unutup, Howe’un, Knyphausen’in – Hessian’ın önünde eğilmekte. Çek ellerini üstümden Kızılderili çakal! Kralın ganimetini böylece kuşanmış olan ben, sizin için gazap hazineleri getirdim, ey İngilizler.”

Ardından bir zincir şangırtısına benzer bir ses duyuldu; birbirine karışmış bir sürü intikam dolu ses; bir arbede. Derken yine o ses:

“Beni zindanımdan çıkarıp bu çayıra –şu bayram güneşinin karşısına– getirdiniz ya, bir âsi neye benzermiş görmek için. Oysa ben size hakiki bir beyefendinin, bir Hristiyan’ın güçlülere nasıl göğüs gereceğini göstereceğim. Çekilin, köpekler! Bir beyefendiye, bir Hristiyan’a hürmet edin, *her ne kadar* paçavralara bürünmüş ve sintine suyuna batmış da olsa.”

Açık hava gezinti mekânı olduğu anlaşılan bir yeri çevreleyen kalın duvarların ardından gelen bu sözler karşısında hayrete kapılan Israel, ilerlemeye devam etti; az sonra kapkara, kemerli bir geçide vardı. Bir kulenin altından geçerek ta içerideki çimenlik bir alana açılıyordu bu geçit. İki domuz dişini andıran iki muhafız, kemerin açık ağzının her iki yanında nöbet tutmaktaydılar. Kahramanımızı bir an inceledikten sonra içeri girebileceğini belirten bir işaret yaptılar.

Kemerli geçidin sonuna, güneşin parladığı yere varan Israel, önündeki sahne karşısında hayretten donakaldı.

Patagonyalı’ya benzer tutsak, elleri hâlâ kelepçeli vaziyette, ringdeki kızgın bir boğa gibi yere çömelmiş oturuyordu; etrafındaki çimenlik hem kendinin hem de çevresindekilerin hareketleriyle ezilmiş, yoluk yoluk olmuştu. Birkaç asker ve denizci hariç, bunların çoğu merak yüzünden buraya toplanmış

olan kasaba ahalisine benziyordu. Yabancınnn üzerinde, yarı Kızılderili, yarı Kanadalılara özgü bir giysiden artakalanlar vardı: geyik derisinden bir ceket —dışa bakan tüylü yüzü demet demet yolunmuş—; yarı yarıya çürümüş ağaç kabuğuna benzeyen boncuktan bir kemer; şeyekten yapılma eski püskü pantolon askıları; dizaltına kadar uzanan yamalı merserize çoraplar; metal tokaları tuzlu sudan sararmış, delik deşik bir çift eski makosen; nihayet Rusların gece yatarken taktığı kukuletaya, ya da uğursuz, kıpkızıl bir dolunaya benzeyen soluk kırmızı bir yün bone; hepsi de lekeli, çürük saman talaşına bulanmış. Davud’un Adullam’daki yasak mağarasını kaplayan kuru yaprakların üzerinden henüz fırlayıp gelmiş gibiydi. Tıraşsız, saç sakalı birbirine karışmış, dolu yağmuruna tutulmuş bir mısır tarlası gibi darmadağın haliyle yabani bir hayvanı andırıyordu; kafesin yola getiremediği, asil bir tür.

“Çekinmeyin, dikin gözlerinizi! Daha dün gece bir geminin ambarından, zifte bulanmış bir fıçı gibi çıkarılmış, bu sabah da şu leş gibi kirli kışlanızdan bir katil gibi dışarı sürüklenmiş olsa da, iyi bakın yenilmez asker Ethan Ticonderoga Allen’a, — aşkına! Siz Türkler hayatınızda hiç Hristiyan görmemişsinizdir. Çekinmeyin, bakın! Sizin o Lord Howe’unuz, önünde diz çöküp kendisine tapsın diye bir vatansevere rüşvet olarak generallik rütbesiyle birlikte Vermont’ta en âlâsından beş bin dönümlük arazi teklif ettiğinde (ah! Şanlı Vermont ve Yeşil Dağ’ın askerleri için üç kere Var ol! Var ol! Var ol!), işte o vakit sizin o Lord Howe’unuza şöyle demiş adamım ben: ‘*Sen ha, demek bizim toprağımızı bize rüşvet vermekten bahsediyorsun? Senin de Mukaddes Kitap’taki İblis’ten farkın yok: İ---tli mahlûk dünyanın bütün krallıklarını vaat eder de dünya üzerinde kendine ait tek bir köşesi bile yoktur!*’ Çekinmeyin, dikin gözlerinizi!”

“Bana bak, âsi, General Lord Howe hakkında nasıl konuştuğuna dikkat etsen iyi olur,” diye araya girdi kalenin sıska,

ince belli, apoletli subayı, onun yanına gelip kılıcını bir okul müdürünün cetveli gibi havada sallayarak.

“General Lord Howe, demek? O kurbağa yürekli kral yarıdakçısı kızıl ödle, Tanrı’nın yeraltındaki solucan deliğinde çöreklenen sürüngenlerin en sefili hakkında ne dediğime dikkat edecekmişim, öyle mi? Bak sana ne diyeceğim; dizi dizi kızıl saçlı iblisler, Lord Howe’u ve bütün çetesini (sen de dahil) kepçeye doldurup Tofet’in alevlerinde¹ fokur fokur kaynayan şurubun içine atmak için sabırsızlıkla homurdanıyorlar!”

Bu püskürme karşısında ince belli subay, aniden patlayan bir buhar kazanının önünde dikelmekte olan biri gibi geri savruldu.

Belkemiği iki büklüm halde yalpalayarak uzaklaşırken, aşağılık bir âsiyle daha fazla laf yarıştırmaya tenezzül etmeyeceği gibisinden bir şeyler homurdanıyordu.

“Haydi ama yapmayın, Albay Allen,” diye söze girdi, rahip giysisine benzer bir esvap içindeki munis görünümlü bir adam; “Şu güzel günün hürmetine, ahiret hakkında böyle konuşmayın. Şu dakika ölecek olsanız veya daha muhtemel ki, gelecek hafta Kule rıhtımında asılacak olsanız, ebediyette sizi nelerin beklediğini kendiniz de bilmiyorsunuz.”

“Muhterem efendim,” alaycı bir edayla eğilerek, “sakalıma örmek gibi daha mühim işlerle meşgul olmadığım zamanlarda sizin ilahiyat kitaplarınızı bir miktar karıştırmışlığım vardır. Size şu kadarını söylememe müsaade edin, muhterem rahip,” sesini alçaltarak ve toklaştırmak: “ima ettiğiniz ruhlar dünyasında işlerin nasıl yürüdüğü hakkında ben de, tıpkı sizin gibi, hiçbir şey bilmemekle beraber, yine de oraya vardığım vakit, benim meziyetlerime sahip olan her be-

1 Tofet: Eski Ahit’te bahsi geçen, Israelloğulları’nın sahte tanrılar ve putlara kurban ettikleri çocuklarını içine attıkları ateş. Kudüs’ün güneybatısında, Hinnom Vadisi’nde bulunur. Türkçe’deki cehennem sözcüğünün kökeni. İbrani’ce “Hinnom Vadisi” tamlamasının kelime karşılığı olan *Ge Hinnom* ifadesidir.

yefendi kadar iyi karşılanacağımı zannediyorum. Yani, — adına! siz İngilizler'in şerefli bir savaş esnasında esir düşen Amerikalı bir subay ve merhametli bir Hristiyan'a davrandığından çok daha iyi bir muamele göreceğim kesin! Sizin de bizzat telaffuz ettiğiniz ve denizi geçerken kulağımda uğuldayan bütün dalgaların bana söylediği gibi, herkes bana diyor ki, — ben, Ethan Allen, bir hırsız gibi darağacına gönderilecekmişim. Eğer bu gerçekleşirse, yüce Yehova ve Kıta Kongresi öcümü alacaktır; ben ise kendi adıma, Hristiyan bir beyefendinin darağacına götürüldüğünde bile, nasıl öldüğünü size göstereceğim. Bu arada, bayım, eğer görüldüğünüz gibi bir rahip iseniz, teselli görevinizi yerine getirin de ölmek üzere olan bedbaht bir Hristiyan beyefendiye bir kâse panç getirtin.”

İyi huylu yabancı, dinî kimliğine seslenen bu ricayı geri çevirmek istemediğinden, yanında duran hizmetçisini derhal istenen içeceği temin etmek üzere gönderdi.

Tam bu sırada, sanki ellerinde bayraklar taşıyan bir ordu yaklaşıyormuş gibi, hafif bir hışırtı duyuldu. Arka planda ipekli kumaşlar, fularlar ve kurdeleler dalgalanıyordu. Derken, hoş hanımlardan oluşan parlak bir filo, atlarıyla onlara öncülük eden Falmouth'lu yiğitlerin eşliğinde, oraya doğru yaklaştı.

“Ah,” diye iç çekti yumuşak bir ses, “ne kadar tuhaf bir kemer ve bir kürk yelek. Şu leopar gibi dişlere, kumral saçlara bakın, ama her yanı küflenmiş — bu, o mu?”

“Ta kendisi, güzel büyücü,” dedi Allen, geniş boğaç alnını bir Osmanlı gibi öne eğerek, sözcükler ağzında bir ud gibi tınlıyordu; “ta kendisi, asker Ethan Allen; hanımefendilerin önünde bu halde görücüye çıkmak, tutsaklığını üç misline çıkardı.”

“Adeta bir salon beyefendisi gibi konuşuyor bu yabani, yosun tutmuş, orman kaçkını Amerikalı,” diyerek iç çek-

ti bir başka hanım yanındaki arkadaşına dönüp, “peki ama görmeye geldiğimiz kişi bu mu cidden? Saçından bir tutam almam gerek.”

“Ta kendisi, güzel Delilah; hem korkma, seni buna sevk eden düşman bile olsa buklelerimi kesmekle gücümü azaltamazsın. Kılıcını bana ver, dostum,” bir subaya dönerek;-- “Ah! Ellerim bağlı. Kendiniz kesin, hanımefendi.”

“Yo, yo – ben”–

“Korkuyorum mu diyecektiniz? Dünya çapında tüm hanımların dostu ve hâmisî olmaya and içmiş birinden korkmak ha? Yo, yo: şöyle gelin.”

Hanımefendi ona doğru yaklaştı; az sonra, çekingenliğini üzerinden atarak, çırpılmış köpük gibi parlayan o bembeyaz elini, birbirine dolaşmış kumral saçın bukleleri arasına daldırdı.

“Ah, altın bir dantelanın birbirine dolaşmış ipliklerini kesmek gibi bir şey bu,” diye haykırdı, “fakat bakın, yarısı saman.”

“Fakat saçın sahibi samandan bir adam değildir, hanımefendi; serbest olsaydım ve sizin on bin düşmanınız olsaydı –ister yaya, ister süvari, isterse ejderha sırtında– bir dost gibi sizin için nasıl da savaşırdım! Haydi, madem siz beni saçımdan mahrum ettiniz, narin elinizi kıymetinden mahrum etmeme izin verin. Ne var, yine mi korkuyorsunuz?”

“Yo, o yüzden değil; ancak”–

“Anladım, hanımefendi, izin veriyorsunuz ama rıza göstermiyorsunuz, hanımların adeti olduğu üzere. İşte, bu kadar. Bu öpücük, buruk bir vişnenin cücüğünden daha tatlı.”

Bu hanım nihayet oradan ayrıldığında, arkadaşlarıyla arasında, böylesine şövalye ruhlu bir bedbahtın çilesini biraz olsun hafifletmek için ne yapabileceklerine dair uzunca bir konuşma geçti. Bunun üzerine, yanlarında bulunan basiret sahibi, orta yaşlı, saygıdeğer bir beyefendi, her gün en iyi-

sinden bir şişe şarap ve haftada bir temiz iç çamaşırı getirilmesini teklif etti. Nazik İngiliz kadın ise –tereddüt edemeyecek denli kibar ve iyi kalpliydi– kendi ülkesinde tutsak olarak geçirdiği süre boyunca Ethan Allen’a bu denilenleri hiç aksatmadan gönderdi.

Kafilenin uzaklaşmasını farklı bir sahne takip etti.

Kan ter içinde, uzun çizmeli bir adam, elinde kırbacı, varlıklı bir çiftçiyi andıran tavrıyla, ipini koparmış bir boğa gibi kalabalığı yararak dev adamı görebilmek için içeri süzüldü; hanımların çıktığı sırada kemerli geçitten içeri henüz girmişti.

“Ticonderoga’yı zapt eden adamın burada, Pendennis Kalesi’nde olduğunu duyunca onu görmek için tam yirmi beş mil yol teptim; yarın da kardeşim aynı maksatla kırk mil yoldan gelecek. O yüzden izin verin de önce ben bakayım. Bayım,” diye devam etti tutsağa seslenerek, “size birkaç basit soru sormama ve sizinle özgürce konuşmama izin verir misiniz?”

“Özgürce konuşmak mı? Bütün kalbimle. Ben özgürlüğü her şeyden çok severim. Özgürlük için ölmeye hazırım; ölmeyi bekliyorum. O yüzden dilediğiniz kadar özgür davranın. Nedir sorunuz?”

“Öyleyse, bayım, müsaadenizle sorayım, hayattaki uğraşınız nedir? – yani, barış zamanında demek istiyorum.”

“Vergi memuru gibi konuşuyorsun;” diye yanıt verdi Allen gözlerini kısıp ona şeytani bir bakışla bakarak; “hayattaki uğraşım neymiş? Doğrusu, gençliğimde ilahiyatla meşgul olmuştum, ama şu anki mesleğim hokkabazlık.”

Bunun üzerine herkes bir kahkaha attı, söylenen söz kadar söyleyiş tarzı da hoşlarına gitmişti; gocunan çiftçi ise mısilleme yaptı:

“Hokkabazsın, demek? Esir düştüğün vakit hokkabazlıkta çuvalladın ama.”

“Ben Ticonderoga’yı alırken İngilizler’in çuvalladığı kadar olamaz.”

Tam o sırada hizmetkâr elinde pançla çıkageldi, efendisi onu tutsağa götürmesini emretti.

“Hayır! – onu bana siz verin, bayım, kendi ellerinizle; bir beyefendi, diğerinin şerefine nasıl kadeh kaldırırsa öyle.”

“Devletin mahkûm ettiği birinin şerefine kadeh kaldıramam, Albay Allen; ama madem ısrar ediyorsunuz, pançı size kendi ellerimle vereceğim.”

“Hem fikriniz, hem zikrinizle hakiki bir beyefendi olduğunuzu kanıtladınız, bayım; emrinizdeyim.”

Ardından, kâseyi kelepçeli elleriyle tutup, porselene çarpan demirin şingirtisiyle dudaklarına götürdü, “burada, Britanya ulusuna yarım dakikalık iyi muamelesinden ötürü takdirlerimi sunuyorum,” diyerek bir dikişte hepsini bitirdi.

“Âsiye bak, yalaktaki suyu höpürdeter domuz gibi mideye indiriyor,” diyerek alay etti muhafız birliğinden, izne çıkmış gürbüz bir er.

“Utan kendinden!” diye bağırdı ona kâseyi takdim eden.

“Yok, bayım; üzerindeki kızıl ceket onun için zaten her daim bir utanç kaynağı, tıpkı kıpkırmızı kesilen bütün Britanya ordusu için olduğu gibi.” Sonra müstehzi bir tavırla ere dönerek: “benim bir şeyi alma tarzıma itirazınız var, öyle mi? Korkarım sizi asla memnun edemeyeceğim. Ticonderoga’yı aldığımda da itiraz etmişsiniz, Montreal’i almaya niyetlendiğimde de. Selah! Fakat Tanrı aşkına, şimdi sana yakından bakıyorum da, surların içinde, sırtında atlet, ahırda aylak aylak gezinirken yakaladığım o kahraman değil misin sen? Şafak vaktiydi, hatırlarsan.”

“Gel buraya, Yanki,” diyerek bir küfür savurdu öfkeden köpüren er; “kapa çeneni yoksa, şu kılıcın ayasıyla o geyik derisi ceketine yama yaparım;” örnek olsun diye kılıcın keskin tarafını tutsağın sırtına dayadı, ancak fazla bastırmadı.

Bir kaplan gibi çevik bir hamleyle dönen dev, çeliği dişleriyle yakaladığı gibi erin elinden çekip aldı; kılıca elindeki kelepçeyle vurunca kılıç bir soytarının hançeri gibi havada fır döndü; “Seni pis korkak, elindeki demiri bir kez daha elleri bağlı bir beyefendiye indirirsen bunlar,” kelepçeli yumruklarını havaya kaldırdı, “senin ölüm böceğin olacak!”

Bunun üzerine öfkeden köpüren asker ona var gücüyle bir darbe indirmek üzereydi ki kasaba ahalisinden birkaç kişi araya girerek ona, zincire vurulmuş bir tutsağa saldırmanın alçakça olduğunu hatırlattılar.

“Ah,” dedi Allen, “ben buna alışkınım, zaten bu yüzden ondan önce davrandım; Britanya aleyhine söylediğim sert sözlerden kastım, nazik dostlar, sizler değil onurumu çiğneyenlerdir, şimdi ve gelecekte”. Sonra, araya girenler içinde kendisine kâseyi sunan kişiyi fark edince, nazikçe başını eğerek ona döndü ve şöyle dedi: “Size tekrar tekrar teşekkür ederim, kıymetli bayım; bu iyiliğiniz karşılıksız kalmayacak; dünya hali belli olmaz; bir beyefendi, bir diğerinin yardımına ne zaman muhtaç olacağını bilemez.”

Gelgelelim asker hır çıkarmaya devam edip kargaşa büyüyünce, üst düzey bir subay öne çıkarak duruma el koydu; mahkûmu hücrelerine geri götürüp, Israel’in de aralarında olduğu bütün yabancılarla birlikte kasaba ahalisini dağıttıktan sonra kale kapısını arkalarından kapattı.

Yirmi İkinci Bölüm

ETHAN ALLEN HAKKINDA BİRKAÇ HUSUS DAHA; ARDINDAN ISRAEL'İN YABAN ELLERE KAÇIŞI

Bağımsızlık Savaşı sırasında yaşanan olaylar içinde Ethan Allen'ın İngiltere'de geçirdiği günler kadar tuhaf olanına zor rastlanır; olay da, adamın kendisi de birbirinden acayıptır.

Allen, anlaşılan, bir Herkül ile bir Joe Miller'ın, bir Bayard ve bir Tom Hyer'in tuhaf bir bileşimiydi; dış görünüşü Belçika devlerini andırıyordu; bir İsviçreli gibi içinde dağların ezgisini taşıyordu; Arslan Yürekli Richard gibi mert bir kalbi vardı. New England'da doğmuş olmasına karşın o yörenin karakterinden en ufak iz taşımıyordu. Açık yürekli, dobra, ilkel bir adam gibi dost canlısıydı; şen şakraklı; tam bir Romalı'ydı; hasat zamanı kadar cömertti. Özünde batılı bir ruha sahipti ki kendine has Amerikancılığı da burada yatar; zira batıya has ruh hali (zira bir başkasının harcı değildir bu ve olamaz) Amerikan ruhunun özünü oluşturur veya oluşturma yolundadır.

İngiltere'de bulunduğu süre boyunca Allen'ın tavrı çoğunlukla son derece aşağılayıcı ve hiddet doluydu; gerçi, zulüm veya tehlike altındayken onunki gibi bir mizacın ayrılmaz parçası olan o yabani, kahramanca aldirışsızlık, bu hid-

deti yumuşatıyordu; böyle bir mizacın güçlükler karşısında duyduğu barbarlara mahsus o küçümsemeyi, düşmanlarının yaptığı fenalıkları –onlara yenik düşmüş bile olsa– ne kadar ucuz bulduğunu ve nasıl alaya aldığını en iyi sergileyen ruh haliydi bu. Ulu çam ağaçlarına, çan kulelerine ve devlere özgü o elinde olmayan bencilliği bir yana, bir Titan'ı andıran bu Vermontlunun yurtdışında sergilediği benzersiz hal ve tavrın başlıca iki nedeni var gibi görünüyordu. Montreal önlerinde umutsuzca ilerlerken tutsak düştüğünde, öylesine akıl almaz bir zalimlik ve aşağılamaya maruz kalmıştı ki Dayak kabilelerinin eline düşse ancak bu kadar olurdu. Onu yakaladıkları an, hemen oracıkta Kızılderili müttefikler tarafından soğukkanlılıkla katledilmesine bile isteye göz yumacaklardı, eğer çaresiz bir gözü peklikle o muazzam fiziksel gücünü kullanarak bir İngiliz subayını kendine doğru çekip, canlı siper olarak kullanarak vahşilerin ölümcül tomahavklarının önünde fırıldak gibi bir o yana bir bu yana çevirmiş olmasaydı. Hemen ardından, muhafızların süngülerinden oluşan bir çitin arkasında kasabaya götürülmüş, orada düşman ordusunun komutanı, General Prescott adında biri, bastonunu tutsağın başının üzerinden savurup vahşice küfürler sayıp dökerek ona Tyburn'de âsiler için hazırlanan türden bir ilmek vaat etmişti. Amansız kraliyet yanlısı Albay Guy Johnson'ın yolcuları arasında olduğu bir gemide İngiltere'ye doğru yol aldığı sırada ağır zincirlere vurulmuş olarak ambarda tutulmuş ve her bakımdan adi bir isyankâr, daha doğrusu, kafese konmuş dahi olsa, bakan kişinin korkup titremekten ve dolayısıyla ona zulmetmekten kendini alamayacağı, dehşet verici bir Asya aslanı muamelesi görmüştü. Ondan korkmalarında şaşılacak bir yan yoktu aslında. Zira bir keresinde, elleri ve ayakları zincirli vaziyetteyken gemide bir subayın hakaretine uğrayınca, kelepçelerinin zıvanasına geçen çiviye dişleriyle eğmiş, böylece kolları serbest ka-

linca hakaret edeni dövüŖe davet etmiŖti. Çoęu kez de, Pendennise Kalesi'nde olduğu gibi, ö almak için elinden başka hiçbir Ŗey gelmediğinde, dūŖmanlarının üzerine öylesine bir küfür kasırgası estiriyordu ki adamlar düpedüz afallayıp geri kaıyorlardı. Benzer nedenlerle galeyana geldiğinde, gerek gemideyken gerekse İngiltere'de, sık sık Ticonderoga Ŗehrine ve Ŗehrin zapt edilmesinde kendisinin oynadığı role olabildiğince yüksek sesli imalarda bulunuyordu; o dönemde Amerika'daki bütün yer adları içinde Ticonderoga'nın İngilizler nezdinde en ünlüsü ve en kulak tırmalayıcısı olduğunu gayet iyi biliyordu çünkü.

Salon beyefendileri, dans hocaları ve Abbé Bellegarde¹ mezunları, Allen'ın İngiltere'de kopardığı yaygara karŖısında o dantelalı omuzlarını istedikleri kadar silkebilirler. Gardiyanlarıyla iliŖkilerinde adab-ı muaŖereti pek fazla gözetmediği doğrudur, zira mütevazı beyefendi Ŗürekâsının toptan aynı safta yer aldığı bir durumda, kiŖi ağızıyla kuŖ tutsa yaranamaz; Lord'um Chesterfield'in kızgın bir boęa karŖısında Ŗapkasını çıkarıp, gülümseyerek selam verdiği, böylelikle nezaketine karŖılık bulmayı umduğu görölmüş Ŗey midir? VahŖi hayvanlar arasına dūŖmüşsen ve sana diŖ gösteriyorlarsa, sen de vahŖi bir hayvan ol. Allen'ın tam da bu Ŗiarı benimsemiş olması gayet muhtemeldir. Zira gördüğü muamelelerin onun gibi bir adamda neden olduğu dediğim dedik tavır bir yana, deneyimi ona, kaderine sessizce razı olmaksansa alaycı, vurdumduymaz, hatta kibirli bir barbar rolü oynarsa, istismarcı gardiyanları karŖısında daha dirayetli olacağını öğretmiş olmalıydı. Ayrıca unutulmamalı ki münferit kiŖilerin yaptığı zalimliklerin teferruatı bir yana, dūŖman,

1 17. ve 18. yüzyılda yaŖamış, ahlâk, etik, adab-ı muaŖeret, edebiyat ve tarih üzerine denemeleri olan yazarın yapıtları arasında *Lettres curieuses de littérature et de morale* (Edebiyat ve Ahlâk Üzerine İlgi ekici Mektuplar) ve Amerika kıtasını anlatan seyahatnameler üzerine *Histoire universelle des voyages* (Seyahatlerin Evrensel Tarihi) en bilinenleridir.

yüksek rütbeli bir savaş esirine sanki Botany Körfezi'ndeki bir mahkûmmuş gibi davranmakla hak ve haysiyete dair her tür uluslararası mutabakatı çiğnemişti. Eğer bugün, söz konusu devletler arasında benzer bir durum yaşanacak olsa, böylesi istismarların tekrar etmesi ihtimal dahilinde bile değildir, zira kişiler arasında olduğu gibi iki ulus arasında da şu kural geçerlidir: Birinin yoksun olduğunu farz etmek baskı ve küçümsemeye yol açar, gelgelelim bu yoksunluk refaha döndüğü vakit, daha önce kendisini aşağılamış olanlardan bile siyasi itibar görür.

Olayların gidişatı Allen'ın izlediği yolu haklı çıkardı. Çünkü başlangıçta onu tutsak edenlerin dillerinden düşürmedikleri ve kendisinin de bugün yarın başına gelmesini beklediği tek ihtimal, gurur kırıcı bir biçimde idam edilmek veya en asgarisinden berbat koşullar altında, uzun yıllar mahkûmiyete çarptırılmaktı. Gelgelelim bu tehdit ve kehanetler buhar olup uçtu; en şiddetli acılara maruz kaldığı anda bile kurnazlıkla, aşağılamaya aşağılama ile karşılık vererek hasımlarını ona yaptıklarından pişman olmaya mecbur etti. Nihayet zincirlerinden kurtulduğu vakit, daha önce ambarına hapsedildiği geminin kış güvertesinde volta atarak Amerika'ya geri gönderildi; bir süre sonra da New York'taki muttat esir değişimine şerefle dahil edildi.

Israel, Castle Green'deki sahnelere alışılmadık bir ilgiyle tanıklık etmişti. Üstelik kendisi gibi bir dağ adamı olan cesur hemşehrisinden, yakınlarda bir dostunun olduğunu şimdilik gizlemek zorunda olmanın verdiği acı da bu ilgisini azaltmamıştı. Sonunda kalabalık dağıtılıp diğerleriyle birlikte o da şehre doğru yürüdüğü sırada, kırkın üzerinde Amerikalı erin tepede tutsak olduğunu duydu. Bunun üzerine, bir bahane uydurarak geri döndü; tutsakları görmek için bir fırsat kollayarak surların etrafında dolaştı durdu. Derken, kule duvarının üzerindeki kafesli bir pencereye doğru baktığı

sırada, oradan bir sesin kendisine ismiyle seslendiğini duyarak irkildi:—

“Potter, sen misin o? Tanrı aşkına, buraya nasıl geldin?”

Bu sözler üzerine aşağıda bekleyen bir nöbetçi, gözlerini afallayan kahramanımızın üstüne dikti. Tabancasını ona doğrultarak hazırola geçmesini emretti. Bir an sonra Israel tutuklanmıştı. Onu bir köpek kulübesi gibi, kemirilmiş kemik parçalarının etrafa atıldığı, küften yapış yapış olmuş saman yığınlarının arasında uzanmış kırk mahkûmun yanına koyduklarında, içlerinde Singles adındaki birini tanıdı. Şimdi Çavuş Singles diye hitap ettikleri bu adam, kahramanımızın son Boynuz Burnu² seyahatinden dönüşünde sevgili-si dağlar kızı Jenny'yle evlendiğini öğrendiği kişiydi. Aniden bir duygu seline gark oldu. Pythias'ın döndüğü an Damon'ın hissettiğine benzer bir şey değildi bu. Çok daha tuhaftı, çünkü bambaşka bir durum söz konusuydu. Singles denen bu adamın Israel için bir yabancı olması (aralarında bir merhaba bile yoktu) bir yana, onu hiçbir zaman zıddı almamış, kendisine galip gelen, muhtemelen sinsi bir rakip olarak ondan neredeyse nefret etmişti. Singles'ın da ona karşı benzer hisler içinde olması gayet muhtemeldi. Oysa şimdi, sanki Atlantik Okyanusu iki kıta arasında değil de iki dünya —bu ve sonraki— arasında uzanıyormuşçasına, birbirine yabancı bu iki can, nefreti unutup, eriyip tek yürek oldu.

Böyle bir anda kimliğini gizlemeyi sürdürmek güçtü, hele de çavuşunki gibi candan bir karşılamayı reddetmek söz konusuysa. Gelgelelim, gerçek hayretini mahsus bir şaşırmaya çeviren Israel, muhafızların huzurunda Singles'a, kendisinin (Singles'ın) mesnetsiz bir yanılgıya kapılmış olduğunu; zira kendisinin (yani Potter'ın), Tanrı'ya şükür, bir Yanki âsi

2 Şili sınırları içinde bulunan, Güney Amerika kıtasının, coğrafi olarak değilse de sömürgecilik tarihinin zihinsel haritası itibariyle en güney ucu kabul edilen burun, adını bir Hollanda şehriden almıştır.

değil, kralına sadık bir asker, hasılı, Kent'te doğmuş dürüst bir İngiliz olduğunu ve halihazırda limanda bulunan icazetli geminin birinci top kaptanı sıfatıyla, düşmanlara elinden gelen azami hasarı vererek vatana hizmet etmekte olduğunu belirtti.

Tutsak, bir an hayret içinde olduğu yerde donakaldı; fakat Israel'i daha dikkatli inceleyip bakışındaki imayı sezince, kendisi kadar bedbaht olduğu besbelli olan hemşehrisini düşüncesizliği yüzünden gereksiz bir tehlikeye attığını fark ederek kendisine uzatılan ipucunu kavradı ve hatasından dolayı özür dilermiş gibi yaparak hayal kırıklığına uğramış, süngüsü düşmüş bir tavra büründü. Gelgelelim, ancak nice güçlüklerden ve subaylardan oluşan bir kurulun önüne çıkarılıp pek çok inceleme ve soruşturma atlattıktan sonra gezginimize nihayet kaleden ayrılması için izin verildi.

Bu talihsiz macera, Ethan Allen ve yoldaşlarıyla bizzat tanışmak için aklında kurduğu küçük tezgâhı suya düşürmekle kalmadı, Falmouth'ta daha uzun süre kalmasını da tehlikeye attı. Bu da yetmezmiş gibi, ertesi gün kaledeki askerlerin beklenen ziyaretine hazırlanmak için küpeşteden sarkmış karinayı boyamakta oldukları sırada, icazetli geminin mürettebatının üçte birinin limandaki askerî gemi tarafından orduya kaydedileceğine dair bir dedikodu ulaştı; oysa beriki gemi ikinci kez kıyı boyunda yolculuğa çıkmaya hazırlanıyordu. Hükümetin, silahlı bir korsan gemisine de alelade bir ticari gemi gibi güçlük çıkarabileceği Israel'in aklının ucundan bile geçmemişti. Gelgelelim ordunun celp düzeni kimsenin gözünün yaşına bakmıyordu.

Çok geçmeden kararını verdi. Gemideki arkadaşlarının yaptığı gibi hep birlikte nihai bir tehlikeyi beklemektense derhal tek başına tehlikeyi göze alarak, o gece küpeşteden aşağı atlayıp savaş gemisinde bulunan nöbetçilerin tüfeklerinden de kıl payı kurtulduktan sonra (onların köprülerin-

den geçmek zorunda kalmıştı), kıyıya yüzmeyi başardı. Vardığında bitkin düşmüştü, fakat gücünü toplayarak karanın içlerine doğru kaçtı; yakalanacak olursa, ister İngiliz olsun isterse Amerikalı, artık her halükârda esir edileceği düşüncesi peşini bırakmıyordu.

Gün ağardıktan kısa bir süre sonra, kıyıda onlarca mil uzakta, denizci giysisinden kurtulmayı başardı. Durgun bir gölün kıyısında, bir kimsesizler yurdunu andıran derme çatma bir binanın yakınında, küflü, eski püskü paçavralar bulmuştu – bunları göl kıyısına bırakanın intihar eden bir gari-ban olması gayet muhtemeldi. Paçavraları açgözlülükle kaptırmasına şaşmayın; intihar edenlerin geride bıraktıklarına hayatta kalanlar dört elle sarılır.

Bir kez daha dilenci kılığına giren firari, kovalanan bir tilkiyi yaban ormanına yönelten içgüdüye benzeri bir sezgiyle, Londra'ya doğru hızla ilerlemeye koyuldu; zira ıssızlık, tehlikeye maruz kalmış vahşi hayvana kucak açar, oysa hakiki bir çöl olan kalabalıklar, sürgün edilmiş adamın güvencesidir. Gün batımında sık ormana dalan biri gibi, başkenti dolduran yığınlar arasında Israel kırk yıldan uzun süre boyunca kayıplara karışacaktı. Ne Almanya'nın ormanları, ne de Tasso'nun büyülü ormanı derinliklerinde, gizli oyukları, çukurları, mağara ve inleriyle Londra'dan daha dehşetengiz şeyler barındıramazdı.

Fakat bunu söylemekle bir sayfa önden gitmiş oluyoruz.

Yirmi Üçüncü Bölüm

ISRAEL MISIR'DA

Solgun bir öğle üzeri güneş giderek alçalmaktayken Israel, bitkin, açlıktan ölmek üzere, bir deri bir kemik kalmış halde, Londra'nın on on beş mil yakınına vardı ve kocaman bir tuğla fabrikasında çalışmakta olan yüzlerce çaresiz insan gördü.

Tuğla yapımı, büyük ölçüde, çamur ve pislik demektir. Başka memleketlerde, Londra pazarına mal temin etmek için işin büyük ölçekte yapıldığı yerlerde en sefil gariban kitleler istihdam edilir; üzerlerindeki kirli paçavralar onları bu işe doğal olarak yatkın kılar, zira Çaresiz Bataklik'ta gölün dibini boylamış bir adam için temizlikten ne kadar bahsedilebilirse, burada da ancak o kadar mümkündür bu.

Israel, sefaletten ne yapacağını bilmez bir halde, tuğlacı olmaya karar kıldı; kendisini bir yabancı olarak takdim etmekten de çekinmedi, zira böyle bir görev için üzerindeki paçavraların en iyi tavsiye mektubu yerine geçeceğine hiç kuşku yoktu.

Uzun sözün kısası, fabrikada çalışan çok sayıdaki suratsız ustabaşından birine yanaştı; epeyce afra taфра yaptıktan son-

ra adam onu haftada altı şilinden işe aldı ki yaklaşık bir bu-
çuk dolara karşılık geliyordu bu. Malzemelerin öğütüldüğü
değirmenlerden birinde görevlendirildi. Değirmen açık ha-
vada duruyordu. Kaba saba, iptidai, şark usulü bir görünü-
mü vardı; fıçıya benzer bir hazneye açılan bir huniden olu-
şuyordu. Fıçının içinde, bir kuyu süpürgesini andıran, an-
cak yatay vaziyette duran bükülmüş bir kiriş yardımıyla
kendi eksenini etrafında dönen hantal bir makine vardı; bu ki-
rişin dış ucuna, romatizmalı ihtiyar bir at bağlanmıştı. Çamur-
lu karışım romatizmalı gibi görünen yaşlı adamlar ta-
rafından huninin içine kürek kürek boca ediliyor; romatiz-
malı yaşlı at ise bitkin bir halde dönüp durarak bunu iyi-
ce öğütüyordu, ta ki kalıba dökülmeye hazır, hamur kıva-
mında bir karışım halini alıp, fıçının dibinden ağır ağır ak-
maya başlayana kadar. Hamurun fıçıdan dışarı aktığı nokta-
da duran kalıpçıyı, hamurun döküldüğü tekne ile aynı se-
viyeye getirmek için bir çukur kazılmıştı. Israel işte bu çu-
kurda görevlendirilmişti. Adamlar sürekli yanına gelip, tuğ-
la biçimi ve boyutlarında bölmelere ayrılmış tahta tepsileri
ona doğru uzatıyorlardı. Israel, kocaman düz bir mala yar-
dımıyla hamuru tekmeden alıp tepsilere dolduruyor, ardın-
dan bir parça düzgün tahtayla üstündeki fazlalıkları sıyırıp
adama uzatıyordu. Yarı beline kadar çukura gömülmüş hal-
de durmadan bu biçare tepsileri alıp veren zavallı Israel, bir
yandan masum küçük ölüleri tabutlara yerleştiren, sonra da
onları kurnazca tekrar mezardan çıkarıp diğer yanda duran
dirilticilere veren bir mezar kazııcıyı veya kilise görevlisini
andırıyordu.

Faaliyet halinde bunun gibi yirmi tane kasvetli eski fabri-
ka vardı. Yirmi tane horlanmış ihtiyar at, insanın içini bur-
kan bir şekilde eski at arabasından çıkma eğerlere koşul-
muş, yirmi büyük dingile hiç durmadan asılıyor; bir yandan
da yirmi tane eski çatlak varilden, yirmi çamur yığını, lav gi-

bi ağır ağır akarak, yirmi eski tekneye boşalıyor; paçavralar içindeki yirmi adam tarafından alınıp yirmi kere yirmi kırık dökük eski tepsiye dolduruluyordu.

Çukuruna ilk kez ayak basmadan önce Israel kalıpçılarının iç karartıcı vurdumduymaz tavırları karşısında hayrete düşmüştü. Fakat kalıpçılığa başlamasının üzerinden daha üç gün geçmemişti ki, bedbaht kaderi karşısında duyduğu vakur kaygılar, yerini diğerlerinde gördüğü o umursamaz, kalender çaresizliğe bırakmaya başladı. İşin doğrusu, hiç durmadan, var gücüyle hamuru üstünkörü bir şekilde kalıplara doldurma işi, kalıpçının kendisinde de benzer bir mizaç doğuruyordu; zavallı hamuru, beş para etmez bir şeymiş gibi şuursuzca tokatlarken, bir yandan da kendi kara bahtını, daha da değersiz bir şeymiş gibi kafasının içinde aynı ölçüde umursamazca tokatlamayı öğreniyordu. Bu çamur filozoflarına göre, insan da tuğla gibi çamurdan yapılmıştı. Kim olduğumuzun ne önemi var? İster bey ol ister hendek kazıcı, diye düşünüyordu kalıpçı; her şey nafile, her şey çamur. Öyleyse tokatla, tokatla, tokatla: umursamazca, vurdumduymazlıkla, buruk bir kayıtsızlıkla bu karamsar biçareler hamuru dövüyorlardı. Bu kayıtsızlık onlarda bir kabahat ise, varsın öyle olsun; kabahatleri çorak toprakta biten ayırık otundan farksızdı; toprağa biraz gübre atar atmaz kaybolur.

Tam on üç yorucu hafta boyunca Israel, ustabaşlarının kuş uçurtmayan gözetimi altında çukurunun içinde didindi durdu. Bu işin onu, mesai saatleri boyunca topraktan bir zindana yahut mezar kazıcının çukuruna mahkûm etmiş olması bir yana, yemek molalarında azat edildiğinde bile karşısına insanı neşelendirecek hiçbir şey çıkmıyordu. Göz alabildiğine uzanan sıra sıra depoları, tuğla fırınları, değirmenleriyle fabrika, yabani, çorak bir bataklığın üzerine kurulmuştu ve etrafı bataklıklarla kuşatılmıştı. Bomboş ufuk, bir halat gibi hepsinin çevresini sarıyordu.

Kimi zaman hava sert ve kapalı olurdu; sekilenmiş, pare pare olmuş gökyüzü sanki kırbaçla dövülmüş gibiydi; bazen de deniz tarafından bastıran boğucu bir sis etrafı göz alabildiğine kuşatır, ne kadar romatizmalı insan kemiği varsa sıkıştırıp mahvederdi; siyatik yüzünden topallayanlar tır tır titrer, sıtmalanıp örtündükleri paçavralar, sisi sünger gibi emerdi. Dolu yağmuru başladığında bile sığınacak bir saçak altı yoktu. Barakalar tuğlalar içindi. Tabii, Kutsal Kitap'ta geçen, her insan bir "tuğladır," tâbirini hesaba katmazsak. Tuğla, herhangi bir Ademoğlu için fena bir ad sayılmaz; Cennet bir tuğla fabrikası değilse nedir? Bir fani dediğiniz şey, bir kalıba dökülmüş, kurusun diye bir şiltenin üzerine konmuş, çok geçmeden güneşin etkisiyle tuhaf kaprisler edinip hareketlenen birkaç talihsiz kürek dolusu çamurdan başka nedir? İnsanın topluluklar halinde örgütlenmesi de bir duvarın tuğlalardan örülmesine benzemez mi? Çin Seddi'ni ele alın: Pekin'in o kocaman nüfusunu bir düşünün. İnsan tuğlaları nasıl kullanırsa, Tanrı da insanı öyle kullanır; milyarlarcasını kendi amaçladığı yapıların inşası için kullanır. İnsan, ancak toplu halde ele alınırsa bir tuğlanın asaletine erişir. Ancak ister balçık kıvamında olsun ister kuru, tuğladan tuğlaya da fark vardır, şimdi son bölümde göreceğimiz gibi.

Adamlar bütün gece fırınların ağzında oturup ateşi besliyorlardı. Kapkara bir duman –çektikleri çilenin dumanı– bacalardan yükseliyordu. Ateşin etkisiyle fırınların, kaynar suya atılmış istakozlar gibi, renkten renge girmesini izlemek şaşırtıcıydı. Nihayet tuğlalar pişip de ateş söndürüldüğü vakit Israel, alevler içindeki çıraların çatırdadığı, yerin altındaki alçak mahzenden içeri bir göz atardı. Mahzeni çevreleyen tuğlalar kavrulup işe yaramaz birer topana dönüşmüş, kömür gibi kararmış, eğri büğrü garip şekiller almış olurdu. Bir sonraki sıra biraz daha az kavruk, yine de işe yaramaz du-

rumdaydı; fırının gittikçe daha üst katmanlarına doğru çıktıkça, tam ortadaki, sağlam, kare biçimli, kusursuz tuğlalara ulaşırdınız; bunlar en yüksek fiyata satılacak olanlardı. Buradan itibaren yukarı doğru ilerledikçe fırının içindekiler, bu kez aksi yönde, giderek bozulurdu. Fakat en üst seviyedekiler, en iyiler kadar düzgün olmamakla birlikte, ateşe en yakın olanlar gibi eğri büğrü de değildiler. En alttakiler, harlı ateşin yanı başında olduklarından büzüşmüştür – tam ortadakiler sıcak ve dengeli bir hararetle kızarmıştır – zirvedekiler ise ateşin ezasından mutlak surette muaf tutulmanın verdiği uyusuklukla solgundurlar.

Bu fırınlar bahçede inşa edilmiş geçici birer tapınak gibiydiler, her bir tuğla komşusunun yanına neredeyse bir duvarcı ustasının özeniyle yerleştirilmişti. Fakat ateş söndürüldüğü anda, fırın yıkılır, darmadağın bir enkaz haline gelir, arabalara yüklenip Londra'ya taşınarak, orada gösterişli binalarda yeniden üst üste dizilmeyi beklerdi ki halis bir tuğla fabrikası filozofunun gözünde o binalar da en az fırınlar kadar gelip geçicidir.

Kimi zaman, kili kalıba döktüğü sırada Israel kaderinin ona oynadığı oyunu düşünmekten kendini alamıyordu. Onun gibi, vatana olan sevgisi yüzünden vatanının düşmanlarından –şimdi aralarına düştüğü yabancılardan– nefret eden biri, onları ve onlardan olan kim varsa öldürmek, yakıp yıkmak için bir asker ve denizci olarak orduya katılmış biri, işte sonunda o düşman halka köle olmuş, onlara hizmet ediyor, onlar için tuğla yapmayı, gemilerine ateş etmekten daha iyi beceriyordu. Böylelikle zalimin Teb şehri duvarlarını genişletmesine var gücüyle yardım ettiğini düşündükçe çığırından çıkıyordu. Zavallı Israel! Adı üstünde – İngiliz Mısır'ında bir köleydi. Ama elindeki malayı daha da umursamazca tekneye daldırarak bu düşünceyi bastırıyordu: “Ne önemi var kim olduğumuzun, nerede, ne yap-

tığımızın?” Yalap... şap! “Krallar kepazelikte soytarlara taş çıkartır – bir hiç olmayan kim var?” Foş..! “Her şey nafîle, her şey çamur.”

Yirmi Dördüncü Bölüm

DIS ŞEHRİNDE

Tuğlacılık işinden ayrıldığı vakit kahramanımızın sırtında –biraz yamalı da olsa– işini görecektir bir kat esvap, ellerinin ayasında nasırlar ve cebinde üç beş paslı kuruş vardı. Şansını aramak için dosdoğru yaya olarak başkentin yolunu tuttu; şehre, tıpkı kral gibi, Windsor’dan, Surrey tarafından girdi.

Bir Pazartesi sabahı, aylardan Kasım’dı – bir Mavi Pazartesi – bir Beş Kasım günü – Guy Fawkes günü! –hüzünlü, sisli, kasvetli, hatta az sonra görüleceği gibi, barut kokan bu günde– Israel kendini is ve kurum içindeki Londra’nın meraklı ziyaretçiye sunabileceği en kocaman gündelik kalabalığın arasına karışmış buldu. Yüzyıllardan beridir, tükenmez bir sardalya sürüsü gibi Londra Köprüsü’nün üzerinden akıp giden kadim kalabalıktı bu – insanlığın Gulf Stream akıntısı.

Bahsettiğimiz dönemde, bu isimle anılan köprü, beş yüz yıl kadar önce cüppeli bir rahip –Colechurch’lü Peter– tarafından yaptırılmış tuhaf, kasvetli bir kütleydi. Kemerlerinin iki yanına çoktan beridir doluşmuş olan orantısız yükseklikte, devrildi devrilecek, salaş gecekondu, köprüyü hem tıklım tıklım bir koğuşa, hem de şehrin en tıkalı ana cadde-

sine çeviriyordu. Nasıl ki öküz başları salhane girişini belirten bir işaret olarak asılırsa, bir mızrağın ucuna geçirilmiş hainlerin buruşmuş kafatasları ve yanık kemikleri de uzun zamandır köprünün Southwark girişini süslemekteydi.

Ürkütücü kehanetleriyle bu gecekonducular, şu anki ziyaretten yirmi yıl kadar önce yıktırılmış da olsa, yapının bütününe sinen o grotesklik ve eskimişlik havası onu civardaki en göze batan nesne kılmak için yeterliydi, hele de, kahramanımız gibi bakir topraklarda doğmuş ve etrafta eski eser namına her daim genç olan gök ve yeryüzünden başka bir şey görmemiş olan biri için.

Brentford'dan Paris'e yolculuk ettiği sırada Israel başkentinden içinden geçmişti gerçi, ama yalnızca bir kurye sıfatıyla. Dolayısıyla şimdi ilk defa, gezinmek, dolaşmak, eğlenmek – gördüklerini ağır ağır sindirmek – dikkatle inceleyerek sınırsız bir hayrete dalmak için zamanı oluyordu. Kırk yıl boyunca bu şaşkınlığı hiçbir zaman üzerinden atamadı – hayreti ölünceye dek asla tükenmedi.

Mezar taşını andıran uzun taş kemerler üzerinde asılı duran, isten kapkara olmuş köprü, nehri bir baştan bir başa sarmalayan, tül den upuzun bir matem örtüsünü andırıyordu. Benzer matem tülleri, batı yönünde de uzanıyor, doğu tarafında ise, denize doğru, dizi dizi kömür mavnaları, siyah kuğu kafileleri gibi yan yana demirlemiş, duruyordu.

Uzaklarda, Berks'ün yeşil çayırları arasından bir pınar gibi berrak akan Thames, burada, insanla sürekli teması yüzünden kirlenmiş, çürümüş rıhtımlar arasında, çamurlu bir lağım tabakası halinde balçık kıvamında akıyordu. Derme çatma iskelelerin sıkboğaz ettiği yerde bir müddet kabarıp tıslıyor, sonra Erebus¹ kemerlerinin altından, her gece aynı di-

1 Yunan mitolojisinde Kaos'tan doğan karanlık. Erebus'tan doğan Styx, Hypnos, Thanatos, Moirai, Geras, Charon, Hesperides, Aether gibi tanrılar ise familyelere ait dünya ile öte dünya ve ölüm arasındaki geçiş durumlarının birer timsalidir.

bi boylayan yosmaların kayıp ruhları gibi çaresizlikle, uğursuzca çağlıyordu. Öte yandan, orada burada bekleyen cenza arabaları gibi dizilmiş kömür mavnaları nehir boyunca sürükleniyor, bordaları akıntı yönüne dönük, alelacele sırlıkla ilerliyordu.

Sudaki bu akıntı bütün tekneleri nasıl sürüklüyorsa, karada da benzer bir akıntı ne kadar insan, at, araba varsa hepsini önüne katmış götürüyor gibiydi. Köprünün kemerleri boyunca, karınca yuvaları gibi araba, fayton, kağı konvoyları ve her tür tekerlekli araç emekler gibi ilerliyor, arkadaki atların burunları öndeki arabanın arkasına değiyordu; hepsinin de üstü başı, bir yapışınca bir daha çıkmayan Yahudi zifti gibi abanoz rengi bir çamura batmıştı. Zaman zaman da kitle, ta gerilerden, gözden ırak ana yolların birbirine dolaşıp yumak olduğu yerden gizemli bir itkiyle, ani bir sıçrayışla öne fırlıyordu. Sanki Phlegethon'un² öte yanında at-adamlardan oluşan bir süvari birliği, eza çeken insanlığın bütün kölelelerini karşı kıyıya sürmekteymiş gibi.

Göz hangi yöne baksa, tek bir ağaç, tek bir yeşil leke görünmüyordu; bir demir ocağında ne kadar yeşillik olursa o kadar. Her ne işle meşgul olurlarsa olsunlar, bütün işçilerin benzi madencilerinki gibi solgundu. Simsiyah uzayıp giden caddeler, kömür madenlerindeki galerileri andırıyor; kaldırım taşları ise, yosunların kutsamasından yoksun yatay birer mezar taşına benziyordu, tutsak kaplumbağaların üzerinde emeklediği, lanetli Gallipagos'un granit kayaları misali, kederli adımlarla çiğnenmekten iyice aşınmış.

Güneş sanki tutulmuş gibi ortada görünmüyor, hava kararıyordu; her şeye sıkıcı, bunaltıcı bir hava hâkimdi, sanki

2 Yunan mitolojisinde yeraltındaki öte dünyaya ait beş nehirden (Styx, Acheron, Lethe, Kaktüs) biri olan Phlegethon, dünyanın çevresini dolaşan ve Tartarus'a dökülen bir ateş nehri olarak tasvir edilir. Dante'nin *İlahi Komedya'sı* ve Milton'un *Kayıp Cennet*'inde ise Cehennem'deki bir nehir olarak resmedilir.

yakınlardaki bir yanardağ, işaret dumanını püskürterek koca şehri, Herkülenyum, Pompei yahut Ovada Kurulmuş Şehirler misali yutmaya hazırlanıyormuş gibi. Ve dehşet içinde dağa doğru çevrilen yüzlerin hepsine is ve kurum yağıyordu. Ne mermer, ne ten, ne de zavallı insan ruhu, külden yapılmış bu Dis Şehri'nde akça pakça kalamazdı.

Köprünün tıklım tıklım yaya yolları boyunca, çiftler çiftler insanlar geçiyordu durmadan; bir cenaze alayı gibi ahes-te, yeknesak. Yüzlerden bazıları, başlarına gelen felakete razı, kupkuru bir kayıtsızlıkta karar kılmış; diğerleri kadere sessiz sedasız meydan okuyor gibi görünüyor; daha başkaları ise, Milton ve Shelley'nin isevî Hinnom'daki ruhları gibi, bu yazgıyı hak etmiyormuşçasına, kendilerine yapılan eziyeti adeta küçümsüyor.

Sonunda kalabalıktan ayrılarak köprünün ortasında, kuytu bir köşede dikelip onları gözlediğinde, insanların çeşitli özellikleri Israel'i neredeyse ürküttü. Kim olduğunu bilmediği, belki de bir daha hiç görmeyeceği bu kişiler, Hades'ten gelen davetsiz hayaletler gibi, birbiri ardına geçip gidiyorlardı. Kimi yolcular daha lakayt bir bakış takınmıştı; bazıları isterik bir neşe içindeydi; ancak hüznü yüzlerde diğerlerinde görülmeyen bir dürüstlük vardı; çünkü "kötü bir aktör" olan insan, yaşamın tragedyasında, komedisinde olduğundan daha başarılıdır.

Sonunda Middlesex tarafına vardığında Israel'in kalbi sanki bir kehanetle ağırlaşmıştı; bu soya ait olduğu müddetçe kaderden payına asla mutluluk düşmeyeceğini sezmişti.

Beş gün boyunca dolaştı durdu. İhtişamlı uğrakları ziyaret etti etmesine, ama daha geniş alanları da ihmal etmedi; kötülük ve sefaletin tarihî köşkleriyle bahçeleri. Karamsarlığa meyilli bir mizacı olmadığına göre, bu dönemde onu bu tür gezintilere sevk eden gizemli bir dürtü olmalıydı. Burada çileci etkiler devreye girerek onu, tanık olduğu son aşırılıklar

karşısında pek yakında bir rol üstlenmeye hazırlamaktaydı. Hastalık, sefalet, sürgün yaşamının bitmek bilmez musibetleri ile bedbaht kitlelerin bile alışkın olmadığı bir akıbet onu bekliyordu. Çarenin çok uzak oluşu ve derin karanlık bu yazgıyı taçlandıran niteliklerdi. Londra, çile ve deniz – kurbanlarını katletmekle kalmayıp sırta kadem bastıran üç Armageddon.

Yirmi Beşinci Bölüm

KIRK BEŞ YIL

Londra'nın çöllerinde avare dolaştığı kırk beş yıl boyunca İsrail'in başından geçenler, sürgün edilmiş İsraelloğulları'nın Musa'nın önderliğinde yaban çöllerinde geçirdikleri kırk yıllık aratır cinstendi.

Londra'nın sisi içinde gündüzleri o her daim hazır bulut bir adım önünden gidiyordu gitmesine ama geceleri bir ateş sütunu yerine ona eşlik eden tek şey, tepesinde alay eder gibi parlayan altın yaldızlı alevlerden iki yüz fit aşağıda, tir tir titreyen adamın çoğu kez gece yarısı taş kaidesinin üzerine uzandığı heykelin buz gibi sütünuydu.¹

Fakat gerek olayların şiddeti gerekse kahramanın yalnızlığı başından geçen bu deneyimleri fazlasıyla kasvetli kılıyor. En iyisi bunlardan uzun uzadıya bahsetmemek. Zira umudun yokluğunda çekilen derin acı mazlum için ne derece dayanılmaz ise, bu acının tasviri de, ona denk bir avuntunun yokluğunda, dinleyenler açısından bir o kadar katlanıl-

1 Tevrat'ın "Mısır'dan Çıkış" bölümünde Musa'nın halkına Tanrı tarafından görevlendirilen bir meleğin gündüzleri bir bulut, geceleri ise bir ateş sütunu biçiminde eşlik ettiği, böylece yollarına gece gündüz devam edebilmelerini sağladığı anlatılır.

maz olacaktır. En karamsar ve doğru sözlü tiyatro yazarı bile, alt sınıftan, alelade kişilerin başlarından geçen badireleri, ne kadar olağandışı olursa olsun, pek nadir konu edinir; hele de bir garibanınkileri, hiç. Bilir ki, içinde kralın uzandığı, mateme bürünmüş saraya binlerce meraklı akın edecektir, oysa içinde bir dilencinin kuru bir tahta üstüne uzanmış cesedinin pişmiş kelle gibi sırttığı gecekondlu pek az kişiyi cezbeder.

Şu caddede yürüyen herkes kaldırımın belli bir noktasına gelince niçin yolun karşısına geçiyor? Ötesinden dolaştıkları o köşede hangi yoksul Lear, yahut Ödipus, hangi Israel Potter büzüşmüş oturmakta? Öyleyse gelin, bu dönüm noktasında biz de öte yana geçip olayları ileri saralım. Açlıktan midesi kazınan kahramanımızın delhizlerde ganimet için farelerle güreştiği; St. Giles'de terk edilmiş, kapısız bir evin içine süzüldüğü vakit kendisini, biri tavandan sarkıtılmış olmak üzere, üç ölü adamın karşıladığı; Houndsditch yakınındaki bir sokakta bulunan başka bir evde ise, zifiri karanlık bir gece yarısı, tahtakurularıyla çakmak çakmak parlayan çürümüş kulübe bir ışık seli halinde başına çöktüğünde, ileride uzunca bir süre hareketini kısıtlayacak ve dolayısıyla sürgün halinin uzamasına neden olacak olan o yarayı aldığı; üstelik çatının latalarından birinin beynine isabet etmesiyle, beş duyusunun da hasar gördüğü gibi ayrıntıları göz ardı edeceğiz.

Gelgelelim bunlar meslek hayatının başlangıcına rastlayan hadiseler değildi. Tam aksine, naçizane bir refah ona bir süre boyunca eşlik etti. Hatta bir zamanlar, savaş biter bitmez sılaya dönüş biletini alabileceği umudunu bile taşıyordu. Ne var ki, inatçı kader ona bir oyun etti; bir gün Holborn Bars civarında bir arabanın altında kalıp da mahallenin fırınına götürüldüğünde, oradaki Kent'li fırıncı kız ona öylesine iyi davrandı ki sonunda minnet borcunu ancak sevgiyle

ödeyebileceğine kani oldu. Hasılı okyanus ötesi seyahati için biriktirdiği para, bu ani izdivaç girişimine feda edildi.

Başlangıçta, orduya devşirilmek yahut hapsi boylamak ikileminden kurtulmak için başkente kaçmıştı. Başka bir maksadı olmasaydı da bu iki zorluk karşısında duyduğu korku onu barışa kadar orada tutmaya yeterdi. Oysa şimdi, düşmanlıkların tam sona erdiği sırada, parası da suyunu çekmişti. İki hükümet arasındaki ilişkiler gelişip, Londra'ya bir Amerikan büyükelçisi atanacak kıvama gelene kadar epeyce bir süre geçmişti. Ancak bu gerçekleştiği sırada, ortaya çıkan geri dönüş olanaklarından faydalanabilmek için, düşman topraklarında evlendiği karısını ve orada doğan çocuğunu geride bırakması gerekecekti.

Barışın gelmesiyle birlikte İngiltere, özellikle Londra, terhis edilen sürü sürü askerle doldu; bunların binlercesi, açlıktan ölmek veya haydutluğa soyunmak yerine (ki silah arkadaşlarının azımsanmayacak bir kısmı bu yolu seçmişti, bazen en işlek caddelerde arabaların önü kesilmekteydi), öylesine cüzi ücretlere çalışmaya razı oluyorlardı ki, bütün emekçi sınıfların ücretlerini aşağı çektiler. Kahramanımız da mağdurların başında geliyordu. Kendisi gibi biçare, dürüst adamlardan oluşan bu rakiplerin ani akını yüzünden önceki işinden –nehir kenarındaki bir depoda hamallık– çıkarılınca, soyuna özgü dehayı kullanarak kırsal bir zanaat olan iskemle tamiri işine girdi. Seyyar bir satıcı olarak “eski iskemleleri tamir ederim” nidasıyla caddeleri dolaşırken, insan yaşamının çelişkilerine tuhaf bir örnek teşkil ediyordu; gece gündüz dolaşmaktan başka bir şey yapmayan biri, dünyanın geri kalanına dinlenmeleri için rahat oturaklar sunmaktaydı. Bu arada, insan işlerine dair herkesçe bilinen bir diğer Malthusçu muamma uyarınca, ailesi genişlemekteydi. Moorfields'in beş kuruşluk çatı katlarında tam on bir çocuğu oldu. Bunların on tanesi, birbiri ardına toprağa verildi.

Iskemle tamiriyle geçimini sağlayamaz hale gelince, kibrit yapımına başladı. O işe de çok fazla kişi hücum edince, bu kez eski çaput ve kâğıt parçaları, cam kırıkları ve çivi toplamaya girişti. Fakat en alt basamak bu da değildi. Mazgalın ağzından delhizin içine yuvarlandı. İniş kızak gibi kaygandı. Fukaralıkta,

– *Facilis descensus Averni.*

Fakat nice yoksul asker bu dipsiz Avernus batağına ondan önce yuvarlanmıştı. Hatta kendine üç onbaşı ve bir çavuşu arkadaş edinmişti.

Fakat çilesi şimdi anlatılacak olan iki tuhaf şey sayesinde bir parça hafifleyecekti. 1793'te yeniden savaş patlak verdi; Fransa'ya karşı açılan büyük savaş. Bu durum Londra'daki işsiz-güçsüz takımının nüfusunu kısmen azalttı; aynı zamanda Israel'in yeraltı arkadaş çevresini, onbaşılarla çavuşu yitirmesine neden oldu. Onlarla birlikte çamurun kara krallığında biçare dolaştığı günler geride kalmıştı; onlara hapis-hane gemilerindeki tutsak denizciler hakkında hikâyeler anlatıp, karşılığında Kalküta'daki kara delik hakkında hikâyeler dinlediği; dehlizlerin daha işlek köşe başlarında –ki yeraltının Charing Cross'larıdır– sık sık kendileri gibi yoksul askerlere rastladıkları, bir askerin diğerini sağlam kalmış tek düğmesinden yakalayıp ekmek fiyatlarının yahut gelgitin yükselmesi ihtimalini ciddi ciddi tartıştıkları; bu sırada, başlarının yukarısındaki mazgallardan –yeraltı diyarının paslı ışıklığı– fırıncı arabalarının kulak tırmalayıcı gürültüsüyle birlikte, şehrin bu meçhul yeraltı cücelerine yaşam veren sel damlalarının akın ettiği günler.

Yitik asker kabilelerinin terk-i diyar edişinden cesaret bulan Israel, iskemle tamiri işine geri döndü. İşte, saz almak için sabahın köründe Covent Garden pazarına uğradığı bir gün yukarıda sözü edilen tuhaf esrimelerden birini yaşadı. Önünde önlüğü, nemli yanaklarından hâlâ şafak vakti çayı-

rı kaplayan çiy tanelerinin süzöldüğü gürbüz işportacı kadınlarla sohbet etmek; tarladaki bir rençber gibi etrafını çepeçevre saran o saman balyalarının ortasında durnak; bahçe malı sebzelerin, nemli toprakla kökleri topan topan olmuş şeker pancarlarının görüntüsü; sazlarla haşır neşir olmak, nereden toplandıklarını, onları getiren at arabasının kimbilir hangi yeşil çalılar arasından geçip geldiğini düşünmek; elinde buğday başağıyla bir otlakçı gibi, sazlarıyla evin yolunu tutmak – bütün bunlar paha biçilmez birer nimetti. Kahır dolu, muhtaç günlerinde, hatta derme çatma dört duvar arasına sıkıştığı zamanlarda bile, köyde bütün bu güzel şeyler arasında geçen çocukluk günlerinin hatırası aklına gelir, yalnız kalbinin en taş kesmiş (tek başına göğüs gerdiği acılarla katılaştı) kısmı bile, terk edilmiş bir yolda taşların en sık döşendiği yerden biten otlar gibi, narin ancak iştahlı bir özlemin içini titrettiğini duyardı. Kimi zaman da, kendi içinde önemsiz, ufacık bir olayın kıvılcımıyla, sıra düşüncesi –ağır ağır içinde bilenererek, ya da anıların aniden sökün etmesiyle– bütün benliğini ele geçirir, onu neredeyse bir halüsinasyona sürüklerdi.

Bir keresinde, 1800 yılı Temmuz ayının güzel bir öğle vakti, talihi yaver gidip bahçıvanlardan biri onu, kısmen hayırseverliğinden, St. James Park'taki oval biçimli bir çiçek tarhının otlarını biçmesi için işe almıştı. Hemen dibindeki halka açık mesire yerine adını veren, is rengi tuğlalarıyla sarayın asık yüzlü Eski Şaraphane'sinden çıkıldığında, çakıl taşlı yol üzerinde üç dakikalık yürüme mesafesinde bulunan küçük bir yeşillikti bu.

Oval biçimli bu küçük yeşilliğin etrafını çeviren demir parmaklıkların arasından tutsak edilmiş bitkiler, ormandan alınıp kafese konmuş yabani bir canlı gibi, başını uzatıyordu. Yaban ellerde mahsur kalan Israel de, orada kimi zaman hülyalı bakışlarla etrafını izlerken, sürüden kaçmış şaş-

kın bir boğayı veya çok uzun zaman önce Narragansett Körfezi'nin kıyılarında yakalanıp tutsak edilmiş, bahçeye izinsiz girmiş bir Pequod Kızılderilisini andırıyordu. Derken sürgündeki adamın ruhu New England'a geri döndü. Zira bir yandan çalışıp, bir yandan da memleketini düşünürken; bu küçük vahanın yemyeşil sükûneti içinde hem memleketini düşünüp hem çalışırken esrik düşünceler birbirini izledi, ta ki zihni, güçlü ancak şakayla karışık bir şekilde İhtiyar Huckleberry'nin, annesinin bu en sevdiği yaşlı binek atının görüntüsüne takılana dek. Az sonra, ani bir sürtme sesi işitince (dışarıda metal burunlu bir ayakkabı demir parmaklıklara sürtmüştü), çılgın bir düşünceyle bunun, nal çakılı sol ön ayağını tahtalara vurarak –acıktığı zamanlarda hep yaptığı gibi– ahırdan kendisine seslenen İhtiyar Huckleberry olduğunu sandı; bunun üzerine zincirlerinden boşanan Israel, elinde hiç düşünmeden kopardığı bir tutam beyaz yoncayla hayalî çağrıya doğru birkaç adım koştu. Fakat yarı yolda duraksayıp çaresiz gözlerle çit çevrili bahçeye bakınca, bu çılgınca görevin yerine getirilebilmesi için bambaşka bir ovalin, okyanusun büyük ovalinin aşılması gerektiğini anladı; kaldı ki bunu başarsa bile, İhtiyar Huckleberry çoktan yonca yaprağına doymuş olacaktı, zira kimbilir kaç bahar önce ölmüş, yoncaların altına gömülmüştü. Yıllar sonra, şehrin bambaşka bir köşesinde, üstelik hiç de ılıman olmayan bir havada, yoğun sisin içinde belli belirsiz bir karaltıya dönüşen ve abartılı cüsseleriyle gece yarısı yan yana sıralanmış gölgeli tepeler gibi görünen apartman bloklarının arasından Kızıl Haç Caddesi'nden Barbican'a doğru elinde saz demetleriyle yürümekte olduğu sırada, bir köy yerini hatırlatan birbirine karışmış birtakım sesler, sert adımlar, böğürmeler, seslenişler işitti ve birden bir ses ona Smithfield'e giderken sis yüzünden şaşırp yoldan çıkan ineklere dikkat etmesini söyledi. Bir an sonra, siyah gövdeli bir boğanın por-

takal çiçeği gibi bembeyaz yüzünün, sürünün ilerisinde, bir hayalet gibi sisin içinden belirmediğini gördü. Derken, aksayan ayağını unutan Israel, var gücüyle bağırıp el kol hareketleri yaparak, ineklerin sahibi talihsiz çiftçilerden bile büyük bir azimle, huysuzlanan hayvanları Barbican'a doğru kovalamaya başladı. İçinde takıntıya dönüşmüş hatıralar canlanmıştı – “Sağ tarafa, sağ tarafa!” diye bağırıyordu, o sırada cadde-nin köşesine ulaşan çiftçiler sürüyü, Smithfield yönüne sol tarafa kovalarken: “Sağ tarafa! Onları tekrar çayıra sürüyorsunuz – sağ tarafa! Ağıl o tarafta!” “Ağıl mı?” diye bağırdı bir ses; “sen galiba hayal görüyorsun, ihtiyar.” Hakikaten, sisin serabı içinde nevri dönen Israel –ki artık yaşlı bir adamdır– kendini memleketinde, Hausotonic Dağları'nın sisleri arasında, yayladaki otlaklarda yeniden o gürbüz çocuk olarak hayal etmişti. Oysa neredeydi Londra'nın pelte gibi yığılan, kayıtsız, ölgün sisi; neredede mor zirvelere bir keçi kıvraklığıyla tırmanan, ya da etrafı sarılmış hayalet orduları gibi, alelacele parçalanıp ovaya doğru kaçışan ve çoban çocuğu yükseklerde bir başına, göğün arka fonuna karşı bir balon gibi bırakıveren o tez canlı sis.

1817'de bir kez daha çetin şartlara maruz kaldı; ikinci kez barış ilan edilip terhis edilen askerler bir kez daha şehre akın edince bütün iş kollarında yığılma oldu. Dilenciler, çekirge sürüleri gibi kaldırımları tutmuşlardı. Tahta bacaklı sakatlar, tahta kunduralı Fransız köylüleri gibi takur tukur dolaşıp duruyorlardı. Sürgündeki adamın tıpkı otuz yıl önce dört bir yanda (kendisine seslenmeyen) şu haykırışı duyduğu gibi: “Şerefle kazanılmış bir yara, saygıdeğer beyim, Bunker-Hill veya Saratoga veya Trenton'da Kral George hazretleri uğrunda çarpışırken alınmış bir yara!” – şimdi de, hâlâ hayatta olan Seyyah Yahudimiz Israel'in huzurunda bu haykırış, bir sonraki neslin bedbahtları tarafından biraz değiştirilerek yeniden tedavüle konmuştu: “Şerefle kazanılmış

bir yara, bayım, Corunna'da ya da Waterloo'da veya Trafalgar'da alınmış bir yara!" Oysa bu dilencilerin epeyce büyük bir kısmı hayatları boyunca Londra'nın dumanından dışarı adımlarını dahi atmamışlardı; kendi canlarını tehlikeye atmadan, o kanlı savaşların gerek şerefinden gerekse kârından azımsanmayacak bir pay alan, kendi meşreplerince kurnaz aristokratlardı bunlar; öte yandan gerçek kahramanların bir kısmı ise, dilencilik yapamayacak kadar cesur, çalışmayacak kadar malûl ve hayatlarını idame ettiremeyecek kadar yoksul olduklarından sessizce köşe başlarına uzanıp ölmekteydiler. Burada şu hususu ulusal bir nitelik olarak belirtmekte fayda var ki, zaman zaman dehlizlere kadar alçalssa da, Amerikan evladı Israel, asla çamurun daha aşağısına, gerçek anlamda dilencilığe kadar düşmedi.

Bu andan itibaren, şehre yeni dahil olan ve açlığa karşı onunla rekabet eden binlercesi, üç kuruşluk pek çok geçici işi, dirsek atarak elinden aldıysa da, Israel her nasılsa ayakta kalmayı sürdürdü; kayalıklarda yetişen asırlık çetin ceviz meşe ağaçları gibi, kasırgalarda dolu yağmuruna tutulsa da, yoldan geçen ormancı tarafından keyfî bir şekilde budansa da, etraftaki rakip ağaçlar onu ne kadar sıkıştırsa da, kayalar etrafını ne kadar daraltsa da, ilk kökündeki yaşamsal sınırı, mucizevi bir şekilde diri tutmayı başardı. Sona yaklaştığında, en kasvetli Aralık gelip çattığında bile, gazi kahramanımızın, zaman zaman en üst dallarında anlık bir sıcaklık hissettiği oluyordu. Moorfields'teki çatı katı dairesinde, sokaklardan toplanıp yeniden tutuşturulmuş (önceki gece belki de bir soyluyu ısıtmış olan) bir avuç köz eşliğinde, geride kalan biricik ve artık annesiz oğluyla –yaşlılık günlerinin can yoldaşı Benjamin'le– denizin öte yanındaki uzak Kenan illerinden söz açarak dertleri savıyordu; çocuğa New England tepeleri arasında geçen, dün gibi hatırladığı maceraları yeniden canlandırıyor, en fakirlerin bile pay aldığı, refah

içinde, mutluluk dolu yuva sahnelerini resmediyordu. İşte, yukarıda sözü edilen ikinci esrime anı da, her ne kadar gölgelenmiş de olsa, bu sahnede gerçekleşti.

Moorfields tutsağı yoksul çocuk, Özgür İnsanların Yaşadığı Bahtiyar Adalar hakkında, orayı görmüş biri tarafından anlatılan bu hikâyeleri her gece Denizci Sinbad masalını dinler gibi dinlerdi. Babası onu ne zaman oraya götürecekti? “İleride bir gün oğlum,” diye umutla yanıt verirdi umutsuz kalbi. “Keşke yarın olsa!” diye tutkuyla karşılık verirdi çocuk.

Bu sohbetler sırasında Israel farkında olmadan nihai dönüşünün tohumlarını ekti. Zira yıllar geçtikçe, çocuk, babası ve kendi için Vaat Edilmiş Ülke'ye bir seyahat ayarlayıp bir türlü yakasını bırakmayan sefaletten kaçmak için giderek daha büyük bir özlem duyar oldu. Bıkıp usanmadan verdiği uğraşlar sonunda, tüm engellere karşın, olağandışı iddialarına doğru çevrelerden destek bulmayı başardı. Uzun lafın kisası, mevzuattaki teknik bir maddeyi yardımseverlik adına esneten Amerikan Konsolosu nihayet baba oğlu Thames Nehri'nden Boston'a uğurladı.

1826 yılıydı; Israel'in, gençliğinin baharında, şimdi yaklaşmakta olduğu limandan Tartar isimli firkateynde bir tutsak olarak denize açılmasının üzerinden yarım yüzyıl geçmişti. Tuzlu suyu aştığı sırada seksenine varmış olan adamın başı köpükler kadar beyaz buklelerle doluydu. Ak saçlı ihtiyar okyanusla kardeş gibiydi.

Yirmi Altıncı Bölüm

HUZUR İÇİNDE YATSIN

Tesadüf bu ya, gemi limana varıp rıhtıma demirlediğinde, günlerden Dört Temmuz'du; karaya ayak bastıktan yarım saat sonra, Faneuil Hall yakınlarında gürültücü kalabalığın hışmına uğrayan yaşlı adam, kortejde bulunan vatansever bir zafer arabası tarafından ezilmekten kıl payı kurtuldu. Arabadan sarkıtılan, işlemeli bez pankartta altın yaldızlı harflerle şöyle yazılıydı:—

“BUNKER-HILL

1775.

SAVAŞIN ŞANLI KAHRAMANLARINA!”

Gezginimizin o gün en rahat ettiği yer, şehrin sınırları içinde bulunan ve savaş sırasında düşmanın mevzilerinden biri olan Copp Tepesi'ydi. Burada, mezarlıktaki tümseklerden birinin üzerinde oturup, Charles Nehri'nin öte yanındaki savaş meydanına doğru baktı; o dönemde henüz inşa halinde olan savaş anıtı, soğuk geçen bir baharda hayatta kalma mücadelesi veren bir mısır filizi misali zar zor seçilebili-

yordu. Bu tepeler üzerinde elli yıl önce, şimdi takatten düşmüş olan elleri, tüfeğin her iki ucunu da kullanarak çarpışmıştı. Göğsündeki o kesigi de orada almıştı; daha sonra, Serapis olayı sırasında bunu çapraz kesen bir hançer yarası onu yaralı bir haçın sahibi yapmıştı.

Uzunca bir süre suskunca oturdu, boş gözlerle etrafa bakındı. Yapış yapış Temmuz günü sona ermek üzereydi. Oğlu, geminin kaptanının onlara geçici olarak tahsis ettiği lojmana dönmeden önce babasını biraz neşelendirmek istedi. “Yok,” diye yanıt verdi yaşlı adam, “burada, mezarların yanında olduğumdan daha rahat bir yer bulamam.”

Fakat oğlu sonunda onu tam anlamıyla bir Çömlekçinin Tarlası olan bu yerden uzaklaştırmayı başardı. Ertesi sabah, yolcuların kendi aralarında gönüllü olarak doldurdukları bir kumbaranın desteğiyle baba oğul, Housatonic bölgesine doğru atlı bir arabayla yola çıktılar. Fakat sürgünün bu eski dağ kasabalarını ziyareti, bir geri dönüşten ziyade ölümden dönmeye benziyordu. Başlangıçta onu ne tanıyan, ne de adını duymuş olan kimse çıkmadı. Çok geçmeden anlaşıldı ki, otuz yıldan uzun bir zaman önce, ailesinin o bölgede kalan son üyesi, bekar bir adam, komşularının dörtte üçünün yaptığı gibi varını yoğunu satıp batıdaki uzak bir bölgeye göç etmişti; tam olarak nereye gittiğini kimse bilmiyordu.

Babasının evini görmek istedi. Fakat ev uzun zaman önce yanmıştı. Oğlunun eşliğinde, gözlerinin de yüreğinin de ferî sönmüş bir halde arsayı bulmaya gitti. Ancak civar yollar, uzun zaman önce değişmişti. Eski yolun üzerinde şimdi koyunlar otluyor, yenisi ise eskiden bağ bahçe olan arazinin tam ortasından geçiyordu. Delice çalılar aşılansarak kurulan yeni bağlar yakındaki güneşli yamaçlar üzerinde, bir zamanlar keletirle böğürtlen topladıkları yerde boy atmıştı. Sonunda karabuğday başaklarının rüzgârda dalgalandığı bir tarlaya ulaştı. Bir zamanlar mahsulünü kendi elleriyle biçtiği bir

tarlaya benziyordu burası. Fakat etraftakilere sorduklarında üç yaz öncesine kadar buranın bir ceviz bahçesi olduğu ortaya çıktı. Sonra hayal meyal, babasının, komşu tarlaları soğuk kuzey rüzgârından korumak için böyle bir bahçe yetiştirmekten bahsettiğini hatırlar gibi oldu, ancak darmadağınık zihni, bahçenin yerinin tam olarak neresi olabileceğini kestiremiyordu. Kendisinin sürgünde olduğu uzun yıllar boyunca ceviz bahçesinin, aynı toprakta ondan önce ve sonra biten mevsimlik ekinler gibi ekilip biçilmiş olması muhtemeldi.

Çok geçmeden, dağın yamacında, kendisine sanki tanıdık gelen kadim bir yaban ormanının içine daldı ve ormanın ortasında duraksayıp, bir yanı sağlam bir kavağa yaslanmış, tuhaf, küflü bir yığını incelemeye koyuldu. Bastonuyla ne yanına dokunsa, en hafif dokunuşta ufalanan bu yığın, yine de, bu un ufak olmuş haliyle bile yer yer asıl görünümünü eğri büğrü çizgilerine varana kadar olduğu gibi korumuştur: yarın tonluk sapasağlam bir baldıran ağacıydı bu (havayla temas-tan en az etkilenen ağaç türlerinden biri), önceki nesillerden biri tarafından kesilmiş, odun kırma zamanına kadar oracıkta üst üste yığılmıştı; gelgelelim, bu işlerde kimi zaman olduğu gibi, daha sonra unutulmuş, gözden ırak, çürümeye terk edilmişti. Orada öylece duruşuyla, sonsuza dek yarın kalmış niyetlerin ve başlangıçtaki bir talihsizlik yüzünden hâlâ çürümekte olan uzun bir ömrün timsaliydi şimdi.

“Hayal mi görüyorum?” diye söylendi aklı karışan yaşlı adam, “yoksa nedir bu gözümün önüne gelen görüntü; soğuk, bulutlu bir sabah vakti, çok uzun zaman önce, şu dirsek yapmış ağacın gövdesini o zaman henüz bir fidan olan kavak ağacına doğru eğiyorum. Yo, yo; o kadar yaşlı olamam.”

“Haydi yürü, baba, çıkalım bu kasvetli rutubetli ormandan,” diyerek koluna giren oğlu onu oradan uzaklaştırdı.

Körlemesine bir o yöne bir bu yöne yürürken az sonra toprağı süren bir adam gördüler. Yavaşça ilerleyen gezgin,

yanmış, harabeye dönmüş bir taş duvar yığınının yanındaki adama yanaştı. Yıkılmış bir bacayı andırıyordu duvar; şöminenin pervazlarına benzeyen şey şimdi yer yer ince, sımsıkı, yapışkan, yediemin mührü gibi yuvarlak yosunlarla kaplıydı. Yabancı, öküzlerin gemini çektiği sırada pulluğun dişleri aniden harabenin temelinde gömülü duran bir taşla toslayarak yana yatmıştı.

“İşte yine – pulluğum yirmi yıldır bu eski şömine taşına çarpar. Ah ihtiyar – ne bunaltıcı bir gün, değil mi?”

“Burada kimin evi vardı, ahbap?” dedi gezgin, yarı yarıya gömülü şöminenin üzerinden geçen pulluk izine bastonuyla dokunarak.

“Bilmem; adını unuttum, ama Batı'ya gitmişti herhalde. Tanıyor musun onları?”

Gezgin yanıt vermedi, gözü şimdi yosun tutmuş taş pervazlardan birinin üzerindeki tuhaf doğal kıvrım ya da dalga ya takılmıştı.

“Öyle dikkatli dikkatli neye bakıyorsun, baba?”

“‘Baba!’ burada,” bastonuyla toprağı eşeleyerek, “*babam* burada otururdu, şurada da annem ve burada da ben, küçük bir çocukken ikisinin arasında emeklerdim, tıpkı şimdi bir kez daha, tam tamına aynı yerde, ama çatısız, açık havada yürüdüğüm gibi. Başlangıçla son birleşiyor. Sür gitsin, ahbap.”

Buradan sonra bu hayatı izlemenin en iyi yolu, tıpkı onun kendisi gibi, sona doğru koşmaktır.

Geriye birkaç şey kalıyor.

Maaş bağlanması için verdiği çabalar, yasaların yokuşa sürmesi yüzünden sonuçsuz kaldı. Aldığı yaralardan başka maddiyası olmadı. Başından geçenleri kayda geçiren küçük bir kitap yazdırttı. Ama uzun süre önce kitabın baskısı tükendi –yazarı varlıktan silindi– ismi de hafızalardan. Doğduğu köyün dağlarındaki en yaşlı meşenin devrildiği gün öldü.

ROMANIN ESİN KAYNAĞINDAN BİR ALINTI¹

HENRY TRUMBULL

I Kamuoyuna²

İllerleyen sayfalarda, Amerikan Bağımsızlığı için savaşıp kan döken, ve bugün hayatta olan birkaç gaziden birinin yaşamını ve başından geçen olağanüstü serüvenleri sade bir anlatımla sunmaya çalıştık.

Burada hikâyesini Amerikan kamuoyuna takdim etmek istediğimiz bu yaşlı gazi kadar faal bir biçimde Bağımsızlık Savaşı'na katılmış, yaşamı bu derece fevkalade olaylarla damgalanmış, güçlüklerin kadehinden bu denli kana kana içmiş olan bir başkasını bulmak, sanırız, kabil değildir. Savaşın kaderine bağlı olarak erken yaşta eşinden dostundan ayrılıp, savaş esiri sıfatıyla yabancı bir düşman eliyle doğup büyüdüğü topraktan uzak bir ülkeye götürüldükten, ve tam kırk sekiz yıl boyunca kara talihin kadir olduğu

1 Henry Trumbull, *Life and Remarkable Adventures of Israel Potter* (Israel Potter'ın Hayatı ve Hayret Verici Serüvenleri), 1824.

2 Biyografi metninden yaptığımız bu kısa alıntılar, okuyucuya bir meçhul asker hikâyesinin hammaddesi ile roman metnini kıyaslama imkânı vermeyi amaçlıyor. İlk bölüm Trumbull'un metninde s. 3-4 arasındaki pasajı kapsıyor – ç.n.

hemen her tür çile ve mahrumiyete katlandıktan sonra, takdir-i ilahi nihayet ondan yana tecelli etmiş, ileri yaşında memleketini bir kez daha ziyaret edip onun saf havasını teneffüs edebilmesinin yolunu açmıştır. Yetmiş dokuz yaşında, insan ömrünün şavkının sönmeye yüz tuttuğu bir yaşta, fakirlik ve zaruret içinde aramıza katıldığı sırada bütün arzusu, Amerikan cesaretinin anavatanla giriştiği, hafızalara kazınan ve içerisinde kendisinin de takdire şayan bir rol oynadığı o mücadele sonucunda hasil olan nimetlerin birkaçından hemşehrileriyle birlikte faydalanmak.

Devrime yaptıkları katkılardan dolayı devletin kendilerine maaş bağladığı kişiler arasına dahil olma şansına kavuşacağı (uzun süren yokluğundan dolayı) henüz şüpheli olduğundan, maruz kaldığı emsali görülmemiş mahrumiyet ve acıların kısmî bir telafisi olarak, mümkünse naçizane bir harçlık çıkarabilmek amacıyla yaşamının son derece fevkalade olaylarına dair aşağıdaki öz-lü ve sade hikâyeyi kamuoyuna takdim etmeye karar vermiş bulunuyor.

II

On beş gün kadar bu beyefendi ve ailesinin yanında kaldıktan sonra Âyan Woodcock'tan, ertesi gün, mazeretsiz, saat tam ikide kendi evinde olmamı rica eden bir mektup aldım. Bunun üzerine eşyalarımı toplayıp derhal Brintford'un yolunu tuttum; kararlaştırılan saatte Âyan Woodcock'un evine vardığımda, orada beraberinde bulunan, daha önce sözünü ettiğim iki beyefendiye rastladım. Bu beyler bana Paris seyahatimin amacını açıkladılar – mümkün olan en gizli biçimde Dr. Franklin'e bir mektup götürecektim. Her şey hazırды; beni Charing Cross'a götürecek olan araba koşumları takılmış halde kapıda bekliyordu. Benim için hususi olarak imal edilmiş bir çift çizme verdiler bana; hamili olacağım mektubun sağ salim yerine ulaşması için çizmelerin tekine sahte bir topuk takılmış, mektup bunun içine yerleştirilmişti; Doktor'a bu şekilde ulaş-

tırılması gerekiyordu. Başıma her ne gelirse gelsin onları asla ele vermeyeceğime dair verdiğim sözü bir kez daha tekrar ettikten sonra oradan ayrıldım, ve kısa bir süre sonra Charing Cross'a ulaşarak oradan Dover'a giden posta arabasına binip, daha sonra da bir posta (...) ile Calais'ye ulaştım; karaya ayak bastıktan on beş dakika sonra Paris'e doğru yol almaktaydım; oraya sağ salım varıp, hamili olduğum mektubu Dr. Franklin'e teslim ettim.

Bu mektubun mahiyetinin ne olduğu bana hiçbir zaman bildirilmedi, ben de bunu asla öğrenemedim, ancak İngiliz hükümetinin Amerika'nın işleri hakkındaki görüşleriyle ilgili önemli bilgiler içerdiğinden hiç kuşku yoktu ve belgelerin (İngiliz hakimiyetindeki topraklarda) ele geçmesi durumunda bana bu görevi veren beyefendi kadar benim için de ölümcül sonuçlar doğacağını gayet iyi bildiğim halde, böylesine önemli bir dönemde ülkeme faydalı olmanın, benim açımdan, vaat edilen ödülünden –ne kadar yüklü olursa olsun– çok daha önde geldiğini tüm dürüstlüğümlle belirtmek isterim. Dr. Franklin'le olan görüşmem güzel geçti – bir saate yakın bir süre boyunca benimle gayet nazik ve öğretici bir üslupla sohbet etti, çektiğim çilelerin hikâyesini görüldüğü kadarıyla gayet ilgili bir biçimde dinledi ve Amerikalılar eğer büyük amaçlarında başarılı olup bağımsızlıklarını sağlam bir biçimde tesis ederlerse, askerlerini hizmetlerinden dolayı ödüllendirmekten geri kalmayacakları konusunda beni yüreklendirdi – lâkin, heyhat! Benim durumumda bu güvenceler henüz yerine gelmedi! – fakat inanıyorum ki o büyük ve iyi insanın (ki insaniyeti ve cömertliği benden çok daha mahir kalemlere konu olmuştur) bugünleri görmesi mümkün olsaydı, ülkeleri uğrunda katlandıkları güçlük ve mahrumiyet benimkinin yarısı kadar bile olmayan silah arkadaşlarımla büyük kısmına sunulan o mükafattan bir süre faydalanmak için ülkeme beyhude yere arzuhal etmiş olmazdım.

Paris'te iki gün kaldıktan sonra, beni görevlendiren beyefendilere götürülmek üzere Doktor tarafından bana birtakım mektuplar teslim edildi. Gerek onların gerek kendimin güvenliği için bunları,

daha önce yaptığım gibi, çizmemin topuğuna yerleştirip, beraberimde mektuplar olduğu halde, giriştiğim önemli (ancak bir parça da tehlikeli) görev konusunda hiç kimsede kuşku uyandırmadan Brintford'a sağ salim ulaşmam, arkadaşlarımda büyük sevinç yarattı. Birkaç gün Âyan Woodcock'ın evinde gizlendikten sonra kendisinin ve diğer iki beyefendinin ricası üzerine bir kez daha Paris'e seyahat ettiğimde, oraya varıp emanet mektupları teslim etmek konusunda talihim ilk seferki kadar yaver gitti. Bu sefer de Brintford'a sağ salim dönmeyi başardığım takdirde (Doktor Franklin'in cömertçe teklif ettiği üzere) derhal Fransa'ya dönecektim ve kendisi benim oradan Amerika'ya yolculuk etmem için bir bilet temin edecekti – gelgelelim, her ne kadar dönüş yolunda herhangi bir güçlükle karşılaşmadıysam da, sanki kader beni daha sonra yakamı bırakmayacak olan o sefalet ve yoksunluk için kurban seçmiş gibi, üçüncü ve son kez Calais'ye doğru seyahat etmek üzere Dover'a varışımdan yalnızca üç saat önce iki ülke arasındaki her tür münasebet askıya alınmıştı!

Yakında memleketime dönmek ve orada (on iki aylık bir hasretten sonra) dostlarıma yeniden kavuşmak için duyduğum heves böylece, öngörülemeyen şartlar yüzünden yerle bir olunca, içine düştüğüm tatsız durumda ne yapmam gerektiğini danışmak üzere dosdoğru beni görevlendirmiş olan beyefendilerin yanına döndüm – zira, yakın bir zamanda Amerika'ya dönme fırsatını tamamen yitirdiğime göre, kanun kaçağı olduğumdan kuvvetle şüphe edilen ve her an yakalanıp bir suçlu gibi bir zindanın duvarları içine hapsedilme tehdidi altında yaşadığım bu semtte bir an daha kalmak düşüncesi benim için katlanılmazdı.

III

Londralı garibanların, şahsen tanıştığım bu kimselerin, akıl almaz yoksulluğu ve çilesine dair insanın içini burkan daha nice olay anlatabilirim, ancak yukarıda anlatılanlar en yoksul sınıftan Amerika-

lıları, keyfî şeylerden mahrum olsalar dahi yaşamın gereksinimlerini karşılayabildikleri sürece serzeniş etmekten kaçınmaları; tam aksine, Amerikalı olarak doğdukları için Yüce Tanrı'ya şükretmeleri gerektiği konusunda ikna etmek için herhalde yeterlidir. Dünyanın bir yarısının diğer yarının nasıl yaşadığından bihaber olduğu, sıkça dile getirilen doğru bir tespittir. Kendileri ve aileleri için yalnızca yaşamsal ihtiyaçları ve rahatlığı değil, yaşamın lükslerinden pek çoğunu da temin etmek için gereken özgürlüğün ve araçların bahşedilmiş olduğu bu fazlasıyla imtiyazlı ülkenin sakinleri arasında şikâyet ve serzenişler, gördüğüm kadarıyla, pek yaygın! Yoksulluktan şikâyet ediyorlar oysa gerçek yoksulluk nedir bilmiyorlar! Tasvir ettiğim türden çileleri ve yaşam mücadelesini deneyimlemiş veya buna tanıklık etmiş olmadıklarından, zaruret ve yoksunluk saydıkları şeyi dünyanın başka yerlerindeki halkların katlandığı güçlüklerle denk sanıyorlar!

Bolluk içindeyken kendilerini sefil zanneden hemşehrilerim Atlantik'in karşı yakasına geçip, mübalağasız hakiki mahrumiyetin mesken tuttuğu şehirleri bir ziyaret etsinler – eğer kalpleri kurumuş değilse, kendi huzur dolu, mutlu kıyılarına memnuniyetle geri dönüp, onlara bu bolluğu veren, çocuklarının büyük kısmı binlerce musibetin baskısı altında yaşamın yükünü taşıırken onları bu musibetlerden esirgeyen o evrensel babaya yürekten şükredeceklerdir. Bu mantıksız serzenişçilere sormama izin verin, bunca şikâyet ettiğiniz hal ve koşulları, gece gündüz çalıştığı halde, açlığa mahkûm olan ailelerine bir kaşık aş götüremeyen insan kardeşlerinizin durumuyla kıyasladınız mı hiç? Hal ve koşullarınızı neredeyse hiç gün yüzü görmeden, kurşun madenlerine, taş ocaklarına, kömür madenlerine hapsolmuş halde yaşayanlarla kıyasladınız mı hiç? Kendinize sefilliği yakıştırmadan önce, açlık yüzünden suça itilen sefil varlıkların ya da talihi ters gitmiş dürüst borçluların (yoksul ailelerinden koparılıp) acı çekmeye mahkûm oldukları Avrupa mapusanelerini varın bir dolaşın.

Mantıksız şikâyetler sarf etmek şöyle dursun, böylesine kayırılmış olan vatandaşlarımin kalpleri daha ziyade, günümüzde Avru-

pa'nın ezilmişlerinin payına düşen yaşamın çilelerinden onları esirgeyen Varlığa minnetle dolmalı – o vatandaşlarım değil mi ki, bir süre yabancı istibdadının boyunduruğu altında inledikten sonra kölelikten kurtulmayı başarmış ve artık özgürlüğün nimetlerine, doğal haklarını çekincesizce kullanma lûtfuna kavuşmuşlardır. Bir zamanlar özgürce yönetilmekle ve silahlarının yenilmez gücüyle övünen, Büyük Britanya denen o İngiliz İmparatorluğu, daha dün ne kadar köle diyerek aşağıladığı bir halktan özgürlük dersi almaya mecbur olmuştur! Bizim ülkemiz ise, küllerinden doğan bir anka misali, uzun süren, külfetli ve kanlı bir savaştan çıktıktan ve ulusal eşitlik gibi geniş ve sabit bir zemin üzerinde bir anayasa tesis ettikten sonra, artık barış, özgürlük, bilim ve ulusal refahın kalıcı ikâmetgâhı olma yolundadır. – Lâkin, çektiğim çilelerin öyküsüne dönecek olursam:

Yüzlerce insan her geçen gün açlık ve sefaletin kurbanı olmaktadır, azmim sayesinde aileme her gün bir lokma yemek götürmeyi başarıyordum; her ne kadar, dört kişi arasında pay edilmesi gereken bu lokma çoğu kez bir kişiyi bile doyurmaya yetmeyecek kadar az idiyse de. Şehrin ana caddelerinde sabahtan akşama kadar “Eski iskemleler tamir ederim,” diye bağırmadığım günler yok denecek kadar azdı, fakat çabalarım çoğu kez sonuçsuz kalıyordu. Bir gün içerisinde dört iskemle tamir ettiğimde kendimi bayağı şanslı sayıyordum, ancak şansımın böylesine yaver gittiği pek nadirdi. Çoğu gün tek bir iş bile çıkmıyordu; bütün gün sesim kısılana kadar bağırdıktan sonra geceleyin zavallı ailemin yanına eli boş dönüyordum.

Bir vakit öyle çok kişi bu işe girişmişti ki başka yollara başvurmasaydım ailem çaresiz açlığa mahkûm olacaktı. “Eski iskemleler tamir ederim,” diye seslenirken bir yandan da sokaklarda bulabildiğim ne kadar paçavra, kâğıt parçası, çivi ve cam kırığı varsa toplayıp, bu iş için yanımda taşıdığım torbaya dolduruyordum. Bunlar bana üç-beş kuruş getiriyordu; diğer kaynaklar kurduğunda bu üç-beş kuruşla zavallı karım ve çocuklarım için bir somun ekmek

veya birkaç kilo patates satın alabiliyordum – yine de, bana böylesine alçakgönüllü bir işi uygun gören kaderin o yüce Hakeminin takdiri karşısında serzeniş etmiyordum; her ne kadar, böylesine gurur kırıcı bir çileye maruz kaldığıma, üstesinden gelmek için böyle yollara başvurmak zorunda kaldığıma bir türlü inanamasam da.

1793 Şubat'ında İngiltere, Fransa Cumhuriyeti'ne savaş ilan etti. Savaş, insanlığın dostu olan kimselerin daima esefle karşılaması gereken, binlerce insanın sefaletine mâl olan bir felaket olsa da, o dönemde benim bu kadar lehime başka bir olay olamazdı. Savaş, bir zamanlar askerlik yapmış, barış döneminde ise işsiz kalıp üç-beş kuruşa çalışmaya razı olmuş, böylece yoksul işçi sınıfının ücretlerini ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya dahi yetmeyecek seviyelere çekmiş olan kişileri ülkeden tahliye etmeye yaradı. Böylece bu musibet bertaraf edildi; eski askerler kendi karakterlerine daha uygun olan işi, şehrin kahrını çekmeye tercih ediyorlardı. Orduya yazılmaları için onlara büyük teşvikler sunulmuş, böylece ordu da asker kıtlığı yüzünden harekâtlarını ertelemek zorunda kalmamıştı. Zaruri ihtiyaçlarımı karşılayacak bir kazanç elde etme şansım şimdi daha parlak görünüyordu. Barış zamanı benimkine benzer bir işte çalışanların sayısı şimdi yarıya inmişti, böylelikle tamir edilecek sandalye sayısı öylesine artmıştı ki aylardır yaptığım gibi sokaktan çerçöp toplamam artık gerekmiyordu. Aileme her hafta bir-iki kilo taze sebze götürebiliyordum şimdi (birkaç istisna hariç), bir yıldan uzun bir süredir hasret kaldığımız bir gıdaydı bu – bu süre boyunca başta patates, yulaf ekmeği ve tuzlanmış balık yiyerek hayatta kalmış, bazen de nadiren, yağı alınmış biraz sütle ziyafet çekmiştik kendimize.

Çeviren AYŞE DENİZ TEMİZ